

ПЕДАГОГІЧНИЙ МУЗЕЙ УКРАЇНИ

Педагогічні републікації

Випуск 9

**IN MEMORIAM:  
НЕКРОЛОГИ НА СТОРІНКАХ  
УКРАЇНСЬКИХ ПЕДАГОГІЧНИХ  
ЧАСОПИСІВ КІНЦЯ ХІХ –  
ПОЧАТКУ ХХІ СТ.**

(за матеріалами фондів  
Педагогічного музею України)

Вінниця  
2022

УДК 376.112.4 «XIX-XXI»

I 51

*Рекомендовано до друку  
науково-методичною радою Педагогічного музею України  
(протокол № 4 від 26 квітня 2022 р.)*

<b>Укладач</b>	<i>Міхно О. П.</i> , д-р. пед. наук, старший дослідник, директор Педагогічного музею України
<b>Науковий консультант</b>	<i>Сухомлинська О. В.</i> , д-р пед. наук, професор, дійсний член НАПН України
<b>Відповідальна за випуск</b>	<i>Єфімова В.І.</i> , науковий співробітник Педагогічного музею України

I 51

**In memoriam:** некрологи на сторінках українських педагогічних часописів кінця XIX – початку XXI ст. (за матеріалами фондів Педагогічного музею України) / Педагогічний музей України; [укладач : О. П. Міхно ; наук. консультант О. В. Сухомлинська]. — Вінниця : Видавець ФОП Кушнір Ю. В., 2022. 356 с. (Сер. «Педагогічні републікації» ; вип. 9).  
ISBN 978-617-7721-39-9

*Дев'ятий випуск серії «Педагогічні републікації» містить некрологи, опубліковані в українських періодичних педагогічних виданнях кінця XIX – початку XXI ст., які зберігаються у фондах Педагогічного музею України.*

*Републікації об'єднано у два розділи: «Некрологи» та «Повідомлення про смерть». У виданні також подано бібліографічну інформацію про некрологи, вміщені в українських історичних часописах.*

*Видання адресовано вченим, аспірантам, докторантам, музейним та бібліотечним працівникам та всім, хто цікавиться історією української освіти і біографістикою.*

УДК 376.112.4 «XIX-XXI»

ISBN 978-617-7721-39-9

© Педагогічний музей України, 2022

## Від укладача

У 2014 р. Педагогічний музей України започаткував видавничу серію «Педагогічні републікації», яка має на меті популяризувати й актуалізувати маловідомі або призабуті праці українських педагогів та освітніх діячів минулого й тематичні підбірки матеріалів з певної проблеми.

Пропонована вашій увазі книга є дев'ятим випуском цієї серії і містить републікації некрологів з українських педагогічних періодичних видань кінця ХІХ — початку ХХІ ст., що зберігаються у фондах музею, а саме: «Бібліотека для молодіжи», «Відгукніться», «Вільна українська школа», «Голос Молоді», «Дошкільне виховання», «Література в школі», «Педагогіка і психологія», «Постметодика», «Початкова школа», «Просвітянин-кооператор», «Рідна школа» (Львів), «Рідна школа» (Нью-Йорк), «Світло», «Українська мова в школі», «Українська мова і література в школі», «Українська школа», «Учитель», «Учительське слово», «Фізичне виховання в школі», «Шлях виховання й навчання», «Шлях освіти» (Харків, 1922–1930, з 1931 — «Комуністична освіта», з 1945 — Київ, «Радянська школа»). Кілька некрологів взято з літературно-наукового та літературно-мистецького часописів «Літературно-науковий вісник» та «Дзвін».

Видання складається з двох розділів: «Некрологи» та «Повідомлення про смерть». Перший розділ структуровано на 6 підрозділів: «Некрологи у часописах кінця ХІХ — початку ХХ ст.», «Некрологи у виданнях часів Української революції 1917–1921 років», «Некрологи у виданнях західного регіону України 1930-х років», «Некрологи в українських радянських виданнях 1920–1980-х років», «Некрологи у виданнях української діаспори 1980–2010-х років», «Некрологи у виданнях періоду відновлення неза-

лежності України (з 1991 р.)». Загалом у виданні вміщено 112 некрологів, 105 з них присвячено українським педагогам, освітнім та культурним діячам (при чому, не завжди це відомі персоналії, а й звичайні вчителі), 7 — зарубіжним педагогам.

Другий розділ містить короткі дописи про смерть, які, на відміну від некрологів, не несуть докладної інформації з життєпису померлого, а лише повідомляють про факт смерті та час і місце похорону, зрідка — якийсь епізод з життя покійного чи спогад про нього. У цьому розділі подано 21 повідомлення про смерть.

Матеріали обох розділів розміщено за хронологічним принципом, орієнтуючись на роки життя персоналії. На початку кожного некролога після імені, прізвища та років життя померлого подано виноску з бібліографічним описом видання, де матеріал було опубліковано вперше. У повідомленнях про смерть бібліографічний опис вміщено після кожного повідомлення.

Деякі некрологи мають авторів, імена яких зазначено після тексту некролога та в бібліографічному описі, деякі — без авторства або ж підписані криптонімами чи знеособленими конструкціями типу «редколегія», «група товаришів». Є некрологи, підписані великою групою осіб, що було характерно у радянський період. Серед відомих авторів некрологів — Олександр Астряб, Степан Сірополко, Софія Русова, Іван Франко та ін.

Ураховуючи важливість дбайливого ставлення до історико-культурної специфіки національного правопису, у виданні повністю збережено особливості орфографії розміщених матеріалів; збережено усі виділення в текстах.

У додатку А подано бібліографічну інформацію про некрологи, вміщені в українських історичних часописах, які зберігаються у фондах Педагогічного музею України. Ці некрологи присвячені вченим-історикам, культурним та громадським діячам.

З метою надання зацікавленому читачеві якнайширшого доступу до серії «Педагогічні републікації» видання виходить у двох варіантах: друкованому та електронному, який розміщено на сайті Педагогічного музею України <http://pmu.in.ua/> у розділі

«Публікації». Перелік усіх випусків серії та посилання для завантаження їх електронних варіантів подано наприкінці видання.

Висловлюємо щиро вдячність за високофахову консультацію головному науковому співробітнику Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського, докторці педагогічних наук, академіку НАПН України О. В. Сухомлинській.

Зауваження та пропозиції просимо надсилати на адресу:

*Педагогічний музей України,  
вул. Володимирська, 57, Київ, 01030*

## **НЕКРОЛОГИ**

## **Некрологи у часописах кінця XIX – початку XX ст.**

- «Бібліотека для молодіжи» (Чернівці, 1885–1914)*  
*«Літературно-науковий вісник» (Львів, 1898–1932)*  
*«Світло» (Київ, 1910–1914)*  
*«Учительське слово» (Львів, 1912–1939)*

---

## Василь Продан<sup>\*</sup> (1809–1880)

О. Василь Проданъ родивъ ся 29. Січня 1809. р. въ буковиньскомъ селі Суховерхові Коцманьского повіту. Окончивши 1834. року науки богословски ставъ о. Василь священникомъ въ селі Лашковці, де трудивъ ся яко приходникъ, а пізнійше ще й яко протоєрей и надзиратель школъ ревно и щиро повныхъ 30 роківъ. Року 1866. покликавъ пок. бук. Митрополит Евгений Гакманъ о. Василя на консисторского совітника до Чернівцівъ. Тутъ основавъ о. Василь 1868. р. перше руске товариство на Буковині «Руску Бесіду», котрымъ проводивъ повныхъ 10 роківъ, а котре товариство причинилось немало до просвіти бук. руского народу. Се товариство друкує й отсю «Бібліотеку для молодіжи» Року 1876. заснувавъ о. Василь ще й друге товариство «Руску Раду», котре бы дбало о права буковиньскихъ Русиновъ. Въ сім товаристві бувъ о. Василь головою до самой смерти, и яко такій просивъ 1880. р. самого Найяснійшого Цісаря нашого о руску гімназію въ Коцмани.

Тому уважають буковиньскій Русины о. Василя Продана своимъ першимъ проводникомъ, котрый спонукавъ ученыхъ Русиновъ на Буковині дбати о просвіту и права буковиньского руского народа.

Дня 4. (16.) Грудня 1880. року умеръ о. Василь Проданъ, но память его не вмере, не загине.

---

<sup>\*</sup> [Попович О.] Славні русини. Василь Продан. Бібліотека для молодіжи. Рочник IV. [Книжочка 9]. Чернівці: Печатня Г. Чоппа, 1888. С. 131



## Володимир Барвінський\* (1850–1883)

Володимиръ Барвінській побачивъ 13. Лютого 1850. року въ селі Шляхтинцяхъ коло Тернополя світъ Божій. Бувъ онъ наймолодший зъ пяти дітей панотця Григорія. Разомъ зъ своїми старшими братами Осипомъ и Олександромъ ходивъ до гімназії въ Тернополи, потомъ у Львові, де й покинувъ правничі науки, бажаючи стати адвокатомъ, щобъ заступати свой любый народъ рускій. Въ той часъ, саме двацять роковъ тому, дуже мало хто дбавъ о просвіту руского народа, мало хто плекавъ нашу родну руску мову. Володимиръ Барвінській добачивъ се й почавъ видавати руску газету «Правду», котра черезъ 13 літ плекала нашу родну руску мову й загрівала все больше та больше Русиновъ до любви своей пытомои бесіды. Разомъ зъ другими молодцями-товаришами давъ Володимиръ Барвінській починъ до заснованя товариства «Просвіта», котре одъ того часу до ныні выдало сотки тисяч рожныхъ а рожныхъ книжокъ, чимъ рознесло світъ вже майже въ кожду хату руску. Самъ Володимиръ Барвінській написавъ для сего товариства дві книжочці, одна называвъ ся: «Вексель и лихва — наша біда», а друга: «Трицять літъ тверезости». Въ сих книжочкахъ давъ Володимиръ нашому народови науку, якъ выстерігатись довговъ и пяньства, що одно може насъ выбавити зъ біди. Крім того подавъ Барвінській въ «Письмі зъ Просвіти» неодну добру правничу раду своему народови; бо знавъ, що зъ незнаня права выходитъ для насъ неодно лихо.

---

\* [Попович О.] Славні Русини-Галичане: Володимир Барвінський. Бібліотека для молодіжи. Рочник IV. [Книжочка 11]. Чернівці: Печатня Г. Чоппа, 1888. С. 162–163

Найголовніше, найважливіше і найпожиточніше діло Володимира Барвіньського для цілої австрійської Русі є часопись «Діло», котру девять роковъ тому ставъ видавати у Львові. Ся газета загріла всіх просвіченихъ Русиновъ до живійшої праці надъ власною долею, ся часопись умножала зъ кождымъ числомъ самосвідому руску громаду, поднесла єи значенє, вагу и достоинство у світі. Одъ року розходить ся що дня нове число «Діла» въ тысячахъ примірниковъ по всіх закуткахъ австрійської Русі. Отъ до якої величи вросло «Діло», зложено Володимиромъ Барвіньскимъ року 1880., чого онъ одинъ сподівавъ ся, хотъ на жаль не дождавъ ся.

Того самого (1880.) року побачили Русини, по довгомъ, предовгомъ часі у перше, еще одно діло Барвіньського. Ото 18. Листопада одбуло ся у Львові довго занедбанимъ старимъ звичаемъ перше руске народне віче. Повтретя тисячи Русиновъ: селянъ, міщанъ, священниковъ, учителівъ та урядниковъ рускихъ згромадилось зо всіхъ концівъ Галичини на сполну дружну нараду про свою долю. «Глибоки відомости, широкій поглядъ на світъ, незвичайный даръ слова и краснорічива вымова, честна и безкорисна любовь свого народа и несхитна віра въ его будучность, чистость характеру, желізна воля и невтомима праця — се свойства, котри вже на сімъ вічу звернули увагу народу на Володимира Барвіньського и его славу рознесли у всі закутки Русі». Не дивно одже, що скоропостижна смерть великого організатора Русиновъ, котра дня 22. Січня 1888. року скосила сей цвітъ Русі, завдала всімъ самосвідомимъ Русинамъ глибоку рану, що ще й доси болить; но хотъ

*«Полягла козацка, молодецка голова,  
Якъ одъ вітру у степу трава;  
Слава не вмере, не поляже»*

## Григорій Воробкевич\* (1838–1884)

О. Григорій Воробкевич родивъ ся р. 1838. въ Черновцяхъ на Буковині. Ставъ р. 1860. священникомъ въ бук. селі і Горошовцяхъ, потомъ у Львові, дальше духовникомъ семинаріі въ Черновцяхъ, отакъ професоромъ черновецкой школы реальной, въ конци-жь душпастыремъ въ бук. селі Топоровцяхъ ажъ до самого скону свого въ р. 1884.

О. Григорій бувъ не только щирый ученый Русинъ, котрый разомъ зъ о. Проданомъ и другими заложивъ Черновецку «Руску Бесіду» й трудивъ ся въ ній, онъ бувъ ще й отличнымъ писателемъ, подъ прибраннымъ именемъ Наумъ Шрамъ полишивъ онъ Русинамъ не одну гарну пісню-думу написану зъ горячимъ чувствомъ на нашой чистой бесіді русской. Жаль только, що неумолима смерть забрала намъ за скоро сего славного співака. Нема его поважной й любой особы вже міжъ нами, но память его есть и буде по віки и віки.

---

\* [Попович О.] Славні Русини. Григорій Воробкевич. Бібліотека для молодіжи. Рочник IV. [Книжочка 9]. Чернівці: Печатня Г. Чоппа, 1888. С. 131–132

---

## Стефан Качала\* (1815–1888)

Року 1815. народивъ ся въ галицкомъ селі; Ферлієві недалеко Бережанъ незаможному господарєви сынъ, котрого въ хресті назвали Стефанкомъ. Письменный батько знавъ, що наука найліпше добро, найбільшій и найпевнійшій скарбъ, тому то й посылавъ онъ свого сынка Стефанка пильно до школь и неразъ самъ зъ родиною голодувавъ, щобы заощадити грошиковъ на книжечки, на харчъ, одіжъ и станцію для сына; бо знати вамъ треба, що Стефанко ходивъ вже до гімназії, або якъ то кажуть, до латиньскои школы въ Бережанахъ. И Стефанко боровъ ся неразъ зъ нуждою, зъ голодомъ и холодомъ; бо й вся батьковска помочъ слабенька була, прото учивъ ся Стефанко пильно й добре, окончивъ гімназію, ба й богословску школу зъ отличнымъ успіхомъ. Року 1842. став Стефанко панотцемъ и одтогды звали его вже «отець Качала».

Не въ томъ то слава Стефана Качалы, що ставъ священникомъ, бо й у насъ уже не одинъ мужицкій сынъ вивчивъ ся та вийшовъ на люде, ба й на пана. Славный о. Стефанъ изза того, що вийшовши зподъ убогой сільскои стріхи, не розпаношивъ ся, а щиро любивъ свой народъ, а тимъ то й зо всей силы старавъ ся допомогати ему въ нужді, котру самъ замолоду неразъ горко одчувавъ. Отся любовь его до своего народа й неутомиме его старане, поддвигнути свой народъ зъ нужды прославили о. Стефана Качалу на всю Русь. А набравъ онъ сеи любви и сего

---

\* [Попович О.] Славні Русини-Галичане: Стефан Качала. Бібліотека для молодіжи. Рочник IV. [Книжочка 11]. Чернівці: Печатня Г. Чоппа, 1888. С. 164–165.

старання зь науки. Зь особливою охотою читавъ онъ історію нашого народу, зь ней довідав ся онъ про колишню славу руского народа, дознавъ ся, що мы не пройдисвіты, а потомки славныхъ батьковъ, що наша мова була колись мовою рускихъ, а навіть чужихъ вельможъ; а се познанє змочило его любовъ до всего, що своє, родне, пытоме, руске. О. Стефанъ гордивъ ся тымъ що онъ Русинъ. Зь історії нашої бувальщини вычитавъ о. Стефанъ и то, чому мы ныні таки бідни, таки немочни. Познавши що причина нашого лиха лежить въ темноті, та що та темнота походить голвно зь бідности, шанувавъ и щадивъ о. Стефанъ кождый грошь, не тративъ его на пусте а дававъ все, що могъ, на добре діло, на просвіту руского народа, на руски книжки, газеты и товариства, щобы проганяли темноту зподъ руской стріхи, щобы правды, силы и волі сонце заглянуло и въ наше низеньке, вузеньке оконце. Потрудившись неусыпно повныхъ 40 роковъ для добра свого народа, котрого ще й словомъ и письмомъ боронивъ одъ вороговъ, лягъ о. Стефанъ 2 місяці тому на вічний спочинокъ. Но ще зь смертельнои постелі промовивъ великій покойникъ свого народу: «Вмираю», сказавъ, «а Вамъ братя-Русины лишаю все, щомъ недоідаючи й недопиваючи зложити змогъ, лишаю Вамъ двацять тысячъ срібныхъ. Зь сихъ грошей маете выдавати книжки и газеты для просвіты темного руского народу, та поддерживать товариства, котри дбають о добро мого родного руского народа. Бувайте здорови!»

Отъ чому о. Стефанъ Качала славный Русинъ. Отъ чому поміщаемо мы тутъ отсю коротеньку но щиру згадку и его дорогій образъ. Вдивіть ся въ его отцівске лице, пригляньтесь его хорошому, примірному житю й збережіть ихъ на вічну память!

---

## Теодор Моммзен\*

### (1817–1903)

В перших днях листопада вмер у Берліні один із найбільших сучасних істориків Теодор Моммзен у 86 році життя. Він родився 30 листопада 1817 р. в Гардінгу в Шлезвіку; його два молодші брати Тихон і Август здобули собі також імя, хоч скромне, в науці як фільольоги. Теодор по скінченню гімназії записався на права на університеті в Кілю, досягнув 8 падол. 1843 р. докторат і опублікував окрім докторської дисертації ще дві праці: про римські товариства і про римські *tribus*, а надто в спілці зі своїм братом Тихом і з славним пізнійше шлезвіцьким поетом Теодором Штормом книжечку віршів. Задумавши присвятити свої сили науковій праці, а спеціально римському праву і римській культурі вибрався Моммзен у подорож до Італії, де пробув цілих 10 літ. Він перейшов здовж і шир неапольське королівство, познайомився з простим народом і з визначними італійськими вченими і старався через безпосередню стичність з живими людьми вникнути в духа їх історії. Вернувшись до Німеччини був він якийсь час співробітником газет у Шлезвіку, в р. 1848 його покликано на катедру римського права на липському університеті, та тут політичні бурі того бурливого року втягли його в свій вир. Разом з трьома приятелями професорами Моріцом Гауптом і Оттоном Яном він був по побіді реакції оскаржений за революційні злочини, і хоча суд увільнив їх, але з університету їх видалено. Моммзен перенісся до Швейцарії і викладав римське право на цюріхським

---

\* І.Ф. [Іван Франко]. Некрольоґ [Теодор Моммзен]. Літературно-науковий вістник. 1903. Річник VI. Том XXIV. С. 243–245.

університеті. Тимчасом він почав публікувати плоди своєї наукової подорожі по Італії: в р. 1850 появилася велика книга про долішно-італійські діалекти, 1852 великий фоліант з римськими написами королівства Неаполю. В 1854 р. його покликано до університету в Вроцлаві, де пробув чотири роки. Вже перед тим від юридичних та епіграфічних дослідів він перейшов до історії; ще в Ціріху він на пропозицію книгаря Вайдмана взяв ся написати популярний курс історії Риму — і написав книгу, що відразу зробила його одним із найбільших майстрів новочасної історіографії. Момзенова «Geschichte Roms», якої три перші томи вийшли в рр. 1854–1856, являєть ся взірцем глибокого досліду, але також взірцем стилю — живого, суб'єктивного, надиханого власним житєм, власними симпатіями й антипатіями автора. Відси її величезний успіх, та в тім лежать і її хиби, її, так сказати, публіцистичний подекуди характер. Момзен довів свою історію до 46 р. перед Христом і на тім урвав; ані конане републіки під другим тріумвіратом, ані розцвіт і упадок цезаризму не змальовані в його книзі. Аж 1885 р. Момзен видав п'ятий том римської історії (четвертий так і лишив ся ненаписаний), у якому змальовано жите провінцій під римськими цезарами.

Тимчасом у р. 1858 покликано Момзена до Берліна і тут перед ним розвернули ся иньші перспективи. Маючи перед собою мету — таки ще колись написати історію Риму в часі цезарів, він розумів ясно, що сеї історії не можна написати на самій лише основі тогочасних літературних памяток, яких інтерес зосереджує ся на особах цезарів, їх двора та війн. «Написи і пандекти — се головні жерела до історії того часу» — се був Момзенів девіз, і він з великою енергією бере ся до праці над систематичним опублікованим двох збірок: «Corpus inscriptionum latinarum» та «Corpus juris romani». Для сеї велитенської праці треба було позискати фонди і співробітників; усього dokonав Момзен, який надто головну часть роботи взяв на свої плечі. Від р. 1863 почала виходити збірка написів, яку Момзен допровадив до 15 томів величезного in folio. Рівночасно з видаваням тих написів з під його пера виходили цілі ряди монографій про спеціальні пита-

ня («Römische Forschungen», «Römische Chronologie» опрацьоване Августових записок, т. зв. Monumentum Ancyratum і т.п.). З написами вязалися тісно монети, і Момзен присвятив їм також фундаментальну працю «Geschichte des römischen Münzwesens», де використав нумізматичні дані для історії торговельних, економічних і державних відносин Риму. Прикінці життя вернувся Момзен нарешті до своєї первісної вихідної точки, до історії римського права, опрацював римське державне право, а в спілці з проф. Марквардом римське карне право, розпочав друге монументальне видання Corpus juris romani, для якого зладив сам Пандекти Юстиніанові та приготував до друку т. з. Codex Theodosianus. Слідячи впливи римського права й римської цивілізації ще в часах мандрівки народів він приготував для Monumenta Germaniae historica видане головного жерела для історії Готів, а власне Йорданової перевізки книг Кассіодора.

Момзен брав також живу участь у політичному життю разом з Вірховом. Ще в остатніх роках життя він забирав часто голос у важних міжнародніх справах, хоч не все щасливо. Відомий його голос у справі переслідування Поляків пруським правительством викликав голосні протести з боку Поляків. Один із остатніх його листів, ще восени сього року, був написаний до редактора Ruthenische Revue, де він дякував редакторови за його публікацію і заявляв, що вона відкриває для нього новий, невідомий йому світ змагань і культурної праці, для якої він має повну симпатію. Значить, балаканя польських публіцистів, які в Момзені бачуть лише ворога «der minderwertigen Nationen», не зовсім згодні з правдою.

*І. Ф.*



## Осип Олеськів\*

(1860–1903)

Д. 20 жовтня похоронили у Львові молодого ще чоловіка, маловідомого в широких кругах нашої суспільности, хоча гідного пам'яті — д-ра Осипа Олеськова. Може мені доведеться колись ширше згадати про нього, а тепер скажу лише коротко те, що знаю як один із немногих людей, що жив із ним у близьких зносинах.

Др. Осип Олеськів родився 1860 р. в с. Скваряві новій, коло Жовкви, де його батько, Лука Олещук, був священником. Скінчивши гімназію у Львові він записався на львівський університет, а власне на відділ природничих наук, спеціально віддавши студіям над ботанікою під проводом проф. Цесельського і досягнувши докторат філософії на підставі своєї розвідки «О отпаданіу лисці» Задумавши вже тоді присвятити свої сили піднесенню рільництва, садівництва та огородництва в нашій країні він, увискавши на себе стипендію з краевого фонду, пробув цілий рік у Німеччині, головню в Ерфурті при тамошнім великому огородницькому закладі. Вернувши з цієї наукової подорожі він носився з думкою заснувати у нас заклад для плекання насіння і в тій ділі робив декілька екскурсій по країні, щоб винайти місцевість, яка-б своїм кліматом і ґрунтом найліпше надавала для цього. Розуміється, до здійснення пляну не прийшло задля браку капіталу, і пок. Олеськів узяв невеличку посаду вчителя агрономічної фізіології при висшій рільничій школі в Дубляях, а пізніше посаду вчителя природничих наук при львівських учительських семінаріях. Сю посаду

---

\* Франко І. Некрольог [Осип Олеськів]. Літературно-науковий вістник. 1903. Книжка XI. За падоліст. С. 147–149.

покійник зразу вважав тимчасовою, все готовився покинути її для якоїсь ширшої, практичної, не звязаної ніякими регуляціями роботи. Та ба, іронія долі хотіла, що його човник так і не вплив із сеї тимчасової пристані. Він шукав виходу і в москвофільськiм «обществі» пз. «Защита земли», якого був головою, надіючи ся, що се общество роздобуде значнійші фонди з Росії і дасть йому можливість здійснити його далекосяглі пляни праці над піднесенем нашого народнього рільництва. Бачучи, що з москвофілами не дійде до ладу, він махнув рукою на се общество і заняв ся справою еміграції. Він виступив сильно против еміграції наших селян до Бразилії і доложив усяких старань, щоб звернути кольонізаційну еміграцію до Канади. В тій ціли він власним коштом відбув подорож до Америки, переїхав цілу Канаду від Атлянтійського до Тихого океану, особливо детально оглянув провінції Альберту, Брітiш-Колюмбію та острiв Ванкувер, і популяризував свої спостереження в відчитих та популярних брошурах. Кілька літ через його руки йшла майже вся руська еміграція до Канади; його засипувано сотками листів, його помешканє облягали сотки людей.

Бажаючи поставити діло на вповні легальну дорогу він вніс до намісництва подане о концесію на еміграційне бюро, але концесії йому не дали. Щоб усунути його від еміграційної справи, йому надано посаду директора учительської семінарії в Сокалі, хоча для такої посади він навіть не мав відповідної кваліфікації, не маючи екзамену з руської мови. Покійник був чоловік на око холодний, скептик і іронік, але проте у нього була горяча душа, віддана рідному народови і його розвоєви. Він часто жалувався, що йому брак ініціативи та продуктивної сили. Се не було зовсім вірно. Його голова плодила багато розумних планів, обдумувала їх докладно, але тілу, мабуть від давна точеному хоробою, не ставало енергії потрібної для їх виконання. Та про те іноді він здобував ся й на енергію, як свідчить його величезна кореспонденція в справі еміграційній. Із його наукових праць крім згаданої вже дисертації ширшу увагу звернула на себе стаття про стан селянських господарств у Галичині, поміщена в ювілейній збір-

ці австр. міністерства рільництва з приводу 50-х роковин вступлення на престол цісаря Франц Йосифа I. З праць його виданих руською мовою важна книжечка про Парану й Канаду, видана «Просьвітою», надто переклад одного оповідання Помяловского (Данилко), друкований у «Сьвітї» і характерна статейка «Єдино же єсть на потребу», поміщена в «Житю і Слові» (т. V, 1896, стор. 317–320) з підписом «Сфінкс».

*Іван Франко*

---

## Лев Толстой\* (1828–1910)

*Листопаду 7-го, року 1910.*

Умер Л. М. Толстой, великий письменник землі російської. Погас великий світич всесвітньої думки, апостол правди і любови.

Весь свідомий світ тужить над свіжою могилою генія.

Всім, хто так або инак стежив за рухом людської думки, відоме багате на зміст, повне палкого шукання правди, життя цього велетня. Але в його житті є один цікавий період, що близько торкається тих питань і завдань, котрі стоять у програмі нашого журналу. Це період його спроб на педагогічній полі діяльності й видання ним педагогічного журналу «Ясная Поляна».

Одсовуючи надалі докладний розгляд цієї праці Л. М-ча редакція вважає допоки слушним подати короткі відомості про його педагогічну діяльність.

Друга поїздка Л. М-ча за кордон (року 1859-го) мала на меті ознайомлення з тамтешніми школами й тими системами навчання, що панували там. Між иншим, в Берліні, слухав він лекції Дройзена й Дюбуа-Реймона, ходив у музеї, в Кісінгені студював історію педагогії, твори Бекона, Ріля, знайомився з Фребелем і його творами, поїхав у Італію, Швейцарію, Марсель, Париж, Лондон, Брюсель, де знайомився з Прудоном і Левелем; у Веймарі він ходив у дитячі сади. Року 1861-го вернувся до Ясної Поляни й цілком віддав себе праці для народу. В цей час він почав ви-

---

\* Всесвітня втрата. Світло. 1910. Листопад. С. 3–4.

давати й відомий свій педагогічний журнал «Ясная Поляна», де подавав відомості про метод, порядок і хід навчання в Ясно-Полянській школі, в цій незвичайній з'явищі не тільки в Росії, але і в Європі, бо це була перша школа, де навчання провадилося без жадного примусу, бо, як на думку Толстого — «всякий примус шкодливий і показує тільки на брак самого методу і навчання; чим з меншим примусом вчать діти, тим метод ліпше; чим з більшим — тим гірше». І в цій вільній шкільній республіці навчання йшло з великим успіхом, і учні полюбили й школу, і науку.

Учителі за приводом Толстого дбали про те, щоб витворити найкращий метод без найменшого примусу учнів. Головною причиною успіху навчання було те, що вчителі завжди трималися такого погляду, висловленого Толстим: «Вчитель ніколи не повинен думати, що в одсталості винуваті учні, а добре знати, що в тім винуватий він сам, бо, чим гірш учитель знає те, чому взявся навчити, тим більш потрібні йому суворість та приневолення; навпаки, чим ліпше він знає й любить те, чому навчає, тим природніш і вільніш його навчання».

Вільна школа Толстого й журнал, що видавався при ній, звернули на себе увагу міністерства внутрішніх справ; але міністерство народньої освіти, розглянувши всі книжки «Ясної Поляни», заспокоїло адміністрацію констатуванням того факту, що нічого шкодливого й суперечливого релігії в журналі нема.

І в своїй педагогічній діяльності, як і у всьому, Толстой ішов до великого, абсолютного. Не навчання грамоті було йому потрібне, а виховання людської вдачі через любов, волю і знання. Вбога програма тодішніх шкіл була йому огидливою. Стаття «Кому в кого вчитись» є найяскравішим показником того, як Толстой любив і вірив у дітей, як високо цинив їхні здатності.

Не довго проістнувала Ясно-Полянська школа (щось до 3-х років). Закрилась вона через те, що вся дівтора шкільного віку в тім невеличкім сельці вивчилась усього, що вважала собі потрібним, а нових учнів не прибувало. З школою припинено було й видання педагогічного журналу.

Коло педагогічних ідей і праці Толстого, звичайно, виникло сила суперечок, полеміки. Можна згоджуватись і не погодитись з його поглядами, але не можна не зазначити ще раз, що і педагогічна діяльність великого художника й мислителя показує, як він умів поглибити, збагнути вагу всього, до чого підходив, і з якою жагою й настирливістю шукав завжди відповідей на болючі питання сучасності.

*Редакція*

## Павло Житецький\*

### (1837–1911)

Вночі проти 5-го марта на віки упокоївся один з видатніших синів нашого рідного краю — Павло Гнатович Житецький, що працював для нас піввіку, і зійшов у могилу з підкошеним бажанням невтомної праці.

Він був мало звісний, а може й зовсім незвісний широким українським сферам, але тим часом його значіння для нашого краю надзвичайно велике. Він є одне з джерел, що з них випливають могутні річки, — його можуть всі якийсь час і не знати, але без нього існування неможливе.

Він не був політичний діяч, він був тільки вченим, навіть патентованим магістром руської літератури, а в кінці життя й доктором, але він також вірив у потребу кращої долі для українського народу — і цього було досить, щоб обернути життя його в драму.

Та й взагалі і по інших причинах життя його — дійсна драма.

Талановита людина, озброєна силою науки, він через вузькість тодішньої професури і мішання в неї науки з політикою, не одержує кафедри в київському університеті і на все життя лишається попом без «парафії».

Скільки втратила від цього наука, що залишилася без посередника межі нею і молодими людьми, які б готувались до праці над пам'ятками нашого краю — говорити годі.

Проїшли десятиліття, доки з'явився для наших скарбів добрий охоронець в університеті проф. Перетц і ми бачимо, як почали працювати під його впливом над наукою молоді люди. І все

---

\* Стешенко І. Павло Житецький (5. III. 1911). Світло. 1911. Березень. С. 24–28.

це могло-б бути давно вже і робитись під проводом того ж знавця нашого краю Житецького, в якого вчився проф. Перетц. І ця річ — перша драма в житті небіжчика.

Не будучи шовіністом, не марючи також про політичні сепаратізми, Житецький любив рідний край, — що робити, навіть по Карамзіну, «не возбраняється».

Будучи дійсним вченим, що розуміє вагу індивідуальности, хоча б і колективної, в-роді нації, Житецький не міг не бачити окремих рис життя та історії українського народу відносно народів інших. Він їх знайшов у психіці, світогляді, мистецтві, житті внішньому і мові; він їх високо поставив за їх цінність загальнолюдську і підніс питання, чи занехаювати народні сили, чи дати змогу до їхнього розвитку.

Він, яко прихильник людей, звичайно став за друге і коли поставив питання, який же буде шлях того розвитку, то, як дійсний вчений, розв'язав питання в напрямі демократичнім.

Основою історичного життя є народня маса з її культурою і відповідною психікою і коли розважати про хід розвитку якоїсь нації, то треба пам'ятати одне: своє життя може владнати сама народня маса, а коли візьмуться до цього на якийсь час її друзі, то вони мусять рахуватися не з своїми бажаннями, а з законними вимогами народу.

Ставши на цей ґрунт і вважаючи, що всякі блага всесвітньої культури можуть передаватись на ґрунт різно-народнього життя, тільки вважаючи на його особливі потреби. Житецький насамперед вимагав не накидати чужих форм життя рідному його народові без його згоди.

А коли це все-ж таки буде робитися, то треба особливо пам'ятати значіння ріжних форм і різних особливих рис у народа.

Форм народнього життя єсть багато; є такі, що їх можна одкинути лехко: вбрання, будова і т.п.

Але є такі форми, що їх одкинути неможливо, або зайво і шкодливо.

До таких форм належить напр., мова і подібні форми самовизначення народа: мистецтво, наука і т. ин.



Склад мишлення народу, його темперамент, його мова і т.п. вимагають до себе особливо обережних відносин, бо з ними зв'язана істота народної души, бо без них на довгий час може загаснути або покалічитись дух народу.

Через те, коли в 60-і роки поставлено було питання, чи можливе українське художнє письменство, то він прямо відповідав, що не тільки можливе, але й потрібне.

Можливе тому, що українська мова є органічна форма вислову народу; потрібно ж тому, що народ, який дав Шевченка, мусить розвиватись власним шляхом, бо на тім шляху він виявить свої багаті сили на користь усім людям.

Серьозний вчений, він знав, що так було зо всіма культурними націями світа; так же мусило бути і з нашим народом. І хоч наш народ є також руський, але паралельний розвиток «двох руських народностей», крім обопільної користі, не принесе нічого.

Такий був змісл першої статті Житецького, поміщеної в старій українській часописі «Основі» і такий же був змісл всього світогляду Житецького, де інтереси народу і людскости було сполучено гармонійно.

І ці думки продовжили Житецького драму: за них його вважали небезпечним і мусив він виїхати з Київa до Петербургу, нудьгуючи по коханій своїй країні.

Але минули гострі його неприємності, після років праці, в житті небіжчика одбувається нова драма: його розбив параліч і одняв йому праву руку і ногу. Погіршало йому життя, але Житецький обертається до лівої руки і навчається писати нею.

Пройшло в такому стані чимало років і тому два роки над ним скоїлась остання уже катастрофа: його знов розбив параліч і одняв у нього слово.

Тяжко було дивитися на могутню духом людину, що не могла орудувать своїм найкращим даром, що не могла ні говорити, ні писати.

В таких муках дожив наш заслужений діяч свої останні роки.

Зробив він, не вважаючи на це все, дуже багато. Правда, треба бути спеціалістом, щоб оцінити як слід всю вагу його пра-

ці і ми одсилаємо охочих до присвяченого Житецькому тому «Записок Українського Наукового Товариства у Києві».

Однак й неспеціалістам очевидна може бути, а *a priori*, загальна вага його творів. Житецький був філологом і працював у сфері української мови і літератури. Для кожного ясно, оскільки важливо вияснити одрубності нашої мови од великоруської, бо на них будується змога дальшого розвитку нашої літератури. Цю важливу і важку працю виконано було Житецьким в його магістерській дисертації «Очерк звуковой истории малорусского наречия» і продовжено в «Очерку литературной истории малорусского наречия в 17–18 в.в». Пам'ятаючи разом з Шевченком, що «наша дума — наша слава», Житецький віддався пильному вивченню об'єкта цієї «нашої слави» і наслідком цього стала коштовна його праця «Мысль о народных думах».

Кардинальне для нас питання, чи українська література 19-го віку є органічний прояв життя нашого люду, чи вона тісно зв'язана з літературою віку 17 і 18-го? І позитивну на це відповідь дає Житецький у своїй новій праці про «Енеїду» Котляревського, де заповнив прогалини межі віками 17-м і 19-м.

Житецький прекрасно розумів вагу вивчення рідного краю і при участі його заснувалась і велась 25 років «Киевская Старина», про очевидні заслуги якої говорити зайво. Заснувалось у Львові Наукове Товариство і Житецький шле свою працю туди; здійснюється думка про заснування в Києві такого-ж Товариства і Житецький в числі його фундаторів.

Розуміючи вагу перекладу Євангелія на рідну мову, Житецький пише про різні їх редакції і перекладає сам.

Одно слово, в своїй сфері, — вивченню рідного слова, він не покладає хворих рук і за те нині знання нашого краю без знайомства з працями Житецького — неможливе.

І за те, врешті, визнає його Київський університет своїм доктором словесности і за те іменувала його Петербурзька Академія Наук своїм членом-кореспондентом, а Київське Українське Наукове Товариство — своїм почесним членом.

Українське ж громадянство мусить йому зложити особливу подяку: він один з наших духовних батьків і, хоч як би часом ні сперечались з ним у громадських поглядах ми, діти, — без нього не було б і нас. Та й крім того в ньому є та заслуга, що крім інших буде вічна: це його щира, незрадна любов до свого рідного краю і його народу.

*Ів. Стешенко*

---

## Григорій Шерстюк\*

### (1882–1911)

#### *Пам'яті друга-товариша*

Останню книжку нашого журналу несподівано довелося нам починати сумною поминкою-голосінням по духовому батькові «Світла» й найдіяльнішому з його співробітників. Помер Григорій Пилипович Шерстюк, що був правдивою душею «Світла», що на своїх плечах виніс найважчу справу — справу починання й організації нашого журналу, що єднав і гуртував людей круг його, прихилив байдужних, підбадьорував зневірених, давав лад більшим і малим справам видання. Цілий рік провадив він цю роботу, хоча й знемогався знесилений організм, — ту невидну про сторонне око роботу, без якої жадне видання не може й одного дня перебути. Цілий рік давав йому душу живу, зміст і напрям, керував серед сірих скель нашого життя. І другий рік нашого існування ми мусимо починати з тужливої звістки, що не стало цього першого нашого працівника, що душа «Світла» ніби одлетіла од його...

Помер працівник... Але, як хтось справедливо завважив, ми занадто може поспішаємось про людину сказати — вмерла. Замовкли мертві уста її, та слово і вчинки будуть довго ще жити в серцях живих, і що більше зробила людина за життя, що виразніший кинула слід після себе, то довше житимуть її діла й тривкіша буде її пам'ять. «Дело всегда отозвется на поколеньях живых»... І коли навіть забудеться ім'я людини, діло її все ж житиме, перетворившись відповідно до нових обставин, і тим невмирущим ділом, непропащими частками витраченої колись людської енер-

---

\* Душа «Світла». Пам'яті товариша-друга. Світло.1911.Листопад. С. 3–6.

гії користуватимуться довго ще живі покоління: дух працівника витатиме над їми. Народ наш має повірря, що душа помершого не зразу одлітає від того місця, де жила й працювала людина, а сорок день ще не рвуться ті зв'язки, що єднали її за життя. Багато правди в цьому повіррі і цю правду ми кожного разу відчуваємо, коли доводиться нам виносити з хати дорогого небіжчика...

Цю правду почуваємо й зараз ми, співробітники та читачі осиротілого «Світла». Нема між нами Григорія Пилиповича, та єсть його діло в формі того ж таки «Світла». Та й од самого «Світла» не одлетіла ще душа його творця і керовника, — ми чуємо ще витання її над нами, кожна дрібниця нагадує нам того, хто твердо держав стерно видання в міцних руках і не випустив того стерна, аж поки смерть забрала всю до останньої крихти силу... І ми певні, що душа «Світла» й не одлетить од його, що образ його батька й на далі керуватиме долею своєї любой дитини.

Ім'я Шерстюка надовго зв'язано буде з першими заходами на користь нашої рідної школи, педагогічної літератури й особливо педагогічного, першого на Україні Наддніпрянській, журналу. Його власні літературні й популярно-наукові праці здебільшого присвячені тій незмінно любій йому педагогічній справі. Педагог з покликання, учитель з натури і вдачі, Шерстюк не занедбав любого діла й тоді, коли російська дійсність вирвала йому, кажучи фігурально, вчительську указку з рук. Увесь час він дбав про те, щоб витворити ширшу аудиторію, перед якою міг би викладати дорогі йому ідеї. Дитина села, він органічно зв'язаний був з українством і по-за межами українського руху просто не можна було собі уявити цю кремезну, спокійну, розсудливу в практичних питаннях і палку в почуваннях постать. Українство було його життям, і я не бачив, не знаю випадків, коли б погнулося тверде переконання Григорія Пилиповича й хоч на хвилину, хоч у думках зневірився він що до рідної справи. Це була надзвичайно цільна, гармонійна людина, — людина на-самперед живого діла, робітник того типу, якого найпоказнішим заступником у нас був незабутній Борис Грінченко. Невтомний працівник, він так само зв'язував свою працю з повинністю слу-

жити рідному народові й рідному краєві і нігде й ніколи ця думка про рідний край та його потреби не кидала талановитого юнака. В школі, в учительській семінарії, він був ватажком і вчителем українства для своїх товаришів; на селі під його впливом всі більш тямущі люде поробились свідомими українцями; в житті рідко хто з стрічних людей міг не піддатися впливові цієї надзвичайно переконаної й свідомої в українстві людини. Цікаву ілюстрацію цього подав недавно в «Раді» близький товариш небіжчика, д. Тусін, що разом з Григорієм Пилиповичем одбував загальну тюремну повинність. Українські справи й інтереси зараз же оживилися навіть у мертвій тюремній атмосфері, скоро всекараюча доля закинула туди Григорія Пилиповича. Почались без кінця розмови й змагання на українські теми, з'явився український відділ у бібліотеці, а разом провадились повсякчасні зносини з «волею» — все про ті ж таки справи. Цим заповняв він не тільки своє власне дозвілля з примусу, не гаючи даремно часу, не пропускаючи okazji кожну хвилину використати для української справи, але й іншим людям давав зміст і мету в житті. Мені особисто в пам'ятку це тюремне дозвілля Григорія Пилиповича тим, що під час його зародилась думка про видання «Історії українського письменства», за яку він же й умовив мене взятись. З власної своєї практики, з спільного співробітництва з небіжчиком знаю, що скрізь і всюди, в кожне діло вносив він свою безмірну, широку любов до справи, великий практичний розум, організаторський хист і те особливе сяйво, якого проміння раз-у-раз осявають усяке щире переконання, зв'язане з не аби-яким талантом. І навпаки, нічого так тяжко не відчував Григорій Пилипович, як брак рідної атмосфери, брак живого практичного діла, без якого сам собі здавався викинутою на берег рибою. «А все ж таки за Києвом скучаю», — кінчає він, напр., листа, в якому описував красу південної природи та свій захват од неї. І зараз же знаходимо у його таке характерне признание: «не звик я сидіти без діла, іноді аж сум візьме. Своїх людей, українців, не здибав ані душечки! Все чужа чужина, ніякісенької уяви у тутешніх людей про українство, величезна більшість їх навіть вистави української ніколи не бачили. Отака-то тут чужина!». І от з тієї розкішної чужини, де безбо-

ронно міг спочити і тілом і духом, він рветься до рідного краю, до роботи, до діла, — і справді кидає все, навіть не спочивши гаразд та не поправивши свого здоров'я, що так вимагало радикального спочинку...

Оця сконцентрованність, скажу так, духової особи небіжчика, в шуканні живого діла, в зв'язку з лагідністю й красою його особистої вдачі, притягала до Шерстюка людей, примушувала їх з уваги й пошани до цієї чистої особи ставитись уважно і до того, чим раз-у-раз жила вона. Ось де була основа того впливу, який, сам того не помічаючи, скрізь мав небіжчик, скоро тільки з'являвся в якомусь гурті й прикладав руки до якогось діла. Цієї променистої вдачі його ніколи не забудуть ті, кого доля зводила з небіжчиком, бо разом з глибокою пошаною до невтомного робітника та щирого громадянина й діяча в'язала їх і гаряча любов до особи, еднаючи ці почування в тій міцній приязні, без якої не можна уявити людей, що щиро захожуються коло одної спільної праці.

Тим-то й важко так говорити про Шерстюка в минулому часі — був, помер, а надто людям, що працювали коло одного діла. Минає час, ідуть дні за днями, а почування гіркового болю та жалю на втрату й образи за нашу долю щербату не то не зменшується, а зростає і все глибше десь щемить у серці, не змовкаючи. І зараз трудно помиритися з думкою, що нема його серед нас, і зараз свідомість болючої втрати пригнічує серце й мозок.

Але не поспішаймося ховати Шерстюка й говорити, що він помер. Нема його між нами — то правда, але сяйво його променистої особи, його діла і дух його, те чим жив і болів він — з нами і раз-у-раз з нами будуть. Душа «Світла» од його не одлетіла і кінець отим сорока дням, коли між нами по давньому протягати-муться хоч невидні зв'язки, ще не швидко прийде...

*Сергій Єфремов*

---

## Яків Шульгин\*

### (1851–1911)

14 листопада року 1911 в Києві, після тяжкої недуги, помер український учений і громадський діяч старшого покоління Яків Миколаєвич Шульгин, відомий своїми цікавими працями про бурхливі часи гайдамацького повстання на Україні.

На світ народився Яків Миколаєвич 19 лютого 1851 року. Освіту здобував він в Києві — спочатку в другій гімназії, а потім в університеті на історично-філологічному факультеті, закінчивши науку року 1874. За молодих вже літ ми знаємо Якова Миколаєвича свідомим і активним членом українського громадянства. До тих же «юних днів, днів весни» його життя належить і той великої громадської ваги вчинок небіжчика, за який дуже влучно прозвано було його «євангельським юношею»: глибоко і щиро перенявшись політичними і громадськими поглядами М. П. Драгоманова, д. Шульгин без вагання оддає на допомогу «Громаді» і іншим українським женеvським виданням майже всі свої кошти — щось мало не 12000 карб.

Сказано, що «раз добром налите серце в вік не прохолоне». І справді, серце Якова Миколаєвича не прохололо і не розгубило палких молодечих пориваннів та гарячої юнацької любови до правди і добра, до рідного народу і безталанної України, — не розгубило їх на тернистій дорозі, серед дуже тяжких обставин. А обставини його особистого життя й справді таки були тяжкі: «бичи и скорпионы» російської дійсности не минули мо-

---

\* Т-ро П. Є. Пам'яті Якова Миколаєвича Шульгина (1851–1911 р.р.). З біжучого життя. Світло. 1911. Листопад. С. 63–64.



лодого ідейного працьовника, щирого борця за кращу долю рідної країни. Згадаємо тут такі етапи з життя Якова Миколаєвича, як тюрма, заслання і, врешті, наслідком їх, заказану дорогу до педагогічної діяльності. Так, Шульгин, котрий дуже любив дітей і завше марив, як про особисте щастя, про змогу в їхніх душах сіяти «разумное, доброе, вечное», довгий час мусів служити за бухгалтера в банку... І бажання його почали здійснюватися тільки з року 1899, коли, нарешті, Яків Миколаєвич одержує посаду вчителя спочатку в приватній гімназії Валькера, а потім і в першій державній гімназії, де і працював аж до самої смерти.

Але праця в банку та в російській школі не могла цілком задовольнити Якова Миколаєвича. Таке задоволення йому дати могла тільки робота на користь української справи, української науки. І справді, він бере участь в українському громадському житті, його ім'я ми бачимо серед членів «Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові» і «Київського Наукового Товариства». Історія України, — а особливо часи гайдамацьких повстаннів, — дуже цікавили Якова Миколаєвича. Після небіжчика лишилося чимало історичних праць, які дозволяють зарахувати його до наукової школи В. Б. Антоновича. З наукової і літературної спадщини Я. М. Шульгина згадаємо: «Очерк Колиивщины по неизданным и изданным документам 1768 и ближайших годов», (цю працю маємо і в українському перекладі). «Правда о Колиивщине польського історика Корзона», «Павел Полуботок, полковник черниговский», «Україна після р. 1654» і др. В «Світлі» особливо належить згадати невеличку роботу Якова Миколаєвича з історії школи на Україні: «Несколько данных о школах в Правобережной Украине в половине XVIII в.». Статті та дрібні замітки небіжчика друкували: «Киевская Старина», «Записки Наукового Товариства ім. Шевченка», «Київській Телеграфъ», «Заря», «Правда», «Русская Мысль» і ин.

Завше ми знали Якова Миколаєвича людиною великої щирости, сердечности і чулости, — людиною, що не мала й зерна неправди за собою. В відносинах до людей у небіжчика панувало те, що Нічше назвав *das Geniedes Herzens*. І виразніш усього

ця риса проступала в його стосунках з малими хлопцями, своїми учнями. Нам особисто довелося в гімназії вчитися історії російської літератури у Якова Миколаєвича, і ми пам'ятаємо, яким внутрішнім вогнем була зогріта його проста, навіть занадто проста мова. Він любив нас і любив те діло, якому служив. І почувалося, що й тут, як за молодих літ в справі допомоги М. П. Драгоманову, він лишився тим самим «євангельським юношею», і тут він давав все, що було у нього, все до останку... І тут, в такому умінні оддати всього себе справі добра і любови, була справжня велика внутрішня сила цієї маленької, сухорлявої, тендітної і з вигляду такої безсилої людини...

Нехай же буде пером рідна земля незабутньому Якову Миколаєвичу, чистій і хорошій людині і чесному громадянину!

*П. Є. Тро*

## Семен Івахненко (1889–1912) та Григорій Маньчук (1891–1912)\*

Недавно на українській учительській ниві не стало двох молодих щирих робітників. 12 квітня цього року в Харькові помер сільський учитель Семен Івахненко, а трохи раніш — 28 березіля, — на Поділлі другий сільський учитель Григорій Маньчук. Першому було тільки 23 роки, а другому й того менше — всього 21. Не довго довелося їм учителювати, але й за той короткий час вони заслужили од дітей і селян, де доводилось їм працювати, гарячу любов, а од товаришів крім того повагу й пошану за щирю любов до рідного краю. Учителювати в українській школі при теперішніх умовах для людини, що хотіла-б щиро оддатись своїй праці — це не лехкий хрест. Поставившись вдумливо й уважливо до своєї праці в рідній школі, кожний учитель мусить стрінутись ще на дверях школи з тією скелею, яка стоїть на шляху до дитячої душі і яка зветься — не рідна мова. Чулий учитель зразу бачить, що не обминути цієї скелі, не знайти прямих шляхів до тихої, любобі праці в нашій народній школі, і коли йому не хочеться зробитись не педагогом, а учителем-чиновником, йому лишається одно із двох — або шукати собі праці на иншій ниві, або, залишивши надії на спокійну, мирну працю, заздалегідь осудивши себе на всякі поневіряння, йти на зближення із школою заказаними стежками. Учителів, щирих робітників, які ставились-би байдуже до питання про рідну мову в школі і разом з тим щиро оддавались би в своїй праці, в українській школі стає все менше й менше, і треба думати, що незабаром вони зовсім виведуться, бо такі учителі — це непорозуміння в нашій школі, котре може держатись тільки до якого часу.

---

\* В-ко С. Замість вінка. Світло. 1912. Квітень. С. 46–47.

І Івахненко, і Маньчук, як люде з чулою душею і з щирою любов'ю до своєї праці, на початку свого вчителювання зразу побачили, з яким лихом доводиться перш за все учителеві боротися в українській школі.

Вчителюючи в м. Ічні на Чернігівщині, в городській місцевій школі Івахненко сміливо й одкрито, з запалом молодого неофіта, всім виявляв свої думки і вкупі з де-якими своїми товаришами вчителями, разом з другими культурними заходами, почав будити в місцевій людності національну свідомість. Скінчилося це, як і треба було сподіватись, на тому, що Івахненка за «мазепинство» перевели в іншу школу з неукраїнськими школярами, заборонивши одержувати українські видання. На цій порі життя смерть спобігла Івахненка; умер він од давньої слабости — саркоми, яку він за останніми турботами зовсім занехаяв. Знаючи вдачу цього юнака, можна сказати, що він й далі не залишив би своєї праці на рідній ниві, бо, кажуть, — «раз добром нагріте серце — вік не прохолоне».

Всього провчителював Івахненко щось біля чотирьох років.

Ще менше провчителював Маньчук, навіть не більше двох років, і яскраво виявити себе, як поборника української школи, він не встиг. Але, як пишуть про нього товариші, в нього завжди горіла щира любов до рідного краю, до його пісні, мови, звичаїв. Він палко не накидався на роботу, а пильно до всього придивлявся, зважував, звіряв, а потім тихенько проводив свої думки в життя. Не любив він голосних слів про любов до рідного краю; — як свідчать його товариші, ніколи вони за його життя не чули тих голих слів від нього, і тільки після того, як на останній дорозі за скільки годин до смерти наказав він своїй матері покласти йому в домовину поруч з Євангелієм «Кобзаря», вони зрозуміли всю ту незмірну силу любови до рідного краю і до великого його співця, яку він так ревниво ховав в молодому серці од бруду. І треба думати, що коли-б судилося йому пожити більше в світі, свою любов він зумів би перелити в щирі дитячі душі.

Цвітом земля вам, щирі юнаки, і хай ваша чиста, правдива любов до рідного люду розкриває очі і будить серце байдужим.

*С. В-ко*

## Микола Халецький\*

(1888–1912)

23 ноября на шпальтах Ради з'явилась поміж иншим коротенька звістка, що з тиждень тому в м. Кролевці, на Чернігівщині, помер од сухот Мик. Григор. Халецький, свідомий українець, і що остання воля його була, щоб над ним читали псалтир — по українському. Похапливо, нашвидку перебігли очима читальники кільки коротких і скупих рядків — і не звернули уваги, ім'я невідоме, незнане, нічого нікому воно не промовило, і тільки десяток товаришів і друзів покійного й знає, що зійшла в труну людина небуденна і варта ширшої згадки.

Біографія Мик. Григ. не багата фактами. Народився він в г. Кролевці, в міщанській сем'ї, вчився в трьохкласовій городській школі і, скінчивши її, служив років 7–8 в повітовій земській управі, спочатку — в канцелярії, а потім на посаді земського бібліотекаря. За короткий час завідування бібліотекою, що доти завше перебувала в нас в хаотичному стані, він впорядкував її, завів новий систематичний каталог, поповнив її новими книжками і, що найголовніше, заснував, може й невеликий, але гарно підібраний український відділ. З весни 1911 р. він починає носитися вже з новою думкою — хоче кидати бібліотеку і йти в народні вчителі. Складає учительський іспит і того ж таки літа їде на Київські курси, де серед несвідомої маси вчительства був одним з небагатьох свідомих. В осени 1911 року він зовсім кидає земську службу і вступає до Київських сільсько-господарських

---

\* М.З. М. Г. Халецький (24 декабра 1888–16 ноября 1912). Світло. 1912. Грудень. С. 63–64.

курсів. В Києві він пробув зиму, і товариші певно добре пам'ятають його, вічно заклопотаного і з книжками в руках, живого і енергійного; на курсах він користувався певним авторитетом і чи тому, що завжди носився з книжками та часописами, чи тому, що був найсвідоміший і найосвіченіший, прозваний був «кафедрою». В Києві він прожив рік, але цей рік властиво й підтяв його здоров'я. Воно й раніше не було блискучим, але життя в вохкій кімнаті, вічні турботи, побивання за ради шматка хліба вкрай добили його. Хворий плевритом, приїхав небіжчик по весні до дому, пережив якимсь літо, а на осінь — не стало вже сили. Молоде життя обірвалось на двадцять четвертому році.

Ми, товариші і друзі покійного, довго пам'ятатимем його в ролі бібліотекаря, ще здорового, живого і привітного. В земській бібліотеці, де значну частину абонентів складає учительство, його значіння було величезне. Не одному він вперше дав до рук українську книжку і, я певен, не один вчитель довідався од нього, що існує на світі питання про українську мову в школі.

Я не знаю, звідки бралися в нього всі його знання, але мені відомо, що в двадцять літ він був мало не найосвіченішою людиною на всю нашу земську управу, не зважаючи на те, що мав лише атестат городської школи.

В нього був незвичайний інтерес до друкованого слова. Він добре знав нову руську літературу, а що до українського письменства, то тут він цікавився кожним найдрібнішим навіть явищем.

Бібліотекарем він був прирожденим. Одержуючи невелику платню, він зібрав в себе дома гарну і доволі велику бібліотеку і не можна сказати, щоб це були дешеві, популярні книжки, видання останніх літ, — там були повні збірники творів наших класиків і такі бібліографічні рарітети, як Кулішева «Україна», вид. 1843 р., альманах «Сніп» виданий Корсуном в 1841 р., книжки «Основи» і обидва томи Кулішевих «Записок о Южной Руси».

Так, в нього був незвичайний інтерес до творів людської думки і слова, чистий і безкорисний порив до знання. І самі собою пригадуються рядки поета, якого він так любив —

*Не погубила та природа,  
Не погубила ще той край,*

де можлива ще така непереможна і чиста жадоба до знання. Але що з того, коли за цю жадобу, за цей високий ідеалістичний настрій наша вбога дійсність відповідає злиднями і невблаганною хворобою. І це тим гірше, що особиста доля покійного являється в деякій мірі типовою для певних кадрів нашої української інтелігенції.

Небіжчик причетний був почасти й до літературної роботи. Наприклад, в книжці Світла (жовтень, 1912 ц.р.) була його стаття про торішні Київські курси.

*М. З.*

---

## Іван Петришин\*

### (1858–1913)

ІВАН ПЕТРИШИН, емеритований народній учитель, який послідними часами повнив службу при приватній школі „У. Т. П.“ в Гвіздци, помер дня 3 цвітня с.р. в 65 році житя.

Обширнійші вістки про жите й хосенну діяльність бл. Пок. подамо в найблизших числах.

*Учительське слово. 1913. Ч. 13. Мая. С. 316.*

Бл. п. Іван Петришин, про якого смерть подали ми коротеньку вістку в ч. 13. нашого журналу, б. нар. учитель на емеритурі, бур незвичайно трудящою і ідейною людиною. Його сміло причислити можна до тих людей, котрі, як то кажуть, — «все пережили». Як активний нар. учитель служив Покійник в Золочівщині, Львівщині і Бібреччині, та був одним з найчільнійших наших педагогів і трудовиків.

Перебривши пекло мук і переслідувань на становищи нар. учит, і перейшовши на емеритуру, — де тільки осів, всюди щиро і з повним самопожертвоуванєм трудив ся для піднесеня просьвіти й добра серед ріднього, поневоленого народу. Покійник не мав для себе ні одної вільної хвилиночки, бо увесь свій час присьвячував на ведене народніх справ. А не відказувавсь Покійник від жадної праці, хоча ньюю й був завсїгди перетяжений.

Покійник, попри заводові обовязки, з захопленням повнив горожанські повинности. їздив но вічах, промавляв до народу; а що говорив, на ріжні теми, щиро, сердечно і дотепно, як ніх-

---

\* Бл. п. Іван Петришин. Учительське слово. 1913. Ч. 14. Мая. С. 337.



то иньший, тож і не дивниця, що своїми промовами захоплював і полонив усіх слухачів.

Перейшовши на емеритуру, покійник осів в Коломиї, де обняв редаговане «Прапора»: колиж по році редакція сього журнала перейшла в иньші руки, він вів його адміністрацію. В тих то часах брав він живу й діяльну участь в житю української громади в Коломиї. Мимо підтоптаного віку їздив він по читальнях, вічах; був настоятелем ремісничої бурси тов. «Просьвіта» і виділовим сього Т-ва продовж довгих років.

Покійник трудився і на літературній ниві, підписуючи свої твори криптонімом: Любомир Селянський. Видав багато популярних книжочок, писав оповідання, вірші. Дописував до видавництв Дра Трильовського (гарні січові пісні), «Monitor-а», а навіть краківського «Wocian-а», бо на здоровому гуморі і влучній сатирі йому ніколи не збувало, а з біди-горя вмів собі завсїгди крепко закпити. Загальновідома також його сатира (під адр. гр. Скарбк.) поміщена свого часу у фейлетоні «Прапора». Як свідомий трудовик на ниві шкільництва, Покійник дописував і до педагогічних журналів.

Від падолиста м.р. займав Покійник посаду учителя при прив. Українській школі ім. М. Шашкевича в Кулачківцях, біля Гвіздця, і на сьому становищі помер тихо і спокійно. З многозаслуженим Покійником зійшов у могилу тип старого трудовика-учителя й горожанина, яких вже так мало в нинішних часах.

Позаяк при небіжчикови не було нікого з близьких за Його живіття, проте про його смерть мало хто й дізнавсь. На його похорон коломиїська „Просьвіта“ делегувала проф. Даниловича, який і заняв ся ним. Иньші Товариства дізнались про смерть Покійника пізнійше. Мимо непригожої пори в похороні взяло участь багато народу, трохи нар. учительства і 5 священників.

Пером Тобі, незабутній труженнику-Товаришу, рідна земляця, — а вдячна память про Твою невтомиму й хосенну працю хай вічно лелієть ся в серцях того народу, який Ти за Свогого живіття так тепло й щиро був полюбив...

---

## Петро Симонів\*

### (?–1913)

В Новій греблі, Лохвицького повіту (на Полтавщині), — як доносить «Рада» — скінчив своє молоде життя народний вчитель, Петро Сидорович Симонів, наложивши на себе руку. — Був се справжній, щирий діяч на народній ниві. Була се людина твердо переконана, що працювати треба по глухих кутках, серед темного люду, де праця непомітна, не кидаєть ся у очи, але користна і потрібна. Шість років був він вчителем у Ново-гребельській школі. В селі Голінці заснував він позичкове товариство, яке, завдяки його невтомимій праці, широко розвинуло свої операції: через два роки була заснована товариська крамниця, яка й гарно розвиваєть ся. Товариство буде цегольню, а ще будуватиме власний дім. — Крім того покійний був членом ради сільсько-господарського товариства в Голінці і членом ради Лохвицького «товариства взаємної допомоги народніх вчителів». Скрізь працював він щиро і невтомимо. Любував ся в рідній мові, беручи діяльну участь в аматорських виставах по селах.

Жаль серце тисне на сам спомин, що так хосенні і діяльні люди передчасно сходять із сього світа; та ще сумніше становить ся на душі, коли згадаєм, що саме вони кінчать самогубством і то з невідомих причин.

В передсмертному завіщаню просив небіжчик поховати себе на високій горі, під кріслатим дубом і гражданським (себто цивільним) похороном, на який з'їхалось багато товаришів, сила народу з поблизьких сел і ученики Новогребельської школи. Вчителі склали гарний хор. Вінки були від товаришів, учеників і позичкового

---

\* Самогубство вчителя. Учительське слово. 1913. Ч. 3. Липня. С. 391.

товариства. — Над свіжою могилою двох учеників виголосило вірші українською мовою; один хлопчина навіть сам склав вірші. — Товариші радили обставити могилу покійника залізними штахетками. — У покійного осталась сиротою старенька мати.

Хай твоя, товаришу, пам'ять во вік не загине, хайже твоє діло живе в буйному розвитку.

---

## Володимир Лозинський\*

### (1855–1914)

5 квітня ц.р. родина й українське громадянство поховали Володимира Юстиновича Лозинського. Невблагана смерть замкнула його уста, спинила його серце. Спинила серце, котре налите було силою й чуттям; серце, котре одгукувалось на чисті людські заходи і пильнувало, щоб заходи марно не гинули. В. Ю. людина вже й не молодих літ, а через це ще більш вражала своєю рухливістю, захопленням; громадські справи, українські ідеали опанували ним ще з-замолоду, і не зрадив він їм до останнього подиху.

Тай взагалі всюди, де треба було гарячого серця, щирої роботи — туди йшов небіжчик, хоч би та справа, що вимагає уваги й помочи, й далеко була од рідного Києва. Досить, щоб десь далеко, на Самарщині, набіг голод, — В. Ю. вже дає, збирає, організує матеріальну допомогу. Доволі було, щоб Лозинському натякнули про якусь потрібну громадську справу, як він вже першим кладе камінці й других заохочує. Буденні й дрібні може були ці справи, та В.Ю. вмів оповити їх любов'ю й захватом і якось одразу покласти певні підвалини. Та хоч багато давав він і сили на те, та проходив все якось непомітно, тихенько, і мало хто знав, що в тій чи іншій справі зробив Лозинський. Четвертий рік видається наш журнал, а хто, крім найтіснішого редакційного гуртка, знав, що серед його фундаторів і щирих приятелів, що близько до серця беруть його справи й в потрібну хвилину завжди приходили йому на допомогу не самим словом, а й ділом, почесне місце належить Володимирові Лозинському. Нехай же пером його чулому серцю буде рідна земля.

Б.

---

\* Б. Володимир Лозинський. Світло. 1914. Березень-квітень. С. 101.

## Костянтин Михальчук\*

(1840–1914)

7-го априля, саме на Великдень помер Костянтин Петрович Михальчук, видатний український філолог, один з громадян «старої київської громади», яку він сам заложив на податку 60-х років, вкупі з Антоновичем, Рильським, Познанським та іншими. Широкий громаді імя небіжчика було мало звісне, і тільки тепер, коли після його смерти скрізь згадали його і зазначили його заслуги, широкий круг людей довідався, що то була за людина, і кого втратила українська і взагалі славянська наука в особі скромного бухгалтера бровару всім відомого в Києві «товарищества». Так, справді сей першорядний учений, глибокий знавець славянської лінгвістики, авторитет якого високо стояв в очах ученого світа, з думкою якого рахувались наукові академії, був прикутий до бухгалтерського столу, до «гросбухів», за якими просидів 41 рік і яким оддав свої найкращі літа, свої сили і своє здоровля. В інших народів таку людину було б шановано, їй би дано було спромогу вирватись з того навісного бровару і віддатись своєму улюбленому ділу — філологічній науці. Але се був український вчений і предметом своїх студій він вибрав українську мову, оту саму впосліджену й осміяну мову, яку й за мову не вважають, а за якесь наріччя, якої соромляться і за яку переслідують й карають. Він узявсь досліджувати закони цієї мови, яка не має для себе ні університетів і академій — і мусив іти на бухгалтерську посаду для заробітку, бо навіть скласти університетських іспитів йому не дозволено — ще в давні 60-ті роки, коли його було арештовано й вислано на якийсь час з Києва. Так і залишивсь він на все життя прикутий до

---

\* Д. Д. К. П. Михальчук. З біжучого життя. Світло. 1914. Травень. С. 56–60.

«гросбуху», не маючи часу ні для систематичної наукової праці, ні навіть для спочинку.

К. П. Мпхальчук народився в м. Махнівці Бердичівського повіту на Київщині. Він виріс в такому осередку, де панувала польська мова і культура і виховання йшло на польському письменстві, на його традиціях. А ті традиції були пансько-шляхетські й пестили образ колишньої Польщі, яка здавалась їм ідеалом і якої треба було знову добиватись. Та була в польському письменстві й так звана українська школа, яку склали польські письменники, що виростили на Україні. Вони любили й виспівували в своїх творах українську природу, звертались до давніх героїчних часів козаччини, але брали такі моменти з цієї минувшини, коли козаки буди в згоді з Польщею і поетизували цих козаків, як вірних польських лицарів. Вони обминали справжнє життя сучасного українського люду, який стогнав у панському ярмі поміщиків поляків, а виводили в своїх творах якихсь ідеальних козаків селян і селянок, що кохались собі серед розкішної природи, задоволені опікою своїх добрих панів. Видатними письменниками цієї української школи були: Б. Залеський, С. Гоцинський, Т. Падура, Ан. Шашкевич. У де-кого з їх пробивались часом і демократичні думки, але на першому плані заступали все польські патріотичні ідеї. Письменники ці мали великий вплив на молодого Михальчука. Вони розбудили в ньому думки про Україну, про її долю і од цих польських українофілів він переходив до справжніх українських творів або російських про Україну писаних. Тільки ж думка хлопця не могла помириться з тяжкою долею народу, якого минувшість так поетизували письменники. І коли молодий Михальчук прибув до Києва і вступив до університету, то був уже справжнім українським патріотом і народолюбцем; він зійшовся з гуртком студентів, таких же вихованців польської культури і здебільшого католиків, але таких, що визнавали себе українцями, любили український народ і бажали йому служити. До цього гурту належали: В. Антонович, Познанський, Панченко, Рильський та інші. Спочатку гурт належав до польської студентської корпорації, але скоро його члени побачили, що їх завдання дуже розходяться з тією метою, до якої прямувала тоді польська молодь, що саме готувалась до повстання. Поляки лагоди-

лись воювати за історичну шляхетську Польщу; а нашим молодим народолобцям дорогі були інтереси не історичної Польщі, а українського люду, який стільки зазнав лиха од тої самої Польщі. І вони, йдучи за думкою Михальчука й Антоновича, покинули польську корпорацію, — заснували власну українську громаду і постановили почати працю над просвітою народу. Де-хто пішов в народні вчителі, в сільські писарі (як от Познанський); інші поставили собі метою розробляти українську історію, мову, щоб положити міцні підвалини для української культури. Антонович взявся до історії, Михальчук почав спеціально досліджувати українську мову. Але йому не пощастило докінчити формально університету й здобути собі кафедру. Саме перед останніми іспитами він мусив, не з своєї волі, покинути Київ і вже до університету не вернувся. Взявши приватну посаду, спершу на сахарні Смиренка, а потім в броварському товаристві в Києві, К.П. на віки залишився бухгалтером там, але науки не кидав. Тільки що умови його службової праці були такі, що брали дуже багато часу і виснажували його, особливо останні роки, до краю. Коли траплялося К. П-чу написати якусь працю, то рідко доводилося її викінчити й обробити. А треба знати, що К.П. в наукових і взагалі в літературних справах був людина дуже пильна і сумлінна: перше ніж признати якусь працю готовою до друку, він багацько разів її переробляв і переписував; навіть звичайні листи свої він попереду складав на-чорно, а потім уже переписував і одсилав. От чому після К.П. залишилось, порівнюючи, не багато друкованих творів і дуже багато рукописних шпаргалів, серед яких не мало цінних наукових розвідок і матеріалів. Але те, що видруковано, має велику наукову вагу.

Це перш за все його розвідка про «Наречия, поднаречия и говоры Южной России в связи с партиями Галичины», друкована 1877 р. в VII томі великого видання «Труды статистическо-этнографической экспедиции Юго-Западный край» П. Чубинського. Ця розвідка дає образ української мови з усіма її діалектами, на всій її території. К.П. поділяє тут укр. мову на три головні діалекти: полський (північний), український (південно-східний), і червоноруський (західний). Ці діалекти знов же діляться на піднаріччя, так український діалект або наріччя має

піднарічча: північно-українське, середньо-українське і південно-українське; піднарічча мають свої говірки. На основі студій над прикметами усіх частин і поділів мови К.П. склав велику етнографічну карту з зазначенням усіх одмін укр. мови, якою де балакають наші люде. Ця розвідка зберегла свою велику наукову вагу на протязі 40 років і служила досі одиноким джерелом для університетських курсів з української діалектології.

Кілька років пізніше К. П. склав своє «Открытое письмо к А. Н. Пыпину» з приводу суперечок про укр. мову й письменства «спор южан и северян», як тоді казали. Це «лист» — справжня наукова розвідка, в якій К.П. філологічними й історичними аргументами доводить яzikову й етнографічну самостійність укр. народу і його право на розвиток власного письменства, власної культури. Разом з тим він розбиває гіпотезу проф. Соболевського про те, ніби колись у Києві жили великоруси, а українці прийшли сюди пізнійше з Галичини, вже після татарського погрому. Цей лист свого часу не був оголошений, а видано його вже в 1911 році.

З інших філологічних писаннів К. П-ча треба згадати його статті в «Киев. Старине»: «Что такое малорусская речь?», «Филологическое недоразумение», «О форме имен. пад. множ. числа прилагательных в малорус. яз.» та другі, нарешті його стаття в записках укр. науков. т-ва у Києві «До правопису форм мнякої деклінації в укр. мові» і «Програма до зібрання діалектичних одмін в укр. мові», видана по нашому київським наук. товариством, а по російському — Петербургською Академією Наук. Були й менші замітки й рецензії, розкидані по різних наукових виданнях. Спеціально про ці наукові праці К.П. написав розвідку А. Ніковський в IV-V книжках «Літ.-Наук. Вістника», і до цієї розвідки ми одсилаємо охочих познайомитись з науковою спадщиною К. П-ча.

Але одною науковою працею не вичерпувалась діяльність К. П. на користь рідного народу. Не тільки за молодих літ, але весь час і пізнійше, аж до старости К. П. приймав живу участь в старій громаді, в усіх її заходах і справах. Приймав участь і в журналах та газетах, — польських, російських і українських (галицьких),



завжди виступаючи в оборону дорогої йому української справи. Коли ж появилася українська преса в Росії, то К. П. озивався і в ній (в «Раді»). Останні роки, коли українська справа, вибившись з навісного «подполья», пішла широко, стаючи справжнім національним рухом, розворушили й підбадьорили К. П-ча. А особливо втішила його поява нових діячів з посеред, спольщеної громади на Україні, які повернулись до українського народу, щоб служити його потребам та інтересам. Такі видання як «Przegląd Krajowy», що виходив у Києві 1909 року, як писання В. Липинського дуже радували К. П-ча, бо він бачив у їх продовження того ідейного напрямку, який колись і його самого привів до українства.

Доля не дала К. П-чу виявити всього багатства його талану, розгорнути всі сили його духа, але він робив, що міг, і серед самих тяжких умовин життя, зумів внести свою дуже цінну вкладку до скарбниці українознавства. Інші, працюючи за кращих обставин, може дадуть більше. К.П. міг з повним правом сказа-ти про себе словами св. письма: «течение жизни скончах, веру соблюдох».

*Д. Д.*

---

## Дмитро Сигаревич\*

### (1870–1914)

До наших болючих втрат останніх часів прилучилася ще одна вельми сумна втрата — Дмитра Дмитровича Сигаревича, українського діяча й педагога. Якось не віриться, що нема цієї 44-літньої людини, яку ще так недавно бачив я повною сил, енергії, планів і надій... Як раз рік тому ми бачились з ним в Олександрівську (на Дніпрі, проти Хортиці), де він служив директором комерційної школи, і він з захопленням розповідав мені про свої заміри розбуркати національну свідомість серед місцевих громадян, про свої заходи поставити на тверду путь справу вивчення рідного краю й його історії — у себе в школі, згадував про свої одеські часи, про незабутнього свого вчителя-товариша Л. Смоленського, дав прочитати мені свою статтю про цього незвичайного діяча, друковану в одній з одеських газет; ходили ми з ним дивитись на могилу Кошового задунайської Січі Осипа Гладкого, що лежить на старому кладовищі недалеко од комерційної школи; умовлялись про екскурсії по руїнам Січей, і Дм. Д-ч показав мені свою статтю про одну з таких мандрівок. Стаття писана була по українському, і Дм. Д-ч обіцяв її, обробивши й доповнивши, оддати до Катеринославських «Дніпрових хвиль». Говорили ми й умовились що-до спільної мандрівки в літку з де-якими катеринославцями на Волинь, на Берестецькі могилки. Не довелось йому через різні перешкоди взяти участь в тій мандрівці, і більше ми після того вже й не побачились. А в мене, як живий стоїть він перед очима, — жвавий, нервовий, увесь захоплений рідною справою, для якої він нахо-

---

\* Д.Д. Д.Д. Сигаревич (22 марта). Світло. 1914. Березень-квітень. С. 98–101.

див мало ґрунту в сонному, напівнімецькому Александровську, про що раз-у-раз скаржився мені, коли я приїздив до його. Справді, Александровськ був для його затісний. Се була людина, створена для широкого громадського життя, для роботи в атмосфері великого культурного центра, де могли б розгорнутися і його здібности промовника, і його організаторський хист, його невичерпана енергія.

Тут, в Александровську, всі його сили йшли на роботу в школі, і йому справді вдалося поставити свою школу так високо, як це тільки можливо за теперішніх обставин. Разом із тим Дм. Д-ч брав участь в усіх громадських і культурних заходах місцевої інтелігенції. Чи обміркувати справу виборів до Державної Думи, чи розпочати видання поступової газети, чи заснувати якесь просвітнє товариство — за цим завжди, звертались до Дм. Д-ча, і він допомагав, і по-радою, і працею, і грішми. Це був громадянин в кращому розумінні цього слова.

У себе в школі Дм. Д-ч твердо проводив принцип, що діти повинні знайомитись з своїм рідним краєм, з його минулим, з побутом люду, який живе кругом, — і тому старався, щоб учні довідувались про це і на лекціях в школі, і з книжок, з відчитів по шкільних гуртках. Уряжав екскурсії, робив з учнями розкопки степових могил. Взагалі він старався, щоб школа незважаючи на те, що її офіціальна програма надто обрізана, все ж давала учням знання про їх рідний край, про народ того краю, його побут і культуру. Скільки можна, знайомив їх з українським письменством та історією.

Кращі часи громадської роботи Дм. Д-ча пройшли в Одесі, де він провів свої молоді літа і де почав службу, як педагог. Народився Дм. Д-ч в Одесі р. 1870, батьки ж його родом були в Волині, і він уважав за своє рідне місто стародавній Кременець. В Одесі здобув Дм. Д-ч середню освіту в гімназії і вищу в університеті. Зробившись педагогом, він придбав собі на сьому полі дуже добру славу, як талановитий лектор, що вмів надзвичайно захоплювати учнів своїми викладами історії, і як добрий приятель дітей, перейнятий високими гуманними принципами. Дм. Д-ч учителював по різних школах Одеси до 1907 року. Останні два роки свого перебування там він був дирек-

тором городського сирітського дому, — на тій посаді, де перед ним був другий український діяч, теж небіжчик вже — О. О. Андрієвський. Дм. Д-ч брав саму живу участь в житті української громади в Одесі, стоячи в самому осередку. Особливо помітна була його громадська робота в 1905–6 роках, коли він виступав з прилюдними промовами на вічах і організовував початки українських виданнів. Його промови — се було перше, прилюдно виголошене українське слово в Одесі. Так само багато робив він і в одеській «Просвіті», де виступав частенько з рефератами і промовами на зібраннях. Відзначаючись широким поглядом на справи, знаючи добре відносини польсько-українські, і спеціально відносини галицькі (де з ким з галичан він піддержував особисті зносини), Дм. Д-ч привчав земляків серйозно й критично ставитись до цих відносин.

Року 1907, коли в Одесі в повній силі панувала «ліквідація», Дм. Д-ч змушений був покинути сирітський дом і перейшов служити в Запорожже-Камянське (на Катеринославщині), куди його запрошено директором приватної гімназії. Але тут він пробув не довго. Він не міг миритися ні з «політикою» в школі, ні з втручанням в педагогічні справи людей, що не мали з педагогією нічого спільного, і перейшов до Комерційної школи в Олександровську, спочатку як інспектор, а потім став і за директора.

Після Одеси і Запорожжа-Каменське і Олександровськ здалися надто тихими й мертвими для громадських уподобань і інтересів Дм. Д-ча. Але й тут він, що міг, те й робив для рідної справи, стараючись вишукувати свідомих українців, знайомити їх між собою, зав'язував стосунки з Катеринославом, куди приїздив іноді читати лекції, як наприклад про Шевченка — на урочистому засіданні Катеринославської Архивної Комісії 1911 року, присвяченому 50-літнім роковинам смерті Поета. Збірався приїхати й цього року, запрошений катеринославською «Просвітою», але хвороба вже чигала на його і не пустила. А там раптом і несподівана, передчасна смерть.

За свій, порівняючи, недовгий вік Дм. Д-ч чесно послужив рідному краю, встиг зробити немало, і за се йому — добра пам'ять серед нашої громади.

Д.Д.

**Некрологи у виданнях  
часів Української революції  
1917–1921 років**

*«Вільна українська школа» (Київ, 1917–1920)*  
*«Просвітянин-кооператор» (Ромни, 1919–1920)*

---

## Степанида Караскевич-Ющенкова\* (1863–1917)

Рідіють рядки наших діячів дореволюційних часів. В кінці травня покинула цей світ визначна українська громадська діячка Степанида Степанівна Ющенкова, по письменним творам відома під своїм дівочим прізв'язем — Караскевич. Вихована під впливом української родини; що не відцуралась рідної мови та звичаїв, скінчивши Бестужевські курси при професорах Платонові, Карінському та инш., вона вийшла заміж за глуховчанина Ющенка. Був доктором вінницької психіатричної лікарні, а в останні часи був професором Дорпатського університету на кафедрі психіатрії.

В Петербурзі в квартирі Ющенків гуртувались молоді сили, там знаходили притулок всі, хто не забув рідної української мови, або хто був прихильним до українських питань. Степ. Степ. довгий час була членом Благодійного Товариства, яке так багато розповсюджувало українських книжок. Ст. Ст. багато писала на російській мові в «Ниві», «Руських Записках», «Роднікові» і в (її) інших часописах; виходили її твори і окремими книжками: «Кипарисний Цар», «Маленький Бродяжка» та инші.

Зміст цих творів — українське життя, українські явища; герої-українці. За перший літературний гонорар куплена їй дачка в Комарові, на рідній Україні, в тихому кутку Поділля. Сюди найзжали Ющенки що-літа скинути столичну накіп, відпочити духом.

З початку революції Ст. Ст. переїхала зовсім в Комаров, заснувала тут «Просвіту», відчинила школу, приймала участь в гро-

---

\* Смолінський. С. Ст. Ст. Караскевич-Ющенкова. Вільна українська школа. 1918–1919 шк. р. № 2. Вересень. С. 119–120.

мадських справах. На подільським губерніяльнім селянським з'їзді та на Брацлавським повітовім своєю спокійною вдачею, поважними промовама вона вносила той спокій і поміркованість, яких бракувало нашим з'їздам в перші часи волі.

З осени 1917 року Ст. Ст. приймає участь в організації Вороновицької народної гімназії, стає в ній навчителькою історії України та латині і користується щирою повагою учнів і вчителів. Та прийшло лихо. Любимий син її Михайло, штабс-капітан, коли солдати відмовились іти в розвідку, взяв офіцерів і повів сам команду. З розвідки він не вернувся.

Мати ждала сина. Пішло лихо за лихом. Розчарування в народньому сумлінні, зневірря в силах української інтелігенції, большевизм, реакція. І над всім цим питання: за що ж, для кого ж ті жертви? Кому потрібна смерть її любого сина? Не витримала чесна душа життєвої ваги, і ми втратили щиру корисну громадянку. Може свіжа її могила в Комарові навчить нас менше говорити, а більш працювати для рідної країни, може ці стрічки нагадають де-кому про їх біганину до таборів переможців та про вільну службу всім, хто гроші платить.

*С. Смолінський.*

---

## Борис Дорошкевич\*

### (1881–1918)

Смерть Б. К. Дорошкевича. 19 вересня о 8 годині ранку помер Б. К. Дорошкевич. Небіжчик заслаб 12 вересня на «еспанку», доглядаючи свого брата Олександра.

Слабість ускладнилась, перейшла в крупозне запалення легенів, що й звело Бориса Константиновича в могилу.

Небіжчик, агроном по фаху, працював довгий час в земських і кооперативних установах.

За остатній час приймав активну участь в культурно-просвітній роботі: читав лекції по агрономії, приймав участь в українських видавництвах і т. инш. Багато праці поклав небіжчик, працюючи в журналі «Народна справа», як редактор і співробітник.

Небіжчик також був співробітником нашого журналу, де писав статті по питанням позашкільної й сільсько-господарської освіти. В особі Бориса Константиновича редакція «Вільної. Укр. Школи» понесла велику втрату.

**Центральне Бюро Всеукраїнської Учительської Спілки** з сумом оповіщає все українське організоване учительство про смерть дорогого товариша, члена Ц. Б., Бориса Константиновича Дорошкевича.

---

\* Смерть Б. К. Дорошкевича. Вільна українська школа. 1918–1919 шк. р. № 2. Вересень. С. 119.



## Ольга Самійленко\*

### (?–1918)

Учителька О. М. Самійленко (некролог). 18 червня ц.р. в Санаторії в Пущі-Водиці померла учителька Овручського повіту на Волині, член Овручської повітової і Всеукраїнської Учительської Спілки Ольга Мойсїйовна Самійленко, яка проучительювала більш 36 років в народніх школах Полтавщини й Волині. В 1905 році за участь в українському революційному рухові вона була заслана до Сїбіру, де пробула 5 років, надїрвавши своє здоровля.

Небїжчиця Самійленко, віддавши все життя для освіти народа, не маючи ніякої родини, не одержуючи жалування, ні пенсії, зїставшись без куска хлїба, не мала нікого, хто мїг би її доглянути. В такий тяжкий мент представники Овручської Спілки, вже сливе в безнадїйнім стані хворїсти, привезли її до Київа і при участї Всеукраїнської Учительської Спілки помїстили в санаторію в Пущу-Водицю. Всеукраїнська Учительська Спілка зверталась до Міністерства Освіти, аби видано було її пенсію й одноразову допомогу на лічення, а Овручська Спілка звернулась з тим же до місцевого земства, але відповідї не одержано.

При допомозї Спілки лікарів-українців Всеукраїнська Учительська Спілка вживала всіх заходів, аби полегчити її страждання, але наслідки учительської праці і тяжкі умовини життя дали себе взнаки, вернути до життя її було вже неможливо, і після тяжких страждань вона упокоїлась.

Пером тобі земля, дорогой товаришу!

А. В.

---

\* А.В. Учителька О. М. Самійленко (некролог). Вільна українська школа. 1918. № 10. Червень. С. 355.

---

## Іван Стешенко\*

### (1873–1918)

В ніч на 31 липня українське громадянство і українська школа понесли величезну втрату. Самим злочинним способом, невідомо чиєю рукою і з яких причин було вбито видатного діяча на полі освіти українського народу і першого Міністра Народньої Освіти Української Держави Івана Стешенка. Ця дорога і незамінна втрата в серці всіх свідомих громадян відбилась надзвичайно глибоким жалем. Про це свідчить те, що зо всіх місць України до серця останньої, Київ, понесли телеграфні і листовні співчуття дружині покійного і постанови про те, як найкраще було б вшанувати його пам'ять.

Іван Стешенко народився 1873 року на Полтавщині. Дід його був кріпаком графа Кочубея. На дев'ятнадцятому році свого життя, після скінчення гімназії, І. С. вступив до Київського Університету, який скінчив в 22 роки кандидатом філологічних наук. За роботу про М. Гоголя одержав срібну медаль. У 1896 році вступив на службу вчителем російської мови у Фундукліївську гімназію. На другий рік у березні місяці його було заарештовано і посажено у Лукіянівську тюрму. Чотири місяці сидів Іван Стешенко в тюрмі і нарешті його було вислано з Києва на три роки з забороною в'їзду навіть до губерніяльного міста. Також були зачинені йому двері до школи, до педагогічної діяльності. У 1901 році Іван Стешенко повернувся до Києва і заняв посаду в Управлінні Південно-Західних залізниць. Через два роки служив у Київському Мійському Самоврядуванні.

---

\* Білецький Л. Іван Стешенко. Вільна українська школа. 1918–1819 шк. р. Т I. С. 1–3.

Прийшов 1905 рік. Великою надією пролетів він в серці української інтелігенції, але не для Івана Стешенка, бо його було знову заарештовано. Трус не дав жадних наслідків, коли не лічити того, що І.С. було позбавлено посади у Місцевому Самоврядуванні. 1906 рік приніс для І.С. те, що йому була дана можливість працювати у гімназії, але не в Києві, а в Слуцку. Недовго велась педагогічна праця в Слуцкій гімназії, бо через рік І. С. був у Києві на посаді учителя 1-ої Комерційної школи, де зоставався незмінно до 1917 року. Разом з тим з 1915 року і до цього часу, І. С. займав посаду директора Татянівської біженської гімназії. Крім того, коли відкрились Вищі Жіночі Курси А. В. Жекуліної, то катедра історії західно-європейських літератур з перших днів відкриття курсів була доручена І. С., на якій він був до останнього часу. З 1908 р. по 1915 р. І. С. був лектором по історії української і західно-європейської драми у Музично-Драматичній школі М. В. Лисенка. З цього видно, що педагогічна праця І. С. була надзвичайно продуктивна.

Віддаючись цілком педагогічній діяльності, І. С. знаходив час брати участь у всіх просвітних і громадських інституціях. Виступав з публічними лекціями, і його надзвичайно поетичні, художні промови захоплювали не тільки публічну аудиторію м. Києва, але Одеси, Полтави, Катеринославу, Єлисаветграду і інших міст України.

З перших днів революції, коли на обрії українського життя піднялось велике гасло відродження України, І.С. явився одним із тих перших українських діячів, який рішуче підняв прапор власного державного життя України і власної національної школи. Хто був на численних зборах учителів всього Києва і його районів, той чув натхнені промови І.С., який кликав учителів всіх національностей до зрозуміння культурного українського руху і елементарного педагогічного бажання вчити український народ в обставинах його національно- побутової культури і на його рідній мові, але голос натхненого промовця лунав самотньо серед численних зборів і зустрічав саме вороже відношення. Такі обставини не покривали чорною наміткою його величну й світлу ідею, а вели далі до переведення її в життя. І.С. з перших днів револю-

ції стає головою Товариства Шкільної Освіти, гуртує коло себе кращі національні педагогічні сили, відкриває разом з ними першу українську гімназію ім. Т. Шевченка, скликає всеукраїнський педагогічний з'їзд, який ліг першою підвалиною для збудування національної освіти від початкової до вищої школи.

В червні місяці 1917 року І. С. стає на чолі всієї освітньої справи на Україні. Перед ним як Генеральним Секретарем маюється широкий шлях національної освіти: утворюються по всій Україні для учителів курси українознавства, скликається ініціативною групою Київського вчительства в серпні місяці другий Всеукраїнський Педагогічний з'їзд і професійний з'їзд делегатів, і на обох з'їздах провадиться конкретна праця по виробленню плану національної освіти і організації українського учительства. Нарешті, в грудні місяці скликається спільний з'їзд представників від учительства і місцевих самоврядувань по виробленню широкого і демократично-громадського плану управління освітою.

Але ця велика культурна праця часто перебивалась тими егоїстичними дрібницями чисто матеріального змісту, які викликались ворожою політикою частини російського вчительства. Останнє робило всі заходи для того, аби заважати широкій організаційній праці І. С. Російське учительство, особливо елементи антидемократичні, де тільки могло намагалось всіма силами перешкоджати діяльній праці Генерального Секретаря Освіти. В таких несприятливих обставинах доводилось працювати Генеральному Секретареві, а після 4-го Універсалу, першому Міністрові Освіти на Україні.

Не довго І.С. був Міністром Освіти. Большевицькі події примусили багатьох діячів піти з кабінету, в числі останніх і був І. С. Все ж таки в Міністерстві Освіти його праця не переривалась, бо через де-який час йому було запропоновано посаду Генерального Комісара по справах Народної Освіти, на якій посаді перебував покійний до останнього дня свого життя.

Крім громадської та педагогічної діяльності свої вільні години І.С. присвячував літературно-художнім творам та науковим

працям. Останні почав писати ще на початку 20-х років, на шкільній лаві. Поетичні твори, сонети, вірші, драму «Мазепа», переклади белетристичних та поетичних творів із західно-європейських поетів, Метаморфози Овідія і інших поетів друкувались у загальних виданнях «Зоря», «Правда» та інших.

Більш уваги І.С. присвятив публіцистичній та науковій діяльності. До викладання лекцій у вищій школі І. С. працював у сфері словянознавства, власне українознавства. Перша його праця на цьому полі — монографії про Котляревського. За цю працю «Поезія І. Котляревського» від Російської Академії Наук одержав почотну відозву. Крім праці про І. Котляревського, І.С. написав багато наукових розвідок і по інших галузях історії української літератури, так напр., розвідки про О. Стороженка, про Максимовича, про історію української драми, про Котляревського і Котельницького, Аналіз поезії Харка Кухаренка, Русько-українські паралелі в творах Т. Шевченка, Аналіз творчости Т. Шевченка, Біографія Т. Шевченка, Панас Мирний, М. Коцюбинський, Огляд української літератури від XIV–XVII ст. Критична розвідка про творчість М. Вовчок, про творчість Гоголя і багато других.

Таким чином, ми бачимо, що за невелику кількість років життя І. Стешенка (йому було лиш 45 років) культурної праці зроблено дуже багато. Це свідчить про те, що коли б доля судила прожити І.С. далі, то при більш сприяючих обставинах наслідки його праці на національній культурній ниві були б надзвичайно великі; але не судилось йому бачити наслідків своєї національної праці: рука злочинця припинила чисте з надзвичайно великими творчими силами його серце. Так, прапор з надписом золотими літерами про волю, про національне відродження країни і школи вибито з рук кращого проводиря всього національного організованого учительства, але цей прапор не впав. Учительство всієї України, яке єдиним фронтом йшло за покійним, взяло його в свої руки і таким же чистим і дорогим понесе до всього темного народу України і свідомо розкаже найкращу казку про рідну культуру, про історичне життя українського народу, про кращих

письменників, про рідну мову; разом з тим згадає «не злим тихим словом» і Івана Стешенка, першого Міністра Освіти, який життя своє поклав за те, аби народ мав змогу виховувати свою національну погорду і йти найкращими шляхами до сонця культури, до правди життя, до істини... Спи спокійно, дорогий товаришу, брате всього українського учительства!

*Л. Білецький*

## Борис Бабич\*

### (?–1919)

У серпні місяці ми почули про розстріл Бориса Бабича, директора Ржищівської української гімназії. Бабич родом з бідної робітничої сем'ї на Чернігівщині. Він одержав середню освіту в Чернігівській гімназії, де ще за тих часів брав горячу участь в житті українського гуртка серед гімназіальної молоді Чернігова. Цей гурток тоді провадив жваву діяльність (це було на початку ХХ століття); він організував систематичні доклади і лекції, і ми бачимо там в ролі лекторів М. Коцюбинського, Іл. Шрага та інших чернігівських громадян. Таким чином, зерна здорової національної свідомости було посіяно в душі Бабича ще за перебування його в гімназії. Вступивши до історично-філологічного відділу Київського університету, він закінчив його 1912 р. і поїхав учителем в одну провінціальну гімназію.

З початком революції ми бачимо Бабича в рядах української соціально-демократії. Він бере найблизчу участь в організації селянства і виступає на Всеукраїнських селянських з'їздах, де він проходив в президію. Од селянського з'їзду Бабича було обрано членом Центральної Ради. Поруч з цим Бабич працює як учитель. Залишивши російську гімназію, для якої не знайшов у себе відповідного ідейного настрою, він заходжується коло організації української гімназії в місті Ржищеві на Київщині. Київське земство субсидувало цю гімназію, і в осени 1917 р. вона почала функціонувати в складі одного (пятого) класу, по закону 27 квіт-

---

\* Жертви червоного терору: Борис Бабич. Вільна українська школа. 1919–1920 шк.р. № 1–3. Серпень-жовтень. С. 65.

ня 1917 року. На чолі її став Бабич; удалим підбором учителів він поставив цю гімназію дуже високо з педагогічного боку, і вона здобула великі симпатії серед селянства не тільки правого, але й лівого берегів Дніпра. З початку 1918 року Ржищівську гімназію зараховано в склад державних, і це дало змогу педагогічному персоналові ще поліпшити педагогічний і матеріальний бік справи. Уже 1918 р. при першому (пятому) класі було відкрито паралель, куди вступили майже виключно хлопці, що кінчили того року вищу початкову школу. В школі весь час панував здоровий національний настрій, а демократичний склад її учнів єднав її з селом, його інтересами і поглядами. Це була справжня селянська «мужицька» гімназія, а це, мабуть, занепокоїло большевиків після того, як в цій місцевості розпочалися успішні повстання Зеленого при ясному співчутті села. Бабича, керівника школи, було заарештовано ніби-то за організацію єврейських погромів (як він сам про це писав з в'язниці до Ц.Б. В. У. С.), а потім, коли побачили безглуздість цього обвинувачення, його притягли до слідства над зеленовцями. Бабич загинув цілком безневинно, як і тисячі інших, і звістка про його розстріл тяжко вразила всіх, хто знав небіжчика за чесного і щирого працівника на ниві народньої освіти.

*Земля йому пухом!*



## Іван Василенко\*

### (1861–1919)

13 жовтня с.р. трагічно загинув в Ромні Іван Миколаєвич Василенко, ставши жертвою розправи диких генеральських наймитів. Для роменців ця несподівана жертва камінною вагою лягла на душу, — бо мало мало хто не знав Івана Миколаєвича, як щирого громадянина-робітника. Народившись в 1861 році, скінчивши Гадяцьку городську школу в 15 років від роду, І. М. поступив на службу народним учителем і з переривами — працював на цій ниві 28 років — строк, який видержують не всі учителі. Оселившись з 1905 року в Ромні, І. М. почав брати участь в громадсько-політичному житті, будучи виборщиком до перших Державних Дум. З початком другої революції в 1917 році, І. М. прийняв в ній активну участь, працюючи в різних громадських установах. В 1917 році І. М. прийняв також участь в кооперативному житті, будучи обраним членом, а в 1919 році — головою Ради Роменського Союзу Кредитових Кооперативів, а також і членом Ради у Спільці Споживчих Товариств. В цій роботі І. М. завше вносив свою здорову практичну і принципову думку, і кооперативна роменська загубила в ньому цінного і щирого робітника. З приходом добровольчої влади він два рази був арештований і в темну ніч без суда загинув від дикунської пулі. З великим трудом сім'я його випросила тіло і в темну ніч під сумну осінню пізню дощову — віддала його прах землі.

---

\* І.М. Василенко. Просвітянин-кооператор. 1919. № 15 (12 грудня). С. 42.

## Іван Гавриш\* (1883–1919)

Іван Гавриш родився в с. Ольшанці (Барахтянській) Васильківського повіту на Київщині 1883 р., в бідній селянській сем'ї. У хлопця виявилися великі здібності до науки, і через те після сільської школи його віддали в Київ, в Софіївську духовну школу. Скінчивши курс духовної школи, Г. вступає (в 1898 р.) в Київську семінарію. Проте з 4-го класу семінарії він, під впливом одного з товаришів по школі (соц.-дем. Цибишка) кидає науки і йде «в народ». Він стає сільським учителем в Трипіллі. Тут Гавриш здобуває серед населення велику популярність і авторитет, і тільки дякуючи йому, в 1905 р. не було в Трипіллі погрому. Але з цього часу Гавриш попав у число «неблагонадійних»; потім його арештовано, і хоч скоро випущено з тюрми, але позбавлено права учителювати.

Так почалися поневірвання Гавриша (він перебрався на Кавказ і там працював на плантації, а потім жив з приватних уроків). Під час революції він жив в Елизаветполі, де користувався великою популярністю серед солдатів і був обраний в члени «Исполнительнаго комитета», причому уміло боровся з большевицькою течією, що в той час широко розлилася в Кавказькій армії.

При гетьмані Гавриш вернувся на Україну і якийсь час жив у Києві (служив при Церковн. Соборі), а потім його призначено учителем в с. Григоровку. Їдучи на свою службу, він заїхав до

---

\* Жертви червоного терору: І. А. Гавриш. Вільна українська школа. 1919–1920 шк. р. № 1–3. Серпень-жовтень. С. 66.

Трипілля — і тут трипільчане упросили його знову учителювати у них.

Коли Трипілля після Великодня було зайняте більшовиками (до того в цей район не пускав їх Зелений), Гавриш, як ідейний ворог більшовизма, мусив тікати з Трипілля і ховатися по болотах; через два тижні (на Тройцю) його піймано й одведено в Київську Губ. Ч. К. Тут Гавриш був розстріляний 9 (в ніч на 10) червня ц.р. Тіла його не знайдено.

---

## Евмен Гардецький\*

### (1843–1919)

23 травня 1919 року на 76 году життя помер від довгої і тяжкої хвороби дуже відомий у Роменських Українських колах, скромною працею на громадській ниві, Евмен Мартинович Гардецький.

Небіжчик народився на світ 1843 року 18 вересня на Подільщині у духовної сім'ї. З початку вчився у Подільській бурсі, потім у подільській семінарії і нарешті в Одеському університеті на юридичному факультеті. Скінчивши університет Гардецький береться біля громадської роботи в городській думі і других тодішніх установах. Багато посад було пропоновано Е. М. державних, але він від них відмовляється. Приблизно по середині свого життя небіжчик переїздить до Полтави, де разом із другими робітниками в українських справах береться щиро до праці на українській ниві. В житті Е. М. Гардецького небагато було ясных днів. Постілько він працював на добро свого краю свого народу поскільки недоля над ним кепкувала. Одним із тяжких бідувань його в життю була потеря молодого дружини і любної доні.

Отже він не зважав на лихі пригоди і простував далі до укоханий мрій. В 1900 році Е. М. переїздить до Ромна і вже не покидає сей дивний куточок милої України до останніх днів. Громадяне м. Ромен знають його, як справжнього, вірного непохитного працівника на громадській роботі, ясною душею і чистим серцем. В Ромні він працював до останнього часу непокладаючи і не жаліючи уже своїх підтоптаних сил.

---

\* М. М. Е. М. Гардецький. Просвітянин-кооператор. 1919. № 4 (1 липня). С. 18.

Приймав гарячу участь у думських роботах, де був завше гласним, працював по українських справах тоді нелегальних і був головою українського гуртка до революції, а також робив і в других громадських установах. Після революції похилий, слабкий, сивий, радіюче за довгожданну волю людську передав всі свої книги до бібліотеки Роменської Просвіти, а згодом відписав і своє майно Просвіті і в останній час, лежачи на божій дорозі, прислав до Просвіти в реквізит свої сірі сукені свитки. Так до краю був послідовний сей маленький піонер волі українського народу. Він з замолоду горів, захоплювався дбав про український добробут і на решті робив не словами, а ділом. Ми просвітяне міста Рамен мусимо бути вдячні сьому страдникові сумного лихоліття за його світлий вірний шлях і взірцеву тверду послідовну роботу в борні проти неправди а кращу долю пригнічених, сліпих.

За життя ще Гардецького Просвіта вибрала його по чесним членом свого товариства за корисну роботу, але в останні дні через тяжкі турботи ніхто не міг навіть і одвідати, тебе старий мученику, і ти помер в самотині не простившись з нами.

Ти відійшов від життя у той час коли почало світати в українським небосхилі, коли по нашій окраденій землі із за високих скель темноти пішли невеличкі проблески світла і мусим знати, що найкраще померти на зорі. Земля тобі пером, щирий і тихий робітнику, ми тебе не забудем.

---

## Дмитро Лисенко<sup>\*</sup> (1875–1919)

Не стало ще одного щирого робітника на Українській ниві,  
не стало свідомого громадянина...

Все більше й більше рідшають ряди культурних працівників  
в українських колах, і так небагатих робочими силами...

Ще одного віднесли на поле вічного супокою...

Ще одного засипали мерзлою землею...

Не віриш, що під тим земляним горбом лежить тіло, яке тепліло  
від крові, в якому життєм билось серце...

Чи думало мале хлоп'я, яке родилось на світ у 1875 році на  
Полтавщині, що підріже його напівдороги невблаганний косарь...

Підрізав на роботі, якій віддав небіжчик майже все своє життя,  
скінчивши у 17 літ Полтавську Фельдшерську школу.

З 17 літ вже пішов Д. М. до людського горя, яке ширилось між  
нашим людом через холерну епідемію.

Всі свої молоді сили віддав він на боротьбу з холерою, працюючи у Галицькому і Константиноградському повітах, коли ж трохи стихла пошесть, то в Кобеляцькому й Полтавському повітах, а з 1898 р. перевівся у Ромен, проживши в ньому до останнього часу.

У Ромні Д. М. не лише лікував недужих, а працював у громадських установах та організаціях культурно-просвітнього напрямку.

Бо йому не була байдужа темрява й національна несвідомість нашого народу і, з метою хоть трохи кинути світу у затемнені душі роменців, він заснував «Русско-Українське Т-во», не дивлячись, що царський уряд пильно стеріг національного сну своїх підданих.

---

<sup>\*</sup> Д.М. Лисенко. Просвітянин-кооператор. 1919. № 15 (12 грудня). С. 42.

Пізніше се Т-во перетворилось за допомогою Д. М. в «Українську громаду», потім у «Роменську просвіту».

Будучи сином боцмана торгового флоту на Дону, він лишався на все життя своє демократом, офіційно належачи до укр. с.-д. і виявлював себе всігди щирим товаришем і охочим робітником.

І от знову, як і за молоді літа небіжчика, розлетілась по нашому люду пошесть висипного тифу — знову Д. М. весь віддався роботі медичної допомоги хворим, рятуючи їх від смерти, але на сей раз здолала пошесть невтомного робітника й він, прохворівши недовгий час, вмер від лютої хворости, з якою боровся, в листопаді.

І от втеряло українське громадянство ще одного щирого і чужого члена.

Відійшов він туди, де «несть ні печалі, ні воздыханія».

Спи ж спокійно, невтомний тружениче.

Ти чесно виконав свою роботу, освітлюючи широкий час культурного розвою рідного люду.

---

## Федір Матушевський\*

### (1871–1919)

В жовтні місяці 1919 р. упокоївся в Атенах видатний український письменник і громадській діяч, якого політичні події закинули в далекі Атени послом Директорії Української Народньої Республіки при уряді Греції. Ф. П. Матушевський довгий час був учителем духовної школи в Черкасах, а ще довше був він учителем кількох поколінь української інтелігенції, які в тяжкі часи царського режиму загартували в собі дух борців за культуру українського народу; отже не може не згадати про небіжчика й організоване українське учительство в своєму органі.

«Ф.П. народився 1871 року в м. Смілі на Київщині, в стихійно українській духовній родині, яка згодом дала українству й ще кількох свідомих людей. Освіту побірав по духовних школах — у Черкасах та в Києві, в семінарії. Кінець 80-х років, коли Ф. П. вчився в Київській семінарії, був для нашої духовної молоді часом великого духового зросту. Р. 1888-го з ініціятиви небіжчика Ол. Кониського засновано семінарський український гурток, який виховав чимало українських громадян. До керовника громади, теж небіжчика Л. Скачковського, Матушевські були особисто близькі, і Ф.П. вже тоді брав участь у житті й праці громади. Скінчивши духовну семінарію, Ф.П. став за вчителя в духовній школі в Черкасах, і за десять років учителювання через його руку пройшли сотні юнаків, яким він засівав у душу перше насіння свідомости й людяности. Був з його педагог у найкращому ро-

---

\* Ф.П. Матушевський. Вільна українська школа. 1919–1920 шк. р. № 4–5. С. 166–167.



зумінні цього слова, педагог, що підходив до дитячої душі надто обережно й делікатно і вмів зачепити в ній відповідні струни й подіяти на неї так, що разгорталися кращі поривання й притлумлювалось лихе насіння особистої вдачі й обставин» (з статті С. Єфремова про Ф. П. Матушевського в «Проміні»).

В кінці 90-х рр. він кидає свою професію і вступає до університету в Дорпаті.

«Але й тут він лишився так само педагогом, тільки що свій досвід і хист почав прикладати не до учнів, а до товаришів. З його приїздом у Дорпаті зразу ж закладається тут українська громада, і під умілим керівництвом Ф.П. розгортає широку роботу серед молоді, що позабивалась сюди з усіх закутків України. І знов, напевне, багато знайдеться людей, які од Ф.П. понесли в світ ту велику любов до людини і до рідного краю, якою жив їх товариш-учитель. Часи, коли на чолі студентської громади в Дорпаті стояв Ф.П., були золотим для неї віком. Цей м'який, лагідний, кришталево-чистий чоловік якось потрапляв угадувати людей, єднати їх круг своєї особи; він високою мірою посідав великий секрет панування над душами й навертання їх до того, чим жила його власна душа. Великого впливу од його зазнали не тільки молодші товариші, але й де-які з професорів, яким імпував цей студент широкого розуму й освіти та надзвичайно хорошої і щирої вдачі. Дорпатських українців своєю особою Ф.П. зв'язав і з центрами, а насамперед з Києвом, у якому мав тоді вже щиро-сердечні стосунки з гуртком «Віку» (небіжчик Доманицький, О. Лотоцький, В. Дурдуківський і ин.), якого членом був і раніше, та редакції «Кіевской Старины», в якій появились перші його друковані праці.

Скінчивши р. 1904-го університет не без звичайних тоді пригод з арештами й висилками до батьків — небіжчик увесь віддався громадській роботі. Був діяльним членом української радикальної партії. Був редактором першої української газети «Громадська Думка», потім «Рада», заступав у літературі, брав участь у всіх культурних і політичних заходах українського громадянства аж до останнього часу, коли поїхав послом до Атен.

З літературних праць Ф.П. назву тут його першу критичну статтю «Жертвы переходной эпохи» (про Свидницького), «Посетители могилы Шевченка» (обидві в «Кіевской Старине»), «Кривава байка», «В. Б. Антонович при світлі автобіографії та даних історії», велику монографію про творчість Шевченка, з якої надруковано лиш уривки, й цілу низку газетних і журнальних праць у «Громадській Думці», «Раді», «Л.-Н. Вістнику», «Украинской Жизни» і инш.

Останніми часами Ф.П. багато працював для української кооперації, редагуючи журнал «Комашня»; разом з тим, його притягали інтереси школи, якій він віддав 10 років свого життя: Ф.П. складає букварь для початкового навчання, який має вийти в виданні «Часу». Була це людина високої громадської етики і надзвичайно лагідної, привабливої вдачі. В цих рисах був секрет впливу Ф.П. на людей, цим же пояснюється і та роля, яку він грав в історії українського відродження.

## Володимир Науменко\*

### (1852–1919)

10 липня ранком всі ми з жахом читали в газетах, що серед «явних і откритих» ворогів робітничо-селянської влади розстріляно Володимира Павлович Науменка.

Пригадується тепер цей ранок... Звістка про вбивство В.П. так приголомшила всіх, так переповнила вщент міру терпіння, що здавалося необхідним піднести якійсь громадський протест, прилюдно й голосно крикнути винуватцям старий вигук «геть!», з яким виходили на «демонстрації» ще за царські часи студентство та інтелігенція. Нічого такого не сталося. Надто пригнічене й розвите було громадянство взагалі, а українське зокрема. І першу поминку по небіжчикові можна було справити лише після відходу совітської влади.

Для совітської влади було досить того, що В.П. за часів Гетьманщини в останньому кабінеті С. Гербеля був міністром народньої освіти. Офіційне повідомлення про вбивство Науменка подавало ще й про другу його провину: йому закидали організацію буржуазно-реакційної партії українських федералістів-демократів. В цих «провинах», розуміється, важко було знайти мотиви для присуду на смерть; не було ще тоді проголошено й червоного терору, і офіційному повідомленню лишалося прибільшувати провину В.П. чужими провинами, згадуючи навіть Ігоря Кістяківського, який «руководил разстрелами рабочих в Киеве».

---

\* Міяковський В. Жертви червоного терору: В. П. Науменко. Вільна українська школа. 1919–1920 шк. р. № 1–3. Серпень-жовтень. С. 66–69.

Такий трагічний кінець, яким обірвалося життя В.П., суперечить всьому духовному складу й обличчю небіжчика, дізгармоную з його спокійною, поважною вдачею, з його нахилом до суто культурної, наукової, журнальної праці, — і такою безглуздою, такою недоречною здається смерть в кам'яному ґаражі «черезвичайки». Особливо, коли прийняти на увагу, що все життя небіжчика було присвячене педагогічній праці.

Свій педагогічний хист і літературні інтереси В.П. взяв од батька свого, навчителя повітової школи, а потім директора Новгород-Сіверської та Білоцерківської гімназій. Сам В.П. після того, як скінчив університет, став учителем підготовчого класу в 2-ій гімназії, де вчився й сам і де цілих 35 літ по тому учителював; викладаючи російську мову й історію письменства; В.П. хутко заслужив собі славу визначного педагога й методиста, й його запрохували викладати мову, письменство й методику в найкращі школи Києва — колегію Павла Галагана, кадетський корпус, жіночі школи — А.Т.Дучинської, міністерську, фундуклеївську. В.П. виховав в школі де-кілька по-колінь, і де-кілька поколінь, людей різного віку й стану зберегли про нього найкращі спомини. Можна без перебільшення сказати, що в Києві всі знали про В.П., принаймні по оповіданням його учнів і учениць.

І особисті душевні риси — його привітність, лагідність, рівність, спокійність і унаслідуваний педагогічний хист і випрацьована ним самим методичність — все це надавало В.П. ті риси, які приваблювали до себе його учнів, примушували їх поважати його, ставити його дуже високо, як людину серед педагогів звичайного типа. Як методист, В.П. виховав і де кілька поколінь робітників на педагогічній ниві, будь то в педагогічному класі жіночих гімназій, будь то на педагогічних курсах, чи на лекціях для вчителів мови й письменства. Починаючи з першої своєї методичної брошури — «О задачах преподавания отечественной словесности. Київ 1888 р.», В.П. виявив себе широко освіченим педагогом в загальному розумінню цього слова: методику навчання мови й письменства він ставив на міцний і широкий ґрунт загально педагогічних і дидактичних прийомів. З цього боку дуже цікава маленька методична робота В. П. Науменка, яку

вміщено в невеличкій брошурі — «Пирятинское Уездное Земство. Педагогические Курсы 1897 г. в г. Пирятин Сост. руководителями курсов В. П. Науменко и М. О. Базаревичем. Полтава. 1898».

В 1905 р., коли В.П. вже був в одставці, довелося йому улаштувати свою власну школу.

До цієї роботи він був закликаний гуртком батьків, які були фундаторами й справжніми хазяїнами школи, — В.П. був там відповідальним керівничим педагогічної роботи. З самого ж початку всю справу навчання й виховання було поставлено на ґрунт певних гігієнічних і педагогічних принципів — відбудування навколо учня сприятливого гігієнічного оточення, а також розумно проведеної системи виховуючого впливу. Число учнів в класі було обмежено кількістю в 25 чоловік. Спеціальні парти на новіший зразок для одного учня давали можливість пристосовувати їх до росту кожного. Скасування балів, тісний зв'язок з сім'єю, часті засідання педагогічної ради, одвідування лекцій не тільки іншими учителями а й батьками, поширення викладу природничих наук графічного мистецтва з ліпкою, а ще більше виключний добір учителів поставили гімназію Науменка на одно з перших місць. Вона мала славу ліберальної гімназії, збудованої на останніх принципах педагогіки. І це звертало на гімназію увагу влади, шкільної округи та міністерства народньої освіти. В.П. часто доводилося вислуховувати закиди, що справа в нього йде не так як слід, що в його гімназії дуже великий відсоток євреїв, що учням-євреям дозволяється святкувати суботу, що в залі немає портрета царя, що директор і педагогічна рада не мали права поширювати викладання того чи іншого предмета. Робилися закиди й самим методам навчання, при чому представники округи доводили, що в гімназії виховують дітей, які потім не зуміють пристосуватися до життя, бо в гімназії немає «уклада здоровой рабочей жизни» і учні привчаються до пасивного переймання того, що робиться в школі. Те, що визнавали й офіційні критики позитивним в школі В. П. Науменка, — була спільна і координована праця учителів, підібраних з особливим піклуванням самого В.П.

«Идеальным строем воспитательной части в гимназии, писал В. П. в Шкільному Округу в відповідь на запитання її, можно

назвать такой строй, когда все преподаватели являются в то же время и воспитателями, т.е. когда преподаватель не только имеет дело с воспитанниками в течение своего урока, но находится с ними в общении и во все рекреационные моменты. Достигнуть такого устройства воспитательной части в гимназии составляет мое самое задушевное желание; но делать это приходится постепенно».

В останні роки, коли гімназія твердо стала на ноги, В.П. зовсім відійшов від роботи.

На де який час він повернувся до адміністративно педагогічної праці під час революції 1917 р. з початку, як помішник попечителя (М. П. Василенка), а потім і як попечитель.

Під час праці В. П. Шкільній Окрузі, ще з весни 1917 року було поставлено на черзі дня «українізацію» шкіл на Україні. При Окрузі було закладено спеціальну комісію для розроблення програми викладання українознавства в середній школі. Наслідки роботи цієї комісії було оголошено в офіційному виданні Округи «Матеріали по вопросу о преподавании предметов украиноведения в учебных заведениях». К. 1918 р.

Яко міністр, останній міністр народньої освіти в останньому кабінеті гетьманщини, В. П. не встиг вже нічого зробити. Гетьманщина конала, творча робота припинилася, всі сили й кошти віддавалися на військові потреби.

Крім педагогічної та адміністративно педагогічної праці В.П. приклав своїх сил в роботі загально просвітнього характеру. Ще за давніх часів в молоді роки небіжчик брав участь в «Обществ содействия начальному образования», потім в «Обществ дневных приютов для детей рабочего класса» та в «Комитет Грамотности».

Не менш видатна була роля В.П. в науці й журналістиці. Своєю книжкою «Обзор фонетических особенностей малорусской речи. К. 1889». В.П. зробив цінний внесок в розроблення й студіювання ріної мови. Разом з книжкою П. Г. Житецького «Очерк звуковой истории малорусского наречия. К. 1876», вона й досі лишається найбільш повним оглядом фонетики української мови.

Ціла низка статей на лінгвістичні теми в «Київській Старині» мала вже більш полемічний характер проти ворогів української мови, переважно Т. Флоринського. Суть суперечки про «язык» і «наречіє», а також про взаємовідносини «наречія» до «общеросійської» літературної мови з'ясовано в статтях В.П. — «Решен ли проф. Т. Д. Флоринским вопрос о книжной малорусской речи» (К. Ст. 1900, ч. 1), «Подведем итоги» (К. Ст. 1899, ч. 8), «Книжная речь у малорос-сов и русинов» (К. Ст. 1899, ч. 3). В.П. Науменко був також фактичним редактором того словника, який носить ім'я Б. Грінченка. Сама ідея і план словника були розроблені В.П., а ім'я його не попало на обгортку лише по вимозі Грінченка.

Більш відомі праці В.П. в царині історії українського письменства. Щасливий власник надзвичайно цінного архиву М. Максимовича, з яким був в родинних стосунках, В.П. опублікував багацько цінного матеріялу до історії українського письменства, не виданих віршів, листів, пісень, споминів переважно першої половини XIX віку, а також і матеріялів що торкалися Т. Шевченка. З цього самого архиву В.П. надрукував низку відомостей і матеріялів що до історії освіти у Києві, що до історії Київського університету й студентського побуту перших років існування університета. З більш значних статей В.П. по історії письменства підкреслимо дві статі про Квітку (К. Ст. 1893, ч. 8), цінну розвідку про «Слово о полку Ігоревім» (К. Ст. 1895, ч. 12 і окремо) і останню книжку його — «Нові матеріяли для історії української літератури». Вип. I, К. 1918. Майже всі статті В.П. були вміщені в Київській Старині, яку він редагував на протязі 15 років. І цей останній факт в діяльності небіжчика був після його педагогічної праці, без сумніву, другим по важливості й значінню, по значінню й ролі самого журналу, який гуртував біля себе свідомих українців і провадив справу освідомлення громадян що до історії українського життя. В міру сил і можливостей «Київська Старина» давала одсіч реакційним змаганням задушити національну ідею.

Зв'язаний тісним зв'язком з старими громадянами, з традиціями гуртка, з яким весь час працював небіжчик, В.П. в остан-

ні роки стояв далеко від громадського руху. Поміrkований по своїм переконанням, не політик, не проводирь в громадському руху, він в останні роки стояв осторонь від політичних подій, відкинутий, як представник правого флангу громадської думки, на бік з політичного шляху. Думки свої що до взаємовідносин між українським рухом і російською культурою В.П. висловив в статті «Украинский книжный язык и общерусская культура» в «Украинской Жизни» (1912, ч. 1; статтю було підписано псевдонімом «Старий Українець»). Тут він накреслив розміри й межі національного руху, як сам розумів його. Він гадав, що «путем мирной, дружной работы всей интеллигентской семьи в России» буде йти «объединенный процесс подъема всей российской культуры, во всех отделах русского племени и во всех иноплеменных народах, входящих в состав русского государства».

Життя зробило крок значно ширший, ніж малював в цій своїй статті небіжчик і з'окрема для розвитку української культури відкрило значно ширші можливості.

В останні місяці життя В.П. ввійшов знову в наукову роботу. Він почав приводити до ладу свій цінний архив, архив Максимовича й редакції Київської Старини та зібрався при Академії Наук видавати матеріали до історії українського письменства. Смерть обірвала ці плани.

*В. Міяковський*

*В статті В. Міяковського майже не зачеплено дуже важливого і цікавого питання, яке вже має свою історію і певне освітлення на сторінках нашого журналу: відношення В. П. Науменка до українського громадянства за революції 1917 р., головним чином — до організованого вчительства. Нагадуючи, що В.П. був Головою I-го Педагогічного Всеукраїнського З'їзду, Редакція «В.УШ» гадає, що ще не прийшов час для повного і безстороннього освітлення цього питання...*



## Антон Пінчук\*

### (1885–1919)

Забитий 22 (9) червня цього року учитель Златопільської хлоп'ячої гімназії Антон Андрієвич Пінчук походив з духовного стану і народився, здається, в м. Жаботині на Черкащині — 14 квітня 1885 року. Учився в Черкаській духовній школі та Київській семінарії, шестикласний курс якої скінчив в 1907 році. З зими 1907 до літа 1910 р. — на протязі більш, як двох з половиною років — був учителем церковно-приходської школи в м. Городищі, черкаського повіту, сполучаючи з працею учителя обов'язки дяка при одній з містечкових церков. В-осени 1910 р. вступив до Петербурського історично-філологічного інститута, а в-осени 1912 р. записався слухачем в інститут Археологічний. Бувши студентом, займався переважно історичною географією України та українською історією, вивчаючи під загальним методичним проводом проф. С. М. Середонина економічний побут селянства в Литовсько-Руській державі. В Златопільську гімназію був призначений, як учитель латинської мови, з 1 липня 1914 р. — пізніше, з 1917–1918 акад. р., почав викладати там українознавство. Кілька раз виступав А.А. і як лектор українознавства (читав історію та географію України) на літніх учительських курсах: 1917 р. — в Чигирині та Умані, 1918 в м. Смілі (для учительства Черкаського й Чигиринського повітів)... Не цурався небіжчик і громадської роботи в тіснішому розумінні цього слова. Ще в семінарії належав до української організації, завідував її бібліотекою, в Петербурзі входив у склад «гуртка українознавства»

---

\* Зеров М. Жертви червоного терору: А. А. Пінчук. Вільна українська школа. 1919–1920 шк. р. № 1–3. Серпень-жовтень. С. 70.

при Петербурському у-ті; ставши учителем в Златополі, раз-у-раз брав участь в роботі місцевих громадських установ військового часу. З початком революції обраний був членом Златопільського Виконавчого Комітету, потім — головою «Просвіти». В 1918 р. став на чолі заложеного з його ініціативи нового селянського кооперативу. Коли зайшли політичні зміни і настала комуністична влада, він, як представник місцевої української людности кілька раз входив в склад Виконкому, а під-час Григорієвського повстання був призначений його головою. Головою виконкома був він і пізніше, вже після того, як в Златополі відбувся — на початку травня ц.р. — величезний єврейський погром. Жертвою цього погрому до певної міри став і сам А. А. Людина гуманна і дуже толерантна в національній справі, він скільки міг боровся проти погромної агітації, ризкуючи навіть втратити свій вплив серед місцевого населення, — і одначе це не завадило комусь вказати на нього, як на одного з організаторів погрому: «український шовініст», він, на думку доморослих наших комуністів, мусів бути «погромщиком». Заарештували його червоноармійці з наказу голови «карательного отряду» на сході біля волости. Повезли на вокзал (ст. Новомиргород) ніби для переговорів з «штабом отряда» і по дорозі покінчили з ним, — очевидно, «в порядку предательского убийства». Для українського провінціального учительства, такого небагатого порівнююче на культурні сили, смерть А. А. тяжка і прикра втрата, — особливо під нинішню хвилю, коли певно не один з новопридбаних «неофітів» українства захитається на своїй українській позиції... Це втрата людини чесної і чистої, з міцними переконаннями і ясным курсом громадської праці.

*М. Зеров*

## Костянтин Широцький\*

(1886–1919)

13-го вересня ц.р. упокоївся в с. Білоусівці на Поділлію професор Кам'янець-Подільського Державного Університету по кафедрі мистецтва, співробітник нашого журналу Кость Віталійович Широцький. З невимовним жалем прочитає цю трагічну звістку кожний свідомий громадянин України. Блискучий учений з видатними, оригінальними здібностями, надзвичайно чулої, інтелегентної вдачі людина, Кость Широцький залишав дуже світле, приємне почуття у душі кожного, хто мав щастя з ним стикатись ближче. Учений з колосальною ерудицією й оригінальним науковим світоглядом, Кость Віталійович надзвичайно обережно підходив до кожного, шукаючи в йому насамперед людини. Через це ніхто ніколи не бачив Широцького роздратованим, сердитим, ніхто не чув од його лайливого, гострого, непривітного слова. Всякий, хто звертався до його за якою-небудь справою, виходив од його в високій мірі зачарованим джентльменським поведженням небіжчика, цілком задоволеним в своїх бажаннях. І це щире бажання допомогти ближньому, задовольнити його якомсь цілком обеззброювало людей навіть сухої, формальної вдачі.

Проф. Широцький побачив світ Божий р.1886 (26 травня). Скінчив подільську семінарію, артистично-промислову школу в Кам'янці, Петербурзький університет та Археологічний Інститут. В університеті працював при кафедрі теорії й історії мистецтва у проф. Айналова (ученика Кондакова) і з цієї школи засвоїв собі

---

\* Дорошкевич Ол. Проф. Кость Широцький. Вільна українська школа. 1919–1920 шк. р. № 1–3. Серпень-жовтень. С. 62–63.

інтерес до іконографії та методи археологічного й документального трактування пам'яток мистецтва. Був він магістрантом Петербурзького університету та завідував музеєм Археологічного Товариства, брав участь у розкопках, з яких подавав свої описи й справоздання в наукові інституції та в пресу. Року 1915 після подорожі на південь та в Італію дістав посаду приват-доцента Петерб. університету. Року 1917 був прийнятий у склад українського на-родного університету, а також завідував відділом охорони пам'яток старовини й мистецтва при Мін-ві Нар. освіти. З 1918 року — К. Широцький був екстраординарним професором нового огнища української культури — Кам'янецького Державного Університету. Поруч з цією зовнішньою науковою кар'єрою проф. Широцький містить силу статей, розвідок, дрібних заміток в різних наукових журн., головним чином — «Зап. Наук. Т-ва», «Искусство в Южной России» та ин. Старовинне українське мистецтво XVII–XVIII ст., стародавній український побут з боку його художньої привабливості — все це знаходить в проф. Широцьким ретельного і надзвичайно талановитого дослідника. Зокрема спинимо увагу читачів на таких працях небіжчика: 1) Портретные произведения Т. Шевченка («Искусство в Южной России», 1914, № 1–2);

2) Невеста Шевченка (Там же, 1911, № 2); Т. Шевченко як ілюстратор (Шевченковський збірник, т. I. СПб, 1914); 4) Документи проТ. Шевченка з архіва Петерб. Академії Художеств (Записки Наук. Т-ва ім. Шевченка, т. 119–120, Львів, 1917); 5) Художественное убранство украинского дома (Иск. в Ю. Р., 1914, №№ 3–4) ;6) Киев, путеводитель с планом г. Киева и 56 иллюстрациями; 7) Старовинне мистецтво на Вкраїні (стаття в моїй «Хрестоматії по історії української літератури», т. I, в. 1); 8) Українське мистецтво, 13 серія карток з відповідними репродукціями кращих зразків українського мистецтва (видання т-ва «Друкарь»); багато дрібних статей по журналах і газетах (див. ст. в «В. У. Ш.», 1917–18 шк. рік, № 3–4). Нарешті, від К. Широцького ще залишилась велика праця — «Історія українського мистецтва», яку одночасно мають видавати на двох мовах у Москві й Києві.

Невтомний дослідник української культури, проф. Широцький проводив в своїх працях одну думку: незалежність української культури в її минулому од впливів Московщини і найближчі стосунки її з Заходом (головним чином, з Болгарією, Молдавією, Польщею, як посередніми країнами); українська культура, зокрема — мистецтво, в уявленні К. В. Широцького мала цілком самостійні основи, які виносять її на один ступінь з славними культурами Європи. Гадаємо, що цю надзвичайно цінну думку проф. Широцький ґрунтовно довів в виготовленій до друку праці — «Історії укр. мистецтва». [...]

З побожністю схиляю голову перед цим великим громадянином України. Земля йому пухом!

*Ол. Дорошкевич*

---

## Юхим Щириця \*

### (1890–1919)

Юхим Щириця родом з селянської сем'ї на Поділлі. Був деякий час народнім учителем Сорочинської учительської семінарії на Полтавщині. Після скінчення університету по природничому факультету, Щириця поїхав викладати науку у Винницький Учительський Інститут. Тут з початком революції ми помічаємо широку громадську діяльність небіжчика, яка провадила-ся в двох напрямках: політичному і культурно-просвітному. Належачи до партії україн. соціалістів революціонерів, Щириця багато працює по організації селянства, виступає на численних селянських з'їздах і за короткий час здобуває широку популярність серед демократичних верств людности Поділля. Його обирають делегатом на Всеукраїнські Селянські З'їзди, в Українські Установчі Збори, на Трудовий Конгрес, при чому скрізь він виступає оборонцем трудящого класу, ідучи раз у раз під прапором ес-ерів.

Як діяч в культурно-освітній справі, Щириця багато спричинився до вияснення атмосфери в Винницькому Інституті, на чолі якого стояв директор Запольський, людина дуже консервативних поглядів і ворожа українству. Заходами, головним чином, Щириці інститут потроху пристосовано до потреб української школи, і низку предметів там почали викладати українською мовою. Разом з другими українцями Щириця організує місцеве українське громадянство в «Просвіту» і тут його активність ви-

---

\* Жертви червоного терору: Юхим Щириця. Вільна українська школа. 1919–1920 шк.р. № 1–3. Серпень-жовтень. С. 71–72.

являється в налаженні праці товариства. Як учитель, він бере жваву участь в житті місцевої учительської спілки, допомагає їй розвинути свою професійну діяльність. З кінця 1917 р. Щирицю призначено генеральним секретарем освіти І. М. Стешенком губерніяльним подільським комісаром освіти, і ці обов'язки він виконував до листопаду 1918 року. Як губерніяльний комісар, Щириця багато допоміг заходам Міністерства Освіти в пристосуванні школи на Поділлю до інтересів місцевої української людности. Жвава праця з перевіренням уже з боку національно-культурного Подільським Губерніяльним Земством дала дуже помітні наслідки в підвищенні загальної культури Поділля. Як комісар, Щириця брав участь у з'їзді комісарів в липні 1918 року під керуванням І. М. Стешенка.

Нарешті, останній етап в житті Щириці наступив після того, як Директорією в листопаді 1918 р. було організовано цивільні управління, і тут Щириці було доручено керування освітньою справою (на правах міністра). Після вступу Директорії до Києва Щириця деякий час виконував обов'язки міністра, а потім його було затверджено на посаді товариша міністра. Як товариш міністра, він уважно прислухався до голосу організованого учительства на 2-му з'їзді Делегатів В.У. Спілки, і ми тоді з задоволенням бачили його що-дня серед нас. Виїхавши разом з урядом після наступу совітського війська, Щириця далі рідної йому Вінниці не поїхав, і тут його було заарештовано совітською владою і привезено до Києва.

Тільки через де-який почуло Ц. Б. В. У. С. про арешт видатних українських діячів в Вінниці; воно організувало передачу їм заарештованим і вживало всіх заходів про їх звільнення. Але двоє з них загинули: Щириця і Божозовський. Коротеньке офіційне повідомлення про розстріл Щириці не змогло навіть сформулювати солідне обвинувачення проти Щириці і коротко послалося на «червоний терор».

Треба сказати, що Щириця по вдачі своїй не був активним політичним діячем, ще менше революціонером. З лагідною, приємною усмішкою на обличчі, з ввічливим, обережним словом, він робив вражіння культурного працівника, типового

---

учителя. Таким він і був в дійсності, і коли ми бачимо його участь в широкій політичній праці, то до цього призводила його гаряча, непереможна любов до України і повна відданість інтересам українського трудящого люду. Отже тяжким непорозумінням тільки можна пояснити кривавий кінець Щириці: розстріляно, як контр-революціонера, того, хто во главу свого життя ставив оборону народніх інтересів.

Учительство України не забуде одного з кращих своїх заступників.



## Панас Мирний\*

### (1849–1920)

Свіжа могила на українському кладовищі... Смерть старої людини, отже смерть не несподівана, та однаково сумна, однаково болюча.. 15/28 січня цього року вмер у Полтаві знаменитий письменник український Панас Мирний.

#### I.

Панас Мирний — це не справжнє імення письменника, це імення прибране ним, або, як кажуть, псевдоним. За старих часів дуже багато з українських письменників не підписували свої твори власними прізвиськами, а вигаданими. Робилося це через те, що українське письменство переслідувалося, на тих, хто писав українською мовою, дивилися скося, віддавали під догляд поліції; з усякого приводу, хоч найменшого, українських письменників трусили, арештовували, то-що. І от, щоб хоч трохи позбутись цих неприємностей, українські письменники й прибирали собі різні вигадані імення. Так зробив і Панас Мирний: під цим іменням він почав писати свої твори, цим іменням прославив себе в нашому письменстві та вже й не кидав його до самої смерти.

А справжнє ймення його було Панас Яковлевич Рудченко. Народився він 1/13 травня (мая) 1849 року в Миргородщині в сім'ї небагатого й невеликого чиновника. Дитинство його пройшло почасти в Миргороді, а почасти в Гадячі, куди бать-

---

\* Щепотьев В. Пам'яті Панаса Мирного. Просвітянин-кооператор. 1920. № 3–4 (лютий). С. 25.

ко його перевівся на службу. Там у Гадячі він скінчив Повітову Школу (Уѣздное Училище) і там же вступив канцеляристом у Повітовий Суд 1863 року. Потім він продовжував свою службу в казначействах Гадяцькому, Прилуцькому, а ж поки 1871 року переїхав на службу в Полтаву та вже й не кидав її, служачи попереду в Казначействі, а з 1879 року і до самої смерти в Казенній (або Финансовій) Палаті.

Таке було тихе та непомітне життя покійного. Переривалось воно хіба тільки поліцейськими трусами, бо й прибране ім'я не рятувало нашого письменника, і поліція не раз заглядала до нього в хату, хоч звичайно ніколи нічого не знаходила. А між тим у грудях цього непомітного чиновника горів огонь письменника, широкі художні малюнки утворювалися в його душі. Життя було тихе й непомітне з боку зовнішнього, та повне поезії й високого змісту з боку внутрішнього.

## II.

Чимало бачив Панас Мирний на своєму довгому віку, а найбільше придивлявся він до народнього життя на Україні, і багато бачив тут сліз і горя. Щоб боротися з тим горем народнім, одну тільки зброю мав Мирний — свій письменницький хист, і весь його віддав рідній Україні, віддав рідному народу. Чимало оповідань написано Панасом Мирним, і більшість їх перейнята тяжким сумом; в них малює він людське горе, а найчастіше горе селянське.

Найбільше й найкраще з тих оповідань зветься «Пропаша сила» або інакше «Хіба ревуть воли, як ясла повні». Тут намальовано широку картину життя українського села на протязі цілої сотні років, села, попереду вільного, потім попавшого в кріпацьку неволю, розбещеного й зубоженого через це кріпацтво і нарешті, знову вільного та розтеряного серед нових форм життя, що принесли з собою нові непорозуміння, нові нещастя. А на тлі цього селянського життя Мирний малює постать свого героя — селянина Нечипора, або, як його всі звать, Чіпки. Чіпка — люди-

на розумна й чула, з добрим вразливим серцем. Бачить він, як на кожному ступні порушуються права і всіх селян і його особисті і кипить у нього серце, й вступає він у боротьбу з силами, ворожими до народу. Та трудно йому самому боротися, а темні люде не піддержують його в тій боротьбі. Що ж робити і де знайти пораду? Тепер ми вже знаємо, що робити: необхідна освіта, необхідна організація, бо зорганізованим освіченим людям не страшно ніякого лиха, ніяких ворогів. Та де ж міг узнати про це Чіпка? Він бачить, що народ грабують, народ пригнічують. І йому здається, що треба гнобити й грабувати тих гнобителів та грабителів. І він справді знаходить лихих товаришів, грабує й ріже багачів, мститься за те, що вони робили бідності. Звичайно, це ніскільки не полегшує народнього лиха: Чіпку ловлять і засуджують у Сібір, а народові, як жилося погано раніше, так зосталося і потім, бо боротися з неправдою можна тільки об'єднаними силами, міцною організацією, і тоді без зайвої крові можна досягти далеко більших наслідків; а той кривавий шлях, яким іде Чіпка, тільки збільшує зло на землі, а від зла нічого не можна ждати доброго.

Сумно стає на душі, читаючи це оповідання. Зветься воно «Пропаша сила», бо хіба ж не сила цей Чіпка? І розумний, і добрий і роботящий, а пропала ця сила через тяжкі умови життя народнього. Друга назва оповідання: «Хіба ревуть воли, як ясла повні» пояснюється так: коли ясла повні, то, звичайно, волам нема чого ревти; так і серед люде: коли б людям добре жилося, то не з'являлися б серед них злодії та душогуби. Бо не з доброї охоти, а від лихого життя та з одчаю йдуть люде на розбій та душогубство, а вже по тім, раз переступивши закон, пускаються берега зовсім.

Дуже добре написано й інші оповідання П. Мирного, хоч здебільшого вони сумні, як сумне те життя, що бачив кругом себе наш письменник. От, наприклад, оповідання «Лихий попу-тав» — сумна історія селянської дівчини-сироти, яку зла дядина не схотіла держати в себе та одправила в город служити. Тут закохалась вона в одного парубка, та не надовго зазнала щастя: той звів з ума дівчину та й покинув і пішла вона з дитиною, з пе-

кучим болем у серці знову до дядини терпіти наругу й сором. Так пропало молоде життя: раз засяяло сонечко щастя та й згасло, а далі — далі нема й просвітку.

Не часто й не надовго всміхається людям сонечко щастя. От ще оповідання Мирного «П'яниця», Тут розказується про одного чиновника, тихого й лагідного чоловіка, що небагато й хотів собі від долі. Не просив він ні багатств, ні якої чести, а закохався він у дівчину, й дівчина його покохала, і бажав він собі тільки одного щастя — одружитись з своєю коханою. Та знайшлася зла людина, та ще й його брат рідний, що розбив усі його надії; відбив у нього дівчину та ще й посміявся над нею. Трохи не збожеволів бідолаха від горя, зник зовсім з того города, а коли через довгий час повернувся, то повернувся старим, слабим п'яницею й скоро вмер. Пропала й дівчина, розпилася, розволочилася, і тільки один ясний спогад зостався в душі у неї; спогад пре святе та чисте перше коханне до цього нещасного.

Писав Панас Мирний і про життя української інтелігенції. Таке, наприклад оповідання його «Товариші». Говориться тут про життя нашої інтелігенції 70-х років минушого століття. Це було вже після визволення селян. Коли визволяли селянство з кріпацтва, тоді всі сподівалися, що царь Олександр II та його уряд справді щиро взялись за реформу. І українська інтелігенція того часу, повна надій на добрість уряду, жваво взялася за роботу: почала пильно придивлятися до народнього життя, клопотатися про народню освіту, складати для народу книжки. Та не справдилися ці надії. Царь сам злякався своїх реформ і почав помалу одбирати те, що дав попереду. На українців посипалися всякі заборони. Тоді наші інтелігенти — народолюбці вирішили прямо йти до людей та розкривати їм очі. От про ці часи й розказується в оповіданні «Товариші». Говориться тут про чотирьох товаришів, що разом росли, разом вчилися, та не по одній дорозі пішли потім. Двоє з них стали на шлях служіння рідному народові: один писав про народне бідування, щоб люде знали, чого треба нашому народові; а другий іде прямо до простих людей, щоб вчити їх, як із своїм лихом боротися. А двоє других пішли другим шляхом: не народові служили вони, а про своє власне. І ріжна доля була в них: перші

двоє тюрмі — один вже загинув, а другий жде загибелі, а другі двоє щасливо живуть у багатстві та пошані.

Дуже сумне й це оповідання, і правдиво малює воно тяжку долю українських інтелігентів-робітників.

### III.

Багато ще писав Панас Мирний, і не можна в коротенькій статті докладно розказати про його літературну діяльність, а спинилися ми тільки на найголовнішому. Всі твори його сумні, та й нема тут нічого дивного, бо сумна доля народу українського, про яку письменник у тих творах розказує. І дуже корисно читати ті твори, бо багато бачив Мирний на своєму віку і в своїх творах яскраво змалював життя нашого народу від часів знесення кріпацтва трохи не до нашого часу.

І то дивно в житті Панаса Мирного, що за тією тяжкою працею дрібного чиновника, за цією боротьбою за шматок хліба насущного, здавалося б не зоставалося йому й часу для того, щоб придивлятися до життя та писати твори. Та й небезпечно їх було писати: начальство не любило тих, хто пише про народне горе, а особливо про горе народу українського. Дуже багато разів Мирному забороняли друкувати його твори, і тоді він посилав їх аж за кордон, і там їх було, друківано. Велика від того була для нас шкода, бо українські книжки, друковані за кордоном тут заборонялися, і коли поліція в кого їх находила, то за те того карали. Через те люде боялися читати твори Мирного, і тільки після революції 1905 року стало можна друкувати ті твори на нашій землі.

І дивно, що не боявся письменник ні заборон, ні кари, не кидав своєї роботи, писав усе нові та й нові твори, малюючи в них гірке життя нашого народу. Видно, палка любов до рідного народу горіла в серці Панаса Мирного.

І от тепер це серце перестало битися. Зложив письменник свої натружені руки і після довгої праці ліг на вічний спокій в домовину. Та zostалися його невмирущі твори, що голосно промовляють до нас палають вогнем його духу, вчать нас любити людей, любити

---

український нарід і працювати для нього так, як, не боячись нічого, працював покійний письменник.

Світлий образ Панаса Рудченка на віки зостанеться в пам'яті української нації, як твори Панаса Мирного зостануться невмирущими перлинами українського письменства.

Вічна ж слава письменнику!

Слава породившому його народові!

*В. Щепотьєв*

**Некрологи у виданнях  
західного регіону України  
1930-х років**

*«Рідна школа» (Львів, 1932–1939)*

*«Українська школа»*

*(Львів, 1925–1934, 1938–1939, 1942–1944)*

*«Шлях виховання й навчання» (Львів, 1927–1939)*

---

## Михайло Галущинський\*

### (1878–1931)

Щоденник «Діло» ч. 216 (12.872) з неділі 27 вересня 1931, поміщуючи некролог про Покійного, дав такий вимовний надпис: «Михайло Галущинський — почесний член і голова Т-ва «Просвіта», б. перший командант і організатор Українських Січових Стрільців (УСС), бувш. гімназійний учитель у Львові і в Золочеві, б. директор української приватної гімназії «Рідної Школи» в Рогатині, б. заступник голови «Рідної Школи», б. голова Т-ва «Молода Громада», член Надзірної Ради кооперативи «Український Театр», член Надзірної Ради Тов-а взаємних обезпечень і кооперативного банку «Дністер», член Управи Тов-а опіки над українськими емігрантами, б. член Надзірної Ради Видавничої Спілки «Діло», член Центрального Комітету й Екзекутиви Українського Національно-Демократичного Об'єднання, б. сенатор і віцемаршал сенату, посол і заступник голови Української Парламентарної Репрезентації — помер дня 25 вересня ц.р.

Отсе титули й громадські почесні, якими гордилася б і величала буденна, пересічна людина. Та в Михайла Галущинського були це не гордовиті титули й зверхні почесні, але найглибший зміст і змісл Його духової й етичної істоти. Він найкращий та реальний символ освітнього провідника демократії, символ спільнотчика, що розплився духом у своїй найширшій рідній спільноті-нації, неначе Будда у Нірвані. Він і Його спільнота — український нарід — це кон-

---

\* Юцишин І. Михайло Галущинський — український андрагог. Шлях виховання й навчання. 1931. Ч. 8. Жовтень. С. 282–284.



кретна одність у фізичній і духовій природі означеної людської групи, в якій він реально перебував фізично й духово за життя і в якій по смерті живе символічно, а вона в Ньому.

Родився Михайло Галущинський дня 26. вересня 1878 року в селі Звинячі, чортківського повіту. Середню школу (гімназію) покінчив у Тернополі, де належав до славної в історії початку нашого національного відродження тайної тоді «Студентської Громади». Університетські студії кінчив у Львові і Відні. Був одним з організаторів і референтів першого українського студентського віча в боротьбі за український університет. Був також головою студентського товариства «Академічна Громада» у Львові і в час студентських студій у Відні головою славного товариства «Січ».

По покінченні студій посвятився педагогічному званню, не в вузькому значінні учителя-професіонала в школі, але в найширшому значінні того слова став виховником шкільної молоді і широких народніх мас. Свою виховну працю в школі доповнював і заокруглював інтенсивною виховною працею серед народу на терені національних освітніх установ. Гін до цієї всебічної виховної праці впливав у Нього з Його духової й етичної природи та з особистої високої професійної й загальної культури. На цю культуру складалася вроджена в Нього інтелігенція (спадщинна прикмета родини Покійного), духова ніжність і чутливість та високе знання. Це знання черпав Він повними пригорщами не тільки з писаних творів людського генія, але в однаковій мірі з пребагатої книги життя, людських живих душ і сердець молоді. Був модерним педагогом, що своїми вчинками, живим і писаним словом промощував шлях у нашому народі новим ідеям і поглядам на виховання, освіту й культуру народу.

Бувши ще гімназійним учителем звернув на себе Михайло Галущинський своїми педагогічними здібностями й освітою увагу шкільної влади й українського громадянства. Галицька Краєва Шкільна Рада доручувала Йому, як талановитому й зразковому педагогові, педагогічні реферати на конференції директорів середніх шкіл, а «Рідна Школа» покликала Його на становище директора найповажнішої своєї гімназії в Рогатині. Цю гімназію підніс Він до

гідности зразку педагогічних, дидактично-методичних та організаційних вимог. Як директор гімназії «Рідної Школи» в Рогатині пірнув цілою своєю душею й почуваннями у вир виховно-освітньої праці серед народніх мас і довів своїм хистом та витривалістю до заснування в Черчі «Селянського Університету» (вищі загально-освітні курси). Ця ділянка Його педагогічно-виховної й освітньої праці чекає ще на свого наукового дослідника й, хто зна, чи не стане зразком новітніх установ вищої освіти широких народніх мас.

Війна перервала Його виховно-навчальну працю в школі та покликала на зовсім нове, відповідальне суспільне становище. Він став організатором і першим командантом Українського Легіону — Українських Січових Стрільців. Коли ж знеможені, впали наші легіонери в збройних змаганнях, їх перший Вожд, Михайло Галущинський перейшов на поле культурної боротьби, віддаючи всі свої фізичні й духові сили відродженню зруйнованих війною національних освітніх установ. У 1924 році Він утратив державну службу і, ставши головою «Просвіти», приніс себе, в буквальному того слова значінні, в жертву високій новітній демократичній ідеї — виховання й освіти найширших народніх мас. На цій ділянці суспільної праці Він започаткував у нашому національному рухові нову епоху національної культури — української андрагогії!

Михайло Галущинський своєю організаторською працею, пропагандою, своїми писаннями й науковими студіями вибився в нас на становище першого ученого українського андрагога! Він положив край дилетанству на полі освіти дорослих поколінь. Від Нього почавши, мусить кожний керівник і робітник у ділянці освітньої праці серед широких народніх мас озброюватися не тільки народовецьким романтизмом і культурницьким ентузіазмом, але й спеціальним, так мовити б, «професійним» знанням народнього освітника. Тривалі наукові підвалини під це новітнє знання положив своєю працею й студіями Михайло Галущинський.

Майбутній дослідник педагогічно-освітньої літературної спадщини Покійного зустрінеться з великими труднощами. Михайло Галущинський був завершеним типом новітньої активної людини, типом новітнього освітнього робітника, що народжується й оформ-

люється щойно на наших очах. Природа такого типу не знає спокою, одноманітності лабораторійно-кабінетної праці, однобічності суспільних зацікавлень. Вона розщиплює свою духову й інтелектуальну істоту на тисячі промінів хотінь, проектів і чинів. Вони виливаються в них у вічну погоню за працею, в творчу пропаганду, в живе слово, промови, ну й... літературні надбання! Отже Галущинського прийдеться відшукувати в тисячних Його промовах-жемчугах, хотіннях, проектах, чинах і наостанок... у Його писаннях. Годі сьогодні сказати в чому Він більший. У всьому зокрема Він живий, бадьорий, творчий і захоплений, а в цілості великий.

Нині ще за рано на об'єктивну наукову оцінку досягнень і творчості Михайла Галущинського. Його неспокійний дух вітає і ще між нами. Незібрані ще про Нього спомини між живими Його товаришами й найближчими співробітниками, невпорядкована й невіднайдена ще вся Його літературна спадщина.

Р. С. Якщо химерна доля не відмовить ще хоча кілька літ життя і здоров'я, то може й доведеться скласти в своєму часі наукову силветку про першого ученого українського андрагога — Михайла Галущинського. А покищо моему невіджалованому Другові... «мій скромний дар весільний»...

*Іван Юцишин*

\* \* \*

**Літературна спадщина Михайла Галущинського.** — Збіркою й упорядкуванням спадщини Михайла Галущинського займається бібліотекарка «Просвіти» Вп. п. Дорошенкова. Користаючи з її ввічливості мав я змогу переглянути отсі писання Небіщика:

І. Мих. Драгоманив — ідеолог Нової України. — Народня освіта й вихованя народу. Методи й діли. — Національне виховання. — Наш шлях до освіти. — Одиниця і громада. — Позашкільна освіта. — Семпертіро — Все воїн. — Шевченко — поет життя і чину. — Як виборили люди собі право основувати товариства. — Українські народні бібліотеки і праця над поширенням книжки. — Новими шляхами. — Промова на першому вічу студентів. див. Крушельницький М.: Укр.-

---

рус. університет. — II. Письма з «Просвіти». Дещо про народні читання по сільських і міських читальнях. — До відпоручників на Загальних Зборах Товариства Просвіти. — Громадянські чесноти. — Учителі народньої освіти. — Народня освіта. — Культурно-освітній працівник. — Необхідні думання (Під увагу філіям і читальням). — Мандрівні бібліотеки і їх значіння. — Висновки з сьогорічного «Дару Просвіти». — Товариші праці. — Гурти або спільнота праці. — Ставайте членами «Просвіти». — Культурно-освітні анкети представників української інтелігенції у Львові. — Будемо ощадні. — III. Життя і знання: В освітний день! — Національні і громадські свята. — «Просвіта» і її день. — Наша анкета.

## Остап Макарушка\* (1867–1931)

Ненадійно відійшов від нас. Вправді вже через цілий ряд літ не почувався здоровим, одначе Його надзвичайна обов'язковість, залізна витривалість та невсипуща роботящість заставляли Його майже до останніх днів життя до громадянської праці, не зважаючи на сильно підірване здоровля. Покійного пізнав я ще в 1895 році. Тоді ходив я до IV. кл. академічної Гімназії у Львові, а О. Макарушка, новоіменований учитель, учив нас української мови, з жаром питомим молодим літам. Від того часу до 1919 року стрічався я з Покійним рідко коли тому, що Він перенісся у 1896 р. до Коломиї, де працював у Гімназії до 1905 р., а опісля вернув знову до Львова, коли мене вже у Львові не було. Одначе я щаста чув та читав про Нього тому, що ім'я Його, як великого робітника на ниві рідного шкільництва, стало швидко голосне, помімо Його молодих літ. З переходом до Львова посвятив він свої сили рідному шкільництву, що саме тоді творилося заходами Краєвого Шкільного Союзу («Рідна Школа») і Українського Педагогічного Товариства (УПТ.). Перш за все став директором учительської семінарії У. П. Т. та провадив її дуже вміло. Рівночасно зайнявся видавничими справами У. П. Т.

Серед праці заскочила Його велика війна, що знищила майже весь наш шкільний дорібок. Продовж усесвітньої війни Краєвий Шкільний Союз був недіяльний, а його функцію переняло У. П. Т.; воно переняло опіку над усіма середніми шко-

---

\* Цегельський Р. Др. Остап Макарушка. 9.VIII.1867–21.XI.1931. Українська школа. 1932. Ч. 2–3. Березень–Квітень. С. 35–36.

лами в краю, а аґенди провадив бл. п. О. Макарушка вкупі з о. Лежогубським, а по його смерті з о. Д. Лопатинським. Прийшов 1919 рік. Покійний не впав на душі, але працював далі на становищі інспектора приватних шкіл У. П. Т. На цьому становищі поклав великі, заслуги для відновлення та розбудови Знищеного приватного шкільництва. Довгий час був у Головній Управі У. П. Т., а один, рік головою її; деякий час урядуючим заступником голови.

В останніх літах був знову директором приватної дівочої учит. семінарії У. П. Т. та референтом середніх шкіл «Рідної Школи». Мені довелося стрінутися з Покійним на терені Видавничої Комісії «Рідної Школи», де мав я змогу приглянутися зблизька Його трудяности. У довоєнних часах займався видаванням діточої беллетристичної літератури, у 1919–21 рр. працював над придбанням шкільних підручників для наших середніх шкіл, передусім для навчання класичної фільольогії. Сам написав пять підручників для науки класичної фільольогії, підручник «Наука виховання» та історію педагогіки.

Справи середнього шкільництва та потреби учительства середніх шкіл лежали Йому також на серці. Тому живо зайнявся «Учительською Громадою» та з її доручення редагував її орган якийсь час «Нашу Школу», а в останніх трьох роках «Українську Школу» аж до своєї смерті.

Рівнобіжно з педагогічною діяльністю займався також науковою працею. Перейшовши студії на віденським та берлінським університеті, осягнув 1910 року ступінь доктора філософії на основі дисертації п.н. «Грамматика Мелетія Смотрицького». Крім того написав ряд наукових праць, з яких важніші: є: «Складня причасників у галицько-волинській літописі», «Життя і значіння Олександра Потебні», «Дісеіменник у церковній й та українській мові». Ці праці поміщені у Записках Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові. Оцінюючи Його наукові заслуги, останнє іменувало Його 1919 р. своїм дійсним членом. Цілий ряд ста-тей Покійника на педагогічні та наукові теми появилася також у «Правді», «Зорі», «Літературно- Науковім Вістнику», «Учителю», «Ділі», «Нашій Школі», «Українській Школі» і ін.

У Покійнику втратила наша школа й українське громадянство замітного члена й трудовика. Одначе приклад Його праці, повної посвяти, буде нам світити через довгі і довгі літа та вказуватиме вічно, що не зневірю, але вірю у краще майбутнє та невсипущою працею дійдемо до здійснення наших ідеалів.

*Д-р Р. Цегельський*

---

## Корнило Білобрам\*

### (1879–1932)

Корнило Білобрам народився 15 вересня 1879 р. в Судовій Вишні. До народньої школи ходив у Самборі, до гімназії в Самборі й Перемишлі, де 1901 р. здав матуру. Студіював у Львові, а підчас сецесії в Відні. Студії скінчив у Львові в р. 1905. Першу посаду вчителя одержав у Бережанах, а в дальших роках учив в держ. укр. гімназії в Станиславові, з 2-літньою перервою, бо перенесено його до II. поль. гімн, в Станиславові. Підчас війни служив при австр. армії, а підчас визвольної війни при укр. армії в р. 1918 в Самборі. Довший час був настоятелем різних бурс у Станиславові, а головно розбудував «Селянську Бурсу», що за його Управи в рр. 1920–27 стояла найкраще. Дуже любив спів і музику. Вже від гімн. лавки до смерти був диригентом різних хорів. Покійний мав велику симпатію в молоді, бо був лагідної вдачі. Був членом усіх укр. товариств в Станиславові. Помер 26 січня 1932 р. Осиротив жінку Ольгу з Любовичів і діти.

Пером Тобі земля, за яку боровся!

---

\* Посмертна згадка. Корнило Білобрам. Українська школа. 1932. Ч. 6–9. Грудень. С. 121.



## Овідій Декролі\* (1871–1932)

15. вересня м.р. помер Овідій Декролі, великий педагог-психолог, що глибоко зрозумів душу дитини і на психологічних даних збудував свою нову педагогіку. Її характеризують три моменти: спостереження, асоціювання, вираз. В його особі зєднувались: лікар, психолог і педагог; наукові дисципліни, що їх знання необхідне доброму виховникові. Але в нього було щось більше. Це була високо шляхетна людина, що любила дітей, особливо бездольних, і з щирим ентузіазмом дала світові свою методу навчання, яку бельгійський педагог Дюбоа назвав вічною, бо збудована на певних психологічних законах розвитку дитини (Dubois: Ovide Decroly. «Flambeau», 1932, 10. ч.).

Її можна пристосувати до різного дитячого осередку, різних країн, скрізь буде вона розвивати дитячий розум.

Я мала щастя знати Декролі. Він приїздив до Подебрад, здається в 1924 р. і читав лекції на літніх курсах Ліги Мира та Свободи. Він робив вражіння шляхетної, безмежно доброї людини і ставився до мене як до Українки з милою прихильністю.

Декролі народився в Бельгії 1871 р., вчився в місті Малін, далі в університеті в Генті і закінчивши його, залишився асистентом клініки. Від 1896 до 1899 працював науково в Берліні й Парижі, згодом у Брюсселі. По довгій праці над ненормальними дітьми організує своє спеціальне навчання ненормальних дітей. У Брюсселі zorganizував свою першу школу для нормальних дітей під кли-

---

\* Русова С. О. Декролі (Посмертна згадка). Українська школа. 1933. Ч. 1–2. Січень-Лютець. С. 7–13.

чем «для життя через життя». Усе його життя — це неперестанна гарячкова праця над досвідом психології дітей і коло наукового скріплення методи: ми бачимо Декролі лектором, референтом трохи не по усьому світу; праці друкує в численних педагогічних і психологічних виданнях, працює у вищих школах Брюсселя, головує в численних організаціях, що займалися опікою над дітьми і вихованням учительства для нової методи навчання. Вироблює свою нову психологічну теорію гльобальности дитячого мислення і його пояснення функцій цієї гльобалізації роблять справжній переворот в сучасній методиці. Він вияснив що діти увласняють собі предмети в загальному уявленні без деталей, якими дитина щойно поволі доповнює загальний образ, гльобалізація дає живі, багаті уявлення і стоїть, на думку творця теорії між розумом, інтуїцією й інстинктом, а тим самим знаменує наш перехід від простого животного життя до людського, інтелектуального життя, коли вже можлива індуктивна праця й обробка деталей. Гльобалізація захоплює дітей, бо цілком відповідає їх шляхові самонавчання. Оберігає школярів від перевтоми. Ця метода вже виявила свої добрі наслідки ще до проголошення методи Декролі в навчанні малювання, коли в початку ХХ віку дали дітям волю малювати образи, як вони дитині самі зявляються. Памятаю, як покійний Холодний гарячо схопив усю психологічну правду цієї методи і увів її в своїй школі в Києві (Подібно московський педагог, Флеров, замінив диктати безпосереднім дитячим переказом в письмових вправах). Методи Декролі вживають з великим успіхом при навчанні читання. Відома помічниця великого учителя, пані Гамаїд (Amelie Hamaide. La méthode Decroly. Préface du dr. Claparède 1922) — каже, що прикладаючи до дітей цю гльобальну методу навчання, не згуками чи літерами, а фразами й словами досягала того, що в I. класі на Великдень усі діти читали легко за виключенням одної учениці.

Педагогі вже здавна шукають, як об'єднати навчання, щоб дитина одержувала щось суцільне, а не розкидане негармонійно по годинам. Проти цього виступає т. зв. Дальтонівський плян, але занадто зовнішно. Робила теж спроби і метода комплексів, але теж занадто штучно, тоді як метода Декролі спирається психологічно

на природному ході розвитку дитячого мислення й на загальних дитячих інтересах і вона відповідає на віковічні запитання вселюдної цікавості: хто я такий? що мене оточує? яке моє відношення до усього близького й далекого світу? При навчанні методом Декролі учень не почуває себе лише громадянином тієї або другої громади, але частиною всього живого всесвіту, до якого і ставиться з відповідною пошаною і любов'ю. Цей учень розуміє історію людського поступу і як треба його розвивати і власними силами і скупченим громадським зусиллям. І ця метода приводить учня до свідомости свого людського обов'язку, бо вона пройнята живою й діяльною симпатією до усього живого й до суцільної природи.

Метода Декролі послуговується трьома психічними процесами. *Обсервація* — спостереження самої дитини, що її влгшують (колекції предметів, малюнки, книжки й часописи, які діти самі з допомогою учительки збирають, кіно, екскурсії й інші засоби наглядного навчання). Асоціація ставить кожний спостережений предмет або зявище у близьке чи даліше відношення до інших чимось подібних предметів, вияснює їх взаємний зв'язок і залежність.

*Асоціативний процес* відбувається у асоціації часу (історичні науки), простору (географія), в ділянці естетики й етики (культура й мистецтво).

*Процес виявлення* дітьми своїх вражінь докопується мовою, малюнком, ручною працею, рухами, ігрою й драматизацією. Цей процес помагає розвиткові дитячої творчості, так у праці виконаній індивідуально, як і спільним гуртовим зусиллям.

На одному з педагогічних конгресів довелося мені бачити силу цих самостійних дитячих праць, особливо вражали дитячі театральні композиції. Цікаві були теж синтетичні колективні малюнки Школи Ермітажа. Кожний цикл знання, що проходять учні шляхом обсервації та асоціації, представляють різними засобами на таблиці. Коли училися про лен, на таблиці є і зразки лену і матерії з нього і малюнок або модель веретена та прялки і зображення поля з блакитно квітчастим леном і пісня про нього. Такі таблиці ми робили в притулку і вони помагали витворити синтезу пізнаних правд. Далі синтеза поширюється, на таблиці зображені

усі текстильні матеріали: конопля, бавовна, шовк, лен, вовна і т.д. У тісному зв'язку з лекціями спостереження йде математика, письмо й читання.

Діти зразу важать, мірять об'єм, вживають спочатку будь яких засобів (каштани і і.) У письмі записують результати свого досліду, коментують якусь маленьку історію (Hamaide, op. cit). Діти багато пишуть свого, багато читають різних книжок, які поширюють їх процес асоціацій, роблять самостійні конференції, в першім році хоральні, в другім вже записані в зшитках. До цих конференцій діти готуються як до свята, збирають усякий матеріал. І тут виявляється часто багато творчих сил, фантазій й тонких спостережень.

Не забуваймо, що Декролі не лиш педагог, а й лікар-психолог і психіатр, який весь вік цікавився дослідями дитячої душі. У його школі в Ермітажі робили постійно помічення над дітьми на основі виробленої ним програми. Кожний учень (-иця) мав свою характеристику; уважливо стежили, які риси з часом змінюються, які під впливом виховання зникають. Учительки в школах Декролі мають багато праці не лише педагогічної, а й психологічної. Але й не є лиш пасивними спостережачками, як у школах Монтесорі, де вона має вже виготовлений незмінний матеріал для навчання. Ні, в школах Декролі учителька живе одним життям з дітьми; вона сама захоплюється працею і захоплює дітей, відкриваючи їм часто різні шляхи для кращого експериментування, для тих або других спостережень. Вона працює спільно з дітьми і цим привчає їх до соціального життя, в якому однаково ушанована індивідуальна й колективна праця. Декролі радить розділити працю між учительками не на рівні предмети навчання, а на основі тих духових процесів, що їм діти в класі віддаються. А саме — одні роблять помічення, другі працюють в асоціаціях. Точно означеного поділу на години нема в школі Декролі.

Як довго лиш діти цікавляться тією або другою наукою, треба її поглибити й виявити з рівних боків, бо поки є інтерес, є й зусилля і це зусилля куди жвавіше й діяльніше, аніж викликане звичкою чи дисципліною. Тому й нема у Декролі ані щогодинної зміни різноманітних наук, як нема в класі одного вчителя, що говорить,

нема пасивних учнів, які б нерухомо його слухали. Є діти зацікавлені, діяльні, які творять самі собі різні шляхи для найкращого уласнення знання.

*Ось основні принципи Декролі:*

1. Школа мусить бути серед природи, щоби діти мали можливість спостерігати всякі її явища.
2. У школі має бути коєдукація.
3. Кляси мусять бути робітнями, не аудиторіями.
4. У клясах не повинно бути більш 25 учнів.
5. Школа має співпрацювати з родинами.
6. У школі панує не зовнішня, а внутрішня духова карність.
7. Взаємна допомога учнів приводить їх природно до колективної, добре організованої праці.

Декролі перевищив інших педагогів, все ж таки є між ним і іншими теоретиками звязок. Він близький до Фребля осередками інтересу, до Монтесорі увагою на розвиток зовнішніх почуть, який у школі Декролі теж грає велику ролю в процесах спостережень. До Кершенштайнера значінням, яке він додає трудовому принципіві у школі, до Дюя тією первісною культурою, яку в його школах вносять для розуміння початку поступу і пробудженню дитячої ініціятиви в вигадуванні первісних технічних знарядів. Він обєднав їх педагогічні висновки в свою психольогічну методу гльобального навчання. Він вкупі зі своїми співробітницями утворив нову школу, що зриває з пасивною школою слухання і неірухомости. У його школі є спільна праця учнів, а учитель це не громовладний Зевес. Школа Декролі діяльна, товариська і психольогічна.

Декролі дав нам програму для дослідів над дитиною у брошурі *L'examen affectif chez l'enfant* (Декролі думає, що егоцентричні змагання простують до самоохорони; їх викликають нижчі інстинкти, як до їжі, ухилення від болю, холоду, хвороби і т.і., інстинкт росту, розширення своєї особи, інстинкт гласности, цікавости й зацікавлення, страх, самооборона, естетичні й етичні змагання. Ця остання частина дуже цікаво й детально оброблена. В ексцентричних змаганнях, що простують до охорони роду, виявляються соціальні змагання в нахилах: половому, батьківсь-

кому, товариському, інстинкт боротьби, переймання, потреба ухвали, гри, альтруїзм. В III. частині змагання до діяльності, які мети нею керують, а також, як ця діяльність проходить, вяло, чи з завзяттям. Розглядають також творчість дитини і якість її мислення).

*Ця програма поділена на чотири часті:*

- I. Вияснення егоцентричних змагань.
- II. Ексоцентричні змагання.
- III. Змагання до діяльності
- IV. Особливі інтелектуальні риси окремої дитини.

Декролі визнає особливе життєве значіння в комбінації трьох нахилів: до переймання, до гри й до зацікавлення. Тому й дуже корисні помічення над іграю дітей, бо тоді виявляється, чим саме в даний час цікавиться дитина і що вона хоче перейняти.

Декролі велить спостерігати взаємні відносини між чуттєвими, інтелектуальними і афективними функціями, бо нема ізольованих функцій, а всі взаємно одна на другу впливають. Декролі разом з другими видатними психологами Поєм, Фуе (Paulhau, Fouillé) др. визнає, що виховання це інтелектуалізація й соціалізація інстинктів, діяння нахилів і їх перетворення в почуття вищого ступня (гляди *L'Examen affectif у дитини*, стр. 6). Це означення надає виховній системі Декролі ідеалістичну закраску, чого не зустрічаємо у сучасних реформаторів виховання, ані у Кершенштайнера, ні у Монтессорі. Своєю любовю до дітей і вірою в виховання, це Пестальоцці XX в.

Коло нього жваво й з ентузіазмом працює цілий гурток помічниць.

Варто назвати Гамайд, Деген, Десман, Моншан. Тепер вже в Бельгії офіційно визнана метода Декролі і школи його одержують державне утримання; Оцінена прихильно в різних державах південної Америки, Туреччині і Радянщині. Але щоб ця метода не втрачала своєї високої вартості, треба її проводити уміло, треба не старих педагогів-формалістиків, а молодих ентузіастів, озброєних наукою, бо мало професій на світі вимагає такого ентузіазму, такої щирої відданості своїй ідеї і праці, як педагогічна. Бельгійський педагог Дюбоа добре висловився про свого товариша «він панує понад

своєю епохою: незрівняний апостол школи для життя через життя, він йшов з чолом поверненим до Майбутнього...

На його столі знайдено по його смерті папірець, на яком стояли ці думки: «Велика радість того, хто прямував до одної мети впродовж більш чверти століття і в хвилині відходу на вічний відпочинок, бачить, що його праця не марна, а що, хоч його не стане, другі продовжатимуть її...»

ДЖЕРЕЛА:

А. Немаїде: *La Methode Decroly*; з вступною статтею Кляперада. 1922.

А. Descrendres: *L'éducation des enfants anormaux*. 1921. Dr. Decroly: *L'Examen affectif chez l'enfant*. 1923.

«Education» — франц. педагогічний журнал за 1929 р. стат-ті про Декролі та його методу і порівняння з Фребелем і Монтессорі, стр. 129–160, і ще на стр. 332–351.

У «*Flambeau*» (бельгійський літерат. журнал, за жовтень 1932.) Dubois: *Ovide Decroly*.

«Русская школа за рубежом». ч. 2–3 1923. А. Жегулина: *Метода Декролі в школах Бельгії*.

«Рідна Школа». ч. 21. 1932: Ст. Конрад: Др. О. Декролі. *Яків Мацюк: Природні зацікавлення і метода Декролі*. Львів 1930.

А. Ферієр в чеському перекладі: *Pfetvorme Skolu*. стр. 48–52.

«*Schweizer Erziehung Rundschau*». № 7.1932: стаття Ферієра, некрольог Декролі.

---

## Юліян Романчук\*

(1842–1932)

Дня 22. травня 1932 р. замаяли чорні прапори на домівках українських установ.

Культурно-освітні товариства, політичні й громадянські організації великими клепсидрами подали до прилюдного відома, що помер Юліян Романчук, як писалося в часописах, «сеніор українських діячів», «частина нашої історії».

Десятки телеграм і кондоленційних письм, що наспіли до Львова на різні адреси, з краю й закордону, вказували, що загал українського громадянства, призвичаєний до довговічності Ю. Романчука, болюче відчув Його смерть.

Оскільки болючіше діткнула смерть пок. Романчука середнешкільне вчительство, згуртоване в товаристві «Учительська Громада».

Якось так склалося, що на адресу «Учительської Громади» не складано висказів співчуття з приводу смерти її Організатора і Почетного Члена, а її представник не мав навіть змоги попрощати Покійного над отвертою могилою.

На жалібних сходах Головної Ради Т-ва «Учительська Громада» сказав промовець:

«Відійшов від нас Великий Учитель! Гадаю, що найкраще вшаную пам'ять Покійного, коли присвячу останню згадку Покійному, як учителю».

---

\* Посмертна згадка. Юліян Романчук. 24.02. 1842–22.04.1932. Українська школа. 1932. Ч. 4–5. С. 79–80.



Як-небудь старалися б люди лихої волі обезцінити значіння учителя, то всетаки такі учителі, як пок. Романчук і Йому подіб-ні, є доказом, що імя учителя було, є й остане в пошані в кожній шануючої себе суспільности.

Помину обставину, що пок. Романчук вийшов із учительської сім'ї й сам вибрав собі учительське звання. Помину й те, як виконував бл. п. Романчук свої учительські обовязки в школі, чи й оскільки любили Його його учні. Ці питання передавнені, бо цей учитель покинув ще перед 32 роками катедру, з якої навчав.

Пок. Романчук не обмежувався до виконування учительських обовязків у школі. Звісно, учні вслухуються в науку учителя, цінять його, беруть собі з його приклад лиш тоді, коли голошені ним слова не остають словами, хочби й гарними. Бл. п. Романчук був учителем на кожній позиції, бо учив не лише словом, але радше, й то перш усього, своїм життям.

У Його почуття обовязків було — безмежне.

Він забував про Себе, не знав особистих вигід, не глядав користей, але задивлений у майбутнє народу — учив і провадив народ так, як Йому сумління наказувало.

Як видавець шкільних підручників, просвітних книжок, «Української Письменности», як редактор, чи дописувач часописів, як основник товариств, як член, чи голова Виділу, промовець на вічу, на зборах, чи як посол — всюди виступає пок. Романчук як учитель-педагог із великим почуттям відповідальности за слова й вчинки.

Пок. Романчук — хрустальний характер, звісний як людина чистого серця й чистих рук — залишився нам, учителям, взором у виховній праці.

Він був членом-основником товариства учителів середніх і вищих Шкіл «Учительська Громада», а в 1912 до 1916 рр. був головою товариства; в 1924 р. надали Йому Загальні Збори товариства найвище відзначення, почетне членство «Учительської Громади».

На похоронах бл. п. Романчука виступило учительство корпоративно, щоб в останнє склонити голову перед своїм Великим Учителем.

---

## Ілля Кокорудз\* (1857–1933)

Емер. директор держ. української академічної гімназії, б. управитель дівочої гімназії «Рідної Школи» у Львові, голова «Рідної Школи», дійсний член «Наук. Товариства ім. Шевченка» й член багатьох українських товариств, помер 2. червня ц.р. Із Покійним зійшов у могилу один із найвизначніших українських громадян, голова центральної української установи. Походив він із Яворова, де вродився 1857 р. Після скінчення академічної гімназії й університету у Львові (тут був учнем Омеляна Огоновського) учителював по гімназіях у Бродах, Станиславові та Львові. У львівській академічній гімназії був директором від 1911 до 1927 р. За австрійських часів дістав титул правительственного радника. З настанням великої світової війни почалися важкі часи для львівської академічної Гімназії. Військо забрало її для поміщення шпиталю й після увільнення згід російської окупації опинилася гімназія в одному приміщенні з філією в «Народному Домі», де наука відбувалася серед найтяжчих обставин. Тут довелось незабаром Покійному проводити обом учительським зборам, у яких працювало кількадесять учителів. Події з 1918 і 1919 р. спричинили багато прикростей Покійному, що поклав неоцінені заслуги для врятування обох львівських українських Гімназій, що умів здобути собі повагу у влади і задержати та оборонити національну гідність. Тому не вважаючи на скрутні часи, число учнів зростало особливо тоді, коли дозво-

---

\* Я.Г. Некрольоги: Ілля Кокорудз. Українська школа. 1933. Ч. 6–7. Червень. С. 121–122.

лено вести крім клясичних кляс рівнорядні гуманістичні. З великим смутком прийняло українське громадянство уступлення Покійного з директури в 1927 р. Одначе 70-літній людині, що мала спромогу зажити вигідним життям, не судилося полишитись у спокої. І не бажав його. Нарід покликав Покійного на відповідальне становище голови «Рідної Школи», довіряючи Його небуденному розумові. Тут Покійний працював із молодечим захопленням, був досвідним керівником, розумним дорадником, справжньою повагою, що її всі признавали. До того підпомагав «Рідну Школу» й матеріяльно. Був це ідеальний керманіч нашої національної освіти. Крім того працював Покійний і в інших товариствах, — а найбільше у Наук. Товаристві ім. Шевченка й пильно брав участь у засіданнях Фільольогічної Секції того товариства. Покійний працював науково від 1885 р. і полишив до 40 письменських праць наукових (Про Шевченкове «Посланіє», М. Шашкевича, Ом. Огоновського, староукраїнські законодатні памятки), педагогічні (Про навчання української граматики) і спомини з подорожів (по Греції й Італії). У Покійному втратила Галицька Україна визначного діяча. Його смерть викликала справжній смуток в цілій нашій суспільності. Помер великий український Педагог і невсипущий Громадянин. Нехай Українська Земля буде Йому пером!

Я. Г.

---

## Лев Рудницький\*

(1880–1933)

Дня 20. травня ц.р. відійшов від нас на все тов. проф. Лев Рудницький. Помер мов на стійці, збираючись до школи. Бл. п. Лев Рудницький уродився 23. серпня 1880. в Грушці, товмацького повіту, де його батько був священиком. Університетські студії (історія й географія) відбув у Чернівцях і там почав учительську службу 1906. р. Згодом учителював у Кіцмані, де розвинув живу громадянську працю. По світовій війні обняв Покійник обовязки вчителя в укр. держ. Гімназії в Станиславові. В 1922–1924. рр. був управителем прив. Гімназії У. П. Т. в Городенці. Попращав Покійного Ю. Чайковський, о. Р. Коновалець і учень П. Рогатинський. Хай Рідна Земля, що її Покійний так любив, буде Йому пером.

---

\* Некрольоги: Лев Рудницький. Українська школа. 1933. Ч. 6–7. Червень. С. 122–123.

## Олександр Стефанович\* (1847–1933)

Покійний, один із найвизначніших і найактивніших громадян старшого покоління, родився 17. липня 1847 в Озерянах б. Товмача в священничій родині. Гімназію покинув у Станиславові, теологію у Львові. Від 1873 був катехитом учительських семінарій у Львові, аж до 1907. р., коли перейшов на емеритуру.

Зразковий педагог, що впродовж літ виховав велике число свідомих учителів в національному й релігійному дусі. Попри це займався широкою громадянською працею як член Гол. Виділу «Просвіти», як один із основників і безпереривний співробітник «Діла», як член «Народньої Ради», а врешті як визначний співробітник укр. економічних установ, як «Народня Торговля», «Краєвий Союз Кредит» і «Достава».

Дуже помітна була його жива праця на церковному полі, де брав участь у синоді 1891, де обстоював права укр. церкви (про це писав у кн. «Висвітлення до історії львівських синодів з років 1891 і 1897», Львів, 1924). Він є автором першого молитовника в укр. мові та першого шкільного підручника історії церкви (1878).

Його педагогічні заслуги над міру великі. Крім виховання численних кадр свідомого укр. учительства, крім написання згаданого щойно підручника, слід відмітити, що він живо піклувався одинокою держ. всел. школою ім. Шашкевича у Львові, зокрема як делегат Консисторії до Львівської Міської Шкільної

---

\* Некрольоги: Олександр Стефанович. Українська школа. 1933. Ч. 6–7. Червень. С. 121.

---

Ради, як пропагатор бурс, як один із членів основників Укр. Педагогічного Товариства й ін.

Працював теж науково і в пресі займав голос у неодній пекучій справі. Йому належить перша всеукраїнська бібліографія (за рр. 1877, 1878 і 1879). — За свої великі заслуги був Покійний іменованій почесним членом «Рідної Школи», «Просвіти», Т-ва св. Ап. Павла й «Учительської Громади».

## Осип Турянський\*

(1880–1933)

Дня 1. квітня б.р. пращала львівська українська Громада й українське середньо-шкільне вчителство, передусім українсти, свого видатного члена й товариша, Осипа Туринського. Приїхав на курс українців, а, на жаль, опинився на клініці, з якої пішов у могилу на Личаківському кладовищі. Рак ухопив свою жертву. Син бідного хлібороба, Осип у 1894 р. став учнем української академічної Гімназії у Львові. Велетенський Його талант звернув відразу увагу всіх на Нього, цього рудоволосого, кремезного хлопчину, дуже схожого на Франка своєю подобою. У третій клясі вже читав французькі книжки в оригіналі, в п'ятій умів по англійськи й італійською Його поема-сатира проти «кацапів», «Юріяда», написана ним у п'ятій клясі, викликувала в нас великий респект перед Осипом- поетом.

У цій самій клясі — вона була в житті Осипа наче порою весняних бур — попав бл. п. небіжчик у конфлікт із катехитом д-ром Дорожинським — зрештою людиною дуже чесною й виrozumілою. У чому було діло — я призабув. Турянський «дістав обичаї» й мусів платити 20 «римських» оплати. Не було мови, щоби він міг їх заплатити. Тоді ціла кляса зложилася й заплатила за нього цю «кару». Всі ми були раді, що Осипові помогли, бо він був щирий, учинний товариш.

У цій клясі Туринський читав теж — розуміється, в оригіналі — Шопенгавера. Пригадую собі з розмов із Ним — тодіш-

---

\* Чайковський Ю. Посмертні згадки. Д-р Осип Турянський. Українська школа. 1933. Ч. 3–5. Травень. С. 76–78.

ніх — який це погубний вплив мало на Його вразливу душу. Став тоді песимістом.

До «зразкових» учнів не належав. Правда, був «відзначаючий», знав усі предмети, але завдання писав на коліні. Його українські вправи, писані на павзах, читав опісля радник І. Кокорудз у клясі як найкращі!

Відомий директор і глибокий знавець молодечих душ, радник Харкевич, увесь час займався запопадливо Турянським, підпомагав Його матеріяльно (Осип жив у дуже невідрадних умовах. У них жерело Його життєвої трагедії!).

Університет у Львові, опісля у Відні мав блискучого студента україністики. Перша Його доповідь на семінарі проф. О. Колесси на І. році Його студій відразу показала в Ньому найталановитішого слухача-україніста. У Відні зложив докторат філософії (праця про „Б“ і його розвиток в українській мові, печатана в звідомленні української Гімназії в Перемишлі).

Опісля став учителювати: перед війною в українській Гімназії в Перемишлі, по війні в гімназіях «Рідної Школи» в Рогатині, й управителем в Яворові й Дрогобичі (1925 і 1926 рр.). В останніх часах опинився в Товмачі в приватній польській жіночій семінарії.

Цих кілька слів від товариша Гімназійних і університетських студій на могилу дорогого Осипа. Це листочки до будучого життєпису Турянського-письменника, автора «Поза межами болю» й «Думи пралісу», творів видатних (особливо перший), на жаль, неоцінених як слід! Але Покійний не вмів ладнати з життям. Був занадто вдумчивою, вразливою людиною, без одного найважливішого дару: сили волі. Тому мучився в житті й дав лиш малесеньку частину свого духа українській нації. — В. Й. П.!

*Ю. Чайковський*



## Михайло Пачовський\*

(1861–1933)

Українська наука й література тратить в особі Покійного д-ра Михайла Пачовського, що дня 15. березня 1933 р. закінчив свою плідну життєву творчість, визначного свого представника. Покійний уродився 1861 р. в Добростанах, повіт Городок. Завдяки своїй невсипущій трудячості покінчив, спираючись на власні сили, в рр. 1874–1882 класичну (академічну) Гімназію у Львові. Університетські студії відбував у Відні, де слухав викладів і працював в семінарах звісних професорів класичної і словянської фільології, як Гартель, Гофман, Мікльосіч, Ягіч і ін. В 1895 р. промувався Покійний на доктора філософії на черновецькім університеті.

Учителював в гімназіях в Коломиї і Львові, де в 1922 р. по 34 роках служби післано його на емеритуру. Покійний був основником і довголітнім директором української гімназії ім. М. Шашкевича в Долині. Більше, як 2.000 Його учнів скінчило середню школу, де під його проводом здобували не тільки знання абстрактних шкільних дисциплін, але й училися любити й служити Вітчизні. Вірні вказівкам свого великого педагога підчас визвольних змагань своїми густо розкиненими могилами засвідчили вони спадщину духа по Покійнім.

Покійний працював теж у науковій і виховній ділянці. З Його літературно-наукових праць можна згадати ці розвідки: Повісти Федьковича (для молоді), Львів 1890; Про вплив християн-

---

\* Посмертні згадки. Д-р Михайло Пачовський. Українська школа. 1933. Ч. 3–5. Травень. С. 78–79.

ства на українську усну словесність, «Учитель», 1892–93; Про руські биліни і думи; Гуманні ідеї Шевченка, «Учитель», 1895; Жіночі типи в поемах Шевченка, «Правда», 1896; Willenstheorie und Unterrichtspraxis, Перемишль, 1897; Замітки до науки руської мови в Гімназіях, «Учитель», 1898; Сотні роковини Руси-України, «Просвіта», Львів 1898; Похоронний обряд на Русі, Львів 1903; Становище й наука української мови в Гімназіях, Львів 1909; Літературна мова на Україні, «Україна», Київ 1907; Виймки з українського письменства XI–XVIII ст. для науки в гімназіях, Львів 1911; Ілюстроване укр.-руське письменство, Львів 1909.

В громадянському житті брав Покійний живу участь. Чимало праці віддав на те, щоб повернути українську аристократію до рідного материка.

До гарного розвитку дійшло Українське Педагогічне Товариство за часів виконання ним функції секретаря в Товаристві, причім багато праці жертвував для креування жіночих шкіл і семінарій. Немалий вплив на формування й розвій жіночого громадянського життя мали Його реферати, виголошувані також підчас війни, чого результатом було оснування на взір віденського «Фрауенферайн» нашого «Союза Українок».

За Його корисну працю для добра Нації припала Йому по заслuzі честь бути в часах нашої державности членом Українського Парламенту — Української Національної Ради.

З Покійним сходить у могилу не лише наочний свідок, але й активний учасник і творець відродження Українського.

## Гриць Гладкий\* (1893–1936)

директор Народної Канцелярії УНДО у Львові, редактор «Свободи», голова Повітового Народного Комітету Львівщини, — помер трагічною смертю в 43-му році трудолюбивого життя у Львові, дня 14. вересня 1936 р. Селянський син здобув Гриць Гладкий середню освіту в тернопільській гімназії. Світова війна перебила його дальшу науку. В 1915 р. дістається в московський полон. З першим гомоном революції в осені 1917 р. затагнувся в ряди «СіЧових Стрільців», де був начальником Канцелярії Штабу. У 1922 р. бачимо його при освітній, культурній, політичній і публіцистичній праці на Волині. В 1928 р. працює у Львові на різних ділянках українського національного життя. В 1934. р. був головою „СУПРУГА“ та постійно з великою прихильністю відносився до рідно шкільних справ, вважаючи Рідну Школу за основу всіх українських змагань. Похорони Покійного відбулися при великому здвизі по останній волі Покійного — тихо, без промов...

---

\* Померли. Гриць Гладкий. Рідна школа [Ілюстрований часопис для всіх, Львів]. 1936. Ч. 18. 15 вересня. С. 264.

---

## Отакар Каднер\*

### (1870–1936)

6. травня ц.р. помер в Подєбрадах біля Праги на 66-му році свого життя професор Карлового університету та управитель державної педагогічної академії в Празі др. О. Каднер, автор великої педагогічної трилогії — «Історія педагогіки» в шістьох випусках, «Основи загальної педагогіки» в трьох томах та «Розвиток і сучасна система шкільництва» в трьох томах.

Всі ці праці О. Каднера визначаються надзвичайним багатством фактичного матеріалу, об'єктивністю викладу та вмінням розв'язувати спірні педагогічні питання виключно під кутом наукової правди. Для своїх згаданих тут праць О. Каднер використовував увесь доступний йому матеріал на 15-ьох мовах культурного світу — не лише книжковий, але й часописний.

На жаль, в своїй «Історії педагогіки» О. Каднер не дав суцільного огляду історії педагогіки на Україні, а головне — допустився багатьох помилок в освітленні історії педагогіки на Наддніпрянській Україні в тому розділі своєї праці, де мова йде про історію педагогіки в Росії. В листі до мене з дня 7. жовтня 1930 р. з приводу моєї статті, де я зазначив головніші помилки О. Каднера саме в освітленні історії педагогіки на Наддніпрянській Україні (див. мою статтю: «V boji za rodnou skolu na Ukraine» в «Pedagogicky sbornik na pocest Otokara Kadnera», Прага, 1930) О. Каднер, між иншим, в своє оправдання писав, що він даремно шукав підручника з історії педагогіки на Україні українською мовою, а тому й довелося користуватися

---

\* Сірополко С. Пам'яті проф. д-ра Отакара Каднера. Шлях виховання й навчання. 1936. Ч. 2. Квітень-травень-червень. С. 113–114

йому російськими підручниками. «Тепер — так закінчив свій лист — матиму можливість використати Ваші зауваження бодай в своїх устних викладах».

Не стану тут докладно зупинятися на поглядах О. Каднера щодо актуальних педагогічних проблем, — вкажу лише, що О. Каднер гаряче відстоював домагання високошкільної освіти учительства та реформи шкільництва в дусі науково-педагогічних принципів.

Ото ж зрозуміло, що О. Каднер в своїй праці «Основи загальної педагогіки» висловлюється за те, що «сучасна школа повинна у своєму навчанні насамперед пристосовуватися до розвитку того народу, для якого вона призначена, — плеканням рідної мови, рідної поезії та мистецтва, взагалі плеканням національної культури виховувати цілковито й серце дитини... Школа має бути національною й своїм навчальним матеріалом, і організацією, і цілим своїм духом, а тому є ганьба 20-го століття, що доводиться доказувати, як теоретичний і практичний постулат, згаданий тут принцип... Все ж не можна замовчати, що в дійсності стан шкільництва навіть в найпоступовіших державах ще значно розходиться з тим ідеалом, що його проголосило національне виховання» (див. 167–168 стор. «Zaklady obecne pedagogiky» т. I).

Як редактор найкращого чеського педагогічного журналу «Педагогічне розгляди» (виходив до 1933 р.), О. Каднер радо давав місце в ньому статтям з історії української педагогіки та шкільництва й сам вмістив там декілька рецензій на українські педагогічні праці. В останній час О. Каднер уважно стежив за українською педагогічною літературою. Між іншим, останній четвертий том «Розвиток і сучасна система шкільництва», що його виготовив до друку О. Каднер, містить в собі розділ, присвячений організації шкільництва на Сов. Україні.

В особі проф. О. Каднера чеська педагогічна наука втратила одного з найвизначніших її представників, а чеське учительство — борця за реформу учительської освіти.

*Ст. Сірополко*

---

## Іван Левицький\*

### (1875–1938)

Дня 8. квітня ц.р. помер у Львові в 62. році життя Іван Левицький, ем. професор б. дівочої української державної вчительської, а опісля польської захоронкарської семінарії, б. професор учительської семінарії Р. Ш. і Музичного Інституту ім. Миколи Лисенка у Львові. Покійний належав до тих громадян, які побіч своїх службових обов'язків беруть участь у громадянському житті. Коли в 1900. році повстало в Тернополі Т-во «Тернопільський Боян», то Покійний став диригентом чоловічого хору й був ним аж до 1912. р. Концертів виступи його добре здисциплінованого хору були звісні як у Тернополі, так і в Золочеві та Теребовлі, де давав теж концерти «Терн. Боян». Ці концертів виступи та й взагалі праця в «Бояні» мала тоді велике значіння для української суспільности на Поділлі, бо вона дуже багато причинилася до розбудження національного життя й до його згармонізованню особливо в самому Тернополі. Покійний був теж звісний на Поділлі зі своїх концертів виступів, як скрипак. Первісно судовий урядовець, Покійний, доповнив музичні студії і одержавши кваліфікацію вчителя музики для державних шкіл, покинув свою посаду в суді й перенісся до Львова, де став насамперед учителем семінарії Р. Ш. і Інст. Муз. ім. Лисенка, а опісля професором державних шкіл.

Побут бл. п. Івана Левицького у Львові, це друга доба в Його житті, в якій він розвинув композиторську діяльність.

---

\* Ті, що відійшли від нас. Іван Левицький. Українська школа. 1938. Ч. 7–12. С. 173–174.

Про цю його діяльність написав проф. Осип Залеський так: «Перші музичні твори Левицького були це легкі мьєлїодїї на скрипку та пісні на жіночий хор, які він творив, щоб дати своїм ученицям потрібний матерїял до науки, головнї в часї побуту на воєнній еміграції у Відні. Головним полем його композиторської праці були твори на скрипку з фортепяном, яких вийшло друком 13 чисел. Є це мьєлїодїйнї твори поважнїшої фактури, писанї добрим знавцем інструменту. Рецензент «Ное Музік Цайтунг» у Штутгартї порівняв деякі скрипковї твори Левицького з творами Венявського щодо їх мьєлїодїйности та кольористики. Левицький видав друком отсі скрипковї соля з фортепяном: Романца, Арія з варіяціями, Ноктюрн, Вальс, Казка, Два українські танки, українська рапсодїя, Баляда (Князь Святослав над Опором), Мазепа, Червона Калина (на скрипку, чельо й форт.), а також перерїбку Лисенка: «Гетьмани» і Сїчинського: «Дума про Нечая» на скрипку з форт. Цї твори є цїнним вкладом у нашу небагату скрипкову літературу. Крім цього написав Левицький кілька хоральних творів, як: «По вулицї вітер віє», «Минеться ніч», «Тече вода», «Сон», «Плуг», «Ой, упав-же він з коня» — усї на жіночі хори та «Глянь на криницю» на мішаний хор. Видав також один сольоспів та три популярні теоретичні підручники:

Короткий нарис історїї музики, Основи теорїї музики і Популярну науку гармонїї» («Дїло». ч. 115. — 1938).

Зійшла зі світу людина, яка справді заслужилася для своєї нації, людина з громадянськими почуваннями й з педагогічним хистом, людина на скрізь добра, а при тім скромна, дуже любий Товариш, — як це підчеркнув над гробом, — його б. директор о. крил. Ю. Дзерович.

---

## Степан Смаль-Стоцький\*

### (1859–1938)

*кол. професор української мови й письменства на університеті в Чернівцях, почесний (до 1937. р. в дійсній службі) професор українського університету у Празі, пробудник і довголітній провідник українського народу на Буковині, визначний український національно-політичний, культурно-освітній, економічний і науковий діяч, кол. посол З.УН.Р. у Празі, кол. представник військових справ уряду З.УН.Р. у Відні, член Усеукраїнської Академії Наук у Києві, дійсний член Славянського Інституту в Празі, почесний (і дійсний) член Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові, почесний член Т-ва «Просвіта» у Львові, Тов. «Народний Дім», «Українська Школа», «Українська Книгозбірня» в Чернівцях, Т-ва «Музей Визвольної Боротьби України» у Празі, основник «Карпатії», основник майже всіх культурно-освітніх і економічних товариств і установ на Буковині, член Т-ва «Учительська Громада» і Т-ва ім. Сковороди і т.д. і т.д.*

Дня 17. серпня 1938. р., після довгих мук і страждань закінчив у Празі своє вагітне великими ділами життя один із найчільніших українських діячів старшого покоління, одна з найсвітліших постатей українського національного відродження — проф. д-р Степан Смаль-Стоцький. Наукова й громадянська діяльність Покійного тісно звязана з невеличким шматочком української землі, на Зеленій Буковині, яку Він силою Свогого таланту, Своєю невичерпною енергією, невсипущою працею довів до розквіту, з невідомої ще в 80. рр. XIX. ст. з національного погляду землі зробив країну, де українці були зовсім рівновартним на-

---

\* Ті, що відійшли від нас. Степан Смаль-Стоцький. Українська школа. 1938. Ч. 7–12. С. 107–173.



родом із усіма націями, що заселявали Буковину, мали свою національну автономію, свої школи, жили вільним, майже повним національним життям...

З фаху педагог, від 1885. р. професор університету в Чернівцях, Покійний працював на всіх ділянках національного життя, добирав до праці відповідних людей, ставлячи їх на чоло установ і товариств, які сам основував, приєднував до українства всіх, що виявляли в собі іскорку якоїсь творчости, і за такий короткий розмірно час підніс українство на Буковині до таких висот, про які мало хто мріяв. Високо цінячи т. зв. чорну роботу, проф. Степан Смаль-Стоцький ніколи сам цієї роботи не цурався — бо ж для народу, та ще в такому стані, в якому були ми в 80 рр. XIX. ст., все було однаково важне: часопис, календар, господарська брошурка, шкільний підручничок, популярний виклад, хор, читальня і водночас — краєва політика, краєва культура, а далі — студентські справи, міщанські сходини, й т.д. І так цілими роками, скрізь і скрізь... Сам відкривав сільські читальні, сам основував райфайзенські каси, а то й диригував хором, а до того — праця на університеті й по всіх українських товариствах у Чернівцях і поза Чернівцями, праця, звязана зі становищем народнього провідника. Не дармо говорили перед війною, жартуючи, що, мовляв, «Буковинська Русь і проф. Степан Смаль-Стоцький — це одне». При всьому цьому Покійний находив іще час на наукову працю, на наукові сходини, на працю у Краєвій Шкільній Раді, у Краєвому Банку й т.д.

Покликаний перед світовою війною до війська, Покійний не бачив від 1914. р. Буковини. Те, що з нею сталося після 1918. р., сповняло його душу невимовним болем. Його колишнім бажанням було спочити на Буковині. Та доля інакше судила. Від 1920. р. зажив на еміграції, де й закінчилося його таке багате, трудолюбне життя. Покійний ляг на вічний спочинок на кладовищі у Кракові, де від 1915. р. спочиває його дружина.

Академік проф. Степан Смаль-Стоцький народився 8. січня 1859. р. в селі Немолові в Радехівщині, де прожив до 10. року життя (чудовий образ із дитячих літ подають спомини

Покійного п.з. «Немолів»). За гарний голос Його прийняли до бурси Ставропігійського Інституту у Львові, де він і пробув до скінчення Гімназії 1879. р. На університет ходив у Чернівцях, де брав жваву участь у студентському житті, зорганізувавши хор при т-ві «Союз», що пісню розбуджувало приспале національне життя на Буковині. В 1883. р. подався на університет до Відня, склав докторат і незабаром габілітувався на доцента словянської фільольогії. Саме тоді звільнилася була катедра української мови й письменства на чернівецькім університеті (по проф. Гнаті Онишкевичеві), і 1885. р. Покійний став професором цих дисциплін у Чернівцях.

Від того часу починається Його праця на всіх полях національного життя. Майже десять років редагує «Буковину», де містить статті, які й досі не втратили свого значіння, далі видає тижневик «Руска Рада», від 1892. р. стає послом до буковинського союму (до 1912., а далі (від 1911.) австрійського парламента у Відні. Сміливий, відважний, Він ішов у політиці простолінійно, тимто коли ту лінію почав заломлювати приєднаний ним самим для українства пок. Микола Василько, проф. Стоцький із ним розійшовся (1913 р.) і ніколи вже з ним не зійшовся. Боротьба, яка почалася між кол. приятелями, довела до того, що проф. Стоцький відійшов від політичного життя. Та 1913. рік, рік тієї боротьби, це — найтяжчий час у житті Покійного професора. Його противник воював такими засобами, що навік залишаться чорною плямою в історії буковинського народу на Буковині. Інший, не проф. Стоцький, був би не переніс усіх тих наклепів і ганебних обвинувачень, що їх кидали Йому під ноги колишні Його вихованці. Та Він, селянська дитина, що виросла змалку в боротьбі з обставинами і в ній загартувалася, спокійно все перетерпів. Він знав, що все це скороминуще, що правда вийде на верх, і воно так і сталося. Тепер ціла Буковина добре знає, чим був для неї покійний проф. Стоцький, і за 1913. р. доводиться багатьом соромитися...

У війні проф. Стоцький в характері запасного сотника служив при польовому суді й неодному вирятував життя в тих по-нурих, тяжких часах доносів та наклепів. Пізніш Йому доручено нагляд над просвітньою працею, що її про вадив «Союз визво-

лення України» у фрайштадському таборі (Горішня Австрія), де сформувалася була 1917. р. дивізія сірожупанників, яку проф. Стоцький і виправив був на Україну. Тоді Його обрали головою Боевої Управи УСС. По упадку Австрії став послом З.У.Н.Р. у Празі. Пізніш, коли зорганізовано український університет у цьому місті, Покійний обняв катедру українського мовознавства на університеті й викладав там до часу, доки тяжка недуга не прикувала Його до ліжка.

У Празі брав участь у науковому й культурному житті, був головою 2. Українського Наукового Зізду, вів Товариство «Музей визвольної боротьби України», всіма силами дбаючи про те, щоб це товариство мало свою власну домівку (це і сталося з початком цього року).

Багате й таке плідне ділами життя проф. Степана Смаль-Стоцького чекає свого історика. Думаємо, що це незабаром і станеться.

Вічна Йому Память!

---

## Йосиф Чайківський\*

(1876–1938)

емер. проф. гімн. і довголітній директор прив. дівочої гімн. «Р. Ш.», помер у Коломиї 23. квітня 1938. р. по короткій, важкій недужі в 62-ім році життя.

Йосиф Чайковський народився в Тучапах, Яворівського повіту, як син управителя вселюдної школи. Вже від наймолодших літ мріяв про звання вчителя — виховника молоді.

По скінченні гімназії студював на історичному відділі філософічного факультету у Львові, Відні і Кракові, при чому був одним з улюблених учнів Михайла Грушевського, для якого аж до останніх днів життя зберіг почування любови і глибокої пошани. Вже в часі університетських студій віддавався з посвятою громадській праці і кілька років був головою «Академічної Громади». В 1907-му році дістав Чайковський посаду професора-історика в українській державній гімназії в Коломиї. Але ці обов'язки не перешкодили йому зайнятися організацією прив. дівочої вчительської семінарії Р. Ш. в Коломиї і завдяки його здібности та праці ця виховна станиця осягнула вже перед війною дуже високий рівень. На становищі директора семінарії працював Покійний аж до 1926-го року.

Бачучи брак відповідного підручника всесвітньої історії, він опрацював і видав всесвітню історію в трьох томах. Нею довгі роки, хоча неофіційно, послуговувалися також по Гімназіях.

---

\* Ті, що відійшли від нас. Йосиф Чайківський. Українська школа. 1938. Ч. 7–12. С. 174–175.

Незалежно від своїх професійних обов'язків Покійний до останніх днів свого життя брав живу участь у культурно-освітній праці в Коломиї і повіті. Довгі роки був членом Старшини Кружка Р. Ш. і філії Товариства «Просвіта», кілька років був також головою філії, далі головою драматичного Товариства ім. Тобілевича й ін. Всюди світив прикладом працьовитости й обов'язковости. Бачучи скупість нашого театрального репертуару, пробував своїх сил також на цьому полі, і кілька його пес (псевдонім Ярославенко) мало успіх на шкільних і просвітянсько-аматорських сценах.

Доказом великої любови й пошани для Покійника в найширших колах Коломиї і Покуття була участь великих мас інтелігенції і селянства в Його похороні, що відбувся 25-го квітня ц.р. Селяни з доколичних читалень «Просвіти» і кружків «Рідної Школи» не дозволили везти домовини в каравані, але довгий шлях з дому жалоби аж до місця вічного спочинку несли її на своїх плечах. Покійного прощали від місцевих установ д-р А. Кузьмич, д-р Я. Шипайло і дир. І. Пашкевич. В. Й. П.

---

## Іван Герасимович\*

### (1876–1942)

В травні ц.р. зазнала українська учительська спільнота болючої і важкої втрати. Ненадійно помер у Берліні дня 11. травня ц.р. видатний рідношкільний і громадянський діяч, один із основників ВПУВ, педагог і журналіст, директор Іван Герасимович.

Народився він 27. листопада 1876 р. в Галичі. Учительську семінарію скінчив у Станиславові в 1898 р. Від того ж року працював найперш у Галичині, а звільнений польським інспектором з посади за освідомну працю серед українського селянства, переселився на Буковину. В 1904 р. дав почин до заснування «Взаємної Помочі Українського Вчителства». На Буковині розпочав свою журналістичну працю. В рр. 1904–1907 редагував перший український учительський журнал «Промінь» та був співробітником урядового часопису «Педагогічні Листки». Тут написав «Підручник для управителів шкіл».

З вибухом світової війни, покликаний до армії, працював як пропагандивний старшина одної з кіннотних бригад, — а від 1918 р. при Команді австрійської Східної Армії.

В листопаді 1918 вступив до УГА і обняв обовязки начальника пресової квартири при штабі Армії. В Одесі дістався в большевицький полон. — Лише чудом удалося йому втекти з вязниці й переїхати до Берліна.

В Берліні працював в редакції «Українського Слова» та опублікував дві пропагандивні брошури: «Життя й відносини

---

\* Іван Герасимович. Українська школа. 1942. Ч. 1–2. Липень–Серпень. С. 35–36

в Радянській Україні» та «Голод в Україні». Друга книжка появилася також у німецькому перекладі.

В 1922 р. вернувся до Галичини, де працював в організаційному відділі т-ва «Рідна Школа», в редакції журналу «Рідна Школа» та у товаристві «Взаємна Поміч Українських Вчителів» аж до 1939 р.

В тому часі посвятив цим інституціям стільки праць, що його прізвище на постійно з ними звязане.

Поруч статей на різні актуальні теми, поміщуваних в журналі «Рідна Школа» та інших часописах, написав дві більші речі «На тривогу» і «Шкільний плебісцит». В обох працях виступав проти тодішнього шкільного режиму.

Одночасно збирав матеріали й опрацьовував історію українського шкільництва. Дещо із задуманої більшої праці публікував.

З приходом большевиків до Галичини емігрував за Сян та оселився в Кракові. Провідник Українського Центрального Комітету покликав його до праці у Відділі Шкільних Справ, де сл. п. Покійний проявив багато ініціативи. Підчас еміграції зладив у Кракові методичний підручник «Праця учителя в школі», затверджений шкільною владою для вжитку учителів, та дві рахункові книжки для II та III класи народної школи. Він також перший почав робити заходи в справі основання теперішнього Учительського Об'єднання Праці, які увінчалися успіхом.

По звільненні Галичини від большевиків вернувся до Львова, а опісля працював у редакції «Воля Покуття» в Коломиї та підготовляв друге видання «Праці учителя в школі».

З імям сл. п. Івана Герасимовича звязана тісно історія організації вчителів народних шкіл Галичини та історія боротьби за рідну школу під Польщею в 1920–1939 рр. Відійшов у пору, коли саме його праця в розбудові української школи була незвичайно потрібна. Його ненадійна смерть викликала загальний жаль в українському громадянстві. В. Й. П.

## **Некрологи в українських радянських виданнях 1920–1980-х років**

*«Дошкільне виховання» (Київ, 1951 – дотепер)*

*«Література в школі» (Київ, 1951–1963)*

*«Початкова школа» (Київ, 1969 – дотепер)*

*«Українська мова в школі» (Київ, 1951–1963)*

*«Українська мова і література в школі»*

*(Київ, 1963–1994)*

*«Шлях освіти» (Харків, 1922–1930,*

*з 1931 — «Комуністична освіта», з 1945 — Київ,*

*«Радянська школа»)*



## Василь Романовський\*

### (1865–1922)

22-го апреля 1922 г. в г. Верхнеднепровске, Екатеринославской губ. от сыпного тифа умер заведующий Верхнеднепровской педагогической школой Василий Иванович Романовский, за две недели до смерти чествованный уездной комиссией по проведению «Двухнедельника просвещения» в качестве героя труда на фронте просвещения.

Для Верхнеднепровского уезда смерть Василия Ивановича безусловно является тяжелой потерей, т.к. из 35-летней своей педагогической деятельности он больше 20 лет отдал работе в данном месте, и мы продолжатели дела, руководимого до сих пор покойным, часто ощущаем, какую огромную брешь в наших рядах проделала его смерть.

В. И. Романовский родился 20-го марта 1865 г. в Великороссии. Окончивши в 1884 г. учительскую семинарию, он прослужил три года народным учителем в Орловской губернии, после чего поступил в учительский институт. Вышедший в 1890 г. из института, В.И. в течение 12 лет служил в г. Екатеринославе, работая как в городских школах, так и на курсах для сельских учителей, а с 1902 г. перешел на службу в г. Верхнеднепровск, где состоял в должности учителя — инспектора городского училища, преобразованного потом в высшее начальное училище. Не ограничиваясь этой службой, В.И. много приложил стараний к преобразованию имевшейся в городе женской прогимназии в гимназию, где и состоял председателем пед.

---

\* Кузнецов И.Н. В. И. Романовский. Путь просвещения. 1922. № 5. Сентябрь. С. 310–311.

совета; не без его участия также в городе произошло и открытие мужской гимназии.

Но не эту свою безусловно полезную педагогическую деятельность В.И. ставил главной задачей своей жизни; его мечтой и заветным стремлением было открытие школы, где бы шла под его руководством подготовка сельского учительства. Имея в данной области безусловно огромный педагогический опыт, приобретенный им во время командировок на различного рода столичные и губернские курсы, В.И. был неутомим в достижении поставленной цели — открыть в Верхнеднепровске учительскую семинарию. На собраниях старого земства не раз гремел густой бас старика, доказывавшего необходимость для уезда иметь свою лабораторию по подготовке учительства из среды местного же селянства.

Лишь в 1913 году в незначительной части осуществил В.И. свои стремления, когда земство открыло 2-х годичные пед. курсы при высшем начальном училище. Со всем жаром и энергией В.И. отдался своему любимому делу, и 80 учителей уезда, питомцы этих курсов, безусловно его духовные дети. Февральская революция 1917 г. окрылила надежды В.И. Романовского и он при вр. правительстве несколько раз вносил в земское собрание доклады об учреждении в В-ке учительской семинарии, однако безуспешно.

Не достигши здесь своей цели, Василий Иванович все свое внимание вначале революции направил на профессиональную работу среди уездного учительства, я в течение двух лет состоял председателем правления уездного отделения союза «Работпрос». Лишь Октябрьская революция и последовавшее за ней утверждение Сов. власти на Украине воплотили в жизнь желанное стремление В.И. — 25-го сентября 1920 г., при участии всех делегатов 2-го уездного съезда работников просвещения, в Верхнеднепровске была открыта учительская семинария. Мудрый старец, увидевший рожденным на свет свое любимое детище, очевидно переживал глубокое душевное волнение, увидевши осуществленной желанную цель своей жизни. Это выразилось в начальных словах его речи на открытии семинарии, столь поразивших собрание: «ныне отпускаеши»... Для близких Василия Ивановича товарищей были понятны и в то же время

страшны эти слова: старик довершал свой жизненный путь и видел, что это последнее его дело.

Два года заведывания В.И. учительской семинарией, преобразованной снова в пед. школу, а затем в пед. курсы, представляют пору напряженнейшего труда и усилий, проявленных стариком. Работать приходилось в условиях голода и холода, при полном отсутствии оборудования: однако, несмотря на тяжелые условия, школа росла, ширилась, крепла. В то время, когда в городе не функционировало ни одной школы, на пед. курсах занятия не прерывались.

В марте месяце с.г. был произведен первый выпуск учителей, окончивших пед. курсы. Образцовая постановка дела на курсах, героизм преподавательского персонала, работавшего без перерывов в нетопленных классных помещениях, побудили уездную комиссию по проведению «Двухнедельника просвещения», включить пед. курсы в число героев труда на фронте просвещения. В. И. Романовский на торжественном пленуме профсоюзов, 8-го апреля, чествовался вдвойне: лично, как отдавший делу просвещения 35 лет своей жизни, и как завед. пед. школой. Во время торжества старик просветлел и оживился, как юноша; в ответной речи он поведал повесть своей жизни, указав, что означенное чествование особенно дорого ему, как благодарность рабочих и крестьян; в концертном отделении В.И. вместе с детьми выступал с декламацией и с воодушевлением прочел «Бурлаки».

Ровно через две недели после описанного торжества слушатели и сослуживцы В. И. Романовского отнесли на руках своего «старого батьку» на кладбище.

Беспощадная смерть унесла от нас мудрого старца, духовного руководителя всего уездного учительства, в тот самый момент, когда он достиг заветной цели своей жизни и сделал первый выпуск красных учителей, — и когда рабоче-крестьянская власть и Союз работников просвещения отметили его деятельность, как героя.

*И. Н. Кузнецов*

---

## Микола Сумцов\*

### (1854–1922)

Скончался заслуженный профессор, член трех академий — русской, чешской и украинской, — 44 года неустанно трудившийся на ниве народного просвещения... Умер Николай Федорович Сумцов... Несмотря на преклонный возраст и болезненное состояние, он до последних дней работал много и непрерывно; даже умер он на посту — внезапно, за письменным столом, перед раскрытой книгой, которую он читал.

Воспитанник второй Харьковской гимназии, Н. Ф. Сумцов окончил историко-филологический факультет Харьковского университета и был оставлен А. И. Кирпичниковым при кафедре истории западно-европейских литератур; впоследствии, однако, по совету А. Н. Веселовского и А. А. Потебни, он перешел на кафедру русской словесности и занимал ее до последних лет. В своей ученой деятельности он уделял значительное (можно сказать, преимущественное) внимание украинской литературе, народной словесности и этнографии: этим областям посвящено наибольшее количество печатных трудов его, этих же областей касался он и в университетском преподавании. Еще в 1905 г. когда все украинское находилось под запретом, он читал специальные курсы о «южно-русских апокрифах» и «южно-русской литературе XVII в.» и т.п. В 1905 г. он, первый из профессоров на территории бывшей Российской империи решился прочесть в университете курс украинской литературы на украинском же языке. Последние несколько лет он совершенно

---

\* А. Акад. Н. Ф. Сумцов (1854–1922). Путь просвещения. 1922. № 5. Сентябрь. С. 308–309.

перешел на кафедру украинской литературы, читал лекции и руководил занятиями молодых аспирантов в специальной научно-исследовательской кафедре.

Н. Ф. Сумцов оставил после себя громадное научное наследство. Один список его печатных трудов занял бы около 5 печатных листов и заключал бы до 700 №№. Как ученый, он пользовался заслуженною известностью далеко за пределами Украины и России. Его имя часто с уважением упоминается на страницах специальных изданий, немецких, французских, английских и итальянских, несмотря на малую популярность русского языка за границу. За научные заслуги, Н. Ф. Сумцов был избран в члены ряда ученых обществ; как уже сказано, состоял действительным членом, Всеукраинской академии наук, членом-корреспондентом академий Российской и Чешской.

Но, кроме этой ученой деятельности, заслуживает упоминания и просветительная работа Н. Ф. Сумцова. Высокогуманный, живой и энергичный человек, он не удовлетворялся только чисто-академической, кабинетной работой: всю свою жизнь он стремился и к более широкому распространению научных знаний. При историко-филологическом обществе, где он был сперва секретарем, а потом председателем, он организовал специальную лекционную комиссию, которая за несколько лет своего существования осуществила свыше сотни лекций в разных городах. При том же обществе он организовал и специальный цикл лекций для женщин— прототип будущих высших женских курсов в Харькове. Состоя в течение многих лет гласным городской думы, Н. Ф. Сумцов был (около 20 лет) председателем городской училищной комиссии и попечителем Пушкинского городского училища; благодаря его заботам, училища получили возможность расширить свой бюджет, увеличить и улучшить снабжение училищ школьными пособиями и т.п. При ближайшем участии Н. Ф. Сумцова в 1916–1917 г. был основан городской народный университет, в котором впоследствии он читал лекции. В последние годы, кроме ИНО, он читал лекции в ряде других учреждений.

Как человек, Н. Ф. Сумцов привлекал к себе простотою и ласковостью обращения. Почти во всех учреждениях и организациях, где он принимал участие, он был (особенно в прежнее время) душою дела. Благодаря своим личным качествам, он пользовался и неизменной любовью студентов; нередко были случаи, когда после экзаменов, студенты являлись к нему для прощания.

Многие из учеников его и впоследствии не теряли с ним связи.

Как ученый, Н. Ф. Сумцов, войдет в историю, как человек, он долго будет жив в душах знавших его...

А.

## Марія Габель-Ющенко\* (1886–1923)

30 марта после тяжелой и продолжительной болезни скончалась сотрудница нашего журнала, деятельный работник на поприще народного просвещения Мария Орестовна Габель-Ющенко... Ушел человек молодой, полный творческих сил и неиспользованных возможностей...

С самого начала сознательной жизни и до последних дней М.О. занята общественной работой.

Сейчас же после окончания гимназии М.О. едет учиться за границу.

Но не прошло и полугода со дня ее отъезда за границу, как М.О. вновь в России: жгучий момент 1905 года не может оставить ее далеким безучастным наблюдателем. М.О. бросает Лейпцигский Университет и с горячим энтузиазмом она отдается революционной работе.

После 1905 г. во время реакции, с увлечением, столь характерным для нее, М.О. берется за научную работу на Высших Женских Курсах, принимая одновременно участие и в их общественной жизни.

Уже на первом курсе она обращает на себя внимание своей способностью ясно и четко мыслить, даром своего слова, своим интересом к науке. И зачастую во время работы в семинарах она дает направление занятиям своими запросами.

В 1914 г. она пишет сочинение, которое удостоивается премии, кончает курсы и получает предложение остаться при кур-

---

\* Н. М. О. Габель-Ющенко. Путь просвещения. 1923. № 4. С. 308.

сах для подготовки к научной деятельности. После долгого раздумья и колебаний, М.О. решает отказаться от этого предложения и, раз решив, она и впоследствии, несмотря на неоднократные предложения, не соглашается на них. Научная деятельность кажется ей слишком узкой и односторонне далекой от людей, от событий, которые переливаются Европой в этот момент и не приобщиться к которым она не может.

С 1918 г. она всецело уходит в культурно-просветительную работу. Она сотрудничает в журнале «Внешкольное Образование», организует курсы и выставку по внешкольному просвещению, организует педагогическую библиотеку.

Характерная подробность... В 1919 г. для Педагогической Библиотеки был отведен особняк на Садово-Куликовской ул. Когда в июне красные войска покидают Харьков, и когда в переходное время царит сумятица и беспорядок, М.О., боясь, что библиотека, с большим трудом составленная и разобранный, будет расхищена, и днем и ночью остается в ней дежурить...

В последние годы, продолжая свою библиотечную работу, сотрудничая в нашем журнале, в котором она составляла список литературы по народному образованию, М.О. с неослабевающим попрежнему энтузиазмом работает в Институте Труда, интерес к которому она сохранила до конца своей жизни...

Утрата М. О. отзывается особенной болью еще потому, что скончалась она рано — ей было 37 лет, — не успев во всю ширь развернуть свою столь незаурядную личность.

Н.



## Тихон Котов\*

(1895–1923)

8 ноября скончался Тихон Иванович Котов, проф. ИНО, Сельско-Хоз. Инстит. и Фармац. Института, действительный член исследовательской кафедры геометрии и член Научного Комитета, скончался в самом расцвете сил и разгаре своей научной деятельности, после непродолжительной, но тяжелой болезни. Редакция живо чувствует эту потерю и спешит выразить свои чувства глубокой скорби по этой безвременной утрате, которую в лице Тихона Ивановича Котова понес ученый мир и учащаяся молодежь.

Т. И. Котов, уроженец Харькова, родился в 1895 г. В 1913 г. Т.И. окончил гимназию с золотой медалью и поступил на математическое отделение физико-математического факультета Харьковского Университета, где вскоре обратил на себя внимание своим интересом к науке. В 1916 году Т. И. Котов занялся обработкой темы, предложенной факультетом на соискание медали: «О геодезических линиях». За свою работу Т. И. Котов получил золотую медаль и, окончив в 1917 г. курс, был оставлен при Университете; одновременно работал и в наших ВУЗ 'ах. В течение ближайших лет он сдал магистерские экзамены. В ИНО он читал теорию чисел, высшую алгебру, а после ухода А. П. Пшеборского и дифференциальное исчисление, специальный курс теории поверхностей и аналитическую геометрию в пространстве. В то же время началось преподавание Т. И. Котова в других высших учебных заведениях г. Харькова: в ХТИ он читал одно время про-

---

\* Синцов Д. Т. И. Котов. Некролог. Путь просвещения. 1923. № 9–10. С. 308.

активную геометрию, а затем — после А. П. Пшеборского — аналитическую геометрию. Впрочем, с этого учебного года связь Т. И. Котова с Х.Т.И. прервалась, и Т. И. Котов сохранил преподавание только в Сельско-Хозяйственном Институте (где он был выбран по конкурсу) и в Фармацевтическом Институте. Везде его высоко ценили, как одного из лучших преподавателей. Наряду с этим шла чисто-научная работа Т. И. Котова. Она была сосредоточена на вопросе, послужившем темою его студенческой работы, — вопросе о геодезических линиях.

Новый учебный год начался при самых радужных перспективах интенсивной научной, литературной и преподавательской деятельности. Но случилось не так: роковая случайность — соседство в вагоне с ребенком, больным скарлатиной — привела к заражению. Болезнь приняла сначала скрытую форму и была распознана только в четверг, а в пятницу в 3 часа Тихона Ивановича не стало.

*Проф. Д. Синцов*

## Василь Блакитний (Елланський)\* (1893–1925)

Тов. Блакитний народився року 1893, на Чернігівщині, на селі, в попівській родині. Сьоми років він позбувся батька і лишився при матері, що жила в скрутних матеріальних умовах на 3 десятинах землі. По закінченні сільської школи йому вдалося безплатно поступити до бурси, а потім і до духовної семінарії. Звідси, з 4-ї класи, т. Блакитний, що до його бойової натури майбутнього революціонера аж ніяк не пасувало попівське оточення, а тим паче «кар'єра» попівська, тікає до Київського Комерційного Інституту на економічний відділ.

З ранніх літ пізнавши умови злиденного, нужденного життя, тов. Блакитний ще з шкільної лави старшої групи бурси, а потім семінарії бере участь спочатку в самоосвітніх гуртках, як організатор або активний їх учасник.

Тогочасні шкільні гуртки по глухих провінціальних містах, а таким був і є старий Чернігів, провадилися під гаслом національного усвідомлення, під гаслом українських національних ідей. Але і в цих гуртках, що серед них панувала безоглядна націоналістична премудрість донцовщини, черкасенківщини, понятенківщини та інших, тов. Блакитний знайшов шляхи засвоєння соціалістичних ідей.

Революція 1917 року застає т. Блакитного в лавах УПСР, де він беззмінно перебуває на лівому її крилі весь час існування Центральної Ради. Революційність т. Блакитного ставить його одним з керівників так званої «лівобережної групи УПСР», і, як представника її на 3-му з'їзді УПСР, його вводиться кандидатом до ЦК.

---

\* Василь Блакитний (Елланський). Путь просвещения. 1925. № 11. С. V–VII.

Політика правої більшості ЦК УПСР, як зрадницької націоналістично-реакційної групи, що поруч з іншими в Жовтневі дні огнем і мечем ковенківських банд розправлялась з революційним робітництвом, остаточно розриває партію, і з цієї вилучується її ліва частина на чолі з Михайличенком, Блакитним, Шумським що перед гетьманщиною захопили в свої руки орган УПСР «Боротьбу» й народження гетьманщини зустрінули гаслами вже класової боротьби, за що т. Блакитного та Михайличенка було посаджено до Лук'янівської в'язниці. Після 2 з гаком місяців сидіння в Лук'янівці т. Блакитному щастить визволитись із цупких лабет гетьманської контррозвідки і в червні 1918 року «лівобережна група УПСР» захоплює на з'їзді до своїх рук Центральний Комітет і оголошує розпуск партії, цеб-то перехід на нелегальний стан революційної її частини, спекавшись реакційного болота.

Далі йде боротьбистський період в революційній роботі т. Блакитного. Як уповноважений Центрального Комітету лівобережців, що перебрали назву «боротьбистів», т. Блакитний в підпіллі гетьманському працює по черзі в Одесі, Києві, Харкові і Полтаві. За його найближчою участю в Полтаві організується повстання, захоплюється Полтава і оголошується Радянська влада. Це було саме в час директоріанського повстання отамана Балбачана в Харкові, восени 1918 р. Підход балбачанівців потяг за собою розгон більшовицько-боротьбистського коаліційного ревкому в Полтаві і знов арешт т. Блакитного.

Швидка ліквідація директорії та її влади на Полтавщині визволяє з в'язниці т. Блакитного і він вже в той час, зрозумівши на практичному досвіді революційної роботи, яке значіння має єдина керувача рука комуністичної партії в революції, один з перших членів Центрального Комітету боротьбистів подає думку про необхідність злиття двох партій, що претендували на керівництво революцією на Україні — КП(б)У та УПОР — комуністів-боротьбистів, уже при кінці 1918 р. поставивши цю справу на дискусію і почавши переговори з т. Бубновим, Тарноградським та іншими.

В 1919 році бачучи, що селянські та інтелігентські маси партії боротьбистів не цілком іще підготовлені до злиття з КП(б) У, на 5 з'їзді боротьбисти в своїх програмових постановках та в назві переходять на ґрунт комуністичних засад, хоч і залишають іще свою партію і в назві есерівською. При другій радвладі т. Блакитний обирається членом ЦВК і працює редактором центрального органа боротьбистів «Боротьба».

Насувалась денікінщина. Робітниче-селянські маси та маси інтелігенції, що підпирали боротьбистів-комуністів, штовхнули дві тогочасні групи українських партій, що стояли на радянському ґрунті, — боротьбистів-комуністів та лівих незалежних злитися в одну партію УКП — боротьбистів, що разом з КП(б) У пішла в підпілля готувати боротьбу проти чорної реакції. Більша частина ЦК — боротьбистів залишається в підпіллі, в тім числі і т. Блакитний, що бере участь у повстанських загонах, головно в селянських, і веде підривну роботу в тилу денікінщини.

Після ліквідації денікінщини зустрівшись після підпілля на ґрунті практичної роботи, обидві партії зійшлися і партія боротьбистів під проводом товариша Блакитного, Шумського та ін. вливається в єдину комуністичну партію КП(б)У.

З того часу т. Блакитний висувається партією та Радвладою на відповідальні посади. Тов. Блакитний в 20-му році член ЦК КП(б)У, т. Блакитний член ВУЦВК'у всіх скликань. Тов. Блакитний в 1921 році обирається членом ЦВК РСФРР, і до останнього часу свого життя кандидат ЦВК СРСР.

Радянська Україна знала т. Блакитного в першу чергу як організатора і беззмінного редактора газети «Вісти ВУЦВК». В тяжкій складній часи націоналістичної реакції, шовіністичного мороку, що оповивав широкі шари української інтелігенції, а почасти й селянства, з наказу партії і Радвлади т. Блакитний взяв на себе тяжкий тягар організації й будови великої щоденної радянської української газети, органа уряду УСРР. Протягом п'яти років самовідданої роботи по будуванню газети і по утворенню радянської української суспільності т. Блакитний віддавав цій роботі всі свої сили, кожен нерв свій, весь запал чутливої, тонкої й талановитої своєї

натури. В історії будування української, радянської культури т. Блакитний займе одне з найпочесніших місць, будвши завжди в першій лаві працівників.

Разом з тим т. Блакитний виявив великий хист і радянсько-державного будівничого. Тов. Блакитний у своїй роботі виявив себе як справжній державний муж, що далеко бачив перспективи радянського будівництва. Тов. Блакитний був і прекрасним витриманим комуністом, і втрата його, особливо зараз, коли Радянська влада й партія всіх зусиль прикладає до культурного будівництва, втрата т. Блакитного — велика втрата.

Його хворе серце (хронічний ендокардит) не витримало надмірної нагрузки, величезної роботи, що її і мимо офіціальних нагрузок брав на свої плечі т. Блакитний. Протягом останніх 10 місяців т. Блакитний боровся зі своєю хворобою, дивуючи лікарів, що не знали, в чім полягає ця життєвість, ця опірність могутньої натури революціонера борця.

Та не витримало і навіки спинилося прекрасне серце революціонера.

## Кость Лебединців\* (1878–1925)

### *Лебединців Кость Феофанович*

В ніч з 25 на 26 вересня в Києві після недовгої, але надзвичайно тяжкої хвороби на 47 році свого життя вмер відомий педагог Кость Феофанович Лебединців.

Він народився 1878 року в м. Радомі. Після закінчення в 1900 році фізико-математичного факультету Київського Університету (з дипломом 1-ої степені), К.Ф. починає свою педагогічну діяльність, як вчитель математики в Київській 2-ій гімназії. Стара схоластична «казенна» гімназія не зацікавила його. Через рік він кидає її й починає працювати в школах найбільш прогресивних під ті часи, а саме, в 1-ій Київській Комерційній школі, в гімназії В. П. Науменка, та на Вищих Жіночих Курсах А. В. Жекуліної. На перших же кроках своєї педагогічної діяльності, К. Ф. з надзвичайним захопленням та енергією веде уперту боротьбу за нові методи шкільного виховання та навчання. Наближається 1905 рік. К.Ф. виступає на всіх педагогічних диспутах та конференціях, читає низку публічних докладів, пише безліч педагогічних статтів в пресі, де з запалом вимагає негайної корінної реформи всієї освітньої системи. Але революція змінюється реакцією. Лебединцева притягають до суду, обвиноваючи його в тому, що він як редактор журналу «Педагогическая Неделя» в передовиці вимагав амністії всім учням, що приймали участь у політичних страйках. Лебединців був примушений припинити педагогічну

---

\* Астряб О. Лебединців Кость Феофанович. Некролог. Путь просвещения. 1925. № 11. С. 276–280.

працю в Києві. В 1909 році він переїжджає в Москву, де викладає математику в гімназії Е. А. Кірпічнікової (П. Н. Попової,) зі спільним навчанням. (Взагалі К. Ф. дуже цікавився питанням про спільне виховання дітей в школі). З 1909 по 1916 рік К.Ф. був обраний головою Педагогічної Ради цієї школи, одночасно з цим він працює в Московських громадянських педагогічних школах. В 1916 році підчас шкільної реформи міністра Ігнат'єва він закликається на посаду окружного інспектора в Петроград, де приймає участь в розробці навчальних планів та програмів реформованої середньої школи, робить доклади про знищення іспитів та балів, складає проект програмів з математики...

В 1917 році Лебединців повертається до Москви, де стає головою на чолі Педагогічної Ради гімназії Свєтицької, як обраний голова. Наступив 1917 рік. В Москві в Наркомпросі починається жвава робота що до будування нової трудової школи. К. Ф. Лебединців всього себе віддає цій праці, спочатку як член комісії що до розробки програмів з математики для трудшкіл, а потім, як консультант при Відділі реформи шкіл (при Наркомосвіті).

Але глибока творча робота в справі будування нової школи починається й на Україні. К.Ф. кидає Москву й в 1919 році повертається на Україну, якій і віддає всі останні роки свого життя.

З 1919 по 1922 рік він викладає методику математики на Українських Педкурсах імени Грінченка, з 1921 року починає викладати математику та методику її в Київському Інституті Народної Освіти. Одночасно з цим К.Ф. приймає найблизчу участь в реформі так середньої, як і вищої школи на Україні.

Як консультант при відділі трудової школи Українського Наркомос'у (Київ, 1919 рік), й як член колегії експертів Київського Губнарос'у він складає перший навчальний план трудової школи й програму з математики для семирічної трудшколи. Як член учбово-педагогічної секції при Київській філії Державного Видавництва України він приймає активну участь в складанні підручників нового типу. Як декан факультетів соцвиху та профос'у Київського Інституту Народної



Освіти, він активно, з захопленням працює над проведенням в життя реформи вищої школи. Як дійсний член науково-дослідної катедри педології, він підводе наукову базу під цю нову шкільну реформу. ..

І в самий розгар цієї напруженої, творчої праці несподівана смерть вириває з рук його перо, затуляє на віки-вічні його очі!

Науково-педагогічна діяльність К. Ф. Лебединцева охоплює період у 25 років, на протязі якого він невтомно шукає нові шляхи в своїй педагогічній діяльності. К.Ф. щільно об'єднав солідну ерудицію наукового робітника з ентузіазмом педагога-новатора, який уміло застосовує здобутки науки до потреб педагогічних і накреслює нові можливості в цій відповідальній галузі людського знання та людської праці. Вже в перші роки вчителювання по середніх школах, він широко знайомиться з успіхами методичної думки в галузі математики за кордоном і виступає з доповідями з цього приводу серед учительських кол. Невпинно поглиблюючи розпочату роботу К. Ф. виходить в широкі кола учительства низкою друкованих праць. Серед останніх можна намітити 2 основні групи:

1) Підручні твори до викладання математики в різного типу школах.

2) Методична та науково-дослідна література в питаннях викладання математики.

**З першої групи** перший (по часу) науковий твір К. Ф. Лебединцева — це його «Курс алгебри для средних учебных заведений», частина I та II, що їх надрукувало видавництво «Сотрудвик» ще в 1909 році. По всіх підручниках алгебри, що існували до того часу, всю увагу вверталось на засвоєння техніки математичної мови: там вмещалося низку розділів про алгебраїчні перетворювання, які були цілком відокремлені не тільки від життя, але й від інших математичних дисциплін. Всі ці розділи про дії над многочленами та над дробом, всі рівняння та прогресії не було об'єднано аніякою спільною ідеєю, вони не мали ніякого зв'язку одна з одною. К. Ф. Лебединців в своїй алгебрі стає на новий шлях. Він всі окремі алгебраїчні розділи з'єднує однією спільною думкою: ідеєю про

функціональну залежність, ідеєю аналізу. Для яскравішої конкретизації, він використовує для обслідування функції метод графік, поклавши в основу їх принципи аналітичної геометрії. Таким чином, в своєму творі К. Ф. Лебединців сполучав так звану елементарну математику з математикою вищою. Ця ідея (сполучення вищої математики з «середньою») тоді ледве-ледве тільки накреслювалося за-кордоном. І «Руководство по алгебре» Лебединцева було першою ластівкою в цій галузі не тільки в нас, але й за-кордоном.

Другим значним досягненням цієї книги було те, що К. Ф. Лебединців використовував в ній дуже вдало так званий індуктивний метод викладання, що особливо важко зробити в такій досить абстрактній та синтетичній науці, як алгебра.

Прошло вже 16 років. За ці часи книга К. Ф. Лебединцева набула кілька варіантів, витримала багато видань. Її перекладено на мови українську, єврейську, польську та німецьку. Тепер ми маємо низку нових підручників з алгебри, й всі вони збудовані як-раз на тих самих принципах, що так вдало реалізував К. Ф. Лебединців у своїй книжці.

Над цією книжкою упорядник працював незмінно, що-року вносячи нові зміни та поліпшення, раз-у-раз пристосовуючи працю до різного типу шкіл.

1910 року К. Ф. Лебединців випускає в світ «Сборник задач по курсу алгебры» у двох частинах. Цей задачник було упорядковано за тими-ж методичними принципами, що лягли в основу його підручника алгебри. Цей задачник до цього часу друкують: ГИЗ мовою російською, а ДВУ українською. Крім того, є переклади мовами єврейською, польською, німецькою.

Солідним твором К. Ф. Лебединцева була й його книга «Учение о простейших функциях, их график и теории пределов» (перше вид. 1916 р.), в якій автор досконально розроблює методику графічного аналізу функцій 1-го та 2-го порядку й методично обґрунтовує теорію границь на математичному матеріалі середньої школи. У цій книжці автор ще яскравіше та глибше сполучає так звану вищу й середню математику, перекидаючи

між ними міцний міст. Ця книжка й до цього часу є настольна книжка кожного вчителя математики в трудових і професійних школах.

Активна участь у будівництві нової школи й бажання допомогти цьому процесові новим підручником викликало складання книги: «Лічба та міра». Цю книгу було видано спочатку українською мовою, а згодом вона вийшла й мовою російською. Крім того, К. Ф. Лебединцевим було почасти задумано, почасти розпочато низку нових підручних праць, яким не довелося, на жаль, побачити світ (з ненадрукованих творів Лебединцева залишились: зовсім готовий до друку рукопис «Вступ до вищої математики» та «Методичні уваги» до його книжки «Про функції». Крім того, залишилося ще два окремі розділи з 1-ої частини його методики, а саме розділ «Про таблиці дії» й розділ «Про скорочені вирахунки». Решта розділів з методики на превеликий жаль десь згинула).

Що торкається книжок *другої групи*, то по-перше треба згадати його журнальні статті.

Починаючи з 1904 року К. Ф. Лебединців друкує статті про викладання математики в різних журналах: «Педагогическая Мысль», «Педагогический Сборник», «Вестник Воспитания», «Педагогическое Обозрение», «Педагогическая Неделя», «Народный Учитель», «Свободное Воспитание», «Математическое Обозрение», «Вестник опытной физики и элементарной. Математики», «Вільна Школа». Частина цих статтів разом зі спеціально написаними розвідками виходили й окремими виданнями. Такі, напр., збірники: «Метод обучения математике в старой и новой школе» (собрание статей по вопросам преподавания математики). Изд. Горбунова — Посадова, Москва, 1914 рік. Математика в народной школе (первая ступень). Изд. журнала «Народный Учитель». Москва 1918–1919. В усіх цих статтях і збірниках червоної ниткою проходило з'ясування нових шляхів викладання математики, намагання зв'язати математику з життям, збудування засвоєння математики на принципах активізму.

Невпинно цікавлячись проблемою розвитку числових уявлень у дітей, К. Ф. Лебединців систематично збирав у ній справи матеріал і переводив численні спостереження, працюючи над цим навіть у виключно тяжкі роки. Остаточне оформлення цього матеріалові він дав, уже працюючи співробітником науково-дослідної катедри педології. Наслідком цього була цінна наукова праця «Развитие числовых представлений у ребенка в раннем детстве» (надрук. ДВУ, 1923). Ця праця — перша спроба наукового дослідження дуже складного з психологічного боку й дуже важливого з педагогічного питання про розвиток числових уявлень у малих дітей. На підставі зібраного в цій справі матеріалу та намальованих в ній узагальнень К. Ф. Лебединців робив чимало доповідей у науково-педагогічних інституціях (Київська науково-дослідча катедра педології, Центральний Педологічний Інститут в Москві то-що). Цей твір викликав низку дуже сприятливих рецензій в російських та українських журналах за ті цінні з наукового боку висновки, що їх зробив автор підчас своєї праці.

Наближаючись до закінчення чверти віку науково-педологічної діяльності й володіючи величезним матеріалом що до методики математики, К. Ф. Лебединців замислив оформити його в великій синтетичній праці. Початок цієї праці з'явився 1924 р. під назвою «Вступ до сучасної методики математики». Це цікава наукова праця, в якій з'ясовується психологічні підвалини сучасної методики математики та основні принципи викладання на першому щаблі.

К. Ф. Лебединців невтомно працював над продовженням цієї праці, якої на жаль, не довелося здійснити. Лебединців у своїх працях не обмежувався лише питаннями найближчими йому, як фахівцеві. Він жваво відгукався на різні актуальні питання біжучого педагогічного життя. Серед його педагогічних статтів знайдуться такі, в яких освітлюється питання про спільне навчання, про дитячу дисципліну про трудову школу.

Двадцять п'ять років викладаючи в різного типу школах і гармонійно сполучаючи в собі велику математичну ерудицію, витриману методичну установку і незмінний педагогічний такт,

К. Ф. Лебединців був видатним викладачем, який легко викликав у слухачів інтерес до математичної дисципліни, він умів скерувати працю слухачів до найглибшого та найкращого засвоєння даної дисципліни. З особливою силою виявились ці риси в останні роки, роки революції, коли стоячи перед широкими можливостями самостійного і оригінального будування курсу, К.Ф. викладав по різних педВУЗ'ах і знайомив тисячі майбутніх учителів з математикою та методикою математики. Його семінар з методики математики в КІНО стояв, можна сказати, на виключному рівні.

Науково та педагогічно-організаційна діяльність К. Ф. Лебединцева виявилася в багатьох моментах. Скрізь, крім невисипущої праці К.Ф. виявляє не аби-які організаторські здібності, уміння згрупувати людей, об'єднати їх не лише інтересом до роботи, але й авторитетом та тактовністю своєї особи. У зв'язку з цією роботою стоять численні доповіді, плани, проекти, раз-у-раз для певного моменту найважливіші; найактуальніші.

В особі К. Ф. Лебединцева наука й школа на Україні втратила видатного робітника. К.Ф. віддав усього себе роботі що до будівництва школи й поширення науки на Україні. Його робота в українських педВУЗ'ах та наукових установах, його праця щодо складання українських підручників, його організаторські починання були високо цінним та корисним внеском в могутнє будівництво нового ладу України.

*Ол. Астряб*

---

## Валерій Фесенко\*

### (1870–1925)

Валерій Михайлович Фесенко народився р. 1870 у м. Чернигові. Батько його був службовець державної установи («чиновник»), але не належав до заможних. Р. 1882 батьки віддали його до I класи Ніжинської класичної гімназії, де Валерій Михайлович і пробув 8 років. Після закінчення середньої освіти Валерій Михайлович вступив до Харківського університету на фізико-математичний факультет. В університеті він ще більш зацікавився математикою та її практичним приміненням, а тому закінчивши університетський курс з дипломом I ст., Валерій Михайлович вступає до Харківського Технологічного Інституту. Та не вдалося небіжчикові закінчити тут курсу. Тяжкий матеріальний стан примусив його кинути інститут і шукати постійної посади. Тут, починаючи з р. 1900, Валерій Михайлович віддається педагогічній праці, що її він не кидав до самої смерти. Цілих 25 років проучителював він і що далі більш і більш захоплюючись математикою.

Валерій Михайлович не був «людиною у футлярі», як багато педагогів старої школи. Ввесь час він продовжував свою освіту; він вивчив чужоземні мови й слідкував за математикою та методикою математики, читаючи 8 первісних джерел. Французька, німецька, англійська, італійська та еспанська мови були йому приступні, скандинавські мови та польська й чеська — це були також ті мови, що ними він користувався, коли чув, що з'явля-

---

\* Голубенко М. В. М. Фесенко. Некролог. Путь просвещения. 1925. № 9. С. 243–246.

лося щось цікаве, написане цими мовами. Що ж читав Валерій Михайлович? Про це відповідає нам його величезна книгозбірня, більш як 2.500 томів, що він набув на власні кошти. Визнаючи, що педагог мусить бути різнобічно розвиненою людиною, Валерій Михайлович добував собі книжки з психології та педагогіки взагалі й педагогіки математики зокрема. За останніх років він почав студіювати рефлексологію. Ввесь час він був у курсі всіх нових шукань в галузі математики, фізики, астрономії, дуже багато часу віддавав він природознавству, особливо зоології та ботаніці й шукав тут прикладання математики. Не дивно після цього, що Валерій Михайлович міг зацікавити своїх учнів.

Перша школа, де почав своє вчителювання Валерій Михайлович, була І жіноча гімназія у Харкові. Цілих 16 років працює тут В. М. Фесенко. Це було в ті роки, коли життя гімназії нормувалося вказівками з Петербургу, коли математика в середній школі легко могла стати мертвою, докучною наукою. Але Валерій Михайлович почав провадити нові, живі ідеї в справі викладання математики. Шляхом довгих зусиль та боротьби йому вдалося до певної міри реформувати викладання математики навіть тут у старій консервативній школі.

Він ще тоді провадив ідеї фузіонізму й дякуючи йому було введено в молодших класах пропедевтичний курс геометрії. Не раз Валерій Михайлович хотів сам узяти на себе викладання математики в молодших класах цієї гімназії, але йому не вдавалося це, бо тоді в молодших класах викладали вчителі (в жіночих гімназіях майже виключно вчительки), що не мали вищої освіти, що спеціально викладали тільки в молодших групах. Отже, таким учителькам важко було зрозуміти ідеї Валерія Михайловича, а тому й довелося йому вести довгу боротьбу, щоб завоювати собі право втручатися в підготовку учениць до свого курсу. Сам Валерій Михайлович викладав у цій гімназії в 5, 6 та 7 класах й у 8 педагогічному класі. Найкращі успіхи здобув В. М. Фесенко саме у 8 класі. Тут йому було дано порівнюючи великий простір, а тому він разом з методикою та закінченням відділів елементарної математики почав викла-

дати тут і початки теорії чисел (теорет. арифметику), аналітичної геометрії і графіки.

Року 1916 нарешті Валерієві Михайловичу вдалося дістати лекції математики у підготовчій класі Холодногорської громадської гімназії (у Харкові). Йому дозволено було тут додержуватися того програму, що він сам створив і це було для нього найкращою нагородою. З яким захопленням возився він із дітьми й скільки знання з арифметики, геометрії та алгебри зумів він викласти дітям.

До останніх часів до остаточного всталення Радянської влади Валерій Михайлович викладав ще математику в різних середніх школах Харкова. Ще за часів царату викладав він (безплатно) математику на курсах для робітників; не раз закликали його викладати методику математики на тих курсах, що влаштувало «земство» для вчителів своїх шкіл. Таку працю в галузі методики математики вів він і в старому «Математическому Обществе», де він вичитував свої доклади про викладання геометрії та графіки, про алгебричні терези, про наочність в алгебрі тощо.

Революція дала змогу заснувати українську школу. Валерій Михайлович зараз-же почав викладання у першій українській школі, що було її засновано у Харкові, в гімназії ім. Б. Грінченка й починаючи від того часу він викладає виключно українською мовою.

Гімназія ім. Б. Грінченка перетворилася потім на семирічку й на педшколу ім. Гр. Сковороди. В. М. Фесенко починає свою працю у цій педшколі й потім, коли педшкола перетворилася на педкурси, викладав на них. Року 1921 Рада фізико-математичного Інституту у Кам'янець-Подільському обрала В. М. Фесенка за асистента на кафедрі механіки, але майже в той-же час йому було доручено катедру математики на факультеті Соціального Виховання у Харківськiм ІНО. Останні роки свого життя Валерій Михайлович провадив заняття в ІНО (факсоцвих та факпрофос) й викладав фізику та варіаційну статистику в зоотехнікумі (Лозовенька, біля Харкова).



Праця в педагогічних школах — це була найулюбленіша праця Валерія Михайловича. Тут він і передавав майбутнім педагогам свої думки про викладання математики, тут він і влаштував свій кабінет, цю найкращу спадщину Валерія Михайловича. Одночасно з цим довелося В. М. Фесенкові вести методичні заняття й іншого роду. Ще р. 1919 було влаштовано курси перепідготовки, й тоді Валерія Михайловича було, закликано викладати методику математики. Коли р. 1920 заснувалася Академія Теоретичного Знання, Валерія Михайловича було притягнуто до праці, як організатора освітнього відділу. Разом з цим він провадив працю у позашкільнім відділі в комісії, що мала на меті скласти нові підручники та задачники з математики. Трохи пізніш Валерій Михайлович приймає участь в засіданнях Головоцвуху, де складався «Порадник по Соціальному Вихованню». В цьому «Порадникові» вміщено статтю Валерія Михайловича про викладання математики в трудовій школі; до цієї статті Валерій Михайлович приклав ще нормальний програм семирічної школи. Цей програм майже без змін увійшов й у «Порадник» 1924., де вже дано комплексів програми.

Друкованих праць має В. М. Фесенко небагато. У Ч. I «Математического Образования» (1912 р.) вміщено його статтю «О слиянии планиметрии со стереометрией», де дано підвалини для фюзіоністично-кінематографічного методу у викладанні математики. Ці ідеї Валерій Михайлович розвинув потім у своїм кабінеті. У дореволюційні часи, коли були спроби реформувати викладання математики по школах бувшої Росії за редакцією харківського проф. Д. М. Сінцова видано було «Сборник программ и инструкций по преподаванию математики в Западной Европе». Тут В. М. Фесенкові належать статті про програми французької та італійської школи. Вже після революції Валерій Михайлович разом з іншими математиками Харкова бере участь у складанні підручників для нової школи. Ці підручники — шукання нових шляхів у викладанні математики. Перший з цих підручників «Початки математики» (за ред. проф. Д. М. Сінцова) є спроба дати підручника для робітників та селян. Далі В. М. Фесенко (разом

з іншими) бере на себе складання підручника «Курсу математики» для семирічної школи. На думку авторів це мусив бути соціальний курс математики без поділу її на окремі галузі (алгебру, арифметику, геометрію), пристосований до програмів нормальної трудшколи. До цього часу вийшли лише 2 частини «Курсу» для двох перших років навчання та методичні вказівки для вчителів.

Багато ще праць готував Валерій Михайлович, але несподівані обставини не дозволили йому їх закінчити. Серед них є рукопис «Історія математики» (за Ch. Bioche'ем), це майже закінчений твір; далі є багато заміток історичного та методичного характеру. В самий останній час Валерій Михайлович готував статтю про наочні приладдя в математиці. Але головний твір В. М. Фесенко й головна спадщина, що лишилася після нього, це математичний кабінет. Цей кабінет є праця багатьох років. На власні кошти утворював поволі його Валерій Михайлович. Тут ми знайдемо багато його власних виробів, що він зробив сам або з поміччю своєї дружини Ганни Павловни, або нарешті речі, що зроблено за вказівками Валерія Михайловича. Цей кабінет має величезне значіння, бо в нім та в лабораторії біля нього вчитель може побачити, як пояснити зрозумілим для дітей способом різні положення математики. В цім кабінеті можемо знайти приладдя, що ілюструють питання математики, починаючи від найпростіших до складних питань перетворення одного руху на інший (колінчасті сполучення). В кабінеті ми побачимо, як умів Валерій Михайлович пристосувати до математики іноді такі речі, що на перший погляд дуже далеко від неї; напр., ми тут знайдемо стробоскоп, що до нього Валерій Михайлович створив цілу низку малюнків і таким чином зміг узагальнити багато питань геометрії. Треба побачити, як іноді чудово, я б навіть казав, геніяльно вмів Валерій Михайлович знаходити способи узагальнення в своїх приладдях (про математичний кабінет В. М. Фесенко див. статті у журналах «Наука на Україні» Ч. 2 й «Путь Просвещения» Ч. 1 р. 1922). В цьому ж кабінеті зібрано силу фотографій видатних математиків,, астрономів та фі-

зиків й низку малюнків, що так або інакше ілюструють історію математики.

Цей кабінет був головною турботою Валерія Михайловича. Ввесь час він поновлював кабінет і дбав про те, щоб пристосувати його до сучасних вимог методики. Методика математики це була його найулюбленіша наука й останнє засідання 4 липня б.р., що в нім брав участь проф. Фесенко, було присвячено обговоренню питання — про викладання методики математики на факпрофосі ХІНО (курс методики було доручено проф. Фесенкові). Коли Валерій Михайлович повертався з цього засідання, його несподівано зустріли злодії. Безглуздий постріл і через 13 годин вже 5 липня смерть одірвала від нас цього видатнішого робітника в галузі методики математики.

*М. Голубенко*

---

## Євгенія Гінзбург\*

### (?-1933)

30-V-33 р. вмерла голова Київської комісії в справах недолітніх правопорушників Євгенія Ісааківна Гінзбург.

Навряд чи є серед наших робітників такі, що працюють на фронті боротьби з безпритульністю та бездоглядністю дитинства, яким би це ім'я нічого не казало. Протягом 17 років, починаючи з 1916 р. Євгенія Ісааківна працювала на цьому фронті, спочатку як обслідувач суду для недолітніх, а з моменту утворення Радянської влади на Україні, як беззмінний голова Київської комісії в справах недолітніх. Євгенія Ісааківна, одна з тих інтелігентів м. Києва, що з першого ж моменту приходу Радянської влади стала працювати з нами, за що в 1919 р. її було заарештовано денікінською контррозвідкою, яка її обвинувачувала в належності до комуністичної партії. Після встановлення Радянської влади на Україні, Євгенія Ісааківна знов повернулася до своєї роботи в комісії й продовжувала її віддано й стійко до самої своєї смерті, мобілізуючи навколо справи боротьби з безпритульністю та бездоглядністю дитинства широкі кола громадськості.

За ініціативність у роботі, за переведення її в ударному порядку Євгенію Ісааківну премійовано чимало разів, при чому її преміювало й Всеукр. т-во «Друзів дітей» (1932 р.), і Надзвичайна комісія по боротьбі з безпритульністю (1932 р.), і відділ народівіти м. Києва (1932 та 1933 р.р.).

---

\* Дюшен В. Пам'яті Євгенії Ісааківни Гінзбург. Комуністична освіта. 1933. № 6. Липень-серпень. С. 151–152.

Неодноразово плани роботи т-ки Гінзбург визнано НКО України за зразкові й їх покладено в основу тих директив, що їх видавав НКО для всіх областей України.

Свою роботу Євгенія Ісааківна провадила не лише практично, вона підводила під свою роботу теоретичну базу, висвітлюючи її в пресі, починаючи з 1921 року і провадячи науководослідчу роботу. Цю роботу Євгенія Ісааківна провадила лише в своїй будьякій галузі, вона вивчала дит. колектив і в школі, завжди уміла чуйно підійти до кожної дитини, проаналізувати, чому вона випадає з колективу, уміла організувати педколектив, батьків до з здійснення тих актуальних завдань, що їх ставила наша партія в справі комвиховання дитинства.

Маючи юридичну освіту, але природжений педагог, Євгенія Ісааківна була незамінним робітником і в справі підготовки нових педагогічних кадрів, прикладаючи свої сили до роботи Інституту соцвиху й викладаючи там «Дитяче право» та СПОН.

Протягом своєї роботи Євгенії Ісааківні довелось близько підійти й до вивчення дефектології, і, працюючи на цьому фронті як інспектор-методист дефектології, виявити й тут глибокі знання й уміння завжди дати пораду, розв'язати складне питання. Євгенія Ісааківна — позапартійний викладач Інституту — завжди вперто боролася за чітку марксистсько-ленінську ідеологію так у своїй програмі та викладанні, як і у програмах товаришів по кафедрі, виступаючи з ґрунтовною критикою помилок, не зважаючи на особи.

Як громадський робітник, Євгенія Ісааківна теж виявила себе з найкращого боку, активно працюючи в М. Б. СНР Досвіднопедагогічної станції й керуючи її виробничим сектором. Нарешті слід додати, що й як товариш, Євгенія Ісааківна була бездоганна: завжди уміла вона дати пораду, не підкреслюючи переваги своїх знань, уміла тактовно допомогти в роботі молодшим товаришам, завжди підтримувала й допомагала в роботі висуванцям. Але, на жаль, Євгенія Ісааківна абсолютно не дбала за себе, не вважала на свої сили, працювала до надзвичайної перевтоми, і це призведе-

ло до того, що захворівши на грип, і не звернувши на це уваги, вона прийшла до загибелі у пору розквіту своїх творчих сил.

В особі Євгенії Ісааківни Гінзбург наш педагогічний мир втратив видатного фахівця, гарного організатора й кращого товариша, а дитинство м. Києва, зокрема бездоглядне та безпритульне, втратило свого кращого друга, невтомного борця за ліквідацію безпритульності та бездоглядности дитинства.

8-VI ц.р. відбувся вечір, що його присвячено пам'яті Євгенії Ісааківни Гінзбург. І на цьому вечорі ухвалено щодо увіковічення пам'яті Євг. Ісаківни:

1) Висвітлити на сторінках наших газет та журналів у всесоюзному та всеукраїнському масштабі особу та діяльність Євгенії Ісааківни Гінзбург.

2) Вітати Київський облкомітет друзів дітей, що виділив 3 стипендії імені Євгенії Ісааківни для колишніх безпритульних, що вступають до робітфаку або технікуму.

3) Просити Київськ. міськ. відділ народосвіти надати ім'я Євгенії Ісааківни 2-м дитячим будинкам з мережі установ, що працюють під безпосереднім керівництвом Комісії в справах неолітніх.

4) Видати збірку робіт Євгенії Ісааківни як тих, що їх вже видруковано, так і тих, що їх було виготовлено або майже виготовлено до друку.

Надсилаючи цього некролога я, як голова цих жалібних зборів, виконую волю всіх присутніх, а в самому некролозі я подаю думки, що їх висловлювали промовці на зборах.

*В. Дюшен*

## Марія Проніна\*

(1893–1936)

Не стало Марії Володимирівни Проніної... Як ні важко, але це факт: рука класового ворога увірвала життя однієї з найкращих учительок країни.

Лише кілька днів тому, в дні Надзвичайного VIII Всесоюзного З'їзду Рад, вона разом з іншими делегатами-вчителями брала участь у нараді з московськими вчителями, скликаній редакцією «ЗКП».

З яким запалом розповідала вона про незабутні дні історичного з'їзду, про роботу в Редакційній комісії під головуванням великого Сталіна! Очі її загорались, коли вона згадувала ім'я найлюбимішого друга, вождя і вчителя народів.

— Я все це розкажу дітям!

— Я навчу їх любити й ненавидіти — любити свою батьківщину, її вождів, її народи, ненавидіти всіх ворогів соціалізму, в які б одежі вони не вбиралися, — говорила Марія Володимирівна.

Ентузіаст соціалістичного будівництва, вона вміла поєднувати розмах, перспективу в роботі з скромністю і діловитістю. В написаній недавно статті серйозно і старанно аналізувала вона методичні посібники й букварі, вказувала на хиби, які треба усунути, щоб поліпшити навчання грамоти.

Зовсім недавно громадськість урочисто відзначила 25-річчя педагогічної діяльності Марії Володимирівни. Який схожий її

---

\* М.В. Проніна. Комуністична освіта. 1937. № 1. С. 158–159.

двадцятип'ятирічний життєвий і педагогічний шлях на шлях інших найкращих, заслужених радянських учителів!

Дитинство і юність, проведені в нужді і нестатках. Перші роки вчительства у віддаленій сільській школі в темні роки царизму. Але Марія Володимирівна не зігнулася, вона працювала, не покладаючи рук.

Скромна, без зайвих слів, без метушні, вона скрізь була вірним помічником партії та радянської влади. У роки колективізації вона — на селі, вона — палкий агітатор за колгоспний лад. І при всьому цьому вона — найкращий педагог району й області, який незмінно давав прекрасне поповнення середній школі, який не знав дургорічництва.

Вона палко любила свою соціалістичну батьківщину, свій героїчний радянський народ.

Марію Володимирівну знають і люблять далеко за межами Мелекеського району, в якому вона працювала 25 років.

Світла пам'ять про Марію Володимирівну Проніну житиме в серцях радянських учителів. Її прекрасне життя, життя непартійного більшовика, педагога-сталінця — зразок для нашого вчительства.

І над свіжою могилою Марії Володимирівни ми повторюємо її слова:

— Так, ми виховаємо справжніх більшовиків-сталінців, гідних громадян нашої батьківщини, яка має найдемократичнішу в світі Конституцію!

— Ми навчимо дітей любити й ненавидіти! Безмежно любити соціалістичну батьківщину, її народи, її вождів і Ненавидіти класових ворогів, викривати і нищити їх!

Головін Н. М. (Чебаковка), Гроза Н. І. (Москва) Толстов А. С. (Москва), Жебровський В. Ю. (Москва), Тюркін А. П. (Ленінград), Тишкова О. С. (Київ), Крупко С. Н. (Дніпропетровськ), Ісаєв (Одеса), Герчиков Р. Ю. (Горький), Воронова М. І. (Кінгісепп), Афанасьєв М. Г. (Моздок)

(«Правда»).



## Сергій Родзевич\*

(1888–1942)

Три роки тому (29 січня 1942 р.) помер в евакуації видатний радянський вчений професор Сергій Іванович Родзевич.

Літературознавча наука втратила в його особі одного з кращих своїх представників. Ще будучи студентом філологічного факультету Київського університету, він брав участь в науковій роботі товариства імені Нестора Літописця, яка і вміщує в своїх «Чтениях» перше його дослідження — «Предшественники Печорина во французской литературе» (1913 р.). З цього дослідження вже видно як глибоку вдумливість його автора, так і широту його літературознавчого обрію.

Дальші праці проф. С. Родзевича, що з'являються через короткі проміжки часу («Лермонтов как романист», 1914, «К вопросу о влиянии Байрона и А. де-Виньи на Лермонтова», 1915, «К истории русского романтизма», 1917), займають важливе місце в дослідженні російського романтизму і зокрема у вивченні творчості Лермонтова. Вона розглядається в зв'язку з західноєвропейським письменством, при чому екскурси, які дослідник для цього робить у французьку, англійську й німецьку літератури, надзвичайно важливі й цінні для розуміння складного процесу творчості поета. Те саме ми бачимо і в його ґрунтовній праці про Тургенева (1917) і в пізніших студіях про Шевченка («Сюжет і стиль в ранніх поемах Шевченка» 1927, «Романтизм і реалізм в ранніх творах Шевченка», 1939).

Універсальний знавець світової літератури, проф. С. І. Родзевич розгортає велику роботу. Більша частина українських перекладів

---

\* Сахарний Н. Л. Пам'яті С. І. Родзевича. Радянська школа. 1945. № 1–2. С. 123

з західноєвропейського письменства вийшла з його вступними статтями чи передмовами. Значна кількість творів письменників Франції (Вольтер, Дідро, Беранже, Гюго, Бальзак, Меріме, Флобер, Золя, Франс, Роллан, Арагон), Англії і Америки (Шекспір, Дефо, Лондон, Сінклер), Німеччини, Іспанії, Польщі (Міцкевич, Жулавський, сучасні польські поети) знайшли собі розгляд і оцінку в його розвідках, в численних журнальних і газетних статтях.

Поруч з цим проф. С. І. Родзевич проводив велику педагогічну роботу. Загальні й спеціальні курси світової літератури, які він протягом багатьох років читав у Київському педагогічному інституті, пізніше також в університеті, завоювали йому глибоку пошану й любов серед студентства. Він виховав цілу плеяду літературознавців-західників молодшого покоління, які високо цінили його не тільки як прекрасного педагога і вченого, але і як людину виняткової скромності і щирої сердечної чуйності.

Передчасна смерть перервала його працю над великою книгою про Лермонтова, до дослідження якого він повернувся в останні роки свого життя.

Літературна спадщина проф. С. І. Родзевича дуже значна і розміром і науковим своїм значенням, її вивчають тисячі студентів, аспірантів, і це — найкраще вшанування його світлої пам'яті.

*Доц. Н. Л. Сахарний*

## Костянтин Хлебніков<sup>\*</sup> (1876–1944)

15 лютого 1944 року в Києві на 69 році життя помер відомий широким колам українського вчительства керівник відділу методики математики Українського науково-дослідного інституту педагогіки, доцент Київського педагогічного інституту, заслужений учитель УРСР Костянтин Олександрович Хлебніков.

Народився К. О. Хлебніков в бідній родині, яка неспроможна була дати своїм дітям освіту. Самотужки він з великими труднощами здобуває нижчу, а потім і середню освіту і починає працювати вчителем у сільській школі. Прагнучи удосконалити свою кваліфікацію вчителя, він вступає до Київського університету на фізико-математичний факультет, бо, як часто згадував він, його приваблювала весь час математика красою своїх закономірностей.

Закінчивши (в 1912 р.) університет, Костянтин Олександрович в тому ж році починає викладати математику в київській жіночій гімназії, і з того часу до останніх днів свого життя він не пориває зв'язку з середньою школою, працюючи в ній як рядовий учитель. Водночас з великим захопленням він починає працювати в Київській учительській семінарії, яка готувала вчителів початкових шкіл. Тут у нього, виникає великий інтерес до підготовки нових молодих кадрів учителів і до методики математики. Коли в часи радянської влади вчительська семінарія перетворюється спочатку в педагогічні курси, а потім в педтехнікум, Костянтин Олександрович стає активним учасником будівництва цих шкіл, а з 1930 р. розпочинає працю в Київському педагогічному інституті.

---

<sup>\*</sup> Астряб О.М. К. О. Хлебніков. Радянська школа. 1945. № 1–2. С. 123.

Протягом останніх 10 років Хлебніков проводить значну наукову роботу і в Українському науково-дослідному інституті педагогіки, керуючи останні роки в ньому відділом методики математики. Він випускає кілька методичних праць, присвячених одному з найскладніших методичних питань — методиці розв'язування стереометричних задач, які сам він так майстерно розв'язував з своїми учнями.

Не обмежуючись участю в усіх методичних нарадах та методоб'єднаннях київських учителів, він продовжує працювати викладачем математики в середній школі, перевіряючи весь час на власній практиці доцільність та правдивість всіх тих методичних порад, які він подавав сам на своїх лекціях в педагогічному інституті. Радянська влада високо оцінила віддану наполегливу роботу старого педагога, нагородивши його почесним званням заслуженого вчителя УРСР.

Якою радістю наповнилася душа Костянтина Олександровича, як помолодів він, коли Київ був звільнений Червоною Армією від німецьких загарбників. Але недовго довелося працювати йому. 15 лютого 1944 року припинилося життя заслуженого чесного старого вчителя — доцента К. О. Хлебнікова.

Костянтин Олександрович Хлебніков завжди вражав всіх, хто знав його, глибоким знанням нашої школи. Він набув свою методичну майстерність на основі вивчення її досвіду і в наслідок власної довготривалої безпосередньої роботи в школі.

Другою цінною рисою Костянтина Олександровича була глибока любов його до педагогічної праці і до дітей. Він глибоко, всім щирим своїм серцем любив наших дітей. Треба було тільки подивитись, як уміла ця, на перший погляд сувора, людина попросту розмовляти з дитиною і як усі діти відразу знаходили з ним і спільну мову і спільні інтереси. Учні, з якими він працював, щиро любили і разом з цим глибоко поважали його.

Всі, хто учився у нього, всі, хто працював з ним на ниві народної освіти, на все своє життя залишать у своїй пам'яті образ цього прекрасного педагога.

*Заслуж. діяч науки О. М. Астряб*

## Петро Рубінштейн\*

(1887–1945)

19 січня 1945 р. обірвалося життя доктора педагогічних наук, професора психології Петра Михайловича Рубінштейна.

Народився П. М. Рубінштейн в м. Умані. Після екзаменів на атестат зрілості, складених порядком екстернату, він вступив до Новоросійського (Одеського) університету, в якому закінчив у 1911 р. історичний відділ історико-філологічного факультету з дипломом першого ступеня. Після удосконалення кваліфікації з психології за кордоном, П. М. Рубінштейн став викладати логіку, психологію і історію у Віденській гімназії (1912–1916 рр.).

З 1917 р. невідлучно працює в Києві, а з 1924 р. переходить на роботу до Харкова на посаду керівника лабораторії по вивченню вправності у Всеукраїнському інституті праці. Після реорганізації інституту праці в 1931 р. П. М. Рубінштейн працює з питань психології праці в Українському психоневрологічному інституті, а далі (в 1932–1938 рр.) — у Всеукраїнському інституті гігієни і патології праці. Поруч з дослідною роботою він викладає психологію в ряді харківських інститутів, а з 1938 р. керує кафедрою психології в Українському інституті фізичної культури.

П. М. Рубінштейн виявив себе як багатогранний, з великою ерудицією дослідник. В 1928 р. він бере участь як член і доповідач з проблеми вправності на V інтернаціональному психотехнічному конгресі в Ютрехті (Голландія), а в 1931 р. виступає з доповіддю на Всесоюзнім з'їзді по вивченню поведінки, у 1931 р. бере участь

---

\* Ніколенко Д.Т. П. М. Рубінштейн (1887–1945). Радянська школа. 1945. № 1–2. С. 124

в VII інтернаціональному психотехнічному конгресі в Москві. Крім питань психології праці він розробляє також питання теорії й історії психології і в листопаді 1940 р. захищає дисертацію на вчений ступінь доктора педагогічних наук на тему «Основні напрями в психології».

Евакуювавшись з м. Харкова до м. Алма-Ата, П. М. Рубінштейн продовжує там не тільки викладовчу, а й наукову роботу з психології, працює зокрема над створенням підручника з психології для вузів.

У листопаді 1944 р. він повернувся до Києва і, повний творчих задумів, приступив до роботи в Українському інституті фізичної культури як керівник кафедри і в Українському науково-дослідному інституті педагогіки як старший науковий співробітник відділу психології.

Передчасна смерть обірвала ці задуми, вирвавши з лав радянських учених одного з енергійних, відданих науці і здібних психологів.

*Доц. Д. Т. Ніколенко*

## Олександр Богомолець\* (1881–1946)

19 липня ц.р. помер видатний радянський учений, Президент Академії наук УРСР, член Президії Академії наук СРСР, лауреат Сталінської премії, Герой Соціалістичної Праці, депутат Верховної Ради СРСР, заступник Голови Верховної Ради Української РСР Олександр Олександрович Богомолець.

Смерть його — велика втрата для нашої медицини, біології і всієї радянської науки.

О. О. Богомолець народився 24 травня 1881 року в м. Києві, в тюрмі на Лук'янівці, де перебувала його мати, заарештована царським урядом за участь у підпільній організації «Південно-російський робітничий Союз».

Середню освіту О. О. Богомолець здобув у 1-й Київській гімназії, а вищу — в Новоросійському університеті, медичний факультет якого він закінчив у 1906 році. Свою наукову роботу Олександр Олександрович розпочав в стінах цього університету. В 1909 р. він захистив докторську дисертацію на тему «До питання про мікроскопічну будову і фізіологічне значення надниркових залоз у здоровому і хворому організмі».

В 1910 р. Олександр Олександрович обраний приват-доцентом медичного факультету Новоросійського університету; протягом 1911 року він працював у фізіологічній лабораторії в Сорбонні в Парижі, а після повернення з-за кордону був затверджений професором по кафедрі загальної патології і бактеріології Саратовського університету.

---

\* Олександр Олександрович Богомолець. Радянська школа. 1946. № 4. С. 2.

Наукова діяльність Олександра Олександровича найширше розгортається після Великого Жовтня. В 1925 р. він обирається професором 2-го Московського державного університету по кафедрі патологічної фізіології, а в 1928 організує в Москві науководослідний Інститут переливання крові. Року 1929 його обирають дійсним членом Академії наук УРСР, а 1930 — її Президентом. Протягом 16 років він незмінно керує складною її роботою.

Олександр Олександрович водночас був дійсним членом Академії наук Союзу РСР і членом її Президії, дійсним членом Академії наук Білоруської РСР, дійсним членом і одним, з керівників Академії медичних наук, почесним членом Академії наук Грузинської РСР та дійсним членом багатьох наукових товариств.

Академік О. О. Богомолець є автором понад 150 наукових праць з питань ендокринології, обміну речовин, нервової регуляції вегетативних функцій організму, патофізіології гіпертонії та ін. Ці праці користуються загальним визнанням. Особливо широко відомі його праці, що стосуються механізму дії переливання крові, функцій фізіологічної системи сполучної тканини, причин передчасного старіння і деяких хворобливих станів організму.

Запропонована ним антиретиккулярна цитотоксична сироватка знайшла широке застосування при лікуванні різних захворювань.

Чудовий дослідник, витончений і вимогливий експериментатор, лікар-біолог з величезним діапазоном узагальнень, Олександр Олександрович прокладав нові шляхи в медицині. Він вніс багато нового в такі важливі галузі медицини, як внутрішня секреція, вчення про конституцію, імунітет, боротьба із злоякісними опухами. Але разом з тим йому була чужою вузькість спеціаліста. Своїм ясным розумом він охоплював увесь багатогранний комплекс завдань керованої ним Академії наук; його організаційні здібності відчувалися в усіх галузях її роботи.

Олександр Олександрович невтомно працював над вихованням нових кадрів науковців. Багато його учнів тепер є професорами різних медичних інститутів нашого Союзу. Під його керівництвом вирости тисячі лікарів і спеціалістів з патофізіології.



Олександр Олександрович прекрасно поєднував напружену творчу наукову роботу з державною і громадсько-політичною діяльністю.

Радянський народ двічі обирав його депутатом Верховної Ради Союзу РСР і Верховної Ради УРСР. З березня 1944 року Олександр Олександрович був заступником Голови Верховної Ради УРСР.

Він не тільки мав величезний авторитет серед учених, але, завдяки своїй винятковій чуйності і великій сердечній доброті, користувався любов'ю найширших мас трудящих. Палкий патріот своєї Батьківщини, він віддав усі свої сили на боротьбу за її щастя і процвітання, за розвиток радянської науки. За видатні заслуги в галузі науки, за створення найцінніших препаратів для лікування ран і переламів кісток. Академік О. О. Богомолець удостоєний Сталінської премії 1-го ступеня. Указом Президії Верховної Ради СРСР від 4-го січня 1944 року йому присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці з врученням ордена Леніна і золотої медалі «Серп і Молот».

Академік О. О. Богомолець нагороджений орденом Леніна, орденом Вітчизняної війни 1-го ступеня, орденом Трудового Червоного Прапора, медаллю «За доблесну працю у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 років».

Світлий образ видатного вченого-патріота і державного діяча нашої країни Олександра Олександровича Богомольця вічно житиме в пам'яті радянського народу.

---

## Олександр Дорошкевич\*

(1889–1946)

У ніч на 2 квітня ц.р. помер відомий радянський учений, доктор філологічних наук, професор Олександр Костянтинівич Дорошкевич.

Розпочавши свою наукову діяльність ще студентом історико-філологічного факультету Київського університету, О. К. Дорошкевич повністю розгорнув її після Великої Жовтневої соціалістичної революції. Основні його праці присвячені творчості Шевченка, Марка-Вовчка, Куліша, Драгоманова, Карпенка-Карого, Коцюбинського, Самійленка, а також питанням теорії літературознавства, методики викладання літератури в середній і вищій школі.

В останні роки проф. О. К. Дорошкевич завідував відділом української літератури XIX століття Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка при Академії наук УРСР та керував кафедрою української літератури Київського Державного Університету ім. Т. Г. Шевченка. Він віддав багато сил і уваги підготовці нових педагогічних та наукових кадрів в галузі літератури. Свою наукову діяльність він сполучав з активною участю в громадсько-му житті.

На 57 році життя, в розквіті його сил смерть передчасно обірвала його творчу діяльність.

---

\* Проф. О. К. Дорошкевич. Радянська школа. 1946. № 3. С. 62.

## Микола Грунський\*

(1872–1951)

На 79 році життя, після тяжкої хвороби, помер доктор філологічних наук, доктор слов'янської філології, заслужений діяч науки Української РСР, професор Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка Микола Кузьмич Грунський.

М. К. Грунський народився 1872 року в місті Сумах, в родині дрібного службовця. Закінчивши Сумську гімназію, він вступив у 1891 році до Харківського університету на історико-філологічний факультет, який закінчив у 1896 році. Ще будучи студентом, Микола Кузьмич виявив великий інтерес до наукової роботи, опублікувавши в «Учених записках» Харківського університету ряд наукових статей. Його праця «Умственное движение Руси в XVI веке» в 1893 році удостоєна золотої медалі.

По закінченні історико-філологічного факультету Харківського університету М. К. Грунський був залишений при кафедрі слов'янського мовознавства для підготовки до професури. На протязі трьох років він склав магістерський екзамен і, блискуче прочитавши ряд пробних лекцій, був залишений у Харківському університеті із званням приват-доцента.

З 1903 року Микола Кузьмич почав працювати в Юр'євському (Дерптському) університеті (м. Тарту), а з 1907 р., після захисту магістерської дисертації, був обраний екстраординарним професором Юр'євського університету.

---

\* Стахоський М. М. Микола Кузьмич Грунський. Українська мова і література в школі. 1951. № 4. С. 96.

З 1915 до 1949 року М. К. Грунський беззмінно керував кафедрою російського мовознавства Київського державного університету і до останніх днів свого життя був професором цього університету.

За 58 років своєї наукової діяльності М. К. Грунський опублікував біля 200 праць, присвячених різним питанням мовознавства, літературознавства, педагогіки.

Цінним вкладом у філологію є капітальна праця Миколи Кузьмича «Очерки по истории разработки синтаксиса славянских языков» (1912 р.). Видатні мовознавці — академіки О. О. Шахматов, П. Ф. Фортунатов, Є. Ф. Карський і професори С. Булич та І. О. Бодуенде-Куртене відмітили велике значення цієї праці. Вона не втратила своєї ваги і в наш час.

Чимале значення для слов'янської філології має також праця М. К. Грунського «Памятники и вопросы старославянской письменности», де досліджується визначний пам'ятник староруської культури IX–X ст. — «Киевские глаголические листки».

В праці «Из лекций по древне-церковно-славянскому языку» М. К. Грунський висвітлив ряд важливих питань вивчення старослов'янської мови.

В 1946 р. вийшла з друку нова праця Миколи Кузьмича «Вступ до слов'янського мовознавства», яка є корисним посібником з слов'янської філології.

Багато праць Миколи Кузьмича присвячено вивченню російської, української, білоруської мов. Найважливіші з них: «Русский язык», «Лекции по руському языку», «История грамматических форм», «Нариси з історії української мови» та ін.

Будучи одним із найстаріших філологів-славістів у Радянському Союзі, М. К. Грунський дав цілий ряд наукових праць, присвячених польській, чеській, болгарській, сербській мовам. Чимало праць М. К. Грунського присвячено вивченню наукової спадщини видатних вітчизняних лінгвістів акад. О. О. Шахматова, О. О. Потебні та ін.

Багато уваги М. К. Грунський приділяв і питанням педагогіки, методики викладання. Спеціальні дослідження Миколи

Кузьмича знайомлять нас з такими видатними педагогами, як К. Д. Ушинський, М. І. Пирогов, Л. М. Толстой.

Велике місце в своїй науковій діяльності М. К. Грунський приділив і вивченню історії російської літератури. Чимало його праць присвячено вивченню «Слова о полку Ігоревім».

В своїх дослідженнях з історії літератури М. К. Грунський приділив багато уваги слов'янським письменникам і вченим. Цінними по глибині аналізу є його праці про Янка Купалу, Мальчевського, Шафарика.

Значна робота проведена М. К. Грунським і по складанню російсько-українського словника та українського правопису.

Після Великої Жовтневої соціалістичної революції М. К. Грунський брав активну участь в організації радянського університету і був першим ректором робітничого університету на Україні.

Видатний педагог, М. К. Грунський поєднував науководослідницьку діяльність з плідною педагогічною роботою, приділивши багато уваги підготовці нових кадрів наукових працівників, до останніх днів свого життя керуючи підготовкою аспірантів. За багато років завідування кафедрою російського мовознавства в Київському державному університеті ім. Т. Г. Шевченка М. К. Грунський підготував численні кадри філологів, працівників вищих і середніх шкіл, сотні наукових працівників, серед яких знаходимо імена відомих учених.

М. К. Грунський був не тільки видатним вченим, але й громадським діячем, публіцистом; широко популяризуючи наукові досягнення в галузі славістики, часто виступав на сторінках преси.

Світла пам'ять про Миколу Кузьмича Грунського, видатного радянського вченого-мовознавця, довго житиме в серцях його учнів і товаришів.

*М. М. Стаховський, зав. кафедри російської мови  
КДУ ім. Т. Г. Шевченка*

---

## Надія Грановська\*

### (1897–1955)

На 58 році життя померла Надія Панасівна Грановська, вчителька 105 середньої школи м. Харкова і старший викладач Харківського державного університету імені О. М. Горького.

Н. П. Грановська народилася 1897 року в м. Полтаві в сім'ї вчителя. 1915 року вона закінчила гімназію, а 1921 року — історико-філологічний факультет Харківської академії теоретичних знань (так тоді називався університет). Після університету вона закінчує однорічні педагогічні курси при Харківському інституті народної освіти.

1 січня 1922 року Н. П. Грановська розпочинає свою педагогічну діяльність як викладач російської мови і літератури, а з 1 вересня як завідуючий навчальною частиною 21 трудової школи м. Харкова.

Протягом 15 років Надія Панасівна працювала в 21 школі, віддаючи всі свої сили любимій педагогічній справі. Колектив учителів, одним з керівників якого була Н. П. Грановська, закладав основи політехнічної школи; тут були майстерні, оснащені передовою радянською технікою, учням прищеплювалися трудові навички і любов до праці. Міцними і плідними були зв'язки школи з Харківським електромеханічним заводом імені Й. В. Сталіна. 21 школу в ті роки по праву вважали однією з найкращих не тільки в Харкові, а й на Україні. І в цьому немало заслуга Н. П. Грановської.

---

\* Пам'яті Н. П. Грановської. Радянська школа. 1955. № 5. С. 64.

Перед Великою Вітчизняною війною Надія Панасівна завідує навчальною частиною та працює вчителькою російської мови і літератури Харківської 1 середньої школи імені В. І. Леніна.

Коли м. Харків було тимчасово окуповане гітлерівськими загарбниками, Н. П. Грановська працює в 28 середній школі м. Алма-Ата, бере активну участь у методичній роботі, передаючи свій досвід учителям столиці братньої Казахської республіки.

Після визволення Харкова від фашистських окупантів Н. П. Грановська повертається до рідного міста і очолює міський шкільний методичний кабінет. Тут же вона працює консультантом з питань методики викладання російської мови і літератури.

У важкий воєнний час, коли бракувало підручників і посібників, Надія Панасівна подає велику методичну допомогу вчителям мови і літератури, добивається успішного викладання цих предметів у школах міста.

35 років життєвого шляху присвятила Н. П. Грановська благородній справі навчання і виховання молодого покоління. Вона щиро любила наших дітей, і тисячі вихованців віддячували їй палкою любов'ю і прихильністю, ніколи не забуваючи своєї дорогої вчительки. Вихованці Н. П. Грановської — випускники середньої школи — відзначалися глибокими знаннями, зразковою, культурною поведінкою.

Н. П. Грановська невпинно удосконалювала педагогічну майстерність, підвищувала ідейно-політичний рівень. Вона успішно закінчила вечірній університет марксизму-ленінізму при Харківському міському комітеті Комуністичної партії України.

Понад десять років Н. П. Грановська працювала старшим викладачем філологічного факультету Харківського державного університету імені О. М. Горького, завоювавши глибоку повагу студентів.

Майстер педагогічної справи, Н. П. Грановська охоче ділилася своїм багаторічним досвідом з молодими вчителями. Вона дала сотні відкритих уроків, систематично виступала з доповідями про удосконалення викладання мови і літератури на районних, міських, обласних і республіканських нарадах і конференціях учи-

телів. Протягом багатьох років Надія Панасівна керувала семінаром викладачів мови і літератури 8–10 класів при Харківському міському інституті удосконалення вчителів, а також методичними об'єднаннями учителів 21, 1 і 105 середніх шкіл м. Харкова.

В 1940 р. Н. П. Грановська виступала з доповіддю на нараді вчителів-відмінників України. На сесії Академії наук Української РСР у грудні 1950 року одним із цікавих і змістовних був виступ Надії Панасівни про стан викладання мови в школі. З великим інтересом слухали учасники сесії Українського науково-дослідного інституту педагогіки в липні 1951 року її доповідь про викладання граматики в 7 класі 105 середньої школи м. Харкова.

Н. П. Грановська була активним громадським діячем: у 1923–1930 рр. вона член місцевого комітету 21 школи м. Харкова, в 1925 році її обирають делегатом Всеукраїнського з'їзду вчителів, у 1931–1932 рр. — членом Харківського міського комітету професійної спілки працівників освіти, в 1932 році — делегатом Всесоюзного з'їзду професійної спілки працівників освіти, в 1939–1950 рр. — депутатом і членом виконкому Кагановичської районної Ради депутатів трудящих м. Харкова, а згодом — депутатом Харківської обласної Ради депутатів трудящих, у 1948–1951 рр. — членом Харківського обласного комітету професійної спілки вчителів початкової і середньої школи. З 1948 року вона була народним засідателем.

Радянський уряд високо оцінив педагогічну і громадсько-політичну діяльність Надії Панасівни Грановської, нагородивши її орденом Леніна, орденом Трудового Червоного Прапора, медаллю «За доблесну працю у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 рр.».

Благородне життя і невтомна діяльність Надії Панасівни Грановської — яскравий приклад беззавітного служіння соціалістичній Батьківщині і радянському народові. Світла пам'ять про неї — прекрасного педагога і людину — назавжди залишиться в серцях її учнів і товаришів по роботі.



## Микола Даденков\*

(1885–1955)

19 січня 1955 року від тяжкої хвороби помер Микола Федорович Даденков, життя якого було віддане найблагороднішій справі виховання радянської молоді. Він увесь був у чудесному полоні цієї праці, ніколи не зраджував їй, не двоївся і не схилявся під тягарем навантаження. Студенти, аспіранти, викладачі були його постійними учнями і вірними друзями.

Професор Даденков був відомим вченим-педагогом. Критерієм його наукових поглядів була правда життя. А все, що було від книжної вченості, ретельно ним переглядалось, очищалося від застарілого намулу, перевірялось живою дійсністю.

Микола Федорович рано розпочав свій шлях вченого і педагога. Народився він у 1885 році в м. Кірові в родині земського землеміра. Вищу освіту здобув у Ніжинському історико-філологічному інституті, по закінченні якого відразу ж розпочав працю спочатку в учительській семінарії, а потім на різних учительських курсах, де читав педагогіку і методику початкової школи.

Широкий шлях до праці в галузі педагогічної науки відкрився перед М. Ф. Даденковим після Великої Жовтневої соціалістичної революції: він починає працювати на посаді викладача в педагогічних вузах, у 1939 р. отримує звання професора, пише багато праць з історії педагогіки та педагогіки.

Перу М. Ф. Даденкова належить більше ста друкованих праць, серед них і статті, які він спеціально писав для журналу «Дошкільне виховання».

---

\* М.Ф. Даденков. Дошкільне виховання. 1955. № 3. С. 48.

Наукові праці проф. Даденкова надовго залишаться цінним вкладом у скарбницю радянської педагогіки. В них він писав про розвиток школи і педагогічної науки на Україні, що відбувався під благодетельним впливом російського народу, досліджував педагогічні ідеї видатних педагогів свого часу — Коменського, Ушинського, Макаренка. Побіжно працював Микола Федорович і над питаннями педагогіки зокрема в галузі естетичного виховання.

Поруч з науковою він виконував і велику громадську роботу: виступав з доповідями перед учителями і учнями; з моменту відновлення журналу «Дошкільне виховання» у 1951 році був незмінним членом його редколегії.

Микола Федорович виховав десятки талановитої, науково підготовленої молоді, прищепив і розвинув у ній почуття відповідальності в науці.

Микола Федорович був людиною великої душі і чистого серця. Воно вмещало в собі таку силу любові до людей і особливо до молоді, таку віру в благородство її прагнень, яка тільки властива нашому радянському гуманізму, нашій моралі. Він умів гаряче любити все світле і чисте і гостро ненавидіти все темне і брудне, ліниве і паразитичне.

Непримиренний ворог легкого успіху, дешевого ефекту, самозакоханості, самовпевненості і байдужості, він був зразком скромності, невтомної творчої діловитості, пристрасності, володів рідким умінням прислухатись до голосу своїх молодих учнів і друзів.

## Микола Даденков\*

(1885–1955)

19 січня 1955 року від тяжкої хвороби помер Микола Федорович Даденков — відомий учений і педагог, один з найстаріших представників радянської педагогічної науки.

М. Ф. Даденков народився в 1885 році. Дитинство він провів у м. Вятці (нині м. Кіров) в родині земського землеміра, освіту здобув у Ніжинському історико-філологічному інституті (відділ слов'яно-російської філології). Педагогічну діяльність Микола Федорович розпочав одразу ж після закінчення інституту (1910 рік) викладачем учительської семінарії.

Ще в студентські роки М. Ф. Даденков пише оригінальну наукову працю: «О. П. Пнин. Опыт его биографии и обзор литературной деятельности», в якій виявив себе обдарованим дослідником. Активну наукову роботу він проводить з 1912 року.

З цього часу і до останнього дня свого життя М. Ф. Даденков, невтомно працюючи в галузі педагогічної науки, був найтісніше зв'язаний з учительством. Протягом кількох років він бере участь у роботі літніх курсів для народних учителів у Полтаві, Житомирі, Херсоні, читає курс педагогіки, а також методики викладання в початковій школі. М. Ф. Даденков готує до видання свої лекції, проводить дослідження з питань навчання дітей мови, літератури, естетичного виховання.

Після Великої Жовтневої соціалістичної революції ще ширше розгортається викладацька і наукова діяльність Миколи Федоровича Даденкова. З 1927 року він професор, спершу

---

\* Пам'яті М. Ф. Даденкова. Радянська школа. 1955. № 3. С. 63.

Дніпропетровського, пізніше Ніжинського, і, нарешті, Київського педагогічного інституту.

Під час Великої Вітчизняної війни проф. М. Ф. Даденков викладав у Кутаїському педагогічному інституті. Тут ще раз з особливою силою виявились його любов до педагогічної науки, його повага до студентів: він оволодіває грузинською мовою, глибоко вивчає грузинську педагогічну літературу, ілюструє свої лекції яскравими прикладами з практики роботи шкіл Грузії.

Після визволення столиці України від німецько-фашистських загарбників Микола Федорович повертається до Києва, знову завідує відділом історії педагогіки Українського науководослідного інституту педагогіки, очолює кафедру педагогіки Київського педагогічного інституту.

Проф. М. Ф. Даденков глибоко вивчає погляди великого Леніна на виховання, друкує ряд оригінальних статей та розвідок на цю тему. Наполегливо працює він також над вивченням педагогічної спадщини А. С. Макаренка, видає книжку «Життя, діяльність і педагогічні ідеї А. С. Макаренка» (1949 рік).

В науковій діяльності Миколи Федоровича Даденкова чільне місце посідала тема розвитку школи і педагогіки на Україні і вплив на неї російської прогресивної думки. В цьому плані він розв'язував питання про братські школи на Україні, про Я. А. Коменського, про визвольну боротьбу українського народу в XVII столітті та ряд інших.

До останніх днів свого життя Микола Федорович разом з творчим колективом авторів працював над історією школи на Україні. Він написав також ряд нарисів про педагогічні погляди Л. М. Толстого, А. П. Цехова, М. О. Островського для майбутньої книги «Педагогічні етюди». Значною роботою вченого було створення підручника з історії педагогіки, який автор удосконалював до останнього часу.

З особливим інтересом займався М. Ф. Даденков проблемами естетичного виховання, його перу належить ряд лекцій для вчителів та розділ до підручника на цю ж тему. Протягом десятиліть Микола Федорович систематично проводив дослідження в шко-

лах з проблеми використання творів образотворчого мистецтва в естетичному вихованні молоді. Цінними є його дослідження питань емоціонального запам'ятовування картини, аналіз естетичних суждень учнів.

М. Ф. Даденков здійснював плідотворну редакційну роботу. За його редакцією та з його передмовою вийшли твори М. Г. Чернишевського українською мовою.

Інтерес до розробок актуальних тем Микола Федорович прищеплював і своїм вихованцям. Він завжди вірив у творчі можливості молоді, прагнув якнайбільше допомогти своїм аспірантам, терпляче і наполегливо працював з ними. Під його керівництвом написано ряд дисертацій з важливих для радянської педагогічної науки проблем.

Проф. М. Ф. Даденков брав активну участь у громадській роботі серед учителів, виступав з доповідями на актуальні педагогічні теми. В кінці 1954 року він керував секцією естетичного виховання на Республіканській конференції піонерських вожатих.

Широка ерудиція, принципиальність були характерними рисами діяльності Миколи Федоровича як науковця. Обстоюючи нове проти старого і відживаючого, він ніколи не поступався науковими принципами.

Талановитий педагог, людина виняткової чесності і скромності, М. Ф. Даденков був прикладом сумлінного і пристрасного служіння науці.

---

## Ілля Кириченко\*

### (1889–1955)

13 липня ц.р. після тяжкої хвороби помер один з найвидатніших філологів України, член-кореспондент Академії наук УРСР — Ілля Микитович Кириченко — завідувач Словникового відділу Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні АН УРСР і керівник кафедри класичної філології Київського державного університету.

Це тяжка втрата для філологічної науки на Україні, для вищої школи.

Ім'я Іллі Микитовича Кириченка — автора і редактора багатьох праць, лектора вузівських і масових аудиторій, найпопулярнішого консультанта в різних питаннях мови української, російської і класичних — широко відоме на Україні і філологам поза її межами.

Життєвий шлях Іллі Микитовича такий типовий для багатьох радянських вчених. Він народився в 1889 р. на Чернігівщині в селянській родині. Щоб здобути середню і вищу освіту, йому в умовах царської Росії треба було мати неабиякі здібності, велику жадобу знання і велику волю.

Після закінчення початкової сільської школи Ілля Микитович, підготувавшись, вступив до 5-го класу Ніжинської класичної гімназії, яку закінчив з золотою медаллю. Вищу освіту він дістав у Ніжинському історико-філологічному інституті, який у ті часи був одним з кращих філологічних закладів Росії.

---

\* Зайцева Т. В. Ілля Микитович Кириченко. Українська мова і література в школі. 1955. № 6. С. 92–93.

Закінчивши в 1914 р. інститут по слов'яно-російському відділу, Ілля Микитович одержав призначення викладачем російської і латинської мов у гімназію м. Іваново-Вознесенська.

Після Жовтневої революції Ілля Микитович повертається на Україну і з цього часу починає спеціалізуватися в українській філології, не пориваючи проте і з філологією класичною. Роки 1918–1924 Ілля Микитович працював у різних середніх учбових закладах м. Лубен. З 1924 р. Ілля Микитович переходить на роботу до Києва. Протягом кількох років він викладав у середній школі і був директором спочатку 27-ї, а потім 20-ї шкіл. В 1930–1931 рр. він був інструктором-методистом професійної освіти і одночасно викладав українську мову на робітфаку при Українському інституті лінгвістичної освіти. Через рік він був призначений доцентом цього інституту.

Тоді ж, у 1931 р., Ілля Микитович був прийнятий на посаду наукового співробітника в науково-дослідному інституті мовознавства АН УРСР, в якому з невеликими перервами працював до останніх днів. З науковою роботою Ілля Микитович весь час сполучав і роботу педагогічну як керівник семінарів з класичних мов для аспірантів інституту, як викладач латинської мови в Київському державному Університеті, де в останні роки він очолював кафедру класичної філології.

У школах і вузах України працює чимало колишніх учнів Іллі Микитовича. Кілька молодих наукових працівників Києва і інших міст під його керівництвом написали кандидатські дисертації.

У 1945 р. Ілля Микитович захистив дисертацію на ступінь кандидата філологічних наук, на початку 1947 р. був затверджений у званні доцента, в 1949 р. — в званні старшого наукового співробітника Академії наук УРСР. У травні 1951 р. він був обраний членом-кореспондентом Академії наук УРСР.

Уся наукова діяльність Іллі Микитовича проходила при Радянській владі. Він належав до того нового типу наукових працівників, які своєю науковою роботою безпосередньо включаються в практику соціалістичного будівництва. Очевидно це визначило і основні наукові інтереси Іллі Микитовича. Українська мова,

ставши державною мовою країни, переживала процес бурхливого розвитку різних стилів літературної мови. Одними з найактуальніших стали питання нормалізації правопису, граматики і літературної лексики. Щодо граматики, то йому належить одна стаття «Націоналістичне шкідництво в синтаксисі сучасної укр. літер. мови» (написана разом з іншими). В центрі наукових інтересів Ілля Микитовича стояли дві інші проблеми: правопис і літературна лексика. Їм і присвятив він більшість своїх праць — наукових, науково-популярних і підручників.

Друкуватися Ілля Микитович почав у 1934 р. Це була людина виключної працездатності. Йому належить більше 40 філологічних праць, які разом становлять понад 350 авторських аркушів. До них треба додати ще більше 500 аркушів перекладів з російської мови на українську і мовної редакції спеціальної літератури з інших галузей знання — переважно з медицини, біології, ботаніки, фізики, хімії і математики, — виконаних для різних видавництв.

Педагогічна громадськість найбільше знає І. М. Кириченка як автора «Орфографічного словника». Цей останній призначений для середньої школи, але, будучи єдиним на Україні словником такого типу, обслуговує і вищу школу, видавництва та інші установи України. За короткий час «Орфографічний словник» у двох варіантах (коротшому і трохи збільшеному) вийшов шістьма виданнями. В останні роки Ілля Микитович підготував повний орфографічний словник, який нещодавно вийшов у видавництві АН УРСР.

Ще більше Ілля Микитович встиг зробити в галузі лексикографії. У післявоєнні роки він був найвидатнішим лексикографом України. Ті, хто близько не стоїть до цієї справи, може не знає, що лексикографія вважається однією з найважчих ділянок філологічної науки. Не багато буває охочих працювати на ній. І скільки знання, невтомної кропіткої праці, терпіння і наукового сумління віддав їй Ілля Микитович! Усі українські словники, якими тепер користується громадськість, написані з його участю або під його керівництвом. Ілля Микитович є одним з упорядників широко відомого «Рос.-укр. словника», виданого в 1948 р. (за редакцією дійсних членів АН УРСР



М. Я. Калиновича, Л. А. Булаховського і М. Т. Рильського). Багато сил він поклав і на підготовку цього словника до перевидання.

Незабаром вийде друге видання цього словника з деякими змінами і додатками, підготовленими теж І. М. Кириченком (разом з іншими).

Останні десять років життя Ілля Микитович віддав «Українсько-російському словнику» — великій чотири томній праці, укладеній під його безпосереднім керівництвом в Ін-ті мовознавства АН УРСР. Він був одним з упорядників I тома і головним редактором всього видання. За життя Іллі Микитовича встиг вийти друком тільки I том. Редагування II тома він не встиг довести до кінця у зв'язку з тяжкою хворобою, яка одірвала його від роботи.

З інших лексикографічних праць треба згадати «Укр.-рос. і рос.-укр. словник власних імен людей», виданий за його редакцією в 1954 р. і дуже прихильно зустрінутий громадськістю.

Поруч з укладанням словників Ілля Микитович займався і теоретичною розробкою лексикографічних питань, написав ряд статей з питань лексикографії і велику роботу «Українсько-російські словники та принципи складання їх» (його кандидатська дисертація).

З ініціативи І. Кириченка і головно його зусиллями в Ін-ті мовознавства з 1951 почав систематично виходити «Лексикографічний бюлетень».

Словники, написані І. М. Кириченком і за його участю, допомагають великій справі розвитку і нормування літературної мови, а, будучи словниками двомовними — російсько-українськими і українсько-російськими, вони в той же час сприяють зв'язкам двох братніх культур — у цьому їх велике політичне значення.

Розробляючи питання методології і методики укладання словників, Ілля Микитович служив не тільки українській науці, його досвід є цінним вкладом в усю радянську лексикографію. Особливо великий інтерес серед філологів інших республік викликала робота по підготовці синонімічного словника, яка велася в Інституті мовознавства під керівництвом І. М. Кириченка.

Дуже велику роботу, значення якої важко переоцінити, провів Ілля Микитович як рецензент і консультант в питаннях

правопису, перекладу, класичних мов та ряду інших. До нього усно і листовно щодня зверталися учителі, викладачі вузів, перекладачі, літературні редактори, працівники різних установ. Незважаючи на велику навантаженість плановою роботою, Ілля Микитович завжди знаходив час, щоб задовольнити своїх численних відвідувачів і кореспондентів.

Багато зробив Ілля Микитович для популяризації досягнень нашої науки, виступаючи з прилюдними доповідями, статтями в пресі, з брошурами.

Життя Іллі Микитовича обірвалося, коли він ще був повен нових творчих задумів і творчих сил. Він сподівався ще укласти тлумачний словник сучасної української мови, синонімічний словник.

Невблаганна смерть обірвала його життя, але задуми Іллі Микитовича будуть здійснені, і в них буде частка і його чесної, відданої праці.

*Т. В. Зайцева, старший науковий співробітник*

*Інституту мовознавства АН УРСР*

## Євген Тичина\* (1895–1955)

Помер старший викладач Харківського державного педагогічного інституту іноземних мов кандидат філологічних наук Євген Григорович Тичина.

Є. Г. Тичина народився 1895 року в селі Пісках, Новобасанського району, Чернігівської області. Сім'я була велика, жила бідно, і тому дев'ятирічному Євгенові змалку довелося працювати на своїх хлібах — хористом у Чернігові.

Після закінчення сільської початкової школи Є. Г. Тичина з 1904 по 1906 рік навчається в Чернігові в бурсі, а потім у духовній семінарії. В 1916 році його призвали на військову службу.

1918 року Є. Г. Тичина вступає до Київського університету, але за браком коштів залишає навчання і з 1 вересня 1919 року починає вчителювати в Святошино під Києвом. В наступні роки Євген Григорович працює вчителем у Літках, Новій Басані, Чернігівської області. Як одного з кращих учителів, Є. Г. Тичину призначають у 1927 році інспектором шкіл Глухівського районного відділу народної освіти. Є. Г. Тичина віддає багато енергії боротьбі за піднесення рівня навчально-виховної роботи в школах. Протягом 1931–1934 років він викладає українську мову і літературу у Вінницькому педагогічному технікумі та керує педпрактикою студентів.

Переїхавши 1934 року до Харкова, Є. Г. Тичина працює інспектором міського відділу народної освіти та вчителем української мови і літератури 8–10 класів 7 середньої школи.

1935 року він вступає до Харківського державного педагогічно-го інституту, після закінчення якого, в 1939 році, працює в м. Харкові

---

\* Пам'яті Є. Г. Тичини. Радянська школа. 1955. № 8. С. 64.

викладачем педагогічного інституту іноземних мов. На цій посаді Є. Г. Тичина виявив себе висококваліфікованим викладачем, здібним науковим працівником.

Євген Григорович систематично працював над підвищенням свого ідейно-теоретичного рівня, провадив велику роботу в галузі українського мовознавства, його статті, опубліковані в педагогічній пресі, здобули загальне визнання широких кіл педагогічної і наукової громадськості України.

У 1950 році Є. Г. Тичина захистив дисертацію на тему «Південночернігівські говірки та їх відображення в українській літературній мові XVIII–XX століть»; йому було присуджено вчений ступінь кандидата філологічних наук.

У своїй науковій праці, користуючись багатим фактичним матеріалом, Є. Г. Тичина ґрунтовно розкрив цікаву й нову в українському мовознавстві тему. Ця оригінальна праця має велике значення для діалектологів, істориків української мови, викладачів вузів, письменників і вчителів.

Свою науково-педагогічну роботу Є. Г. Тичина поєднував з активною громадською діяльністю. З перших років Радянської влади він бере діяльну участь у ліквідації неписьменності, в організації культурно-масової роботи серед населення Святошино, Літок, Нової Басані. Протягом ряду років Є. Г. Тичину обирають депутатом Новобасанської районної Ради депутатів трудящих, Чернігівської області. Працюючи в Харкові, він часто виступав з доповідями і лекціями перед учителями і викладачами вузів міста, завжди брав безпосередню участь у підготовці і проведенні студентських наукових конференцій, був членом редакційної колегії «Наукових записок» Харківського державного педагогічного інституту іноземних мов.

За 35 років своєї педагогічної і наукової діяльності Є. Г. Тичина навчив і виховав сотні освічених і культурних громадян, переважно вчителів радянської школи.

Назавжди залишиться в наших серцях пам'ять про чудову людину, радянського педагога-науковця Євгена Григоровича Тичину.

## Володимир Аснін\* (1904–1956)

20 листопада після тяжкої хвороби помер Володимир Іллч Аснін, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки і психології Харківського державного педагогічного інституту ім. Г. С. Сковороди.

В. І. Аснін народився в 1904 році в сім'ї селянина. В 17 років, після закінчення педагогічних курсів, Володимир Іллч почав працювати вихователем дитячого будинку в м. Кременчуку, а з 1927 року, закінчивши Академію комуністичного виховання ім. Н. К. Крупської в Москві, викладає в педагогічних технікумах — спочатку в м. Олександрії, а потім в м. Кременчуку.

Після закінчення аспірантури Українського науководослідного інституту педагогіки В. І. Аснін з 1933 року працює викладачем психології Харківського педагогічного інституту.

В. І. Аснін був вірним сином своєї Батьківщини. Ще в юнацькі роки, будучи комсомольцем, він брав участь у громадянській війні. В роки Великої Вітчизняної війни він служив в одній з військових частин, де провадив експериментальні психологічні дослідження для військового відомства.

З 1944 року В. І. Аснін керує кафедрою психології інституту. В тяжких умовах воєнного і післявоєнного періоду він віддає багато сил і праці на створення цієї кафедри. Високо цінячи колективні зусилля в науковій роботі і маючи великі організаторські здібності, В. І. Аснін об'єднує навколо своєї кафедри психологів інших інститутів м. Харкова. Творча діяльність наукового колек-

---

\* Пам'яті В. І. Асніна. Радянська школа. 1956. № 12. С. 60.

тиву харківських психологів значною мірою зобов'язана великій роботі, яку провів Володимир Ілліч в справі організації і керівництва цим колективом.

В 1936 році В. І. Аснін захищає дисертацію. В цей же час публікує ряд цінних робіт про вивчення навичок і мислення.

Останні 10 років він успішно працює над питаннями формування волі і дисциплінованої поведінки учнів. Опубліковані у цій галузі роботи мають теоретичне і практичне значення і дістали заслужене визнання радянської психології. В. І. Асніну належать розділи про волю і мотиви діяльності людини в підручнику психології, виданому на Україні в 1955 році. В останній час, незважаючи на часте нездужання, він багато працював над монографією, в якій прагнув об'єднати свої дослідження з питань формування дисциплінованої поведінки учнів.

В. І. Аснін був активним учасником республіканських і союзних нарад та конференцій з психології.

В особі В. І. Асніна вища школа втратила талановитого педагога і вихователя нашої молоді, його лекції з психології завжди виділялись своїм високим науковим рівнем, старанним методичним опрацюванням і дійовою педагогічною спрямованістю. Питанням методики викладання він завжди приділяв велике значення.

Володимир Ілліч завжди був вимогливим до себе та інших, з винятковою добросовісністю ставився до своїх обов'язків, користуючись особливою повагою і авторитетом серед студентів і всього колективу викладачів. Ряд років він керував роботою студентського наукового товариства, методичним об'єднанням викладачів-психологів м. Харкова, брав активну участь в роботі різних курсів і семінарів по підвищенню кваліфікації учителів.

За свою наукову, педагогічну, громадську діяльність Володимир Ілліч Аснін був нагороджений медаллю «За доблесну працю в період Великої Вітчизняної війни», а в 1949 році нагороджений Міністерством освіти Української РСР значком «Відмінник народної освіти».

*Група товаришів*

## Сергій Канюка\*

(1889–1959)

1 лютого 1959 р. на сімдесятому році життя помер старший науковий співробітник відділу методики мови Науково-дослідного інституту педагогіки УРСР, кандидат педагогічних наук Сергій Максимович Канюка.

С. М. Канюка народився 1889 р. в селі Кійлівці, Попільнянського району, на Київщині (тепер Житомирської області) у бідняцькій селянській родині.

З дитинства йому довелося зазнати чимало лиха і поневір'янь у наймах. І тільки нестримне бажання вчитися, тільки здібності і особлива наполегливість допомогли хлопцеві закінчити спочатку церковно-парафіяльну школу, а потім — «второкласне» (другого класу-розряду) педагогічне училище, яке готувало кадри вчителів для парафіяльних шкіл.

Восени 1905 р. шістнадцятирічного юнака було призначено на вчителя церковно-парафіяльної школи села Старосинці, Сквирського повіту.

З захопленням розпочав він свою педагогічну діяльність. Влаштував читання для селян, організував хор з сільської молоді, проводив з дітьми роботи на пришкільній садибі. Однак до його громадської роботи гостро негативно поставився завідувач школи — священник цього ж села; йому не подобався такий демократизм, зв'язки з молоддю села, і Сергія Максимовича було переведено в с. Королівку вчителем школи грамоти.

---

\* С.М. Канюка. Українська мова в школі. 1959. № 2. С. 59.

Бажання будь-що стати кваліфікованим учителем і наполеглива праця над освітою привели його в стіни Київської учительської семінарії, яку він і закінчив 1910 р. з відзнакою.

Велика Жовтнева соціалістична революція відкрила перед сільським учителем справжній, широкий простір для творчої праці на благо свого народу. З перших днів Радянської влади С. М. Канюка активно включається в будівництво нової, радянської школи. Працюючи вчителем, а згодом і завідувачем школи в с. Будаївці, Київської області, він невтомно підносить свою кваліфікацію, удосконалює педагогічну майстерність. 1930 року він екстерном складає державні экзамени за програмою літературно-мовного факультету інституту профосвіти.

Багато років працював Сергій Максимович як учитель української мови і завуч зразкової середньої школи № 6 м. Києва. І багато-багато його учнів-вихованців працюють тепер інженерами, лікарями, вчителями, військовослужбовцями.

Деякий час (з 1943 р. до 1948 р.) С. М. Канюка виконував складні й відповідальні обов'язки інспектора-методиста з української мови та літератури в Міністерстві освіти УРСР, залишивши добру пам'ять про себе в усіх тих, з ким йому довелося зустрічатися на цій роботі.

Чимраз ширшим стає коло його інтересів, збагачується досвід, зростає ерудиція, і цілком природним, закономірним стає той факт, що Сергій Максимович з 1943 р. починає розгортати в стінах Науково-дослідного інституту педагогіки УРСР і свою науково-методичну роботу, що була плідною до останніх днів його життя.

Маючи ґрунтовну філологічну і загальнопедагогічну підготовку, яку він здобув наполегливою роботою над удосконаленням своєї кваліфікації, а також спираючись на свій великий досвід безпосередньої практичної роботи в школі (понад 45 років). С.М. Канюка написав ряд науково- методичних праць, які дістали загальне визнання і високу оцінку вчителів української мови та літератури. Серед цих праць його є і підручники для учнів, і посібники для вчителів, і методичні листи, і методрозробки, які



з вдячністю використовують учителі початкових класів, учителі мови 5–7 класів.

Сповнений сили, бадьорості і творчих намірів. С. М. Канюка заклопотано і вдумливо працював останнім часом над удосконаленням проекту програми з української мови для 8-річної школи, над питанням перебудови методів і форм навчання мови в школах у зв'язку з реорганізацією системи народної освіти в країні, над підручниками з методики мови (у співавторстві з іншими працівниками НДІПу). Чимало допомагав він і в роботі редакції журналу «Українська мова в школі», де надруковано кілька його статей з питань викладання української мови в середній школі.

В особі С. М. Канюки педагогічна громадськість втратила одного з своїх досвідчених ентузіастів розвитку методики викладання української мови. Його статті, вміщені на сторінках журналу, як і його методичні праці, неодмінно викликали глибокий інтерес у читача, будили думку про найефективніші методи і прийоми навчання мови, допомагали вчителям у їх нелегкій, але почесній і відповідальній роботі в школі.

Завжди спокійний, витриманий і скромний товариш, вдумливий і працьовитий науковець, глибокий знавець психології учня, щирий друг і порадник учителів — таким знали Сергія Максимовича всі, хто зустрічався з ним у житті, в праці. Таким він і залишиться назавжди в їх пам'яті.

*Група товаришів*

---

## Олександр Білецький\*

### (1884–961)

Вмер видатний радянський літературознавець Олександр Іванович Білецький. Вмер учений-патріот, учений-громадянин, чуйна і скромна людина, все світле життя якої було сповнене негасимого творчого горіння.

Ім'я Олександра Івановича Білецького, академіка Академії наук СРСР та УРСР, доктора філологічних наук, заслуженого діяча науки УРСР, широко відоме і в нашій країні, і далеко за її межами. За півстоліття своєї діяльності він збагатив радянську науку про літературу визначними працями, що мають велике теоретичне і практичне значення, його перу належить більше 300 досліджень, які являють собою значний вклад у вітчизняне літературознавство.

О. І. Білецький народився 1884 року в сім'ї агронома. Вчився в Казанській і Харківській гімназіях. 1902 року вступив на історико-філологічний факультет Харківського університету. Після закінчення в 1907 році університету О. І. Білецький викладає літературу в школі, потім в університеті та в інших навчальних закладах Харкова. В той же час він багато і плідно працює в галузі дослідження історії російської, української та зарубіжних літератур.

З особливою силою талант ученого розвинувся після перемоги Великого Жовтня. О. І. Білецький активно включається в культурне будівництво молодого Радянської країни, багато ро-

---

\* Олександр Іванович Білецький. Література в школі. 1961. № 5. С. 95.

бить для розвитку народної освіти, театру і, особливо, літературознавчої науки.

О. І. Білецький — учений надзвичайної широти наукових інтересів, які охоплюють літературні явища від античності до наших днів. Значна частина праць Олександра Івановича присвячена творчості класиків української літератури — Шевченка, Нечуя-Левицького, Коцюбинського, Франка. «Хрестоматія давньої української літератури», складена О. І. Білецьким, є незамінним посібником для викладачів літератури і студентів-філологів. Учений створив чимало яскравих праць про творчість П. Тичини, М. Рильського, В. Сосюри, Н. Рибака, С. Скляренка та багатьох інших українських радянських письменників. Перу О. І. Білецького належить багато досліджень, присвячених історії російської літератури, російсько-українським літературним зв'язкам, а також зарубіжним літературам.

Виняткову цінність становлять праці О. І. Білецького з проблем теорії літератури. Як і його історико-літературні дослідження, вони відзначаються багатющою науковою ерудицією, оригінальністю і переконливістю висновків, глибоким проникненням у сутність літературних явищ.

Найважливіші праці Олександра Івановича зібрані в його широко відомій книзі — двотомнику «Від давнини до сучасності».

О. І. Білецький — редактор і один з авторів двотомної «Історії української літератури».

О. І. Білецького по праву називають своїм учителем багато радянських учених-літературознавців, які успішно продовжують його справу.

---

## Леонід Булаховський\*

### (1888–1961)

4 квітня 1961 р. на 73 році життя помер директор інституту мовознавства ім. О.О.Потебні АН УРСР, член-кореспондент Академії наук СРСР, академік АН УРСР, заслужений діяч науки УРСР, доктор філологічних наук, професор Леонід Арсенійович Булаховський.

Леонід Арсенійович народився 14 квітня 1888 р. в м. Харкові в родині майстра-механіка. У 1906 р. після закінчення гімназії він вступив на історико-філологічний факультет Харківського університету, який закінчив у 1910 р. з дипломом I ступеня і золотою медаллю. Молодий лінгвіст був залишений при університеті для підготовки до одержання професорського звання по кафедрі слов'янської філології.

У 1910 р. в «Русском филологическом вестнике» була опублікована перша друкована праця Л. А. Булаховського — «К вопросам славянского количества и ударения». У 1915–1916 рр. Л. А. Булаховський складає при Петроградському університеті магістерські екзамени і через деякий час обирається приват-доцентом Харківського університету, а в 1917 р. — екстраординарним професором Пермського державного університету. У 1921 р. Л. А. Булаховський знову повертається до Харкова, тут він викладає на робітфаці, в університеті, працює в філіалі Інституту мовознавства АН УРСР, співробітничав в багатьох філологічних жур-

---

\* Цілуйко К. К. Леонід Арсенійович Булаховський. Українська мова в школі. 1961. № 3. С. 94–95.

налах, веде велику популяризаторсько-пропагандистську роботу з мовознавства.

У період Великої Вітчизняної війни Л. А. Булаховський евакуювався разом з Академією наук УРСР до м. Уфи, де спочатку керував групою мовознавства Інституту суспільних наук АН УРСР, а потім працював заступником директора об'єднаного інституту мови та літератури. З 1944 р. до останнього часу Л. А. Булаховський працював на посаді директора Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні АН УРСР і завідував кафедрою слов'янської філології Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка. Він був головою українського Комітету славистів, головою Координаційної комісії з мовознавства, головою Експертної комісії з мовознавства Міністерства вищої та середньої спеціальної освіти УРСР.

Усе своє свідоме життя Л. А. Булаховський присвятив мовознавству, якому служив віддано і натхненно. Як учений Л. А. Булаховський відзначався багатогранністю і широтою наукових інтересів. За 50 років своєї наукової діяльності він опублікував близько 350 цінних праць з різних питань сучасних російської та української мов, їх історії, з славістики, загального мовознавства, методики викладання мов тощо. Він створив ряд великих монографічних праць, у яких ставив і розв'язував нові, не висвітлені ще до нього в науці проблеми, розробляв найскладніші, найбільш трудомісткі в мовознавстві питання, як наприклад, акцентологія, український наголос, питання граматичної аналогії і под.

В галузі російської мови та її історії видатний учений зробив особливо важливий внесок, створивши багато підручників для вищої школи — «Курс русского литературного языка» (п'ять видань), «Исторический комментарий к русскому литературному языку» (чотири видання), «Русский литературный язык первой половины XIX в.» (двотомне видання) та ін.

Праці Л. А. Булаховського з історії російської літературної мови разом з працями академіків В. В. Виноградова, С. П. Обнорського та інших учених становлять той фундамент, на якому зросла і сформувалася ця галузь мовознавчої науки як окрема наукова і навчальна дисципліна.

Л. А. Булаховський опублікував також велику кількість статей з різних питань лексичного складу, граматичної структури російської мови, лінгвостилістики та ін.: «Союзы и союзные слова» («Труды Института русского языка АН СССР», т. I, М., 1949), «Сравнительно-исторические заметки к ударению русского глагола. Возвратные глаголы» («Доклады и сообщения Института русского языка АН СССР», вып. I, 1948), «Художественный язык А. С. Пушкина» (К., 1947), «Словесные средства комического у русских писателей первой половины XIX века» («Русский язык в школе», 1939, № 5–6) та ін.

Значний інтерес становлять дослідження Л. А. Булаховського в галузі російської літературної мови, присвячені питанням омонімії («Из жизни омонимов») та деетимологізації («Деэтимологизация в русском языке», «Деэтимологизация сложный в русском языке», «Типы деэтимологизации в русском языке»).

Великими є заслуги Л. А. Булаховського в галузі українського мовознавства — у вивченні сучасного стану української літературної мови та її історії. Під керівництвом Л. А. Булаховського і за його безпосередньою участю був розроблений проект «Українського правопису», який видано і затверджено в 1946 р., а у 1960 р. перевидано із змінами і доповненнями. Цей правопис відіграв значну позитивну роль у нормуванні багатьох питань культурно-мовної практики українського народу, у викладанні української мови в середній та вищій школі УРСР.

Л. А. Булаховському належить ціла серія наукових нарисів, присвячених мало дослідженому до цього часу в науці про мову питанню українського наголосу: «Наголос українських прикметників» (1927), «Порівняльно-історичні уваги до українського наголосу» (1928), «Український літературний наголос» (1943 і 1947 рр.) та ін. Ці праці, крім теоретичного, мають також і велике практичне значення в справі нормалізації українського наголосу.

За редакцією і з участю Л. А. Булаховського був виданий двотомний «Курс сучасної української літературної мови» (т. I, К., 1956), який ніби підсумовує зроблене до цього часу в галузі розробки питань сучасної української літературної мови.

Серія статей, опублікованих під загальною назвою «З історичних коментаріїв до української мови», присвячена питанням історичної фонетики, морфології та синтаксису української мови.

У полі зору наукових інтересів Л. А. Булаховського були також і питання дослідження художньої мови Т. Г. Шевченка, М. Т. Рильського, формування та розвитку літературних мов.

Завершальною працею, яка підсумовувала все зроблене як Л. А. Булаховським, так і іншими мовознавцями у вивченні походження української мови та її місця серед інших слов'янських мов, дослідження фонетичних та граматичних явищ української мови в їх історичному розвитку та деяких фактів історії української літературної мови, є монографія Л. А. Булаховського «Питання походження української мови» (К., 1956). Книгу характеризує глибокий історизм, документальність та серйозна наукова аргументованість досліджуваних фактів.

Широко відомі як у Радянському Союзі, так і за його межами, особливо у слов'янському світі, праці Л. А. Булаховського з проблем слов'янського мовознавства. У цій галузі він створив праці загального, методологічного характеру («К истории взаимоотношений славянских литературных языков», 1951; «Порівняльно-історичний метод і вивчення слов'янських мов у світлі вчення Й. В. Сталіна про мову», 1952), а також праці, присвячені розробці конкретних питань слов'янознавства («Акцентологический комментарий к польскому языку», 1951; «Акцентологический комментарий к чешскому языку», вып. I, 1953; вып. II і III, К., 1956) і ряд інших праць з питань акцентологічної системи як слов'янських мов у цілому, так і окремих з них (болгарської, македонської та ін.).

До питань загального мовознавства Л. А. Булаховський виявляв неослабний інтерес усе своє життя. У різні часи він написав у цій галузі і такі статті та праці: «Математика і мова», 1911; «Наука про мову», 1918; «Походження та розвиток мови», 1925; «Основи мовознавства», 1928; «Основи мовознавства», вид. 2, 1931; «Мова і раса», 1941; «На путях материалистического языкознания» («Правда», 1950, 13 червня); «Нариси з загального мовознавства», 1952; «Введение в языкознание», ч. II, 1953, та

ін. Такі з них, як «Введение в языкознание», ч, II, перекладені на грузинську, болгарську, китайську та польську мову.

Л. А. Булаховському належить багато праць про лінгвістичну спадщину вітчизняних, мовознавців — Ф. І. Буслаєва, Є. К. Тимченка, О. О. Потебні, І. І. Срезневського, О. О. Шахматова та ін.

Інтенсивну науково-дослідницьку діяльність Л. А. Булаховський поєднував з практикою роботи середньої та вищої школи. Поряд з розробкою програм та підготовкою підручників для середньої школи ще в 20-х роках вчений приділяв багато уваги питанням теорії та практики викладання української та російської мов як у середній, так і у вищій школі. З-під його пера виходять статті: «Порівняльне вивчення української й російської мов» («Шлях освіти», 1924, № 11–12); «Кілька уваг до програм рідної мови для 2-го концентру шкіл соцвиху» («Шлях освіти», 1926, № 11); «Методичні уваги для вчителя старшого концентру трудшколи» (1927); «Некоторые вопросы общего языковедения в практике школы» («Родной язык и литература в школе», 1928, № 2); «Грамматика в новой школе» («Путь просвещения», 1926, № 4–5); «Лінгвістика на факультеті профосу ІНО» (Записки Харківського ІНО, т. I, 1926), «Методика мови і літератури» (1930); «Підручники з української мови для середньої школи» («Українська мова в школі», 1952, № 3) і багато інших. Л. А. Булаховський створив для філологічних факультетів університетів і педінститутів підручники й посібники майже з усіх галузей мовознавства.

Як справжній радянський учений Л. А. Булаховський брав активну участь у громадському житті. Він обирався депутатом Верховної Ради Української РСР, був постійним членом багатьох громадських організацій.

За видатні заслуги в розвитку радянського мовознавства Л. А. Булаховський був нагороджений орденом Леніна, двома орденами Трудового Червоного Прапора і медалями.

Наукова громадськість назавжди збереже пам'ять про невтомого трудівника науки і видатного вченого-мовознавця Леоніда Арсенійовича Булаховського.

*К. К. Цілуйко*



## Сава Чавдаров\*

(1892–1962)

Педагогічна наука і народна освіта нашої республіки зазнали тяжкої втрати: 20 вересня після тривалої хвороби на 70 році життя помер видатний учений-педагог, заслужений діяч науки УРСР, член-кореспондент Академії педагогічних наук РРФСР Сава Христофорович Чавдаров. Пішла від нас людина великої душі і глибокої думки, друг і наставник учителів який усе своє життя віддав школі.

У молоді роки С.Х. Чавдаров працює вчителем і разом з тим шукає нових шляхів і методів навчання й виховання юного покоління. У ці пошуки, як згодом і в наукову роботу, Сава Христофорович вкладає весь жар свого серця, силу своєї думки радянських людей. Він учив у школі дітей, учив студентів; його наукові праці, яких налічується понад 160, підручники з педагогіки, методичні посібники, сміливі розвідки з історії педагогічної думки ще довгі роки будуть для українського вчительства джерелом мудрих порад. На підручниках професора Чавдарова вчилися і вчать української мови мільйони дітей Радянської України.

Вдумливий дослідник у галузі педагогіки, С.Х. Чавдаров береться завжди за найважче, розробляє найбільш актуальні і складні педагогічні проблеми. До його слова уважно прислухаються молоді науковці, для яких він був взірцем служіння науці, справі народної освіти. Очолоючи довгий час Науково-дослідний інститут педагогіки УРСР, а потім кафедру педагогіки Київського державного ордену Леніна університету ім. Т.Г. Шевченка, Сава Христофорович

---

\* С. Х. Чавдаров. Радянська школа. 1962. № 10. С. 96.

з батьківською чуйністю і терпеливістю допомагав науковим працівникам у їх творчих шуканнях.

Ім'я професора Чавдарова широко відоме за межами нашої республіки. Не було в педагогічному житті країни такої визначної події, в якій би Сава Христофорович не брав діяльної участі. Не багато знайдеться в радянській педагогіці важливих питань, яких би не торкнулась його допитлива думка.

Навіть тяжко хворий, Сава Христофорович в усіх своїх помислах був з школою, з учительством. У численних працях, журнальних та газетних статтях розробляє він важливі питання педагогічної теорії й практики, дає поради, застерігає від помилок. Активно співробітничав як член редколегії в журналі «Радянська школа». Партія і уряд високо оцінили науково-педагогічну діяльність С. Х. Чавдарова, нагородивши його орденом Трудового Червоного Прапора і медаллю «За доблесну працю у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 рр.». А ще зовсім недавно вчителі України щиро вітали свого вірного друга з нагоди одержання ним першої премії ім. К. Д. Ушинського.

А ось нині ми в глибокому сумі схиляємо голови біля його могили. Пам'ять про благородну людину, педагога-творця, вченого-патріота житиме завжди в наших серцях. Ще довгі роки розмовлятиме він з нами зі сторінок своїх мудрих книг-порадників.

## Борис Ларін\* (1893–1964)

26 березня ц.р. у Ленінграді смерть перетяла блискучу багатогранну наукову творчість дійсного члена АН Литовської РСР, члена-кореспондента АН УРСР, заслуженого діяча науки РРФСР, професора Б. О. Ларіна.

Народився Борис Олександрович 17 січня 1893 р. у м. Полтаві, закінчив Київський університет. Б. О. Ларін — учений широкого наукового обрію. Він працював у галузі русистики, україністики, прекрасно знав балтійські мови, був ученим санскритологом-іраністом. Його філологічні інтереси не обмежувалися мовознавством. Він досліджував стилістику і поетику класичної та сучасної літератури, перекладав давні індійські твори, литовську прозу.

Наукова творчість Бориса Олександровича позначена постановкою цілої низки нових проблем, відкриттям нового фактичного матеріалу, блискучим аналізом. Інтуїція справжнього вченого, сміливість і творча наснага виявляються в кожній його праці. Прозорий і чіткий стиль, що межує часом з афористичністю, емоційний виклад, пристрасть і невтомність, яскраві спалахи оригінальних думок, вічні пошуки нового, невблаганність до всього відмиряючого в науці і закоханість у нове — ось що характеризує праці Б. О. Ларіна.

У галузі русистики з його ім'ям пов'язані дослідження різних питань історії мови, діалектології, лексикології, фразеології, стилістики й граматики. Він опублікував такі капітальні праці,

---

\* Борис Олександрович Ларін. Українська мова і література в школі. 1964. № 5.С. 96.

як «Парижский словарь московитов 1586 года» (1948), «Русская грамматика» Лудольфа 1696 года» (1937), «Русско-английский словарь-дневник Ричарда Джемса (1618–1619 гг.)» (1959) та ін.

В українському мовознавстві Борис Олександрович проорав глибоку борозну. Він був ініціатором підготовчих робіт до складання атласу української мови, написав «Програму для збирання матеріалів до діалектологічного атласу української мови» (з інструкцією), 1948, 2-е вид. 1949. Передбачаючи нове піднесення діалектологічної науки, Борис Олександрович у 1960 р. писав: «... треба подесятерити свої зусилля, щоб три східнослов'янські атласи були закінчені без втрат і викривлень матеріалу. Їх уміле використання дає не менше, ніж найщасливіші археологічні знахідки. До цього мають докласти рук усі три тепер працюючі покоління діалектологів та істориків мови». Його стаття «Принципи укладання обласних словників української мови» («Діалектологічний бюлетень», вип. VI, 1956) має виняткове значення в науці про лексику народної мови в її територіальному виявленні. Він боровся за максимальну повноту збирання лексики говорів. Стаття вченого «Про народну фразеологію» («Праці X республіканської діалектологічної наради», 1961) намітила нові напрями дослідження цієї сфери мови.

Б. О. Ларін висунув нові проблеми вивчення мови міської людності. 1928 р. опублікував статтю «Мовний побут міста» («Червоний шлях», ч. 5/6, X, 1928), того ж року вийшли ще дві його праці російською мовою про лінгвістичне дослідження міста.

Борис Олександрович був великим людинолюбцем, чуйним товаришем. Ніколи не забудуть учні й колеги його щирих, доброзичливих порад, блискучих консультацій. Весь свій час, навіть призначений для відпочинку, він віддавав студентам, аспірантам, молодим дослідникам. Скільки безсонних ночей провів він над дисертаціями, скількох увів до науки.

Пам'ять про Бориса Олександровича Ларіна — вченого, друга, прекрасну людину — назавжди лишиться в серцях тих, хто його знав.

*Група товаришів*

## Олексій Русько\*

(1906–1964)

Педагогічна громадськість нашої республіки зазнала тяжкої втрати: у розквіті творчих сил 25 серпня 1964 року раптово вмер член колегії Міністерства освіти УРСР, директор Науково-дослідного інституту педагогіки УРСР, член-кореспондент Академії педагогічних наук РРФСР, доцент Олексій Микитович Русько. Відійшла від нас людина палкого серця і кипучої енергії, все життя якої було невтомною працею і творчим шуканням.

Олексій Микитович Русько народився 17 березня 1906 року в м. Білостоці, в родині робітника-залізничника. У розпалі громадянської війни почалася його трудова діяльність. Він працює учнем слюсаря, далі — ремонтним робітником, помічником слюсаря, слюсарем депо Христинівка Південно-Західної залізниці.

Вихованець комсомолу, 1925 року він вступив до Комуністичної партії і був вірним її сином, майже сорок років з честю носив високе звання комуніста-ленінця. 1928 року він закінчив робітфак, 1932 року — Київський хіміко-технологічний інститут. З 1932 року по 1938 рік працює викладачем хімії, деканом, заступником директора Київського державного педагогічного інституту ім. О. М. Горького. З 1938 року по 1944 — ректором Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка.

З 1944 року О. М. Русько — член колегії Міністерства освіти УРСР. В 1944–1958 роках працює заступником міністра освіти, а з квітня 1958 року і до останнього дня свого життя — директором Науково-дослідного інституту педагогіки УРСР.

---

\* О.М. Русько. Радянська школа. 1964. № 9. С. 112.

Будучи членом редакційної колегії нашого журналу і одним з найактивніших його авторів, він багато віддавав часу і сил справі посилення дійовості педагогічної преси, піднесення її ідейно-наукового рівня.

Олексій Микитович Русько був великий працелюб, вимогливий до себе і товаришів по роботі. Тверда принциповість, чесність, справедливість і людяність прихилили до нього серця, викликали любов і глибоку пошану.

В діяльності О. М. Руська поєднувалися якості і організатора народної освіти, і працівника педагогічної науки. Постійно дбаючи про зміцнення зв'язку школи з життям, він вніс вагомий вклад у розвиток теорії і практики навчання та виховання. Праці О. М. Руська з актуальних проблем народної освіти і педагогічної науки широко відомі в республіці та за її межами, а за підручниками та посібниками, у створенні яких він брав участь, вчать студенти педвузів і учні середніх шкіл.

Олексій Микитович вів велику громадсько-політичну роботу. З 1924 року він обирався в комсомольські, партійні та громадські керівні органи. Активно працював на громадсько-педагогічній роботі як президент Педагогічного товариства УРСР, президент педагогічної секції Товариства дружби і культурного зв'язку з зарубіжними країнами, член Республіканського комітету профспілки працівників освіти, вищої школи і наукових установ.

Заслуги О. М. Руська відзначені високими урядовими нагородами: трьома орденами Трудового Червоного Прапора і двома медалями.

Патріот, громадянин, він віддано любив Вітчизну, любив людей і вірою та правдою служив їм усе своє життя. Стійкий комуніст, самовідданий працівник народної освіти і педагогічної науки, прекрасна людина, вірний друг і товариш — таким назавжди збережеться образ Олексія Микитовича в пам'яті і серцях усіх, хто його знав.

## Василь Голубков<sup>\*</sup> (1880–1968)

11 лютого після тяжкої хвороби на 89 році життя пішов від нас визначний вчений у галузі методики викладання літератури Василь Васильович Голубков.

Наша педагогічна наука зазнала непоправної втрати. Академік В. В. Голубков належить до числа найстаріших і найавторитетніших методистів-словесників. Почавши свою педагогічну і наукову діяльність ще задовго до Великої Жовтневої соціалістичної революції, він все своє життя пов'язав з будівництвом нової школи.

В. В. Голубков народився 8 січня 1880 року в родині залізничного службовця на ст. Вичуга Костромської губернії. Освіту здобув у гімназії та Московському університеті. Ще студентом В. В. Голубков ознайомився з марксистською літературою, брав активну участь у революційному русі, і його кілька разів було заарештовано; 1902 року був висланий до м. Архангельська. Після закінчення університету В. В. Голубков викладав російську словесність у гімназіях.

З перших років радянської влади В. В. Голубков працює в Москві, поєднуючи викладацьку роботу в Гуманітарному педагогічному інституті з науково-дослідницькою діяльністю в Інституті методів шкільної роботи, в Інституті наукової педагогіки.

В. В. Голубков — один з основоположників радянської методики літератури, його перу належить перший вузівський синте-

---

<sup>\*</sup> В.В. Голубков. Українська мова і література в школі. 1968. № 3.С. 95.

тичний курс з цього предмета — «Методика преподавания литературы» (1938), широко відомі праці «Преподавание литературы в дореволюционной средней школе» (1946), «Художественное мастерство И. С. Тургенева» (1955), а також багато статей на важливі теми. Наукові інтереси В. В. Голубкова широкі і багатогранні, його праці продиктовані насущними потребами школи, життя. Тому вони стали настільними книгами всіх учителів мови й літератури нашої країни. З ім'ям В. В. Голубкова тісно пов'язана історія створення нових підручників для середньої школи і програм з курсу методики викладання літератури для вузів, методичні листи й інші директивні матеріали для учителів-словесників.

З сторінок своїх книг В. В. Голубков постає перед нами як тактовний і вдумливий педагог, який тонко розуміє педагогічну справу, вміє знайти ті методи роботи, які збуджують в учнів інтерес до літератури, навчають їх цінити і любити мистецтво.

Свої наукові інтереси В. В. Голубков поєднував з великою громадською діяльністю. Протягом багатьох років він очолював кафедру методики мови і літератури у Московському педагогічному інституті ім. В. І. Леніна, був головою Ученої ради відділу історико-філологічних дисциплін Інституту методів навчання Академії педагогічних наук РРФСР.

В. В. Голубков був організатором і активним учасником багатьох нарад і конференцій, присвячених розгляду важливих питань методики викладання літератури. З часу організації методичного журналу «Література в школі» він був незмінним членом його редколегії. За редакцією В. В. Голубкова вийшло чимало збірників і статей, в яких висвітлюються корінні питання методичної науки.

Велику увагу В. В. Голубков приділяв підготовці кадрів з методики викладання літератури, зокрема і на Україні.

Незадовго до смерті В. В. Голубкова рішенням уряду за ним було довічно закріплено звання дійсного члена Академії педагогічних наук РРФСР.

Важка хвороба і невблаганна смерть обірвала роботу В. В. Голубкова над здійсненням цікавих планів.



Всі, хто знав В. В. Голубкова, збережуть про нього пам'ять як про визначного вченого, щирого й сердечного людину, уважного вчителя і керівника, який все своє життя віддав людям.

*Кафедра методики мови і літератури  
Київського державного педагогічного інституту  
ім. О. М. Горького;*

*Відділ методики гуманітарних наук  
і сектор методики літератури  
Науково-дослідного інституту педагогіки УРСР;*

*Редколегія і колектив редакції журналу  
«Українська мова і література в школі»*

---

## Василь Сухомлинський\*

### (1918–1970)

Другого вересня раптово помер Василь Олександрович Сухомлинський — відомий педагог, Герой Соціалістичної Праці, заслужений учитель УРСР, член-кореспондент Академії педагогічних наук СРСР, директор Павлівської середньої школи Кіровоградської області.

В. О. Сухомлинський народився 15 серпня 1918 року в с. Омельник Онуфріївського району Кіровоградської області в сім'ї селянина-бідняка.

З 1935 року навчався в Кременчуцькому педагогічному інституті. Після закінчення другого курсу пішов працювати вчителем і одночасно продовжував навчатись у Полтавському педагогічному інституті, який закінчив у 1939 році.

Під час Великої Вітчизняної війни Василь Олександрович — політрук роти. Був тяжко поранений. Після лікування в 1942–1944 роках працював директором Увинської середньої школи Удмуртської АРСР, а з квітня 1944 року — завідувачим Онуфріївським райвно Кіровоградської області.

В 1947 р. В. Сухомлинського на його прохання було призначено директором Павлівської середньої школи Онуфріївського району, де він беззмінно працював до останніх днів свого життя. Тут розгорнулася плідотворна діяльність педагога-вченого. В 1955 р. Василь Олександрович успішно захистив дисертацію і йому було присвоєно вчену ступінь кандидата педагогічних наук,

---

\* Василь Олександрович Сухомлинський. Радянська школа. 1970. № 10. С. 109.

а в 1957 р. його обрали членом-кореспондентом Академії педагогічних наук РРФСР. З 1968 р. В. О. Сухомлинський — член-кореспондент АПН СРСР.

Ім'я В. О. Сухомлинського широко відоме педагогічній громадськості в нашій країні і далеко за її межами. Його наукові праці, численні статті й виступи з великим інтересом сприймалися учительством. Вони ввійдуть у скарбницю педагогічної думки.

Перу В. О. Сухомлинського належить понад 30 книг і велика кількість статей з різних питань навчання і виховання підростаючого покоління. Значне їх число видано в багатьох країнах світу.

Сумлінна праця та ратні подвиги В. О. Сухомлинського високо оцінені партією та урядом. Йому присвоєно високе звання Героя Соціалістичної Праці, заслуженого вчителя УРСР. Він нагороджений двома орденами Леніна, орденом Червоної Зірки та багатьма медалями.

Пішов з життя видатний педагог-комуніст, чудова людина, яка всі свої сили, знання й досвід віддавала улюбленій справі — навчанню й вихованню підростаючого покоління.

Світла пам'ять про В. О. Сухомлинського назавжди збережеться в серцях усіх, хто його знав.

*П. Ю. Шелест, В. В. Щербицький, О. П. Ляшко, І. К. Лутак, Ф. Д. Овчаренко, П. Т. Тронько, М. О. Прокоф'єв, В. М. Хвостов, Т. П. Янушківська, В. В. Цветков, П. П. Удовиченко, М. М. Кобильчак, П. С. Кошевський, М. П. Шевченко, І. В. Ніколаєнко, Г. С. Костюк, В. І. Чепелев, Н. М. Парф'юнова, С. П. Заволока, М. А. Хлоп'ячий, Д. Ю. Стельмухов, В. Д. Іванов, В. Т. Упиренко, Г. Г. Аришенко.*

---

## Феодосій Яковенко\*

### (1899–1971)

13 січня 1971 року після тривалої тяжкої хвороби помер колишній головний редактор видавництва «Радянська школа», член КПРС з 1925 року Феодосій Маркович Яковенко.

Ф. М. Яковенко народився 1899 року в с. Зарубинці Житомирської області в сім'ї бідного селянина. Трудову діяльність розпочав у 1918 році учителем початкової школи у с. Велика Мотовилівка Київської області. На початку 30-х років переїжджає до Києва, де працює директором залізничної школи № 4, потім інспектором міськвнв. З 1933 року Ф. М. Яковенко на партійній роботі в м. Смілі, а в 1937–1941 роках — лектор Політвідділу Південно-Західної залізниці.

У роки Великої Вітчизняної війни Ф. М. Яковенко служив у лавах Радянської Армії.

У перші повоєнні роки Феодосій Маркович очолював навчально-методичний відділ Управління шкіл Міністерства освіти УРСР. Багато сил і енергії доклав він до відбудови шкіл і налагодження їх роботи.

У 1950 році Ф. М. Яковенка призначають головним редактором видавництва «Радянська школа», де він працює до 1962 року. Останні роки перебував на пенсії.

Ф. М. Яковенко — автор навчальних посібників для дітей молодшого шкільного віку: «Українська мова» для 2 класу шкіл з російською мовою навчання, «Азбука для дошкільників» та ін.

---

\* Феодосій Маркович Яковенко. Початкова школа. 1971. № 3. С. 95.

Невтомний працівник на ниві народної освіти, педагог і пропагандист, Феодосій Маркович Яковенко всі свої знання і великий педагогічний досвід віддавав благородній справі освіти і виховання підростаючого покоління.

Феодосій Маркович Яковенко був відданим сином Радянської Батьківщини, принциповим комуністом, чудовою людяною і невтомним трудівником. Таким він і залишиться в пам'яті тих, хто його знав.

*Група товаришів*

---

## Андрій Головка\*

### (1897–1972)

5 грудня 1972 року помер Андрій Васильович Головка. Українська радянська література втратила одного із своїх основоположників, видатного письменника-інтернаціоналіста, який все своє прекрасне життя і щедрий, світлий талант віддав рідному народові — будівникові комуністичного майбутнього.

Андрій Головка, покликаний Великим Жовтнем у лави борців за щастя трудящих, з перших же років Радянської влади на Україні заявив про себе як пристрасний співець революційного оновлення світу, полум'яний патріот соціалістичної Батьківщини.

Народився А. В. Головка 4 грудня 1897 року в селі Юрки Козельщинського району на Полтавщині в селянській родині. Вчився у Кременчуцькому реальному училищі, звідки був виключений за написання революційних віршів. Під час громадянської війни в лавах Червоної Армії брав участь у боротьбі з ворогами Радянської влади. Працював викладачем школи червоних старшин у Харкові, пізніше займався сільським господарством, учителював.

Літературну діяльність Андрій Головка почав у 1919 році. Його оповідання «Пилипко», «Червона хустина», «Товариші», повісті «Зелені серцем», «Пасинки степу», романи «Мати», «Артем Гармаш», «Бур'ян» належать до золотої скарбниці української радянської літератури.

В роки Великої Вітчизняної війни А. В. Головка був на фронті військовим кореспондентом газети «Комуніст» («Радянська Україна»).

---

\* Андрій Васильович Головка. Українська мова і література в школі. 1973. № 1. С. 25.

Партія і уряд високо оцінили натхненну творчу працю Андрія Головка. За роман-епопею «Артем Гармаш» 1969 року його удостоєно Державної премії Української РСР імені Т.Г.Шевченка. Він нагороджений орденом Леніна, двома орденами Трудового Червоного Прапора, орденами Червоної Зірки, «Знак Пошани», медалями.

Андрій Васильович Головка першим в українській радянській літературі змалював повнокровний образ молодого сільського комуніста — Давида Мотузки в романі «Бур'ян», створив цілу галерею немеркнучих образів більшовиків-ленінців у романі «Артем Гармаш» — багатоплановій епопеї боротьби за Радянську владу на Україні, яскраво відтворив революційний шлях українського народу в романі «Мати». Його перу належать кращі сторінки про споконвічну братню дружбу українського та російського народів.

Від нас пішов чудовий майстер слова, глибоко народний письменник, який дав неперевершені зразки прози соціалістичного реалізму. Його твори виховують трудящих в душі любові до Радянської Вітчизни і ненависті до її ворогів, на них вчилися і продовжують вчитися представники багатьох поколінь радянських літераторів.

Українська література, весь наш народ глибоко сумують з приводу тяжкої втрати. Ім'я Андрія Головка, його талановиті твори житимуть і завжди будуть окрасою нашої соціалістичної культури.

В. В. Щербицький, І. С. Грушецький, О. П. Ляшко, О. Ф. Ватченко, Г. І. Ващенко, В. І. Дегтярьов, Н. Т. Кальченко, І. К. Лутак, О. А. Титаренко, М. М. Борисенко, В. Ю. Маланчук, Я. П. Погребняк, В. О. Сологуб, В. М. Цибулько, П. Т. Тронько, Г. І. Шевчук, П. М. Федченко, К. О. Федін, М. О. Шолохов, Г. М. Марков, М. С. Тихонов, М. М. Алексеєв, Ю. М. Верченко, С. В. Михалков, Максим Танк, М. П. Бажан, Я. В. Баш, П. М. Воронько, О. Т. Гончар, Л. Д. Дмитерко, М. Я. Зарудний, Ю. О. Збанацький, П. А. Загребельний, В. П. Козаченко, Іван Ле, Л. М. Новиченко, Б. І. Олійник, С. І. Олійник, П. Й. Панч, Л. С. Первомайський, Н. С. Рибак, Ю. К. Смолич, В. М. Собко, М. П. Стельмах, І. М. Солдатенко, М. М. Ушаков, М. З. Шамота, Ю. Ю. Шовкопляс.

---

## Тамара Горбунцова\*

### (1907–1972)

У жовтні 1972 року раптово померла Тамара Юріївна Горбунцова — досвідчений педагог, член КПРС з 1940 р., член Спілки журналістів, активний пропагандист педагогічних знань.

Вожата, вчителька, керівник системи художнього виховання дітей на Україні, директор Київського будинку піонерів, редактор українських дитячих журналів, автор багатьох книжок, брошур для вожатих, піонерів, жовтеньят — різноманітною була її діяльність. Так вона прийшла у педагогічну науку.

З 1944 року Тамара Юріївна — працівник Науково-дослідного інституту педагогіки Української РСР.

Свою творчу енергію, педагогічний досвід Т. Ю. Горбунцова щедро віддавала справі вдосконалення й забезпечення методів і прийомів викладання мови в молодших класах шкіл різного типу.

У пресі друкувалися її статті з питань методики викладання мови в початкових класах. Популярністю в учителів користуються посібники, що вийшли в серії «Бібліотека вчителя початкових класів», такі, як «Методика пояснювального читання в 1 і 2 класах», «Ігри та вправи на уроках мови», «Методичні вказівки до роботи з «Читанкою» для 2 класу» та багато інших

Т. Ю. Горбунцова — автор читанок для початкових класів, а також багатьох літературних інсценівок, п'єс для молодших школярів.

Наукову роботу Т. Ю. Горбунцова завжди поєднувала з громадською, систематично виступала з лекціями для вчителів

---

\* Тамара Юріївна Горбунцова. Початкова школа. 1973. № 1. С. 95.



початкових класів. В останні роки життя Т. Ю. Горбунцова на громадських засадах працювала деканом Республіканського університету педагогічних знань.

Протягом кількох років Т. Ю. Горбунцова очолювала партійну організацію НДІ педагогіки УРСР, неодноразово обиралася до Ленінського райкому та ревізійної комісії Київського міськкому КП України, тричі була депутатом райради міста Києва. Вона удостоєна кількох урядових нагород.

Пішла з життя скромна і чуйна людина, невтомна працівниця, яка користувалася заслуженим авторитетом серед педагогічної громадськості. Тепла згадка про неї зберігатиметься в наших серцях.

---

## Олександр Корнійчук\*

### (1905–1972)

14 травня 1972 року після тяжкої тривалої хвороби помер Олександр Євдокимович Корнійчук. Наша партія і Батьківщина втратили свого вірного сина, видатного художника, яскравий талант і кипуча енергія якого були беззавітно віддані будівництву комуністичного суспільства, благородній справі зміцнення миру між народами.

Олександр Євдокимович Корнійчук народився 25 травня 1905 року в селищі Христинівка Черкаської області, в родині залізничника.

Робітник ремонтних майстерень, Олександр Євдокимович за комсомольською путівкою з 1923 року вчився на робітфаці, в 1929 році закінчив літературний факультет Київського інституту народної освіти.

Того самого року Київський театр робітничої молоді ставить перший твір молодого автора «На грані». Відтоді все життя письменника було нерозривно пов'язане з драматургією. В період перших п'ятирічок він виступає з п'єсами «Загибель ескадри», «Платон Кречет», «Правда», «Богдан Хмельницький», «В степах України», які увійшли в золотий фонд багатонаціонального радянського мистецтва.

Під час Великої Вітчизняної війни О. Є. Корнійчук був у Радянській Армії на партійно-політичній роботі. Створені ним у ці роки п'єси «Фронт» — сміливий, новаторський, що став все-світньовідомим, твір про війну, — «Партизани в степах України»

---

\* Олександр Євдокимович Корнійчук. Українська мова і література в школі. 1972. № 6. С. 39.

яскраво розкривали героїчний подвиг радянського народу в боротьбі з фашизмом.

Широке визнання здобули його післявоєнні п'єси: «Приїздить у Дзвонкове», «Макар Діброва», «Калиновий гай», «Сторінка щоденника», «Мої друзі», «Пам'ять серця». Вони користуються гарною любов'ю у радянських глядачів, поставлені на сценах театрів багатьох країн світу, його перу належить ряд кіносценаріїв, критичних і публіцистичних робіт. В творах Олександра Корнійчука самотньо і яскраво втілились незборимий дух, велич і краса будівників нового життя, відображені славні сторінки з літопису діянь і подвигів наших сучасників. Пристрасна, глибоко партійна, нерозривно зв'язана з народним життям творчість Олександра Корнійчука стала великим вкладом у розвиток літератури соціалістичного реалізму.

Для письменника-комуніста Олександра Євдокимовича Корнійчука напружена творча робота була завжди невіддільна від великої громадсько-політичної діяльності. Протягом багатьох років він був головою правління Спілки письменників України і секретарем правління Спілки письменників СРСР. У 1943–1944 роках О. Є. Корнійчук — заступник народного комісара закордонних справ СРСР і народний комісар закордонних справ УРСР. У 1944–45 роках він призначається головою Комітету в справах мистецтв при Раді Народних Комісарів УРСР, у 1953–54 роках — першим заступником Голови Ради Міністрів Української РСР.

Олександр Євдокимович Корнійчук на XIX, XX, XXII, XXIII і XXIV з'їздах партії обирається членом Центрального Комітету КППС, а на XVI, XVII, XVIII, XXI, XXII, XXIII, XXIV з'їздах КП України — членом ЦК КП України, в 1953–54 роках — членом Президії ЦК КП України.

О. Є. Корнійчук був депутатом Верховної Ради СРСР і Верховної Ради УРСР усіх скликань. З 1967 року і до останніх днів свого життя він був Головою Верховної Ради УРСР.

Як заступник голови Радянського Комітету захисту миру і член Президії Всесвітньої Ради Миру О. Є. Корнійчук брав активну участь у міжнародному русі боротьби за мир.

О. Є. Корнійчук був обраний дійсним членом Академії наук СРСР і Академії наук УРСР.

За видатні заслуги перед Батьківщиною Олександрові Євдокимовичу Корнійчуку присвоєно високе звання Героя Соціалістичної Праці, його нагороджено чотирма орденами Леніна, орденами Жовтневої Революції, Червоного Прапора, Червоної Зірки, багатьма медалями. Він удостоєний міжнародної Ленінської премії «За зміцнення миру між народами», п'яти Державних премій СРСР і Державної премії Української РСР імені Т. Г. Шевченка.

Від нас пішов полум'яний комуніст, неповторний художник, письменник-гуманіст, один з творців соціалістичного мистецтва, невтомний борець за мир і прогрес у всьому світі, людина великої, щедрої душі.

Ім'я Олександра Євдокимовича Корнійчука, його світлий образ назавжди залишаться в пам'яті радянських людей.

Л. І. Брежнєв, Г. І. Воронов, В. В. Гришин, А. П. Кириленко, О. М. Косигін, Ф. Д. Кулаков, Д. А. Кунаєв, К. Т. Мазуров, А. Я. Пельше, М. В. Підгорний, Д. С. Полянськнй, М. А. Суслов, О. М. Шелепін, П. Ю. Шелест, В. В. Щербицький, Ю. В. Андропов, П. Н. Демічев, П. М. Машеров, В. П. Мжаванадзе, Ш. Р. Рашидов, М. С. Соломенцев, Д. Ф. Устинов, І. В. Кантонов, К. Ф. Катусев, Б. М. Пономарьов, Г. Ф. Сизов, О. П. Ляшко, І. К. Лутак, М. П. Георгадзе, К. О. Фурцева, В. Ф. Шауро, О. О. Єпішев, М. В. Келдиш, Є. М. Тяжельников, О. А. Титаренко, Н. Т. Кальченко, О. Ф. Ватченко, Г. І. Ващенко, В. І. Дегтярьов, М. М. Борисенко, Ф. Д. Овчаренко, Я. П. Погребняк, В. О. Сологуб, І. С. Грушецький, С. О. Стеценко, П. Т. Тронько, П. М. Федченко, В. М. Цибулько, О. П. Ботвин, Г. Г. Абашідзе, А. Т. Алімжанов, Т. Аскарров, М. П. Бажан, А. П. Беляускас, Е. А. Беекман, П. П. Боцу, О. Т. Гончар, М. А. Ібрагімов, Г. М. Марков, В. П. Козаченко, Л. М. Леонов, С. В. Михалков, С. С. Наровчатов, Л. М. Новиченко, П. Д. Салинський, К. М. Симонов, М. Танк, Ю. К. Смолич, О. О. Сурков, М. С. Тихонов, Е. С. Топчян, М. Турсун-заде,

К. О. Федін, О. Б. Чаковський, М. О. Шолохов, Р. М. Есенов,  
А. І. Янсон, К. Яшен, Л. О. Куліджанов, М. О. Пономарьов,  
Н. В. Попова, Т. М. Хренников, М. І. Царьов, А. М. Гіренко,  
Ю. Н. Єльченко, Б. Є. Патон, Н. М. Ужвій, А. В. Головка,  
Ю. О. Збанацький, І. Л. Ле, П.Й, Панч, Н. С. Рибак, М. П. Стельмах.

---

## Боніфатій Саженьюк\* (1890–1975)

Пішла з життя скромна і чуйна людина, невтомна працівниця, яка користувалася заслуженим авторитетом серед педагогічної громадськості. Тепла згадка про неї зберігатиметься в наших серцях.

На 85 році життя пішов від нас ветеран народної освіти, заслужений учитель УРСР, член КПРС Боніфатій Сидорович Саженьюк. Понад шістьдесят років невтомної праці Боніфатій Сидорович присвятив навчанню й вихованню дітей.

Б. С. Саженьюк народився 17 грудня 1890 року в с. Надросівці Володарського району Київської області. Вісімнадцятирічним юнаком розпочав він свою трудову діяльність учителем початкової школи, а потім багато років працював директором школи, інспектором, директором Київського обласного інституту вдосконалення вчителів. З 1950 по 1970 рік Б. С. Саженьюк — старший редактор видавництва «Радянська школа». За цей час він, досвідчений учитель-практик і методист, відредагував багато підручників і методичних посібників для загальноосвітніх шкіл.

Б. С. Саженьюк є автором нині чинного Букваря, підручників з української мови для 1–3 класів, а також ряду методичних посібників для вчителів.

Багаторічна плідна діяльність Боніфатія Сидоровича в галузі народної освіти і видавничої справи дістала високу оцінку: його нагороджено орденом Леніна та багатьма медалями.

---

\* Боніфатій Сидорович Саженьюк. Початкова школа. 1975. № 10. С. 95.

Б. С. Саженьок був людиною великої творчої наснаги і все своє життя, всі сили, знання й енергію віддав почесній і благородній справі — навчанню і вихованню молодого покоління.

Світлий образ Б. С. Саженьюка назавжди залишиться в пам'яті тих, хто його знав, хто з ним працював.

---

## Василь Смаль\*

### (1930–1987)

Педагогічна громадськість республіки зазнала тяжкої втрати. 10 листопада 1987 р. передчасно пішов з життя проректор Київського педагогічного інституту імені О. М. Горького, член КПРС з 1954 р., професор Василь Захарович Смаль.

В. З. Смаль народився 4 квітня 1930 р. в селі Глупанин Ровенської області в сім'ї селянина. Вищу освіту здобув на історичному факультеті Львівського педагогічного інституту. Трудову діяльність розпочав у 1952 р. вчителем, директором у школах Львівської області. Після закінчення у 1958 р. аспірантури працював науковим співробітником НДІ педагогіки УРСР, з 1967 р. — у Київському педінституті ім. О. М. Горького на посадах доцента, завідуючого кафедрою педагогіки, проректора по навчальній роботі.

В. З. Смаль проводив плідну педагогічну й наукову роботу. Він автор більше ста друкованих праць з теорії та історії педагогіки, його книги «Школа і освіта в країнах народної демократії», «Два світи — дві системи освіти», «Досвід трудового виховання і політичного навчання учнів у школах соціалістичних країн», «Педагогічні ідеї Івана Франка», «Народна освіта в Українській РСР» завоювали визнання широкого кола читачів. Особливо великий вклад вніс В. З. Смаль у вивчення і пропаганду педагогічної спадщини В. О. Сухомлинського.

Велику участь брав В. З. Смаль у громадсько-політичному житті. Він був членом комітету по освіті республіканської комісії

---

\* Василь Захарович Смаль. Радянська школа. 1987. № 12. С. 96.



ЮНЕСКО, науково-методичних рад Міністерства освіти СРСР і УРСР, членом редколегії збірника «Вища і середня педагогічна освіта». В.З. Смаль — один з ініціаторів творчої співдружності педагогічних вузів соціалістичних країн.

Упродовж багатьох років В.З. Смаль був активним членом редакційної колегії журналу «Радянська школа».

В.З. Смаль виявив себе здібним і умілим організатором, принципним комуністом, чуйним і вимогливим керівником. Він здобув заслужений авторитет і глибоку повагу серед студентів, аспірантів і викладачів, усіх, з ким працював. Його заслуги перед Батьківщиною відзначені урядовими нагородами.

Світла пам'ять про Василя Захаровича Смаля, вірного сина Комуністичної партії, вченого-педагога назавжди залишиться в серцях тих, хто його знав.

*Міністерство освіти УРСР; Республіканський комітет профспілки працівників освіти, вищої школи і наукових установ; Педагогічне товариство УРСР; редколегія і редакція журналу «Радянська школа»*

**Некрологи  
у виданнях української діаспори  
1980–2010-х років**

*«Відгукніться» (Торонто, Канада, 1988 – дотепер)*

*«Рідна школа» (Нью-Йорк, США, 1964 – дотепер)*

## Фалина Кульчицька-Любінецька\* (1904–1988)

### ВЕЛИКА ВТРАТА

Св. п. Ф. Кульчицька-Любінецька

Щораз частіше відходять від нас люди, які протягом довгих років були виховниками нашої молоді, гартували молоді душі, приготувляли до самостійного життя, чи то було це в краю, чи пізніше на еміграції, чи вже в Америці.

Одною з таких людей була проф. Фалина Кульчицька-Любінецька, що її похорони відбулися дня 22 жовтня 1988 р. в Детройті, Міч.

Народилася Покійна 5 жовтня 1904 р. в селі Чесниках, Рогатинського повіту, в патріотичній сім'ї о. Миколи Любінецького і Юлії з Медвецьких, де з роду в рід плекали національні почування. Після закінчення гімназії працювала як виховниця пластової молоді, студіюючи у Львівському Тайному Університеті, який закінчила дипломом магістра славістики. Дальше працює вже в підпільному Пласті і вчить в різних середніх школах Тернополя, Станиславова і Львова. Під час большевицької окупації Галичини Фалина Любінецька вчила в Педагогічному Інституті у Львові, підготовляю чи в тодішніх умовах молоді вчительські кадри, і багато її колишніх учениць пригадують собі до сьогодні свою невтомну вчительку. Прийшла німецька окупація й праця у відділі суспільної опіки Українського Центрального Комітету в Кракові, а далші, коли большевиць-

---

\* Любінецький Ю. Велика втрата. Св. п. Ф. Кульчицька-Любінецька. Рідна школа. 1989. Ч. 1 (92). С. 22.

ка навала вдруге наближалася до Галичини, Фалина переїхала до Відня, де разом із своєю сестрою Мілюсею Огоновською щасливо перейшла большевицькі репресії і після закінчення війни опинилася в таборі переселенців у Карлсфельді коло Мюнхену в Німеччині.

До сьогодні пам'ятаю слова піддержки, заохоти і любови покійної продовжувати мої молодечі стремління і студії в тяжких обставинах життя. Пізніше, в таборі Берхтесгаден у південній Німеччині, продовжує працю пластової виховниці та вчительки, а також працювала в канадському консульстві в Мюнхені.

Після виїзду до Америки, в 1949 р., замешкала в Детройті, Міч., та була одною з перших організаторів Пласту і Школи Українознавства. Виконувала різні функції в проводі Пластової Станиці, провадила педагогічні курси для молодих учительських кадрів та призначена інспектором Шкільної Ради при УККА, а також була діяльним членом управи Централі Опікунів Шкіл Українознавства. При цьому активізується в Союзі Українок і в Самопомочі та часто дописує до «Свободи», «Народної волі» і «Нашого життя» на теми виховні та української мови.

Розуміється, заробляє щоденною працею, як рентгенологічний технік у шпиталі та доглядає з великою любов'ю і посвятою серцево хвору сестру Мілюсю.

Після смерти свого дорогого чоловіка, інж. Євгена Кульчицького, передає поволі численні функції в молодші руки, але її рухлива натура не спочиває: пише спомини, дальше дописує до української преси і цікавиться нашим життям у Детройті та в діаспорі. Любить провадити довгі дискусії на теми минулого і сучасного. Журиться майбутністю нашої молоді.

Невблаганна хвороба вичерпує її сили, й серце перестає битися навіки. Традиційне пластове «Ніч вже йде...» закінчує похоронні відправи, якими проводив о. Севастіян Саболь. Після цього відбулися поминки в Українському Культурному Центрі у Воррені, коло Детройту, при участі представників Пласту, «Рідної Школи», «Союзу Українок», «Самопомочі», членів роди-

ни, приятелів і знайомих. Проводив поминками голова Осередку Пластунів-Сеньйорів інж. Ігор Король.

При кінці поминок усім людям, які відпроваджували покійну на вічний спочинок, — представникам організацій, членам хору та всім, які опікувалися хворою перед смертю, а головню Ігореві і Стефі Королям, організаторам цілого похорону — сердешно подякував братанок проф. Фалини Кульчицкої-Любінецької від найближчої родини.

Хай вільна американська земля буде їй легкою!  
Вічная Пам'ять!

*Юрій Любінецький*

---

## Дмитро Кислиця-Ієвлев<sup>\*</sup>

### (1912–1993)

У грудні 1993 року відійшов у вічність відомий учений, мовознавець, професор Дмитро Варламович Кислиця-Ієвлев.

Народився він 7-го листопада 1912 року на Донеччині. Був надзвичайно здібною, працьовитою і дуже скромною людиною. Та здібність повела його від початкової школи в рідному селі Сонцівка, через Педагогічний інститут в Юзівці, а потім в Маріуполі, аж до аспірантури при Академії наук в Києві й док-торату в Оттавському університеті. З аспірантури бл. п. Дмитро Варламович був запрошений до Львівського університету, але війна перервала наукову кар'єру. Через якийсь час, з тисячами інших, пішов на еміграцію. У Німеччині він викладав українську мову в українській таборовій гімназії.

Згодом ректор Академії УАПЦ (Української Автокефальної Православної Церкви) у Мюнхені проф. П. Ковалів запросив Дмитра Варламовича викладати історичну граматику української мови. У 1947 році він переїхав до Канади. У Торонто заснував новий часопис Наш вік; переїхавши до Монтреалю, працює на посаді редактора радіомовлення.

Після здобуття докторату бл. п. Кислиця-Ієвлев переїхав до США, в Оклендський університет. Від 1970 до 1976 року був редактором журналу Нові дні, професором університету. Створена ним Граматика української мови здобула широке визнання й перевидана Шкільною Радою. Цим підручником користуються вчителі та учні наших шкіл українознавства.

---

<sup>\*</sup> Проф. д-р Дмитро Кислиця-Ієвлев. Рідна школа. 1994. Ч. 1 (107). С. 33.

У 1984 році Дмитро Варламович переклав з російської на українську мову спогади генерала Петра Григоренка.

Похований Д. В. Кислиця-Ієвлев 14-го грудня 1993 року в столиці Канади Оттаві.

Рідним покійного ми висловлюємо щире й глибоке співчуття.

Вічна Йому пам'ять!

*Управа Шкільної Ради*

---

## Ніла Безкоровайна-Стецьків\* (1921–1998)

Ніла Стецьків, дочка композитора Василя Безкоровайного і Стефанії Стебницької, народилася 27-го червня 1921 року в Тернополі.

Освіту здобула в гімназіях Золочева, Тернополя і Львова. Іспит зрілости зложила в 1939 році у Львові.

Вже змалку виявила зацікавлення до мистецтва, чому сприяла родинна атмосфера у домі її батьків.

Студіювала у Львівському державному університеті ім. І. Франка українську філологію, музику в музичнім інституті ім. Миколи Лисенка, а мистецьке слово в драматичній студії під про-водом В. Бендерського, Блавацького і Йосипа Гірняка.

В лютому 1941 року була арештована НКВД за приналежність до Організації Українських Націоналістів, суджена у відомому львівському процесі 59-ти та чудом врятувалася з тюрми.

Бурхливі воєнні роки не сприяли нормальному розвитку її таланту, тому студіювала «реальні фахи», такі як агрономію і фармацію.

На еміграції продовжувала студії на університеті в Інсбруці в Австрії. Крім того займалося мистецтвом, хоч і в аматорській формі. В Інсбруці, де опинилося багато наших студентів, керувала жіночим квітетом «Соловки» та виступала з ним на студентських і громадських академіях.

В Австрії в місті Ляндек вступила до «Драматичних студій» Йосипа Гірняка і Олімпії Добровольської та вивчила техніку

---

\* Св. п. Н. Безкоровайна-Стецьків. Рідна школа. 1998. Ч. 3 (121). С. 33.



сценічного мистецтва і мистецьке слово. В 1948 році переїхала з театром Йосипа Гірняка в Баварію. Там запізнала д-ра Євгена Стецьківа і в 1949 році вийшла за нього заміж.

З чоловіком виїхала 1949 року до Америки і поселилась у місті Баффало. Тут народились діти Андрій і Рома. Тут присвятила себе сім'ї і вихованню дітей та найшла час на суспільну роботу в українській громаді міста Баффало і околиці.

Разом з подружжям Юрія і Ірини Лаврівських створила драматичний гурток «Чайка». Виступала з декламаціями і в різних сценічних постановках, та на радіо в українських радіопередачах в місті Баффало. Довгі роки вчителювала в Рідній Школі. Вчила українську мову і літературу та була кілька років директором школи.

В Баффало належала до місцевого відділу Союзу Українок Америки, де часто виступала на їх імпрезах і на тих, які влаштуувала Окружна рада СУА.

В 1989 році переїхала з чоловіком на Фльориду, де поселилась в місті Сарасота. Тут вона включилась в громадську працю місцевої української громади в Норт Порті. Найбільшу діяльність проявила в Союзі Українок.

Щоб зібрати фонди на наші добродійні цілі, наприклад на гуманітарну допомогу Україні чи на Український музей в Нью Йорку, св. п. Ніля разом із своїм чоловіком влаштуували вечори поезії і гумору не лише Норт Порті, але в різних місцевостях нашого поселення: в Баффало, в Чикаго, в Клівленді, у Філадельфії, в Бавнд Бруку і в Гантері.

В останніх роках св. п. Ніля впорядкувала музичну спадщину свого батька, композитора Василя Безкоровайного, поробила копії його музичних творів і передала їх музичним бібліотекам у Києві, Львові і Тернополі.

Ніля дописувала до української преси: щоденника «Свобода» і журналу СУА «Наше життя».

До останнього дня свого трудолюбивого життя була активною в нашій українській громаді чи то влаштувуючи репрезентативну виставку писанок в університетській бібліотеці міста Сарасота, чи то приготовляючи ревію «Львів колись — Львів те-

пер», до якої уложила текст та дібрала музику, знайшла виконавців «артистів».

Нагла і несподівана смерть Нілі на 77-му році життя була дуже болючим ударом не лише для її мужа і дітей, але для цілої нашої громади, яка її любила і поважала. Доказом того були величаві похорони, прощальні промови, листи і телефони з висловами співчуття та щедрі пожертви на українські добродійні цілі. 920 дол. зложено замість квітів в пам'ять Нілі Стецьків, а українські письменники, поетеси Ганна Черінь, Ярина Зоряна і поет Павло Глазовий написали поезії з присвятою Н. Стецьків.

*Глибоке співчуття мужові та дітям висловлює  
Шкільна Рада.*

## Василь Іванчук\*

### (1927–1998)

27-го серпня 1998 року відійшов у вічність на 72 році життя бл. п. Василь Іванчук.

Народився В. Іванчук в селі Мошковка на Житомирщині 1927 року. Під час Другої світової війни був у рядах 1-ої Української Дивізії Української Національної Армії, а після її закінчення як полонений перебував у Австрії. В 1961 році емігрував до Канади й поселився в Торонто. Тут одружується і в 1958 році переїхав до Клівленду, США. Відразу бере активну діяльність у громадському житті, а зокрема він включається в працю на шкільній ниві. Став учителем школи Українознавства Т-ва «Рідна Школа», де впродовж 13 років навчав учнів української мови та літератури. Після цього став директором школи. На цьому становищі він був 16 років. У 1989 році залишає школу Т-ва «Рідна Школа». Одначе його скоро запросили вчителювати до школи українознавства ім. Т. Шевченка при Соборі св. Володимира в Пармі, де невдовзі стає директором і керує школою аж до свого захворювання в 1998 році. Впродовж довгих років був педагогічним дорадником шкіл українознавства Шкільної Ради при УККА, членом комісії підручкової й кінцевих іспитів та Товариського Суду Шкільної Ради. Як довголітній учитель української мови та літератури, в 1990–91 роках був обраний «Українцем року» українськими злученими організаціями в Пармі.

---

\* Пам'яті Директора Василя Іванчука. Рідна школа. 1998. Ч. 3 (121). С. 33.

З відходом В. Іванчука наше шкільництво втратило чільного й заслуженого українського педагога, а українська громада — визначного громадського діяча та палкого патріота.

Дружині Покійного, його донькам та усій родині, — Шкільна Рада та всі колеги рідношкільники висловлюють глибоке та щире співчуття з причини невіджалуваної втрати, а Покійному Вічна Пам'ять.

## Дмитро Нитченко-Чуб\* (1905–1999)

У 1999 році поховала з великим жалем українська громада Австралії свого визначного культурно-освітнього діяча, Дмитра Ниченка-Чуба.

Покійний був головним рушієм українського життя Австралії, представником і почесним членом Українських Працівників Літератури для Дітей і Молоді на Австралію, де проводив незвичайно успішні «тримісячники української книги», сам написав та видав чимало книжок із ділянки української літератури та мови, як теж книжечок для дітей. Брав активну участь в організації українознавчого шкільництва в Австралії, зокрема гуртував молоді літературні таланти, влаштовуючи для них конкурси творчих писань.

Довгі роки листувався із письменником Борисом Антоненком-Давидовичем в Україні, і коли тільки прийшла можливість відвідувати Україну, їздив туди нав'язував зв'язки з її літературним світом та допомагав у відродженні культурного життя на Батьківщині.

В його ж пам'ять Ліга Українських Меценатів встановила нагороду за поширення української книжки.

---

\* Відійшли від нас... Відгукніться [Видає Світова Координаційна Виховно-Освітня Рада При Світовому Конгресі Українців]. 2000–2001. Ч. 15–16. С. 49.

---

## Мирослав Семчишин\*

### (1910–1999)

5 лютого 1999 року несподівано помер у Чикаго проф. Мирослав Семчишин, відомий діяч на культурно-навчальній ниві.

Народився 26 серпня 1910 року у Золочеві (Львівщина). У 1933 році закінчив студії славістики, в 1936–38 роках був учителем української мови в Українській Академічній Гімназії у Львові. В 1939–41 роках був старшим викладачем Державного Педагогічного інституту і співробітником інституту мовознавства Львівського філіялу Академії Наук. У роках 1941–1944 працював у шкільному відділі Українського Допомогового Комітету у Львові, а згодом як емігрант у такому ж Комітеті у Відні. Після закінчення Другої світової війни викладав українську мову в українській гімназії в Зальцбурзі. В 1947 році прибув до Англії, був учителем у польському коледжі, редактором журналу «Українська Думка», а в 1954–55 роках співробітником українського відділу Дослідного інституту ССРСР у Мюнхені. Видав працю «Освітня система радянської України».

В 1955 році виїхав до США і проживав у Чикаго. Проф. Семчишин став першим редактором «Українського життя», а від 1961 року працював викладачем в учительському коледжі, Чикагське відділення Іллінойського університету.

У 1978 році вийшов на емеритуру. Написав декілька наукових праць, з яких широко відома праця «Тисяча років української культури».

---

\* Відомий педагог і довголітній співробітник «Рідної Школи» помер у Чикаго. Рідна школа. 1999. Ч. 1 (122). С. 33

Проф. Семчишин був дійсним членом НТШ та впродовж багатьох років головою осередку НТШ в Чикаго.

До кінця життя він працював у ділянці шкільництва, був першим директором півторарічного українознавчого курсу, першого цього роду курсу на терені Чикаго; він опрацював українознавчі програми навчання для рідного шкільництва.

Українознавче шкільництво втратило свого чільного і видатного діяча. Шкільна Рада висловлює глибоке співчуття шановній родині проф. Мирослава Семчишина.

---

## Володимир Балагура\* (1910–2000)

Минулого року відійшов у Вічність в місті Овієдо на Флориді в ЗСА визначний педагог, дитячий письменник та редактор журналу для дітей «Веселка» впродовж сорока одного року, Володимир Балагура.

Журнал «Веселка» був найкращим, а згодом і єдиним періодиком для дітей, який виконав впродовж десятиліть величезну виховну роботу для цілих поколінь українських дітей у діаспорі.

Покійний був сам і письменником, видав кілька книжок для дорослих, а зокрема для дітей, незвичайно високої вартосте збірку оповідань з історії України «Меч і книга», яка дочекалася трьох видань, в тому числі і в Україні.

Світова Координаційна Виховно-Освітня Рада та Редакція «Відгукніться» клоняють голови перед світлою пам'яттю цих наших Педагогів-Громадян та складають щире співчуття їх Родинам.

---

\* Відійшли від нас... Відгукніться [Видає Світова Координаційна Виховно-Освітня Рада При Світовому Конгресі Українців]. 2000–2001. Ч. 15–16. С. 49.



## Григорій Костюк\* (1902–2002)

«Відлітають духові велетні у небесний вирій»...

З великим смутком повідомляємо те, що у четвер, 3-го жовтня цього 2002 року Божого, в 10:15 перестало битися серце великого вченого. Він був літературознавцем, Винниченкознавцем, почесним лавреатом, почесним головою Української Спілки Письменників «Слово», дійсним членом УВАН, НТШ, а також членом НСПУ і НАНУ — культурними і науковими колами діаспори й України шанований Григорій Олександрович Костюк. (Його авторський псевдонім — Борис Подоляк).

Помер три тижні перед столітнім днем народження визначний син України, народжений 25-го жовтня 1902 року на Поділлі.

Середню освіту здобув у Кам'янець-Подільському. В Києві закінчив Інститут народної освіти (історія, мова і література). Аспірантуру закінчив в Інституті ім. Тараса Шевченка в Харкові. Там і захистив кандидатську дисертацію. Викладав історію української літератури. Включився в працю літературного об'єднання «Пролітфронт». Співпрацював з багатьма провідними літераторами двадцятих років. У ті роки видав свою першу книжку «Панас Мирний, Критико-біографічний нарис». Статті на літературні теми, есеї й огляди часто друкувались на сторінках популярних журналів і газет.

25-го листопада 1935 року був арештований. Приналежність до контрреволюційної націоналістичної організації йому не дове-

---

\* Вірний М. Ще один велетень духу залишив нас. Рідна школа. 2002. Ч. 3 (133). С. 5–6.

ли. Але, як тоді водилось зчаста, його без суду від 3-го липня 1936 року запроторили на п'ять років у концентраційний табір заполярної Воркути. Там він зустрівся з багатьма відомими діячами революції, науки й культури. Пережив масовий терор 1937–1938 рр.

Після п'ятирічного ув'язнення був звільнений. Від грудня 1940 року до липня 1944 року, здебільшого працював у Слов'янському, Києві, Львові, але не за фахом. У липні 1944 року емігрував на Захід. Зупинився в Німеччині в таборах «переміщених осіб». Включився в літературне і громадське життя. Став одним із засновників МУРу (Мистецький Український Рух — об'єднання українських письменників на еміграції). На першому з'їзді МУРу, що відбувся в Ашаффенбурзі, в грудні 1945 року Григорія Костюка було обрано членом управи. Він став редактором збірника «Альманах МУРу». Був він теж одним із організаторів Української Революційно-Демократичної Партії та автором її першої програми. В цей період був також редактором художньої літератури т-ва «Прометей» та мовно-літературним редактором газети Сучасна Україна, яка видавалась в Мюнхені.

Був він публіцистом, критиком, членом Комісії для підготовки і створення Української Національної Ради, співавтором Тимчасового закону про Державний Центр УНР в екзилі та член УНРади 1-го і 2-го скликання.

У лютому 1952 р. приїхав до США, де, крім заробітку для утримання родини, присвятив себе літературній та науково-дослідній праці.

При УВАН очолив Винниченківську комісію і комісію для вивчення пореволюційної України і Радянського Союзу. Поруч з організаційно-керівною працею виступав часто з доповідями. Був членом управи Академії. Організував: а) першу повну виставку художньої (малярської) спадщини В. Винниченка, б) дві дводенні наукові конференції з нагоди 80-річчя і 90-річчя В. Винниченка, в) наукову конференцію з нагоди 100-річчя академіка С. О. Єфремова, г) з нагоди сторіччя Лесі Українки та інші.

При НТШ читав курс лекцій з історії української літератури у вечірньому Народному університеті, президентом якого

тоді був проф. М. Чубатий. По змозі брав участь у наукових записках та виданнях НТШ. Написав багато рецензій на матеріали до «Енциклопедії українознавства».

Був зосереджений в науково-дослідній праці для Research Program on the USSR при Колумбійському університеті, як асистент і дослідник політичної і культурної проблематики (1954–1957).

Для Інституту вивчення Історії і культури СРСР, Нью-Йорк — Мюнхен, написав: «Падіння П. Постишева» та «Сталінська доба в Україні (масовий терор 1929–1939 рр)». Обидві ці книжки вийшли окремими виданнями англійською мовою. Низка статей і досліджень було опубліковано в наукових збірниках Інституту.

До найважливіших публікації, крім згаданих, належать: Теорія і дійсність (До проблеми вивчення теорії, тактики і стратегії більшовизму в національному питанні); «Сучасність», 1972 р. Володимир Винниченко та його останній роман, Нью-Йорк, УВАН, 1971 р.; З літопису літературного життя в діяспорі. «Сучасність», 1972; Окаянні роки. (Від Лук'янівської тюрми до Воркутської трагедії), Фрагмент із спогадів, «Діялог», Торонто, 1978; Володимир Винниченко та його доба (Дослідження, критика, полеміка), УВАН, Нью-Йорк, 1980; У світі ідей і образів (Критичні й історично-літературні роздуми), Нью-Йорк, «Сучасність», 1983 р.; На магістралях доби, (Статті на суспільно-політичні теми), Видавництво «Смолоскип» Торонто-Балтімор, 1983 р.; Зустрічі і прощання, спогади, т. 1, КІУС, Едмонтон, 1987; Зустрічі і прощання, спогади, т. 2, КІУС, Едмонтон, 1998, Торонто; Сталінізм в Україні. Генези і наслідки. 1995.

Багато матеріалів появилось в збірниках різних творів та архівних матеріалів вийшло за редакцією та з передмовами й коментарями Григорія Олександровича Костюка.

У листопаді 1996 р. для українців Вашингтону відбулася презентація книги академіка Григорія Костюка «Сталінізм в Україні», яка вийшла українською мовою в Україні, перше видання якої було в англійській. Наводимо в скороченні виступ тодішнього амбасадора України в США д-ра Юрія Щербака.

Амбасадор підкреслив значимість цієї надзвичайно урочистої і знаменної події в культурному, історичному та науковому житті не тільки Вашингтону, а й всієї України. В книзі Григорія Олександровича сконцентрована, за його словами, трагічна і водночас героїчна доля України ХХ ст. Ця книга є подвигом вченого, великим зривом патріота-українця. Вона сказала правду про те, що робилося з нашим народом.

Д-р Юрій Щербак вказав на три фундаментальні речі, які підносять книгу Григорія Костюка понад рівень багатьох публікацій, що з'явилися останнім часом в Україні й поза нею.

Перш за все, це — глибинний теоретичний рівень книги, на перших сторінках якої автор дуже глибоко та об'єктивно, без якихось пропагандивних надмірностей, викриває злочинну суть ленінської національної теорії. Автор показує, що вона була пристосована до потреб російського імперіялізму та шовенізму. Це, підкреслив посол Юрій Щербак, треба знати, бо цей модель існує і намагається впливати на нашу історію. Григорій Олександрович показав, як мінялася теорія Леніна. До Першої світової війни він відстоював ідею централізованої великої наддержави, де буде повне злиття всіх націй. Це друга стадія його діалектики. Головне те, що ідеї взяли на озброєння імперські сили. Дуже важливо також зрозуміти, звідки походить глибинна суть цих теорій. В основі всього лежить українське питання. Про це виразно говорить автор книги, підтверджуючи своє твердження багатьма прикладами світової історії. Україна впродовж віків стояла в центрі основного питання, як буде розвиватися Європа?

Україна стоїть на перехресті шляхів з півдня, зі сходу, з півночі, тому постійно була в центрі уваги сусідів. Вирішення українського питання вважалося вирішенням питання європейської структури, як вона бачилася в ті роки. Автор блискуче показав діалектику боротьби всередині комуністичного руху. Вона була нещадна і впливала на долю мільйонів людей.

Друга риса книги, це — ретельно підібраний дуже багатий, дуже переконливий, фактичний матеріал нашої історії: доба

революцій, доба нашої державности — Української Народної Республіки. Це історія Української Радянської Соціалістичної Республіки і повоєнні роки, коли навіть після смерти Сталіна, отой маховик сталінізму ще довго і довго трощив українські кістки.

І третій аспект цієї книги — роздуми про долю України в ширшому, міжнародному аспекті. Це те, що нас особливо сьогодні турбує. Якою буде доля України в цьому бурхливому світі, коли ми вже пішли в самостійне плавання державного корабля?

Ми повинні, зазначив д-р Ю. Щербак, знати у кого, в яких імперіалістів були українські карти, як ці світові гравці грали долю України, як вони намагалися її підкорити.

Вказав посол України і на блискучу українську мову, якою написана книга, яку треба просто, як ковток колодязьної чистої води, пити.

Згадалося і про винищування української культури, українських Церков, Православної і Католицької, починаючи від таких духовних фундаментальних інституцій нашого народу і кінчаючи різними інститутами літератури, історії, економіки — все українське знищувалося.

І зробив доповідач цікавий висновок із цієї книжки, а саме про незнищенність Українського духу!

«Книжка «Сталінізм в Україні» свідчить про те, що існує той вічний вогонь свободи української, той вічний вогонь незалежності, який ніколи і нікому не вдасться придушити при всіх поворотах історії. Це надихає і дає отой заряд оптимізму сьогодні, коли ми будуємо власну незалежну державу».

Посол назвав книжку великим національним надбанням. Це, за його словами, величезний подвиг, що створений розумом, душею, руками, інтелектом прекрасної людини, великого, видатного сина великого українського народу.

---

## Юрій Шевельов\*

### (1908–2002)

Академік Юрій Володимирович Шевельов (Ю. Шерех), визначний український філолог і культурний діяч, помер 12 квітня 2002 р. в Нью-Йорку.

Професор Юрій Шевельов народився 17 грудня 1908 року в Харкові (не Ломжі, як було подано в документах; вяснення про місце народження Ю. Шевельов подає у своїх спогадах: Ю. Шевельов (Ю. Шерех), Я — мене — мені... (і навкруги), Харків-Нью-Йорк, 2001, ст. 15.). Його дитинство й роки навчання пройшли в Харкові. З цим містом був пов'язаний значний період у житті визначного науковця. Тут він закінчив в 1931 році Харківський інститут народної освіти (ХІНО), який був утворений на основі історико-філологічного факультету Харківського державного університету. Більшовицька влада вважала дореволюційні університети застарілими навчальними закладами й тому впроваджували реорганізацію дореволюційних інституцій. Однак на межі 20-х і 30-х років ХІНО був перетворений на Харківський педагогічний інститут професійної освіти, який Юрій Шевельов закінчив у 1931 р. Тут він навчався в аспірантурі під керівництвом академіка Леоніда Булаховського, якого, до речі, вважав своїм учителем, і захистив кандидатську дисертацію на тему «Із спостережень над мовою сучасної поезії». Працював викладачем у Харківському українському комуністичному інституті журналістики (1933–39), а згодом доцентом у Харківському університеті (1939–41).

---

\* Федоренко Є. Пам'яті видатної людини. Рідна школа. 2002. Ч. 2 (132). С. 1–2.

Під час Другої світової війни він опинився 1943 року у Львові, а вже рік пізніше змушений був виїхати на працю, звичайним робітником, до Німеччини. Після закінчення війни перебуває у Мюнхені і викладає в Українському Вільному Університеті (1945–49). Там же в 1947 р. опублікував невеличку книжку «До генези називного речення». Ця праця лягла в основу його дисертації на здобуття ступеня доктора філософії, яку він захистив у цьому ж університеті в 1949 р. Наступні два з половиною роки він викладає в університеті в Люнді (Швеція), а в 1952 р. приїздить до США на запрошення Гарвардського університету, в якому викладав три східно-слов'янські мови впродовж двох років. Згодом Юрій Шевельов перейшов до Колумбійського університету в Нью-Йорку, де він займав посаду професора слов'янської філології впродовж 24 років, до відходу на емеритуру в 1977 році. Проф. Шевельова запрошували з викладами до двох десятків знаних університетів США, Канади та Європи.

У повоєнних роках — 1945–49 рр. — було створено в Німеччині Мистецький Український Рух (МУР), одним з фундаторів якого був Ю. Шерех-Шевельов, він був редактором журналу «Арка», в літературній науці було дано «національно-органічний стиль», і хоча літературна «діяльність Юрія Шереха, — писав сам Шерех-Шевельов у передмові до «Другої черги», скінчилася 1956 р.» — його голос в літературознавстві був і є потужний.

Одночасно з літературно-критичною та науково-публіцистичною діяльністю Ю. Шерех-Шевельов продовжує мовознавчі дослідження. Правда, Ю. Шевельов сам уважав мовознавство найважливішою ділянкою своєї праці.

Від 1956 р. Ю. Шевельов концентрує свою увагу в ділянці мовознавства, публікує значну частину мовознавчих праць, серед яких епохально-важливі праці: «Праісторія слов'янських мов» — історична фонологія всіх слов'янських мов, яка появилася у німецькому університетському видавництві (Гайдельберг, 1964, 809 ст.). У цьому ж видавництві виходить його друга фундаментальна праця: «Історична фонологія української мови» (806 ст.) та «Українська мова в першій половині ХХ століття (1900–41) і стан

і статус», англійською мовою і в перекладі (Оксана Соловей) українською мовою.

Наукова спадщина проф. Юрія Шевельова (Шереха) охоплює біля 900 позицій і займає значне місце у скарбниці української й світової науки та культури. Майже половина його друкованих праць посвячені мовознавству, а друга частина праць — це літературознавчі, театральні, публіцистика та ін.

На конференції УВАН в Нью-Йорку, присвяченій 90-ти літтю Академіка Юрія Шевельова, була представлена книжка бібліографії досліджень Ювіляра, яка містить 872 позицій (Юрій Володимирович Шевельов (Юрій Шерех), Матеріали до бібліографії, (Нью Йорк, 1998, 199 ст.). Упорядники Андрій Даниленко і Лев Чабан).

Учений здобув широке визнання у світі. Він — почесний доктор Альберського університету (Канада, 1983), Люндського (Швеція, 1984) та Харківського національного (Харків, 1998). Із відомих причин визнання в Україні прийшло досить пізно (пригадаймо також справу із Шевченківською премією) хоч професора Ю. Шевельова обрано закордонним академіком НАН України в 1990 р. За умов тотального русифікаторства всесвітньо значущі надбання українських вчених, надто гуманітаріїв, у кращому разі лише згадувалися, якщо не замовчувалися зовсім. Така доля спіткала і Юрія Шевельова. Хоча здобутки вченого-слависта в широкому розумінні цього слова, українського мовознавця, літературознавця, мистецтвознавця, талановитого науковця й продовжувача справи славнозвісних харків'ян Олександра Потебні та Леоніда Булаховського, походили і всім корінням були зв'язані саме з харківською науково-дослідницькою школою.

Вельми значущі здобутки професора Ю. Шевельова були гідно відзначені на науковій конференції в Харківському університеті... 1993 року. З цього приводу сам Юрій Володимирович жартував: «Мої друзі в Києві, Харкові, Львові кажуть мені, що на Україні я дебютант. Воно і справді не вільне від кумедності, коли людина дебютує в понад вісімдесятилітньому віці. Вона вже сива, лиса, зсутулена, стомлена життям, наплодила цілу купу



книжок, не кажучи вже про статті, а тут виступає на ампула початківця. Але так воно є...»

І все ж подія відбулася. Наслідком її став збірник викладів «Видатний філолог сучасности», що вийшов друком 1996 року. Однак в 1998 році у Харкові відбулася друга Конференція в честь Юрія Шевельова, де було виголошено 47 доповідей.

Впродовж своєї наукової кар'єри проф. Ю. Шевельов брав живу участь в українському науковому та культурному житті, автор, редактор, доповідач.

У роках 1959–1961, 1981–1986 (дві каденції) він був президентом Української Вільної Академії у США, а від 1989 року — почесний президент УВАН.

Треба також підкреслити, що проф. Юрій Шевельов був організатором і координатором Товариства «Друзі Харкова» в Нью-Йорку, допомагаючи Українським національним, культурним установам, зокрема підтримуючи український журнал «Березіль».

Нарешті коли йому призначено Шевченківську нагороду, він за моєю порадою, цю премію в 25 тисяч гривнів призначив на розбудову Української гімназії № 6 у Харкові, його обрали почесним членом Піклувальної ради цієї гімназії.

Наведу ще один незнаний для нашої громади приклад. Свого часу я працював викладачем у слов'янському відділі Нью-Йоркського університету. Тут працювала також проф. літератури Зоя Юрьєва — білоруска, знала добре українську мову, але людина російської культури. Одночасно вона була секретарем редакції солідного журналу «Новий Журнал» в Нью-Йорку. Одного разу ми розмовляли про якусь працю проф. Ю. Шевельова, а вона із люттю назвала його «націоналістом» і «великим шовіністом». На моє запитання, вона відповіла, що вона звернулася до Ю. Шевельова написати статтю до журналу, а він відповів їй, що «напише але не російською мовою, може бути англійською, українською або німецькою, бо в Союзі його заставляли писати російською мовою, а тут він мав вибір». Через 18 років я про зга-

---

дану розмову розповів проф. Шевельову і він підтвердив згадану розмову з Зоєю Юрьєвою.

Знаю професора Юрія Шевельова вже довгу низку років. Ми тісно співпрацювали в групі «Друзі Харкова». Це була добра, шляхетна, відверта й працьовита людина. Я захоплений його творчістю — глибокою, багатогранною, з насолодою читаю його прекрасну публіцистику, а тепер його «Спогади».

## Василь Барка\* (1908–2003)

11-го квітня біля 10-ої години ранку помер Поет-Християнин, великий Син свого Народу — Достойний Василь Костянтинівич Барка. Він — один з тих, кого Господь обдарував особливим талантом володіння наймогутнішим у житті людському, Словом!

Та не легким було життя Поета. Він пережив Першу світову війну та повоєнний голод. Пережив страшну колективізацію з голодомором 1932–33 рр., штучно вигаданим сталінськими сатрапами, які заповзялися винищити українців як націю. Пережив різні утиски під час навчання. Його поетичні твори критики проголосили «вилазкою класового ворога в поезії». Вимагали скласти трудові вірші. Зробив це і врятувався від знищення. Але на рідних землях не приймали до вищих шкіл. Треба було виїхати аж до Кавказу. Здобув там вищу освіту, а в 1940-му році успішно захистив у Москві кандидатську дисертацію про стиль «Божественної комедії» Данте.

Щойно став викладачем в Інституті, як почалася Друга світова війна. Був тяжко поранений, опинився в німецькій неволі. А після закінчення Другої світової війни жив у таборах ДіПі і писав, писав, писав.

Василь Барка зазнав на собі усіх щедрот Бога Хроноса (в грецькій мітології Бог часу).

Барчине християнське Слово мало воістину епохальний вплив на історію України. Бо ж, не випадково, напередодні референдуму в 1991 році демонструвався по українському телебаченню

---

\* Вічна пам'ять Поетові! Рідна школа. 2003. Ч. 2 (135). С. 31.

О. Янчука «Голод-33», за романом Василя Барки «Жовтий князь». І цей фільм мав такий вплив на глядачів, що навіть ті, хто були проти державної незалежності України, або вагалися, проголосували за незалежність України 92 відсотками голосів.

Трапилося ще щось незвичайно цікавого й водночас тривожного, а саме: коли з'явився роман про голодомор в Україні „Жовтий князь“, тоді почали, особливо, випадково чи не випадково, але все частіше „зустрічати та відвідувати“ автора дипломати СРСР затрунені в ООН. Вони обіцяли забезпечення праці в університеті, помешкання... Мовляв, тільки погодьтеся повернутися на Батьківщину і вам відкриються негадані можливості... Не повірив духовний Велетень, християнин! Залишився і створив чимало нових творів, деякі з яких ще чекають на своє видання. Їх чекаємо ми, його друзі, їх чекає Україна, їх чекає світ.

Французький письменник П'єр Равіч, кому належить честь перекладу «Жовтого князя», висловив переконання, що «майбутнє України матиме вирішальний вплив на майбутнє всього людства».

В цьому переконаний і Василь Костянтинович і з цими переконаннями Він на наших очах відходив з цього світу і з Божою допомогою відійшов у потойбічний, Божий світ.

*Нехай американська земля буде йому рідною.  
Вірю, що Він житиме у віках нашого народу.  
Вічна Йому Пам'ять і Царство Йому небесне.*

## Юрій Шумовський\*

(1908–2004)

Священик, вчений, громадський діяч...

Але, насамперед, — Українець, із великої літери. Бо де б не був, у якій б країні не закидала його доля, Юрій Федорович Шумовський щонайперше думав про рідну землю, про волинський край. Про старовинне село Мирогощу, де він народився у священицькій родині року 1908-го, про літописне місто Дубно над Іквою, де закінчив гімназію, а згодом, закінчивши Крем'янецьку духовну семінарію та Варшавський університет, у цьому ж навчальному закладі викладав Закон Божий.

Був співзасновником першого дубенського музею (антрополого-археологічного), що розташовувався у колишній міській ратуші. Був першим професійним археологом. Який глибоко фахово досліджував давні поселення Мирогощі та Костянця, багатьох інших населених пунктів нашого регіону. Був одним із перших, хто активно впроваджував українську мову у храмах ріднокраю. Був першим з українців дослідником Африки, позаяк сім років працював у західному Судані, тодішній французькій колонії. Нині — це Республіка Малі. Був головним військовим капеланом французької армії. Був викладачем майже десяти університетів Сполучених Штатів Америки. Був кільканадцять років співробітником Організації Об'єднаних Націй, кореспондентом першої україномовної газети «Свобода» на американському континенті. Став першим Почесним громадянином міста Дубна

---

\* Священик, вчений, громадський діяч... Рідна школа. 2004. Ч. 3 (139). С. 29–30.

у перші роки незалежності України, Почесним членом Лубенської «Просвіти» імені Тараса Шевченка.

Був...

І ось на 96-му році життя згасла яскрава зоря його многотрудного, воістину подвижницького життя, до останку відданого Україні. Коли св. п. Юрій Шумовський довідався, що постановою Кабінету Міністрів України № 444 від 14 червня 1993 року створений Державний історико-культурний заповідник, він зразу ж, без вагання подарував нам величезну колекцію, зібрану упродовж 1920–1990-х років, куди ввійшли десятки тисяч (!) документів і матеріалів про феноменальну, унікальну родину Шумовських. Про братів і сестер Арсена, Петра, Павла, Олександру, Анастасію, котрі прославили, як і він, Україну в десятках країн світу. Це і його багатотомні спогади «Зруйноване гніздо, чи історія одної священицької родини на Волині», і його книги з хвилюючими автографами, і його статті музезознавчої, релігійної, етнографічної, антропологічної тематики, причому, не тільки українською, а й польською, французькою, російською, англійською, німецькою та іншими мовами, і тисячі раритетних фотографій, і сотні кольорових слайдів, і неабиякі скарби, які мають безпосереднє відношення до його африканських подорожей, і його листування з такими видатними постатями, як Улас Самчук, патріарх Мстислав, професор Володимир Кубійович, геніальний церковний і громадський діяч Іван Огієнко (митрополит Іларіон) тощо. Офіційна передача цих безцінних колекцій відбулася восени 1995 року у тронному залі Лубенського Замку, дякуючи Комісії з повернення культурної спадщини із зарубіжжя в Україну, яка діє при Кабінеті Міністрів України. А потім ще і ще прибували до нас, у Заповідник, посилки і бандеролі з міста Саванна штату Джорджія. Де він жив.

На основі цих скарбів духовних вже відбулося чотири розлогіх тематичних виставки у Лубенському Замку, з великим успіхом пройшли три наукові конференції. В нашому краєзнавчому музеї у найбільшій, експозиційній залі неабияку увагу відвідувачів привертає уже кілька років виставка «Нашого цвіту — по всьому світу». Дубно

святкувало своє 900-річчя, проходила Міжнародна ювілейна конференція «Дубно і світ», і знову ж таки одним з найголовніших тем були ті, які спроектовані на родину Шумовських. Наш Заповідник опікується могилою батька, отця Федора Шумовського, який разом із паніматкою Марією виховав і благословив у широкий світ дітей своїх талановитих. Ми підтримуємо тісні стосунки із їхніми нащадками, які мешкають за океаном, які прибувають на Дубенщину, аби низько вклонитися священній землі своїх предків. Наукові співробітники Заповідника опрацьовують багатющі колекції Юрія Шумовського, вже з'явилося чимало публікацій у часописах та наукових збірниках. Започаткували ми й фонд Ю. Ф. Шумовського, яким вельми часто користуються як дубенчани, так і дослідники з інших областей України, як юні краєзнавці, так і маститі вчені.

Він мав доволі високі титули — професор, доктор, отець, митрат, але був скромним, як і личить справжньому синові землі волинської. Його працелюбності вистачило б не на одну сотню сподвижників. Він глибоко любив, шанував, пропагував усе українське, але водночас щиро горнувся серцем і душею до культур десятків інших народів. Ще у 1934 році зайняв становище чеського місіонера. А про його внесок у дослідження минувшини африканських народів годі й говорити! Чекають видання його наукові праці про це. Віримо, що з'явиться невдовзі в Дубні присвячена йому меморіяльна дошка, що відкриється у Мирогощі музей про славетну родину Шумовських, що буде продовжувати поповнюватися документами і матеріалами про нього наш заповідник.

Він був законовчителем шкіл та гімназій у Дубні, Рівному, Ковелі, Здолбунові, а також — викладачем української мови. Був офіційним делегатом Головного державного археологічного музею у Варшаві на всю Волинь, делегатом Волинського воєводського музею у Луцьку, співпрацівником Українського національного музею у Львові та Польської Академії Наук. Організував перший археологічний музей у Судані, став дійсним членом Наукового Товариства імені Тараса Шевченка у Нью-Йорку, членом різних наукових інституцій багатьох країн Європи, Америки, Африки.

Ніколи більше не зателефонує він у Лубенський Замок, не запитає, як йдуть справи наукові та реставраційні у нашому Заповіднику, не привітає з Різдвяними чи Великодніми святами...

Бо згасла яскрава зоря його многотрудного, воістину подвижницького життя, до останку відданого Україні.

Глибоко сумуємо разом із його рідними та близькими. І нехай ці наші слова теж будуть вінком пам'яті на його могилу...

*Колектив Державного історико-культурного  
заповідника міста Дубна.*



## Павло Маляр\*

### (1910–2005)

Непомітно проминув перший рік від часу, коли відійшов від нас — від родини, друзів і багатьох знайомих св. п. mgr. Павло Маляр — людина, яку в нашій громаді шанували всі, хто його знав. З цієї нагоди, у першу річницю смерти цієї гарної людини, що з Миргороду родом, у неділю, 5 березня 2006 року, в українській православній церкві св. Апостола Луки в Сиракузах о. Володимир Ганас відправив Панахиду за Покійного, а опісля в прицерковній залі відбувся поминальний обід, на який дружина Покійного пані Мирослава, донька Надія і син Андрій запросили всіх учасників поминальної відправи.

Під час обіду добрим словом св. п. Павла Маляра згадали Петро Марцінів і автор цієї статті. Перший говорив про творчі здобутки покійного, а другий — про Покійного як про приятеля, людину та громадянина, з яким йому довелося студіювати славістику в Сиракузькому Університеті та шанувати його як доброзичливу, погідну, мудру та все усміхнену толерантну людину, яка навіть в останні дні свого життя у Ван Даєн будинку для німечних, — не нарікала на ніщо. Ми залюбки звали Покійного «полтавським дубом» і таким він і помер, не встигнувши відвідати рідної землі, яку покинув у роки війни, а свою Полтавщину таки ще кілька років тому мріяв побачити перед смертю. Не довелося. Як патріот, державник і зразковий скромний громадянин і громадський діяч, він ніколи не переставав любити рідної

---

\* Дупляк М. Св. п. проф. Павло Маляр. Рідна школа. 2006. Ч. 1 (144). С. 31–32.

Батьківщини та все для неї працював, щоб наблизити день її визволення з московського ярма.

Св. п. Проф. Павло Маляр перш за все мовознавець, письменник і педагог — викладач російської мови в Сиракузькому Університеті та української мови та літератури в середніх і вищих школах України і США, журналіст і редактор тощо. Він — випускник Харківського і Сиракузького Університетів. В останньому вже у старшому віці здобув науковий ступінь магістра.

Як блискучий знавець української мови та літератури (церковнослов'янської мови тощо), він упродовж 20 років викладав ці предмети в Школі Українознавства ім. Лесі Українки в Сиракузах, Крім того, був дорадником Шкільної Ради, учасником багатьох учительських конференцій та викладачем на літніх курсах українознавства, що їх влаштовує Шкільна Рада на Союзівці.

Як людини високої ростом, привітної, мудрої та практичної, св. п. Павла Маляра всюди було видно. Минулося. Про нього залишилися добрі спогади. Він прожив 95 років. Хоч життя не щадило йому труднощів, з якими він спокійно боровся як чужинець на вільній американській землі, якому довелось фізично працювати на хліб щоденний в автомобільній індустрії в Детройті, а відтак студювати в Сиракузах, самотужки будувати хату та служити доброю порадою іншим. Він вклав і свою цеглину в будову української православної церкви св. Апостола Луки, був секретарем Будівельного Комітету цього храму, головою і секретарем Парафіяльної Ради тощо. Упродовж 15 років був членом Ради Директорів Української Кредитової Спілки в Сиракузах. До його думки не без причини прислуховувались люди.

З нагоди 80-ліття Покійного в 1990 році в цій залі, до його тепер згадували добрим словом, тоді вшановували великим бенкетом і гарною програмою, а похвальне слово про Ювіляра, як мовознавця, сказав також уже покійний проф. д-р Яків Гурський.

У св. п. Павла Маляра був великий життєвий досвід. Як записано в метричній книзі, він «син козака, Павло». Мати теж козацького стану. Більшовики заслали його батька, як куркуля, на Сибір. «Куркульському синові» прийшлося переховуватись

і вчитися. Німці вивезли його на примусові роботи до Німеччини. Довелось багато чого пережити.

Після війни в 1945 році Павло Маляр був першим редактором циклоstileвих чисел газети «Українські вісті» в Новому Ульмі в Німеччині та співпрацівником Івана Багряного. Переїхавши до Сполучених Штатів, до Детройту, став засновником і редактором газети «Український Прометей», яку редагував у 1951–1954 роках, а при цьому написав сотні статей на різні теми, невідписані й підписані прибраним ім'ям і власним.

Літературною працею св. п. Павло Маляр цікавився ще в студентські роки в Харківському Університеті. Першу його новелю п.н. «Перший сніг» надрукувала харківська газета «Нова Україна» в 1941 році. Під псевдом Павло Миргородський вийшла збірка новель «Над шляхом битим» та новелі й оповідання «Щастя». Обкладинку до останнього оформив Іван Багрянний.

Йдучи назустріч потребам українського шкільництва, Павло Маляр був співупорядником (разом з д-ром Євгеном Федоренком) «Хрестоматії з української літератури ХХ сторіччя». Посібник видала Шкільна Рада при УККА в Нью-Йорку в 1978 році.

Проф. П. Маляр — автор шести прозових творів. В Америці видав повість п.н. «Хліб» у двох частинах, трилогію «Золотий дощ» («Чайка», «Перевесники», «Поема про Уляну»). Свою останню збірку п.н. «Книжка про те, як живуть легенди», присвятив молоді. Автор не лише творив, але й платив за публікації своїх творів. Такі невідрадні умови життя українського інтелігента й патріота поза Батьківщиною, не сприяли його творчій праці. За сприятливих умов, письменник написав би набагато більше.

Хай Господь буде щедрий своєю ласкою для св. п. Павла Маляра і винагородить його за всі добрі діла царством небесним своїх.

Вічна Йому пам'ять!

*Микола Дупляк  
Народна Воля, 30 березня 2006 р.*

---

## Ян Хойнацький\*

### (1920–2005)

23-го травня 2005 року в Овк Форест, що біля Чікаго, несподівано помер знаний і шанований музикант д-р Ян Хойнацький, осиротивши дружину Надію Людмилу, з якою прожив у пошані й гармонії довгих 56 років.

За походженням поляк, який після одруження з українкою, став активним членом української громади та парафії української католицької церкви св. Володимира і Ольги в Чікаго. Брав участь у багатьох українських імпрезах і святах. Бував на академіях, концертах і театральних виставах. Любив українську музику. Завжди допомагав своїй дружині в її ревній праці в українській школі. Хоч у них не було власних дітей, вони любили молодь і для неї працювали. І так, через довгих 35 років. Ян Хойнацький щосуботи возив дружину до «Рідної Школи», де вона навчала історії й географії України і вже 13 років виконує обов'язки директора цієї школи.

Покійного добре знала українська молодь, бо він упродовж багатьох годин тихо сидів в учительській кімнаті, заглиблений у читання книжок і періодики. А далі, через 18 років, під звуки його музики на фортепіані на матуральних вечорах, випускники бадьоро вмашеровували на залю. Спершу, «Засвітали козаченьки», згодом студентський гімн «Gaudeamus Igitur» і «Ще не вмерла Україна». Грав і під час різних шкільних свят. Зорганізував також величавий концерт в Чікаго з участю українських хорів для вша-

---

\* Мудра О. У світлу пам'ять музиколога д-ра Яна Хойнацького. Рідна школа. 2005. Ч. 3 (143). С. 32.

нування Миколи Лисенка з нагоди 150-ліття від дня його народження. На українських педагогічних семінарах, які влаштовує для учителів Шкільна Рада на Союзівці, викладав музикологію, зокрема про Миколу Лисенка, а після Чорнобильської трагедії написав "Чорнобильську рапсодію".

Д-р Ян Хойнацький народився 25 січня 1920 року в Бжесцю Куявському, на Куявах у Польщі, в родині Лаврентія і Катерини Пакульських, Хойнацьких. Початкову школу закінчив у Бжесцю, а гімназію у Вроцлаві. В 1938 р. там же поступив до Вищої Музичної Школи. В 1942 р. німці вивезли його на примусові роботи до Кілю в північній Німеччині. Навіть не мав змоги попрощатися з батьками і більше вже не побачив своєї мами.

В Кілю працював під землею аж до закінчення війни при будові захисних споруд. Потім опинився в англійській зоні. Поступив на факультет музикології і вчився у проф. Фрідріха Блюме, який написав 18-томну «Музичну Енциклопедію». Професор мав великий вплив на Яна. В 1949 р. кандидат музикології одружився зі студенткою медицини Надією Людмилою Вороною, а через рік молоде подружжя емігрує до Чикаго. Тут Ян працює в церкві, грає і диригує, а в 1955 р. закінчує студії докторатом в Музичному Коледжі Чикаго. Темою його дисертації була «Перша романтична опера Дер Фрайшіц Вебера». Згодом Ян викладав музикологію в Де Поль Університеті (1955–1956 р.), а від 1956 р. — упродовж 35 років працює в одному з найбільших польських косялів в Чикаго, як музичний диригент і органіст.

Ян Хойнацький багато компонував. В 1963 р. Григоріянський Інститут Америки в Толідо, Огайо, видав шість його Служб Божих, скомпонованих для польської церкви. Ними тепер користуються в Америці й Канаді. Це був час, коли зняли латину і всі народи відправляли Служби Божі національними мовами. Окрім того, композитор написав ще 4 композиції до церковного обряду. Мав свою власну студію.

Д-р Ян Хойнацький був тихою, скромною людиною. Мав особисті знайомства з Папою Яном Павлом II і був активним у Римі, в фундації його імені. Любив життя, музику і природу.

27 травня зібралися друзі і знайомі покійного, щоби проводити його в останню дорогу. Прийшов також увесь учитель-ський персонал і шкільна молодь. В імені громади гарне слово виголосила приятелька родини Оксана Мурська, від учитель-ського збору Галина Баран, а від Батьківського Комітету Марта Козицька. Прощали його й учні.

Авторка цього допису присвятила покійному кілька рядків:

*Вмер Ян Хойнацький...  
всім znana людина...  
Віддав Богу духа в вечірніх  
годинах.  
Та смерть не питала  
й в обійми узяла,  
Хоч жінка дбайливо ввесь час  
доглядала.  
Прожили з собою щасливо  
піввіку  
Й настала хвилинка прощань  
з чоловіком,  
Сьогодні прощаєм  
в далеку дорогу  
Людину милу людям і Богу,  
А пам'ять про неї  
між нами остане  
Мов квітка чарівна,  
що пахне й не в'яне.*

*Вічна йому пам'ять!*

## Володимир Біляїв \*

### (1925–2006)

У лютому відійшов від нас у потойбічні Господні світи — відомий культурно-політичний діяч, поет Володимир Іванович Біляїв.

Останніми місяцями він мав серйозні проблеми з серцем. 12-го лютого 2006 року з Волі Божої Володимир упокоївся в місті Норт Пальм Біч, Флорида.

Цього літа його доня Алла Роджерс має доставити урну з прахом свого батька в Донбас.

Володимир Біляїв народився 25 червня 1925-го року в м. Моспиному на Донеччині. Тато був інженер по видобуванню вугілля. Але чомусь не подобався владі. Його арештували. І він зник, не знати куди, назавжди.

Коли у 1941-му році гітлерівські війська окупували Україну, сімнадцятилітнього Володимира вивезли до Німеччини на примусову працю. Та не зважаючи на те, що гітлерівсько-сталінська війна скалічила на деякий час життя майбутнього поета, з кінцем війни він включився в нове життя — почав писати поезії, співпрацювати з часописом «Українські вісті», став членом Української Революційно-Демократичної Партії, яку очолював відомий політичний діяч і письменник Іван Павлович Багрянний.

Володимир Біляїв вирішив не повертатися до України аж поки не стане вона повністю незалежною від советсько-московського окупанта.

---

\* До сорокового дня... Рідна школа. 2006. Ч. 1 (144). С. 30.

В Німеччині Володимир Біляїв пропрацював чотири роки, перебував в таборах переміщених осіб. Звідти разом з родиною емігрував до Австралії. Влаштувався робітником на металургійному заводі. Після чотирьох років, знову з родиною, емігрував до США, де вчився в університеті, почав займатись знову журналістичною діяльністю, відновив публікування поезій, був співробітником журналу «Рідна Школа», став займатися політичним і громадським життям.

Довший час жив у Філадельфії і там у видавництві «Київ» вийшли дві його збірки поезій: «Поліття», 1970 р., і «По той бік щастя», 1979 р. Наступну збірку «Осіння обнова» видало в-во «Український культурологічний Центр», Донецьк, 2001 р.

Між іншим, в 1980 році В. Біляїва відзначено званням поета-лауреата Української Могилянсько-Мазепинської Академії. Був членом Національної Спільки Письменників України і Об'єднання українських письменників в Екзилі «Слово» та Міжнародного Пенклубу та дійсним членом Української Вільної Академії Наук у США.

Був активним у Державному Центрі УНР (1980–1984 рр.). В 2003 р., у згаданому раніше Донецькому Видавництві, вийшла четверта книга В. Біляїва — про «Письменників Діяспори».

У своїй п'ятій книжці поет опублікував поему «Доля і Шлях», яку присвячено Батькам.



## Петро Одарченко\*

(1903–2006)

Петро Васильович Одарченко народився 20-го серпня (за старим стилем 7-го серпня) 1903 р. в селі Римарівка, Гадяцького повіту на Полтавщині.

Від дитинства був закоханий в народну творчість. Історію життя народу вивчав з пісень, дум, казок, з творчости Григорія Сковороди, Тараса Шевченка, Лесі Українки, Івана Франка та інших світочів нашої духовної культури.

Він любив школи, в яких навчався і став, навіть молодим хлопцем, учителем для сільських дітей.

Тяжкі випробування почалися з 1-го жовтня 1929-го року. Молодого вченого заарештували агенти ГПУ, обвинувативши у «приналежності до контрреволюційної організації, яка ставила за мету повалення советської влади і відновлення самостійної України». Довелось побувати у різних тюрмах: у Києві, в Калузі, в Тулі, в Ташкенті та Алма-аті. Був на засланні в Уральську, в Курську. А в Казахстані захворів на запалення легенів та на черевний тиф. Важка хвороба вимагала великої опіки.

3-го квітня 1931 року Петро Васильович одружився в Казахстані з Марією Федорівною Дергачевою. Вона народилася і виросла на Україні, як і її батьки і сестричка. В ті страшні часи, після звільнення з заслання, побував в Москві, Ленінграді. Жив трохи в Києві, їздив теж до Кримарівки.

---

\* Нехай буде вічною пам'ять про духовного велетня з Римарівки. Рідна школа. 2006. Ч. 1 (144). С. 32–33.

Та ось 22-го червня 1941 р. вибухнула гітлерівсько-сталінська війна.

20-го червня 1943 року молодий вчений з своєю родиною назавжди покинув рідне село і батьків. Виїхав за кордон. Зупинявся у Львові, Варшаві, Відні, Баварії, Німеччині. Був викладачем, професором, редактором різних видань, автором книжок... Інколи доводилось працювати фізично в бауера.

В травні 1950 року родина переїхала до США. Зупинились в Нью-Йорку. Спочатку довелося попрацювати на фабриці гудзиків. Залишив працю, бо поранив пальця. Влаштувалися з Тодосем Осьмачкою прибиральниками на залізничному вокзалі, працювали від 12-ї години ночі до 8-ї ранку.

Та, як кажуть в народі: «козак не без щастя»! Пощастило отримати стипендію від науково-дослідної установи, яка досліджувала різні аспекти життя в ССРСР. Наслідком дослідження була праця «Тарас Шевченко в радянській літературній критиці». Працю було надруковано в англійській мові в Науковому Збірнику УВАН у Нідерландах у видавництві «Мутон» в 1962 р.

Від 1952 до 1954 працював у Бібліотеці Конгресу США. Від 1955 до 1973 працював в «Голосі Америки» на посаді перекладача і редактора.

У вільний від праці час працював над своїми науковими творами. Його праці друкувались в багатьох журналах і газетах. Він досліджував мову українців, що живуть в Америці. Писав для українських енциклопедій на теми української етнографії, фольклору та історії української літератури.

Був також журналістом і часто виступав з доповідями, влаштовуваними трьома науковими установами УВАН, НТШ чи Українським Науковим Інститутом Гарвардського університету.

Опублікував понад 90 статей про Тараса Шевченка, 71 працю присвятив Лесі Українці. З історії української літератури надрукував про творчість Івана Котляревського, Панаса Мирного, Олени Пчілки, М. Старицького, О. Олеся, Г. Чупринки, М. Ореста, О. Зуєвського, М. Понеділка, В. Симоненка, Л. Костенко... Кілька статей присвятив оглядові життя і творчості літературознавців:

С. Єфремов, О. Білецький, Г. Костюж. Ю. Лавріненко, І. Кошелівець, Ю. Шевельов та ін.

В різних виданнях з явилось понад 40 статей з етнографії та фольклору. Крім науково-дослідної праці й опублікування багатьох праць, від 1946 до 2002 р. було опубліковано 144 праці на теми сучасної літературної мови.

Як журналіст, професор Петро Одарченко викривав ворожі дії більшовиків, спрямовані проти селянства і гостро виступав проти так званих «федералістів», які вели українофобну пропаганду.

Були й тяжкі роки у Петра Васильовича. В 1991 році чотири рази був у лікарні. Ще важчим був 1998 рік, коли 13-го січня розбив параліч. Він не міг говорити, писати, не міг ходити, не знав свого імені, не знав, як звуть його синів, його дружину... Поволі по двох роках почав одужувати. Повернулися здібності говорити, писати, працювати. З 2000-го року написав до енциклопедії "Сучасна Україна" понад 40 заміток про видатних діячів. Відновилось листування з українськими письменниками.

Професор, Академік Петро Одарченко написав 11 книжок: Український правопис, 1946, 56 с.; Світова слава Шевченка, 1964, 56 с.; Бібліографія, Торонто, Об'єднання укр. Письменників у Канаді, «Слово», 1983, 80 с.; Леся Українка, Київ, 1994, 240 с, Тарас Шевченко і українська література, 1994, 424 с.; Українська література, 1997, 320 с.; Шевченкознавство на Україні в 1961–1981 рор.; Київ, 108 с.; Про культуру української мови, 1997, 320 с., Київ; Видатні Українські Діячі, 1999, 320 с.; Українознавчі спостереження й фрагменти, Київ, 2002 р.; Мені сто років, 2004, 176 с. Понад 655 статей друкувались щонайменше в 80-х журналах, газетах та збірниках.

Про нього написано чотири книжки: Олександр Астаф'єв — Петро Одарченко — Штрихи до літературного портрета, Ніжин, 1990, 50 с.; Петро Одарченко. Леся Українка — розвідки різних років. Вступна стаття й опрацювання текстів — Сергій Білокінь Видавництво М П Коць, Київ — 1994; Петро Сорока — Петро

Одарченко. Портрет вченого і дослідника. Статті, документи, листи. Передмова Івана Андрусяка. "Смолоскип", 1999, 256 с.;

Григорій Шанько. У змаганнях за долю нації. Життя і літературознавча та наукова діяльність Петра Одарченка. Передмова А. М. Дяченка, а післямова Миколи Степаненка, — Полтава; Полтавський літератор, 2000, 372 с.

За свою діяльність і посвяту академік Петро Васильович Одарченко отримав багато Грамот, Дипломів, Привітань.

*М. В. — Ф., березень 2006 р.*

## Ігор Гурін\* (1921–2007)

Шкільна Рада при УККА зі смутком повідомляє українську громаду, що 26 лютого 2007 р. відійшов у вічність бл. п. д-р Ігор Гурін (1921–2007). Довголітній громадський діяч і педагог, почесний член Шкільної Ради д-р. І. Гурін народився в Зінькові на Полтавщині 16 травня 1921 р., вчився в Харкові, Грацу (Австрія) та закінчив докторатом в New York University з порівняльної лінгвістики в 1973 р. Працював консультантом в інженерних фірмах.

Вчив в школах українознавства в Нью-Йорку, Пасейку та Моріс Кавнті. Був членом Управи Шкільної Ради 1977–1999 та педагогічним дорадником в школі СУМА та в Пасейку. Викладав на учительських курсах на Союзівці 1985–2002. Автор книжок і статей.

Вічна Йому Пам'ять!

Висловлюємо щирі співчуття Дружині та Родині!

*Управа Шкільної Ради при УККА*

У Світлу пам'ять д-ра. І Гурина пожертвували на Шкільну Раду: Панство Тромса \$100, Ліда і Михайло Белендюки \$100, Роман і Оксана Ковч \$100, Борис Кучинський \$50, д-р і п-і Федоренко \$50, Ніна Данчук \$50, Маруся Решітник \$50, Марія Ковальська \$50.

*Шкільна Рада висловлює щирю вдячність за пожертви у світлу пам'ять д-ра Ігоря Гурина*

---

\* Шкільна Рада при УККА зі смутком повідомляє... Рідна школа. 2007. Ч. 2 (147). С. 24.

---

## Микола Француженко\*

### (1923–2007)

Микола Француженко — відомий як Микола Вірний — багатогранна творча особистість. Він — блискучий журналіст, диктор, продюсер, редактор українських передач і закінчив свою кар'єру на становищі керівника українського відділу «Голосу Америки»; він — публіцист: автор сотень статей про життя і творчість українських письменників та діячів української культури; талановитий промовець, декляматор, майстер художнього слова; письменник — автор поезій, оповідань, драматичних творів — автор декількох книжок: «Долі», вид. «Смолоскип», Київ, 1997 р.; «Портрет поета» (про В. Барку), Рівне, Україна, 1998 р.; «Нащадок славного роду» (про Валеріяна Ревуцького), Харків, 2005 р.; «Наші долі» (художні твори, в деяких з яких розповідав про бойових побратимів-дивізійників), Ярославів Вал, Київ, 2007 р.; «Василь Стус», співупорядник і співредактор, автор вступної статті, Торонто, 1975 р. Автор десятків брошур і сотень статей Надзвичайно широкий був діяпазон діяльності і творчості Миколи Француженка-Вірного.

Микола Француженко народився 25.XI.1923 року в місті Краснокурську на Харківщині в родині військово-технічного спеціаліста. Йому було не більше року, коли втратив матір. Батька кілька разів заарештовували, а сином опікувалися батькові приятелі. Микола успішно закінчив середню школу в місті Житомирі, і в 1941 році вчився в Харківському медичному інституті. З вес-

---

\* Федоренко Є. Микола Олександрович Француженко (25.09.1923–28.10.2007). Рідна школа. 2008. Ч. 1 (149). С. 33.

ни 1942 року М. Француженко — на фронті. Під час боїв за Харків був тяжко поранений і потрапив у полон, згодом став під знамена Першої дивізії Української національної армії під командуванням генерала Павла Шандрука. По закінченні війни — знову опинився в полоні, в Белярії й Ріміні (Італія), а далі — в Англії. Там, у таборах, молодий вояк почав писати вірші й оповідання, які друкувалися в тижневику «Батьківщина», що виходив у таборі українських військовополонених. У Ріміні Микола Француженко виявив себе і як талановитий актор — про його успіхи згадує др. Василь Верига в книжці «Під сонцем Італії».

З Італії Микола Француженко переїхав до Англії, а потім до Німеччини. В Англії, після звільнення з полону, працював у фермера, на фабриці, в цегельні. А коли переїхав до Лондону, йому вдалося влаштуватися в комерції: став співвласником і директором підприємства з виробництва взуття.

В Німеччині М Француженко працював у радіо «Визволення» (пізніше названого радіо «Свобода»), виконуючи обов'язки диктора, автора скриптів і продюсера (1957–1962).

Переїхавши до США, він довершив свою освіту. Від 1963 до 1967 вчився в слов'янознавчому інституті при штатному нью-йоркському університеті (SUNY), а в 1968 році у Вермонті у Norwich University здобув ступінь магістра. В роки 1962–1966 М. Француженко був керівником української редакції радіо «Свобода» в Нью-Йорку, а від 1968 до 1990 р. працював в українському відділі «Голосу Америки».

Одночасно з цим, він багато писав статей, які друкувалися в українських газетах і журналах в США, Англії та в Канаді під псевдонімом Микола Вірний.

Член Національної Спілки Письменників України, УВАН, НТШ та ін. Від 1965 до 1968 року був головою Центрального Комітету Об'єднання Демократичної Української Молоді.

Праці Миколи Олександровича можна поділити на декілька груп: статті, в яких він виступає, як журналіст і публіцист. Йому належать літературознавчі і літературо-критичні праці про Василя Барку, Івана Багряного, Василя Симоненка, Василя

Стуса, Михайла Ситника, Леся Курбаса та ін. Слід відмітити і його праці на релігійні теми (понад 50): про святішого Патріярха УАПЦ Мстислава I, про три відродження УАПЦ, готував до друку «Великі Митрополити» і працю про Григорія Сковороду.

Микола Француженко написав фантастичний роман «В сусідній галактиці». Матеріалів, над якими він працював, напевно набереться на декілька томів.

Микола Француженко-Вірний помер 28 жовтня 2007 р. в м. Сілвер Спрінгс, Мериленд, а поховали його 3 листопада 2007 р. на православному цвинтарі св Андрія Первозванного в С. Бавн Бруку, Н. Дж. З Миколою Француженком-Вірним я зустрівся перший раз в Лондоні, Англія, в 1954 році на з'їзді ЦЕСУСу, в якому я брав участь як голова Національного Союзу Студентів в Бельгії. З того часу ми тісно співпрацювали і були в контакті до останніх днів.

Українська громада втратила надхненного працівника на ниві літератури і культури.

Вічна йому пам'ять.

*Євген Федоренко*



## Оксана Марія Бережницька\*

(1926–2009)

Осінь — дуже підхожа пора року до роздумів про життя і смерть — про підсумки пройденого життєвого шляху людини. Це, тим більше, при дощовій погоді, коли листя на деревах міняє кольори та починає падати на землю. У такому мелянхолійному настрої людина часто думає про сумне, бо ж вона також невід’ємна частинка природи, що цвіте, розвивається, видає плід і з часом закриває очі, щоб їх ніколи вже не відкрити... вмирає.

Рік тому, — 2-го листопада 2009 року, в Баффало перестало битися серце Оксани Марії Бережницької — гарної та працюючої людини, великої української патріотки, яку поважали всі, хто її знав, не лише на терені Баффало, але й в цілій Америці. Її ім’я з пошаною вимовляли в цілій українській діаспорі. Покійна відійшла з цього світу спокійна, бо зробила все, що могла, для своєї спільноти, хоч напевно бажала зробити набагато більше. Як інтелігентна та здібна людина, св.п. Оксана була доброю християнкою, яка здійснювала християнські закони життя на практиці, а своєю працею служила Богові, своїй громаді та українській спільноті, а разом з тим — служила, як вміла і як могла, Україні. Одним словом, св.п. пані Оксана, як повноцінна українка, сповняла послання великого сина Українського Народу Тараса Шевченка «І мертвим, і живим, і ненародженим...» як і годиться робити всім українцям.

---

\* Дупляк М. Відлітають сірим шнурком журавлі у вирій... Рідна школа. 2011. Ч. 1 (158). С. 32–33.

Рік тому, пані Бережницька відійшла по сподівану нагороду, на яку вона, безперечно, собі заслужила своїми добрими ділами. До її особистих заслуг слід зарахувати такі: педагогічна праця, виховна праця в школі та в Пласті, праця для рідної Церкви, харитативна праця, збереження рідної мови та нашої культурної спадщини.

Св.п. Оксана Бережницька — педагог. Упродовж багатьох років навчала дітей і молодь в Школі Українознавства «Рідна Школа» в Баффало. Була директором цієї школи. Автор цієї статті мав честь і приємність познайомитись із нею саме тут, у Школі Українознавства, відвідуючи її кожного року як дорадник-інспектор Шкільної Ради УККА. Пані Оксана дуже дбала про те, щоб школа працювала нормально, без проблем; уміла налагоджувати співпрацю і в школі, і в громаді. Всі шанували її за те. Як учителька і директор — була ви-можлива до себе і до вчителів. Розуміла молодь, але й вимагала від неї знання. Вона дотримувалась істини, що школа не лише навчає, але й виховує. Це важне. Залишивши школу, вона не перестала цікавитися нею.

Св.п. Оксана — передусім пластунка. Вона ціле своє життя присвятила пластовій виховній праці при курені «Буриверхи» у Станиці Баффало, на пластових таборах «Новий сокіл» і в крайових пластових проводах. Пласт і Школа Українознавства — це було її життя. У благородній праці з молоддю усе підтримував її чоловік — учитель і виховник Олександр. Оксана втішалася умінням передати свою любов, знання і пошану молодшим поколінням.

На окрему увагу заслуговує праця Покійної для рідної Церкви. Відомо ж бо, що УГКЦ в Україні була заборонена, але вона працювала і для розвитку своєї Церкви в Америці, і для інформування американського суспільства про знуцання комуністичної влади в Україні над нашою Церквою. Коли ж з Сибіру повернувся на волю до Риму Глава УГКЦ — майбутній Патріярх Йосиф Сліпий, вона з захопленням сприйняла його ідею «Єдності Церкви і Народу» та всеціло вводила в життя знаменні слова його Завіщання: «Отак заповітую вам усім: моліться, працюйте і боріться за збереження християнської душі кожної людини українського роду і за весь Український Нарід і просіть Всемогутнього Бога, щоб Він допоміг нам завершити нашу

тугу за єдністю і наші змагання за церковне з'єдинення у здвигненні Патріярхату Української Церкви».

Перейнявши словами Заповіту Глави УГКЦ, Покійна стала одним з відданих провідників Українського Мирянського Патріархального Руху, Товариства Свята Софія, Українського Католицького Університету та інших наукових, культурних і громадських установ тощо. Свої ідеї поширювала з допомогою веденої нею упродовж багатьох років української патріархальної радіопрограми.

Як добра християнка, св.п. пані Оксана дбала про поміч ближньому. Коли в 1953 р. у Баффало при УККА створилася Допомогова Секція, вона стала другим головою цієї громадської установи та очолювала її майже 50 років. Відомо ж бо, що перші роки післявоєнної політичної еміграції в Америці не були легкі. Треба було допомогти найбільш незахищеним землякам. Ще важчі обставини життя були в країнах Південної Америки та в інших державах. Була необхідність, щоб українець помагав українцеві. Це робила м.ін. Допомогова Секція. Допомоги потребували наші земляки, що залишились у Німеччині в домах для старших віком людей і в лікарнях. Коли ж Батьківщина стала самостійною державою, Допомогова Секція несла поміч потребуючим в Україні, а відтак щедро помагала борцям за справедливість у Помаранчевій революції.

Переді мною звіт Допомогової Секції в Баффало за 2004 рік, який Покійна передала мені під час відвідин Школи Українознавства. Підсумовуючи харитативну працю Допомогової Секції, у звіті точно подано, що за 50 років у громаді зібрано 189,720.43 доларів. Можна здогадуватись, що треба було великої та наполегливої громадської праці, організаційного хисту тощо, щоб зібрати таку суму грошей на добрі цілі. Одначе, звіт говорить також про жертвенність української громади Баффало.

Св.п. Оксана дбала про збереження рідної мови в українській громаді та наших церковних традицій та взагалі нашої культурної спадщини. У всьому давала добрий приклад іншим. Не важко здогадатися, як дуже раділа пані Оксана, коли Україна скинула ярмо російської комуністичної неволі, а відтак захоплювалась

---

перемогою Українського Народу в Помаранчевій революції. Вона — велика і віддана патріотка свого народу.

Св.п. Оксана Марія Бережницька (з дому Заяць) народилася 4 лютого 1926 року в родині Теодора і Анни в Підлиссі, Золочівського повіту. Після війни була в українському таборі для втікачів у Міттенвальді, де й закінчила середню школу. В 1949 р. емігрувала до США. У Баффало прожила ціле своє дозріле життя, але душею і серцем увесь час була в Україні, якій віддала свою любов, працю та свої здібності. Своїм життям залишила добрий приклад сучасникам і майбутнім поколінням українців. Нехай же добра пам'ять про неї залишиться між нами на все життя. Нехай американська земля буде для неї легкою.

*Микола Дупляк*

## Мирон Ткач\* (1937–2010)

Надто часто доводиться прощатися востаннє з людьми, з якими звела нас доля давним-давно; з якими ми дружили, працювали на професійному рівні та на громадському полі; яких знали та не без причини шанували та поважали в громаді. В останні роки вже надто дуже зменшилися ряди тих українців, які поселились на вільній землі Вашингтона після Другої світової війни. У висліді скорочуються а то й зовсім занепадають наші громадські організації, зменшується кількість вірних на богослуженнях у наших церквах. Це спостерігається також у нашій громаді в Сиракузах, Н.Й.

У четвер, 19 серпня 2010 року, немов з вітром у Сиракузах поширилась сумна вістка про те, що відійшов у вічність о. диякон д-р Мирон Ткач (Коч), проживши всього 73 роки. Він бо віддано упродовж 28 років виконував свої дияконські обов'язки в українській католицькій церкві св. Івана Хрестителя.

Величаві похоронні відправи в церкві св. Івана Хрестителя, в яких взяв участь Владика Павло Хомницький зі Стемфорду та біля десятки священників і чотирьох дияконів, відбулися 23 і 24 серпня, а втомлене тіло Покійного спочило біля його батьків — Анастасії і Василя Ткачів, на цвинтарі свв. Петра і Павла у Вотерфорді, Н.Й.

Отець диякон народився 12 серпня 1937 р. в с. Настасів на Тернопільщині в родині Анастасії (з дому Колодій) і Василя

---

\* Дупляк М. У світлу пам'ять отця диякона д-ра Мирона Ткача. Рідна школа. 2011. Ч. 1 (158). С. 33–34.

Ткачів. Він був їхньою саодиною та їхнім улюбленим сином. Після Другої світової війни родина Ткачів ділила долю тисяч утікачів з України в австрійських і німецьких таборах (Ляндек і Фішбах). В 1949 р. дванадцятилітній Мирон приїхав з батьками до США. Родина поселилась у Трой а відтак у Коговс, Н. Й. Вихований в релігійній родині, майбутній дякон студював у Колегії св. Василів у Стемфорді, яку закінчив у 1958 році, одержавши науковий ступінь бакалавра з філософії та психології. Тут студював також українську та англійську мови, латину та грецьку мову. Був редактором студентської газети «Зоря». Свої студії продовжував у коледжі Сіена, в якому в 1962 р. здобув ступінь магістра з історії Америки, а в 1975 р. одержав докторат з філософії на Українському Вільному Університеті в Мюнхені.

Одначе, всупереч богословським студіям, бл.п. Мирон не став священником. В 1962 р. одружився з панною Джойс Мазурек у церкві свв. Павла і Петра в Коговс. Незалежно від цього, покликання до священничого сану не забулося. В 1982 р. став піддияконом, а відтак дяконом. З того часу віддано служив у церкві св. Івана Хрестителя. Ціла його релігійна родина все була активна в праці парафії. Мирон був також членом церковних організацій, очолював Товариство Св. Імени. Крім того, був наймолодшим мужем довір'я у своїй парафії. Покійний не раз згадував про те, що у своїх зусиллях служити Церкві, одержав велику підтримку від довголітнього пароха о. декана Василя Середовича.

Коли в 2007 році парафія св. Івана Хрестителя урочистим бенкетом відзначала 25-річчя праці о. дякона д-р Мирона Ткача, то виявилось, що між усіма дяконами УГКЦ в Америці, він служив у Христовому винограднику найдовше. Нічого отже дивного, що Папа Бенедикт XVI надіслав йому своє апостольське благословення.

Бл.п.о. дякон був вельми побожною людиною; дуже любив свою Церкву, а як патріот, не забував про долю своєї далекої Батьківщини. До останніх днів життя цікавився вістками з України та журился невтішним розвитком подій в далекій Батьківщині. Ще коли Україна скинула ярмо неволі, він м.ін. двічі

відвідав Настасів — село свого дитинства. У місцевій школі впродовж кількох років фундував стипендії для найкращих учнів і вчителів.

Бл. п. о. дякон — педагог. Після одруження одержав працю в середній католицькій школі для хлопців (Крищен Бродерс Академі) у Сиракузах, в якій упродовж 24 років навчав історії та був головою департаменту суспільних наук. Крім того, був учителем, а відтак директором (1978–1982) Школи Українознавства ім. Лесі Українки в Сиракузах. До кінця свого життя через двадцять років навчав майбутніх дяконів латинського обряду. Як громадський діяч, о. дякон був активний в праці Відділу Українського Конгресового Комітету Америки, який деякий час очолював; був також членом Дирекції Українського Народного Дому. За свою працю одержав численні нагороди.

Отець дякон був членом українських забезпечених установ «Провидіння» та Українського Народного Союзу. Упродовж багатьох років до кінця останніх днів життя очолював 39 Відділ УНС — Товариство Українська Січ і був делегатом на XXXIII Конвенцію УНС.

Бл. п. о. дякон Мирон був людиною ввічливою та доброї вдачі, хоч серйозний, був усе усміхнений та любив добрі жарти. Поставлене перед собою завдання — навчати, виховувати та служити сповняв до кінця свого життя. Крім того, був також добрим прикладом для інших.

Покійний залишив у смутку дружину Джойс і три доньки з чоловіками — Дебору, Андрею і Меланію та одинадцятьох внучат і ближчу та дальшу родину в Америці, Канаді й Україні; залишив багато друзів і людей, що його поважали та шанували.

Кажуть, що кожному людину можна заступити, одначе, в цьому можна сумніватися. Повноцінну людину, релігійного та свідомого громадянина важко виховати та зберегти для праці на добро української спільноти та Церкви. Нехай добра пам'ять про о. дякона Мирона залишиться між нами на все життя.

*Микола Дупляк*

---

## Евстахія (Стаха) Гойдиш\* (1914–2011?)

Народилася 1914 року в Новому Яричеві, Львівської області. Закінчила Львівську Державну Семінарію, де навчалася 5 років в учительку. Вийшла заміж за інженера Романа Гойдиша, який навчався у Сорбоні в Парижі, Франція, з яким разом готувалися до виїзду до Франції. Проте у 1939 році, коли почалася Друга Світова Війна, плян щодо виїзду був зірваний. Почалися роки скитальщини: Польща, а відтак повернення до Львова і знову Польща. А в кінці через Словаччину з іншими скитальцями до Берліну, Німеччини. Вісім місяців перебули в переселенському таборі, звідки втекли з чоловіком до Баварії, де проживали 4 роки.

На запрошення односельчанки батька Романа О. Гойдиша приїхали до Нью-Йорку. Тут покійна Евстахія довідалась про Пласт, до якого вступила ще у Львові, маючи 15 років. А в Америці була верифікована і стала виховницею новачок, сестричкою, гніздовою, Крайовим Референтом Новачок і Булавною Новачок. На Крайовому з'їзді була обрана головою Крайової Пластової Старшини, де тричі була переобрана. Також 3 рази була головою Крайової Ради. За допомогою членів Крайового Проводу провела Міжнародну Пластову зустріч 5-ти континентів: Америки, Австралії, Аргентини, Канади та Німеччини. Комендантка Новацьких таборів на Вовчій Тропі. Референт імпрез в станиці Нью-Йорк.

Створювала костюмові забави на підставі народних казок. За діяльність у Пласті одержала дві відзнаки Св. Юрія в золоті за

---

\* Померла Евстахія (Стаха) Гойдиш. Рідна школа. 2011. Ч. 2 (159). С. 34.



працю в новацтві у 1951–1968 роках та за три каденції як голова К. П. Старшини у 1978–1985 роках.

Протягом 28 років була учителькою у Школі українознавства при товаристві Самопоміч в Нью-Йорку, де навчала Українську культуру. Член Українського Музею. Член 64 Відділу Союзу Українок.

---

## Маріян Коць\*

### (1922–2011)

2 березня у селі Конопниця під Львовом відійшов з цього світу видатний і довголітній діяч українсько-американської громади Маріян Коць, який несповна сім років тому повернувся з Америки на постійне проживання до свого рідного Львова.

Народився М. Коць 29 червня 1922 року, середню освіту здобув у філії Львівської української академічної гімназії. Під час першої советської окупації Галичини в 1939–1941 роках та німецько-нацистської окупації від 1941-го до 1944 року він учительював. Після закінчення війни перебував у таборі переміщених осіб у баварському місті Ляндсгуті, звідкіля в 1950 році подружжя Маріяна й Іванни Коців емігрувало до США, оселяючись у Джерзі-Ситі, Нью-Джерзі. Тут негайно вони включилися в життя місцевої української громади, заснували для молоді суботню Школу українознавства.

Згодом І. Коць почала працювати у рекордовому відділі Українського Народного Союзу, а М. Коць розпочав широку діяльність як організатор українсько-американського кооперативного руху, працював журналістом і видавцем. У Видавництві М. Коця вийшло багато книг, зокрема монументальний «Кодекс українських народних пісень» у восьми томах Зіновія Лиська, публікації Східноєвропейського дослідного інституту ім. Вячеслава Липинського, твори письменників Юрія Косача, Галини Журби, Павла Мовчана і Олеса Бердника, який, до речі,

---

\* Ференцевич Р. Помер Маріян Коць — меценат української культури. Рідна школа. 2011. Ч. 2 (159). С. 32.

був деякий час гостем у домі Коців у Лексінгтоні, Нью-Йорк. В оголошенні М. Р. Kots Publishing, надрукованому в числі щоденника «Свобода» від 26 травня 2000 року, читачам пропонується випродаж 60 назв книг, випущених цим видавництвом!

Меценатська діяльність подружжя М. та І. Коців була велика, але завжди без зайвого розголосу, скромна. Згадати хоча б їхню пожертву в листопаді 1989 року — 260 тис. дол. на Фонд допомоги дітям Чорнобиля; пожертва наприкінці 1990 року — 375 тис. дол. на Народний фонд допомоги Україні; дари на купівлю будинку для Українського соціологічного інституту в Нью-Йорку — 200 тис. дол.; на капітальний ремонт Будинку періодики львівської бібліотеки ім. Василя Стефаника — 470 тис. дол.; покриття коштів фестивалю «Київ мюзік фест-91» та конкурсу композиторів там же; допомога у створенні 1993 році Музею гетьманства в Києві; підтримка для донецьких шкіл; фінансування літературного журналу «Світо-Вид» і т.п. М. Коць був співзасновником разом з професором Юрієм Шевельовим товариства «Друзі Харкова».

М. Коць був ініціатором і спонзором встановлення пам'ятника гетьманові України Іванові Мазепі на Київщині, що його відкрив 6 листопада 1994 року тодішній Президент України Леонід Кравчук.

М. і І. Коці колекціонували твори видатних українських мистців. Цю колекцію, вартістю у мільйони доларів, М. Коць подарував «Палацові мистецтв» ім. Омеляна і Тетяни Антоновичів, котрий є частиною Львівської наукової бібліотеки України ім. В. Стефаника. Як інформує завідувачка «Палацу мистецтв» Лариса Купчинська, незабаром вийде друком кольоровий каталог цієї колекції.

24 серпня 2010 року, у річницю відновлення державної незалежності України, Міська рада Львова на врочистому засіданні нагородила мецената М. Коця «Орденем Лева».

Похорон св. п. М. Коця відбувся в суботу, 5 березня, на полі ч. 24 Личаківського цвинтаря у Львові. Зі зворушливими словами прощання над могилою виступили священник з с. Конопниці, депутат Міської ради, директор Бібліотеки ім. В. Стефаника

Мирослав Романюк та поет Ігор Калинець. Було багато квітів та вінків. Варто згадати, що на цьому ж Личаківському цвинтарі похований також рідний брат Маріяна — Роман, якого вбили ко-впаківці в час свого кривавого рейду у Карпати в 1943 році.

*Роман Ференцевич*

## Леся Фенцор\* (1944–2011)

Осіною 1950 р. в Сиракюзах, Н.Й., батьки шкільного віку молоді і дітвори рішили зорганізувати Українську Суботню Школу при Українській Греко-Католицькій Церкві. Рік пізніше, в 1950/60 році цю Школу перезвали на «Курси Українознавства», а відтак на «Школу Українознавства», а в 1962–63, у зв'язку із 50літтям-смерти нашої письменниці Лесі Українки, перезвано її на «Школу Українознавства ім. Лесі Українки». Ціла «Шкільна родина», як й ширша українська громада є горда патронством Лесі Українки нашої Школи, зокрема її прізвищем, — геніяльної Українки, її завжди актуальної творчості, що закликає до дії, — «Година до праці настала!», — служити Батьківщині» (Лариса Просятківська). На її 140-ліття смерті десятеро цьогорічних абсолювентів Школи її імені склали символічний вінок пошани і вдячності на її могилі.

Цього 2010–2011 академічного року абсолювенти Школи від імені всіх учнів склали найщиріші співчуття родині покійної Директорки як в Америці, так і в Україні. Нехай її буде Царство Небесне!

Ще кілька місяців і наші школи будуть працяти своїх випустників — матуристів. Леся Фенцор, видно, хотіла б запевнитися, що навчально-виховна її праця не піде на марно, що лише життєвий успіх градуантів свідчить про успіх нашого шкільництва, підставою чого являється як вона пише, «любов своєї рідної мови». Директорка Школи закликає наших вихованців «горну-

---

\* Гвозда І. Виховно-навчальна життєва дорога Лесі Фенцор. Рідна школа. 2011. Ч. 2 (159). С. 33–34.

тися до своїх коренів, до любови української культури». Як вона далі каже, «Одною з найбільших проблем є те, що у нас створюються тенденції відходу нашої молоді від церкви, школи, від різних організацій наших громад. Нашій молоді треба навчитися також й вистояти на промерзному Майдані Незалежності. Наші вихованці мають бути морально чистими, стійкими, правильно зорієнтованими у цьому суперечливому світі». Пані Леся в її КРЕДО підкреслює, що «Наша вчительська праця воістину вимагає від нас цілковитої посвяти, нашої душі».

Так, як би пращаючися з тим світом, з її шкільними співпрацівниками, в час 50-ліття ювілею нашої школи, вона «від імені дирекції школи, учителів, Батьківського Комітету...», дякує «засновниці Рідної Школи, першій директорці пані Логазі і всім бувшим директорам, учителям, отцям».

Пані Леся Фенцор, яка віддала 25 літ учительській праці дітям в Україні, і близько 15-ти років в Сиракюзах, нам нагадує, що «Нашою теперішньою метою має бути не лише втримати Рідну Школу, але поповнювати її учнями і пам'ятати...: місце української дитини в українській школі. Не забуваймо, що без школи втратимо мову, без мови втратимо молодь, а без молоді згубимося всі».

Леся Фенцор (Козицька) народилася в Україні, в селі Плотича, Козівського району, Тернопільської області в 1944 році. Дуже реалістично, з почуттям скорботи описує відхід у вічність нашої директорки Лесі її невістка Світляна Фенцор, сама надзвичайно здібна і віддана учителька нашої Школи Українознавства. Вона «стояла» коло Лесі, разом із її чоловіком Василем (сином Лесі) та сином Славком (внук Лесі, який тепер вчиться в університеті).

Світляна пише про родину Лесі, що тепер перебуває в Україні, — її мама Софія Козицька, брат Стефан, сестра Іванна Ковалишин та племінник Петро Козицький. Світляна також пише, що її свекруха змалку дуже любила читати. В школі брала активну участь в мистецьких гуртках самодіяльності. Мала чудовий голос. Дуже любила співати та деклямувати вірші. Після закінчення середньої школи стала студенткою учительської семінарії, бо була переконана, що

це її покликання. Пані Леся працювала в Україні впродовж 25 років в Школі Шибалин, Бережанського району.

Коли пані Лесі було 46 років, вона приїхала до Америки разом із її родиною, спинившись в Сиракюзах, Н. Й. На початку дуже тужила за домом в Україні, за ріднею, школою, а зокрема за всім українським. Внедовзі Леся заізналася із багатьма людьми, які також приїхали з України, як і із чималим числом емігрантів часів Першої і Другої світових воєн. Сиракюзька громада явилася громадсько-політично і релігійно дуже динамічною, що дало Лесі можливість заангажуватися суспільно. Внедовзі вона стала членом церковного хору, ОЖЕТ, ОЧСУ. Пізніше очолювала ці організації, як також й працювала в Школі Українознавства ім. Лесі Українки в Сиракюзах. Як пише Пані Світляна, «Школа стала для Лесі джерелом з якого вона черпала енергію для загальногромадської діяльності».

Після свого трирічного перебування в Сиракюзах, Леся стала директоркою Школи Українознавства. Багато мистецьких вечорів відбувалося в нашій Сиракюзькій громаді завдяки натхненій праці пані Лесі Фенцор: виступи Святого Миколая з колядами і вертепами на Різдвяних святах, вшанування пам'яті Тараса Шевченка та інших українських політичних постатей виступами на загально-американських форумах, як й на зовнішньо-українських. Дуже любила працювати з людьми. Багато праці приклала для того, щоб українська культура залишилася, як каже пані Світляна, в українських серцях нашої молоді, а також щоб вони її вивчали і її шанували. Останніми роками Леся брала активну участь у відновленню українського громадсько-церковного фестивалю.

На 65-му році життя не стало між живими всім дорогої пані Директорки Лесі Фенцор. Українська громада міста Сиракюз і околиці з смутком і в болі серця відпровожувала її в останню дорогу її життя, одначе, її незлічимі добрі вчинки для нашої Школи, для громади, церкви, для діаспори і України залишаться на завжди вписані на скрижалі пам'яті української громади Сиракюз.

*Др. Іван Гвозда*

---

## Петро Лещишин\* (1919–2011)

Довгі роки українська громада в Рочестері мала енергійного та рухливого директора, який ще в Україні займався освітою.

Народився 05.11.1919 року в Сливниці, що на Львівщині. Гімназію закінчив у Перемишлі. Там же почав студіювати теологію. Але з приходом війни пан Лещишин мусив виїхати з України спершу до Німеччини — в 1944, а в 1949 — до Америки.

Він жив у Клівленді, пізніше переїхав до Пітсбургу, де вчився у вищій технічній школі, став технічним інженером та працював по фаху у Farrett Corporation аж до 1983 року. Одружився з Марією Шкільник з Вінніпегу і вони мали сина Андрія.

Коли переїхав до Рочестеру, став викладати в українській школі. В 1983 році став директором після пані Наді Трач та був ним двадцять років до 2002 року.

Шкільна Рада влаштовувала свої Учительські Конференції у Рочестері декілька разів й завжди знаходила допомогу у пана Лещишина у їх проведенні.

Покійний мав гарний голос, співав у хорі «Сурма» (1964–2008) та часто заступав дяка у своїй церкві. Вчителі зробили йому пращальний бенкет з веселою програмою, яку самі опрацювали.

Пан Петро хворів на діабет, але дожив до 92 років (12.18.2011).

ВІЧНАЯ ЙОМУ ПАМ'ЯТЬ!

---

\* Директор Петро Лещишин. Рідна школа. 2012. Ч. 2 (162). С. 34.



## Степан Сапеляк\*

### (1951–2012)

Надто часто доводиться прощатися востаннє з людьми, з якими звела нас доля давним-давно; з якими ми дружили, працювали на професійному рівні та на громадському полі; яких знали та не без причини шанували та поважали в громаді. В останні роки вже надто дуже зменшились ряди тих українців, які поселились на вільній землі Вашингтона після Другої світової війни. У висліді скорочуються а то й зовсім занепадають наші громадські організації, зменшується кількість вірних на богослуженнях у наших церквах. Це спостерігається також у нашій громаді в Сиракузах, Н.Й.

У четвер, 19 серпня 2010 року, немов з вітром у Сиракузах поширилась сумна вістка про те, що відійшов у вічність о. диякон д-р Мирон Ткач (Коч), проживши всього 73 роки. Він бо віддано упродовж 28 років виконував свої дияконські обов'язки в українській католицькій церкві св. Івана Хрестителя.

Величаві похоронні відправи в церкві св. Івана Хрестителя, в яких взяв участь Владика Павло Хомницький зі Стемфорду та біля десятки священників і чотирьох дияконів, відбулися 23 і 24 серпня, а втомлене тіло Покійного спочило біля його батьків — Анастасії і Василя Ткачів, на цвинтарі свв. Петра і Павла у Вотерфорді, Н.Й.

Отець диякон народився 12 серпня 1937 р. в с. Настасів на Тернопільщині в родині Анастасії (з дому Колодій) і Василя Ткачів. Він був їхньою одинокою дитиною та їхнім улюбленим

---

\* Помер Степан Сапеляк. Рідна школа. 2012. Ч. 2 (162). С. 32–32.

сином. Після Другої світової війни родина Ткачів ділила долю тисяч утікачів з України в австрійських і німецьких таборах (Ляндек і Фішбах). В 1949 р. дванадцятилітній Мирон приїхав з батьками до США. Родина поселилась у Трой а відтак у Коговс, Н. Й. Вихований в релігійній родині, майбутній диякон студював у Колегії св. Василів у Стемфорді, яку закінчив у 1958 році, одержавши науковий ступінь бакалавра з філософії та психології. Тут студював також українську та англійську мови, латину та грецьку мову. Був редактором студентської газети «Зоря». Свої студії продовжував у коледжі Сіена, в якому в 1962 р. здобув ступінь магістра з історії Америки, а в 1975 р. одержав докторат з філософії на Українському Вільному Університеті в Мюнхені.

Одначе, всупереч богословським студіям, бл.п. Мирон не став священником. В 1962 р. одружився з панною Джойс Мазурек у церкві свв. Павла і Петра в Коговс. Незалежно від цього, покликання до священничого сану не забулося. В 1982 р. став піддияконом, а відтак дияконом. З того часу віддано служив у церкві св. Івана Хрестителя. Ціла його релігійна родина все була активна в праці парафії. Мирон був також членом церковних організацій, очолював Товариство Св. Імени. Крім того, був наймолодшим мужем довір'я у своїй парафії. Покійний не раз згадував про те, що у своїх зусиллях служити Церкві, одержав велику підтримку від довголітнього пароха о. декана Василя Середовича.

Коли в 2007 році парафія св. Івана Хрестителя урочистим бенкетом відзначала 25-річчя праці о. диякона д-р Мирона Ткача, то виявилось, що між усіма дияконами УГКЦ в Америці, він служив у Христовому винограднику найдовше. Нічого отже дивного, що Папа Бенедикт XVI надіслав йому своє апостольське благословення.

Бл.п.о. диякон був вельми побожною людиною; дуже любив свою Церкву, а як патріот, не забував про долю своєї далекої Батьківщини. До останніх днів життя цікавився вістками з України та журився невтішним розвитком подій в далекій Батьківщині. Ще коли Україна скинула ярмо неволі, він м.ін. двічі відвідав Настасів — село свого дитинства. У місцевій школі впро-

довж кількох років фундував стипендії для найкращих учнів і вчителів.

Бл. п. о. дякон — педагог. Після одруження одержав працю в середній католицькій школі для хлопців (Крищен Бродерс Академі) у Сиракузах, в якій упродовж 24 років навчав історії та був головою департаменту суспільних наук. Крім того, був учителем, а відтак директором (1978–1982) Школи Українознавства ім. Лесі Українки в Сиракузах. До кінця свого життя через двадцять років навчав майбутніх дяконів латинського обряду. Як громадський діяч, о. дякон був активний в праці Відділу Українського Конгресового Комітету Америки, який деякий час очолював; був також членом Дирекції Українського Народного Дому. За свою працю одержав численні нагороди.

Отець дякон був членом українських забезпечених установ «Провидіння» та Українського Народного Союзу. Упродовж багатьох років до кінця останніх днів життя очолював 39 Відділ УНС — Товариство Українська Січ і був делегатом на XXXIII Конвенцію УНС.

Бл. п. о. дякон Мирон був людиною ввічливою та доброї вдачі, хоч серйозний, був усе усміхнений та любив добрі жарти. Поставлене перед собою завдання — навчати, виховувати та служити сповняв до кінця свого життя. Крім того, був також добрим прикладом для інших.

Покійний залишив у смутку дружину Джойс і три доньки з чоловіками — Дебору, Андрею і Меланію та одинадцятьох внучат і ближчу та дальшу родину в Америці, Канаді й Україні; залишив багато друзів і людей, що його поважали та шанували.

Кажуть, що кожному людину можна заступити, одначе, в цьому можна сумніватися. Повноцінну людину, релігійного та свідомого громадянина важко виховати та зберегти для праці на добро української спільноти та Церкви. Нехай добра пам'ять про о. дякона Мирона залишиться між нами на все життя.

*Микола Дупляк*

## **Некрологи у виданнях періоду відновлення незалежності України (з 1991 р.)**

*«Педагогіка і психологія» (Київ, 1993–2019)*  
*«Постметодика» (Полтава, 1993 – дотепер)*  
*«Фізичне виховання в школі» (Київ, 1996–2012)*  
*«Дзвін» (Львів, 1990 – дотепер)*

## Ростислав Братунь\* (1927–1995)

Помер Ростислав Братунь.

Не віриться, що цей енергійний, повний нових громадських і творчих задумів Поет завтра не прийде в нашу редакцію, не поцікавиться, як завжди, «що у вас нового?» Невблаганна смерть скосила його в розквіті сил, бо 68 років — це тільки зрілість поета, політика, громадського діяча. Він ще міг багато зробити для української культури, для утвердження української державності.

Останнім часом Р. Братунь працював над книжкою спогадів про пережите й переболене. Поезія відійшла на задній план, натомість поверталися до нього події з молодих літ, коли брав участь на Волині в підпільній боротьбі проти більшовизму, коли навчався в Києві та у Львівському університеті.

З його ім'ям пов'язано творення і діяльність Львівської письменницької організації, довголітнім головою якої він був.

У роки «хрущовської відлиги» Ростислав Братунь став головним редактором нашого журналу. І «Жовтень», який до того був засушений і зачумлений примітивною писаниною, враз воскрес на його сторінках з'явилася ціла низка нових, справді важливих розділів і рубрик, головне до журналу стали горнутися нові автори й нові читачі.

Публікація в «Жовтні» роману В. Гжицького «Ніч і день» поклала край діяльності Ростислава Андрійовича на редакційній ниві: система не могла подарувати, що він «благословив» у журналі твір, який розкривав жахіття сталінських гулагів.

---

\* Світлій пам'яті старшого друга. Дзвін. 1995. № 3. С. 159.

Поет недовго працював у «Жовтні», але вже тоді в журналі були закладені національні традиції, які продовжувалися і плекалися редакційним колективом і в найскладніші часи тоталітарної системи.

Ростислав Братунь хоч і не відзначався міцним фізичним здоров'ям, проте завжди мав хоробрий здоровий дух. Ще коли був народним депутатом колишнього СРСР, він на одному із з'їздів у Москві сміливо і привселюдно заперечив колишній голові Верховної Ради У Р С Р тов. Шевченко, яка щось зневажливо теревенила про нашу національну символіку. Він сказав, що тризуб і синьо-жовтий прапор — не є ні петлюрівськими, ні бандерівськими символами, вони прийшли до нас із давнини і є нашою національною святинею,

Пам'ятаймо — це було сказано іще в 1990 році,

А хто не пам'ятає його полум'яний виступ на похоронах убієнного Володимира Івасюка на Личаківському кладовищі

Ростислав Андрійович Братунь завжди був серед народу, думав про народ, його любили і шанували широкі кола громадськості. Вічна йому пам'ять!

*Редколегія, колектив редакції журналу «Дзвін»*

## Петро Библів\*

### (1955–1996)

У величному Всесвіті добра і вічності згасла яскрава, чиста зірка — пішла з життя прекрасна людина, талановитий учитель, справжній патріот України, наш колега, друг і товариш, вірний чоловік, чуйний батько, співчутливий брат Петро Володимирович Библів.

Його життя — це справді яскравий, життєдайний спалах прекрасної зірки, що довго буде освітлювати душі тих, хто його знав.

Петро Володимирович народився 2 січня 1955 року в селі Дуба на Івано-Франківщині. Родина мудрих батьків-хліборобів, мальовнича природа надихнули ліричного лагідного юнака на вчительську долю.

У 1976 році Петро Володимирович закінчив Івано-Франківський педагогічний інститут з спеціальності вчитель української мови та літератури.

І двадцять років педагогічної діяльності Петра Володимировича промайнули як один прекрасний урок, перерваний несподіваною смертю.

Уся педагогічна діяльність його була пов'язана з Полтавщиною. Працював учителем, вихователем інтернату, заступником директора школи, інспектором шкіл Полтавського району, науковим співробітником лабораторії А. С. Макаренка в Полтавському педагогічному інституті.

З 1993 року Петро Володимирович — методист, а згодом завідувачий відділом гуманітарних дисциплін обласного інсти-

---

\* Пам'яті Петра Володимировича Библіва. Постметодика. 1996. № 2. С. 64.

туту післядипломної освіти педагогічних працівників. Саме тут, в інституті, розкрилися різнобічні здібності талановитого педагога. Найвищий же талант — талант Добра, щирості, уваги, любові до людей — вирізняв його серед усіх нас.

Петро Володимирович навчав учителів непідробної любові до рідної української мови, вчив не лише вчителів, а й нас, колег-методистів, передавав свої знання і вміння майстерно володіти Словом.

Невтомно пропагуючи рідне слово, шукав відповіді на питання: що ж таке рідна мова? І з гіркотою констатував: на жаль, багато вчителів-мовознавців забуває про те, що рідна мова закладена в людині генетично. То чи маємо ми право байдуже ставитися до свого національного генетичного коду?

У робочому щоденнику — записи, зроблені його рукою:

“Мова, на думку Т. Шевченка, — феномен, який виражає людську, земну й космічну сутність, не лише форму буття (свідомість), а й саме Буття нації”.

“Учені підтвердили геніальний здогад Вільгельма Гумбольдта, висловлений у XVIII столітті, що “мова у вигляді коду існує в нейроклітинах людського мозку і генетично передається від батьків до дітей. Навчання мови дитиною йде, як розшифровка коду. Мало того, мозок людини має ділянки, функціональне призначення яких запрограмоване на майбутнє”.

А ось слова великого педагога К. Ушинського з статті “Рідна мова”: “Мова народу — кращий, що ніколи не в’яне й вічно знову розпускається, цвіт усього його духовного життя, яке починається далеко за межами історії. У мові одухотворяється весь народ і вся його батьківщина, — у ній втілюється творчою силою народного духу в думку, в картину і звук небо Вітчизни, її повітря, її фізичні явища, її клімат, її поля, гори й долини, її ліси й ріки, її бурі і грози — весь той глибокий, повний думки й почуття, голос рідної природи, який лунає так гучно в любові людини до її іноді суворі батьківщини, який відбивається так виразно в рідній пісні, у рідних мелодіях, в устах народних поетів... Мова — найважливіший, найбагатший і найміцніший зв’язок, що з’єднує



віджилі, живущі та майбутні покоління народу в одне велике, історично живе ціле”.

“Що краще для мови і які мови кращі? — запитував і відповідав: Найкраще людині — Вітчизна, тому немає загалом кращих чи гірших мов: є на певному етапі більш чи менш розвинуті; є краще чи гірше володіння мовою; є благородне чи шовіністичне ставлення до мов. Усі мови є специфічними. А найкраща людині та, що найповніше відбиває її буття, її свідомість, її ментальність».

Протягом останніх двох років Петро Володимирович виконував і непрості обов’язки заступника головного редактора педагогічного журналу “Постметодика”. Його турбували всі освітянські проблеми. У великій мірі завдяки його невтомній праці наш журнал став надійним помічником для вчителів області.

Це був справжній український інтелігент. Він вів активну суспільно-політичну діяльність, до кінця відстоював національні інтереси рідної України, як активний член правління товариства “Просвіта” звеличував українську культуру.

Своєю особою Петро Библів стверджував кращі риси української ментальності: працелюбність, щирість, індивідуальну свободу, милосердя, глибокий зв’язок з природою, толерантність, повагу до жінки, любов до рідної землі.

Петро Володимирович був душею нашого колективу, його лагідна усмішка, щире тепле слово, ніжний спів прикрашали різноманітні заходи в інституті та в інших культурно-просвітнянських закладах області. Над усе він любив поезію і пісню. “Поезія — прекрасна мудрість”, — цитував улюбленого Василя Симоненка.

Пам’ятається, з яким зворушенням говорив Петро Володимирович на ювілейній симоненківській конференції, як пристрасно звучав його проникливий голос, передаючи найтонші відтінки думок поета, які він не лише поділяв — вони були і його власними думками, надіями і сподіваннями. Поезія і пісня зробили чудо — то була мить високого духовного єднання. Істинно, “мова, за словами П. Мовчана, — явище космічне”.

Петро Володимирович був сильною і мужньою людиною. Тяжко хворий, він знаходив у собі сили не полишати роботу. І в ті лічені вже дні земного життя він читає на ювілейному вечорі поезію безсмертної Лесі Українки.

...Цьогорічна весна, як та бранка, визволена нарешті з полону, забуяла у повній своїй красі. На лікарнянському подвір'ї ми зустрілися з Петром Володимировичем. «Якби хоч не така вес-на, — зронив він тихе слово...

...Тихо на Новоміському кладовищі, лиш “Сміються — плачуть солов’ї і б’ють піснями в груди...”

Людина приходить у цей світ з високою місією творити Прекрасне, вдосконалювати себе і все, що його оточує. Усім своїм коротким життям Петро Володимирович Библів утверджував ці істини. Те, чого не встиг зробити за мить земного життя, він продовжує у Вічності. То ж чи згасла його зоря?..

*Колектив Полтавського обласного  
інституту післядипломної освіти  
педагогічних працівників, колеги, друзі.*

## Юрій Короп\*

(1926–1997)

Перестало битися серце доброї і чуйної людини, справжнього товариша і друга, постійного автора нашого журналу, відомого в Україні і поза її межами фахівця фізичної культури і спорту Юрія Олександровича Коропа. Воно зупинилося на зльоті: переповнений перспективними планами і задумами, які виношував роками, не встиг здійснити. Надзвичайно працелюбний і працездатний, честолюбний у найкращому розумінні цього слова, жадібний до всього нового, Юрій Олександрович був постійно в пошуку. Виданню кожної своєї книжки він радів, немовби новонародженому дитяті. Мабуть, таке почуття притаманне всім творчим людям. Сенс свого життя він вбачав у служінні здоров'ю і фізичному розвитку молоді.

Усією душею люблячи дітлахів, Юрій Олександрович, перетнувши лінію пенсійного віку, останнім часом учив малюків у дитячому садку плавати. Він був для них найулюбленішим педагогом, бо не тільки навчав триматися на воді і плавати, а й як справжній педагог прищеплював їм загальну культуру, любов до рідної мови, вчив грамотного мовлення.

Юрій Олександрович Короп народився 1926 р. в Нових Санжарах Новосанжарського району Полтавської області. В юнацькому віці почав займатися плаванням й одразу виявив непересічні здібності, постійно нарощуючи спортивні результати.

Велика Вітчизняна війна внесла корективи в його життя: вісімнадцятирічним юнаком Юрій Олександрович був призва-

---

\* Юрій Олександрович Короп. Фізичне виховання в школі. 1997. № 3. С. 55.

ний рядовим бійцем до лав Радянської Армії й бився з ворогом, боронячи свою Батьківщину.

За мужність і відвагу був нагороджений орденами Червоної Зірки, Вітчизняної війни II ступеня, багатьма медалями, серед яких — «За бойові заслуги» і «За відвагу».

Після завершення війни Юрій Олександрович повернувся до улюбленої справи — плавання, став майстром спорту.

Спеціалізуючись з батерфляю, в 1949 і 1955 рр. був чемпіоном СРСР на дистанції 200 м, тричі встановлював всесоюзні рекорди на цій дистанції.

У 1956 р. Ю. Короп закінчив Київський державний інститут фізичної культури і присвятив своє життя педагогічній і науковій діяльності, захистив дисертацію, ставши кандидатом педагогічних наук, а згодом — доцентом.

Працюючи завідувачем кафедри плавання Київського державного інституту фізичної культури і завідувачем кафедри фізичного виховання Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова, Юрій Олександрович видав понад 60 праць, серед них книги: «Тренування жінок-плавців» (1979); «Женское плавание: особенности и перспективы» (у співавторстві з Ю. О. Кононенком, 1983); «Обучение детей плаванию» і «Плавать должен каждый» (у співавторстві з С. Ф. Цвеком, 1985); «Ігри та ігрові вправи для початкового навчання плавання» (в співавторстві з М. С. Дубовисом, 1991); «Вчимся плавати. Альбом», 1990; «Физическое воспитание в спортивно-оздоровительных лагерях» (у співавторстві із С. Ф. Цвеком, 1988); підручник для учнів 1–2 класів з фізичної культури «Абетка здоров'я» (в співавторстві з М. С. Дубовисом і О. Б. Качеровим, 1996) та багато інших.

За заслуги перед педагогічною наукою і практикою Юрій Олександрович Короп нагороджений знаком «Відмінник освіти України», медаллю А. С. Макаренка, йому присвоєно звання заслуженого працівника фізичної культури і спорту України.

До останніх днів свого життя Юрій Олександрович Короп працював доцентом кафедри фізичного виховання Академії пра-

ці і соціальних відносин та інструктором з плавання в дитячій установі.

Глибоко сумуємо і низько схиляємо голови перед пам'яттю товариша, друга і колеги. Його світлий образ назавжди залишиться в наших серцях.

*Редколегія*

---

## Петро Ігнатенко\*

### (1937–1998)

Педагогічна наука й педагогічна журналістика України зазнали важкої втрати — на шістдесят першому році життя після тяжкої хвороби помер Петро Романович Ігнатенко — вчений секретар відділення теорії та історії педагогіки Академії педагогічних наук України, кандидат педагогічних наук, заслужений журналіст України, широко знаний фахівець з проблем народознавства.

Ще навчаючись у вузі, Петро Романович відчув потяг до слова. Його приваблювала не лише педагогічна діяльність, а й журналістика, причому саме педагогічна. І він присвятив їй усе своє життя — майже тридцять років пропрацював він спочатку редактором багатотиражної газети «За педагогічні кадри» Київського педагогічного інституту ім. Максима Горького, тоді завідувачем відділу й відповідальним секретарем журналу «Радянська школа», відтак заступником головного редактора газети «Освіта». І скрізь, на всіх посадах його праця відзначалася високим професіоналізмом, сумлінністю, відданістю справі.

Петро Романович не обминув своєю увагою і педагогічну науку. Коло його наукових інтересів було дуже широким, але найбільше його цікавила педагогічна соціологія. У 1978 р. він захистив кандидатську дисертацію з проблем професійної орієнтації учнівської молоді.

В останні роки його увагу привертала проблема національного відродження школи. По суті, він уперше в Україні порушив питання занедбаного вивчення української мови в школі, а також розвитку

---

\* Пам'яті товариша. Педагогіка і психологія. 1998. № 2. С. 239–240.

мов і культур національних меншин. За ці яскраві публікації він одержав журналістську премію «Золоте перо» (1990 р.).

Працюючи в Академії педагогічних наук України, Петро Ігнатенко всю свою увагу приділяв питанням народознавства, формування громадянина суверенної України. Написав з цієї проблеми багато статей та розвідок. Найзначніший його доробок — книга «Виховання громадянина: психолого-педагогічний і народознавчий аспекти», що вийшла друком у 1997 р., а наступного її було удостоєно премії АПН як актуальний, потрібний і корисний посібник для вузів і шкіл.

Петро Романович Ігнатенко по-синівськи ніжно любив Україну, своїм пристрасним словом і ділом готував і утверджував її нову історичну долю. Безкомпромісний у поглядах і переконаннях, надійний у праці і вірний у дружбі, завжди відкритий добру і нетерпимий до фальші — таким залишиться він у пам'яті всіх, хто його знав і разом з ним працював.

---

## Володимир Роменець\*

### (1926–1998)

На сімдесят третьому році пішов із життя сповнений грандіозних планів і задумів, надзвичайно талановитий український учений, доктор психологічних наук, професор, дійсний член Академії педагогічних наук України, головний спеціаліст Інституту психології ім. Г. С. Костюка Володимир Андрійович Роменець. Вітчизняна психологічна наука зазнала тяжкої втрати.

В. А. Роменець — фундатор української історико-психологічної науки. Заснована ним школа впродовж трьох останніх десятиріч визначає цей напрям в Україні. Творчий доробок В. А. Роменця вражаючий. У шеститомній «Історії психології» (понад 200 друкованих аркушів) він реконструював психологічну думку від античності до наших днів, розробив оригінальну концепцію історико-психологічного процесу, що не має аналогів у світовій науці, показав, що основою розвитку психології є логічна одиниця психічного — вчинок. Її чотиричленний поділ — ситуація, мотивація, дія та рефлексія — відображають логічні стадії історико-психологічного процесу. Історико-психологічним проблемам присвячено і докторську дисертацію «Предмет та принципи історико-психологічного дослідження», яку Володимир Андрійович успішно захистив у 1990 р.

Свідченням різнобічності наукових інтересів В. А. Роменця є дослідження ним проблеми творчості, результатом чого стали видруковані монографії «Фантазія, пізнання, творчість» (1965), «Психологія творчості» (1971), «Виховання творчих здібностей

---

\* Пам'яті В. А. Роменця. Педагогіка і психологія. 1998. № 3. С. 208–209.



у студентів» (1972). Психологічні проблеми сенсу людського буття викладено в монографії «Життя та смерть у науковому та релігійному тлумаченні» (1989). Разом зі своїми учнями Володимир Андрійович систематизував сучасні психологічні знання в капітальній праці «Основи психології», яка за його життя вже витримала три видання (1995, 1996, 1997). А всього в науковому доробку В. А. Роменця майже 250 робіт загальним обсягом понад 300 друкованих аркушів.

Володимир Андрійович був надзвичайно обдарованою людиною в різних галузях науки і культури; блискуче володів словом, зачаровував слухачів вишуканою українською мовою. Він міг би стати добрим істориком, філософом, літературознавцем, мистецтвознавцем тощо, проте весь свій талант, всі свої сили віддав психології — справі всього свого життя. І саме енциклопедичні знання дали йому можливість у наукових працях відтворювати культурне тло, на якому розігрувалася драма психологічних ідей. Його роботи — не сухе відображення філіації ідей, а віддзеркалення реального життя.

В. А. Роменець протягом багатьох років був на викладацькій роботі. Не одному поколінню студентів-психологів Київського національного університету ім.Тараса Шевченка пощастило вчитися у Володимира Андрійовича, слухати його глибоко філософські, високо професійні лекції з психології творчості та історії психології. Ще більше тих, кому він залишив свій науковий спадок, хто зможе вивчати психологію за його працями, оволодівати й розвивати далі його ідеї.

Володимир Андрійович був інтелігентом з великої літери, надзвичайно скромною, порядною й доброзичливою людиною. Його любили, поважали і глибоко шанували учні, колеги, друзі, всі ті, хто пліч-о-пліч йшли поряд у житті.

З відходом у вічність Володимира Андрійовича відходить ціла епоха розвитку психології, яку ми звично називаємо психологією ХХ ст., в якій жив і творив В. А. Роменець і яка, завдяки його титанічній праці, усвідомила свою сутність та шукала відповідь на одвічне запитання — звідки і куди ми йдемо.

---

Надходить нова психологія третього тисячоліття, прихід якої підготував і Володимир Андрійович Роменець.

Низький уклін і світла пам'ять Ученому, Вчителю, Наставникові, Людині, чий життєвий і творчий шлях є взірцем для теперішніх і прийдешніх поколінь психологів.

## **Повідомлення про смерть**

*«Голос молоді» (Лондон, Велика Британія, 1949–1951)*

*«Рідна школа» (Львів, 1932–1939),*

*«Рідна школа» (Нью-Йорк, США, 1964 – дотепер)*

*«Світло» (Київ, 1910–1914)*

*«Українська школа»*

*(Львів, 1925–1934, 1938–1939, 1942–1944)*

*«Учитель» (Ужгород, 1920–1936)*

*«Учительське слово» (Львів, 1912–1939)*

*«Шлях освіти»*

*(Харків, у 1931–1941 — «Комуністична освіта»)*

---

**Семен Івахненко\***  
**(1889–1912)**

12 квітня помер в харківській зем. лікарні від саркоми ще молодий, 28 років, нар. учитель С. А. Івахненко. Він був свідомим українцем і чулим педагогом; учні школи, де він учителював (м. Ічня), теплим словом і приязню згадують його. Він не цурався і громадської роботи, брав участь у кредитових і сільсько-госп. товариствах. Але справа бібліотечного товариства, яке небіжчик хотів завести в м. Ічні, скінчилась для нього нещасливо: і його обвинувачено в «мазепинстві» і переведено в руську частину Чернігів. губ. пос. Клінци.

Учителі-українці г. Харькова переслали замість вінка 15 карб. на вид. «Укр. Учитель».

---

\* Смерть учителя. Світло. 1912. Квітень. С. 56–57.

**Микола Лисенко\***  
**(1842–1912)**

Про незмірну національну втрату — смерть великого кобзаря України, педагога-музики Миколи Лисенка, що почив в день 24 жовтня у Києві, з тяжким жалем сповіщає своїх товаришів-співробітників, читальників і все українське вчительство засмучена

*Редакція «СВІТЛА»*

---

\* Про незмірну національну втрату — смерть великого кобзаря України, педагога-музики Миколи Лисенка. Світло. 1912. Жовтень.

## Осип Коцан\* (1870–1913)

**ОСИП КОЦАН**, учитель в Свистільниках, рогатинського повіту, член Т-ва «В. П. У.», помер скоропостижно дня 24. VII. с. р. в 43 р. житя, а 22 р. учит. служби. Покійник належав до усіх просвітних, економічних, і культурних українських товариств Брав діяльну участь у всяких зборах і вічах, через що й переслідували його шкільні інспектори тим більше, що Покійник був першим з тих, що на окружних конференциях відваживсь постояти в обороні рідної мови і упослідженого народнього шкільництва. З того приводу й переслідуванням його не було кінця, бо ще й на кілька днів перед його смертю виточено йому опять дисциплінарне доходжене, яке мабуть і причинилось до передчасної його смерти. — Покійник полишив вдову і пятеро дрібних незаосмотрених сиріт. Пером йому рідна земляця!

Пером йому рідна земляця!

---

\* Осип Коцан. Учительське слово. 1913. Ч. 20. Серпня. С. 442.

**Іван Савицький\***  
**(?-1914)**

***Вмер цими днями*** у Львові Іван Савицький, який був постійним співробітником «Письма з Просвіти» і ніс на своїх плечах два роки увесь тягор праці в тов. укр. наукових викладів ім. Петра Могили.

---

\* Вмер цими днями. Світло. 1914. Травень. С. 81.

## Овід Декролі\* (1871–1932)

Цього року буржуазна педагогіка зазнала низки серйозних втрат. Слідом за Кіршенштайнером (Німеччина), Бюїсоном (Франція), Редді (Англія) помер відомий бельгійський педагог Овід Декролі (Ovide Decroly) — творець методики «центрів інтересу» (близької до комплексної системи) та автор численних досліджень і праць у галузі педагогіки дефективних та педології.

«Методу Декролі» було висвітлено в статті М. Ван-де-Мортеля (тодішнього секретаря ІРО) в № 6–7 «Шляху Освіти» за 1926 рік. Але діяльність та школа Декролі заслуговує на всебічний і сугубо критичний розгляд, що його ми сподіваємося подати в одному з подальших чисел нашого журналу.

---

\* Ю.Ф. Смерть Овіда Декролі. Комуністична освіта. 1932. № 11–12. С. 177–178.



## Наші могили\*

З печальним серцем и душою треба нам зазначити, що в по-  
слідніх місяцях покинуло наші ряди пару учителів, щирих пра-  
цьовників на народной ниві. Немилосердна судьба вярвала из  
наших рядов:

### **Марусю Тимканичівну и Ивана Тимканича**

котрі з власных сил выучилися на учителів, пару літ щиро  
працювали між народом, их широка душа хотіла пригорнути  
всіх наших селян, помочи им и вывести их на путь до красшої  
будущности.

Покинули нас! Не выдержали пекельне темпо життя и стали  
жертвами культуры.

Кто тому винен? Можно и я сам? Пригадую зимушні вече-  
ры перед дванацять роками. Иван був уже паробок, Маруся ще  
школоповинною дівчиною. Сходилися в школі, а я учив их на  
перші руські пісні, які они жадобно заучовали. Намовляв их ста-  
ло, щобы покинули сільську стріху, пошли у школу та стали на  
службу у свого народу.

Сталося так! Выучилися обоє, стали напереді  
и не выдержали.

Перед часами стрічався із ними и намовляв их, щобы  
водпочинули!

Не помогло! Занадто розгорячилися в праці, не уміли навіть  
найдорозший свой скарб — здоровля — щадити, бо любов до сво-  
го занедбаного народу гнала их дальше и дальше аж до гробу.

---

\* Наші Могили. Учитель [Ужгород]. 1932. № 2. Фебруар. С. 86–87.

Дві могили, брат и сестра, учитель и учителька опочивають вже вічним сном.

Най земля буде им перцем.

## **Михайло Тегзе**

фаховый учитель при горожанській школі в Воловом нагло попрощався з житем та спочиває також вечным сном. За свого житя був так в школі як и поза школою добрым приятелем и колегою, а школьным дітям властным их батьком.

**Лев Гнатишак\***  
**(?-1933)**

Покійний, б. учитель держ. укр. гімназії в Коломиї, директор господарської школи в Камянецькім повіті 1919 до 1920, потім у Балті. — Помер на Радянській Україні в травні б.р. В. Й. П.!

---

\* Некрольоги: Лев Ганишак. Українська школа. 1933. Ч. 6-7. Червень. С. 123.

---

**Олександр Пеленський\***  
**(?-1936)**

помер 16. ц.м. Покійний був адвокатом у Комарні, де був відомий як визначний фахівець, а також як громадський діяч. Довгі літа був головою Кружка Рідної Школи і поклав великі заслуги на полі організації рідношкільного життя в повіті. 1919. р. був членом Капелі Кошиця, що об'їздила Європу, і присвятив тій же капелі прегарно видану і з піетизмом написану ширшу публікацію.

---

\* Померли. Гриць Гладкий. Рідна школа [Ілюстрований часопис для всіх, Львів]. 1936. Ч. 18. 15 вересня. С. 264.

## Адам Вергановський\* (1890–1938)

Покійний був учителем державної гімназії в Стрию і помер 26. серпня ц.р. в 48. р. життя, Пок. Вергановський поза своїми шкільними заняттями не тільки належав до різних українських установ, але в деяких брав навіть живу і активну участь. Визначне місце займав в аматорських театральних гуртках як драматичний артист і як режисер.

*Вічна Йому Память!*

---

\* Ті, що відійшли від нас. Адам Вергановський. Українська школа. 1938. Ч. 7–12. С. 175.

**Омелян Царевич\***  
**(?-1938)**

Покійний був учителем польської державної гімназії в Тарнові, а в часі визвольних змагань старшиною артилерії УГА. Помер 20. листопада ц.р. в шпиталі в Закопанім.

*Вічна Йому Память!*

---

\* Ті, що відійшли від нас. Омелян Царевич. Українська школа. 1938. Ч. 7-12. С. 175.

## Тарас Чупринка (Роман Шухевич)\* (1907–1950)

ГОЛОВНИЙ КОМАНДУВАЧ УКРАЇНСЬКОЇ ПОВСТАНСЬКОЇ АРМІЇ.

ЧЛЕН БЮРА ПРОВОДУ ОРГАНІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ.

ПРОВІДНИК ОУН В КРАЮ І ГОЛОВА СЕКРЕТАРІАТУ УКРАЇНСЬКОЇ

ГОЛОВНОЇ ВИЗВОЛЬНОЇ РАДИ

### **Ген. ТАРАС ЧУПРИНКА згинув на полі слави**

Роман Шухевич (ген. Т- Чупринка) народився 1907 року. Після закінчення Політехнічного Інституту бере дуже активну участь в Українській Військовій Організації (УВО), вступивши до неї ще молодим юнаком. Після повстання Організації Українських Націоналістів (ОУН). В 1929 році, став бойовим референтом Крайової Екзекутиви ОУН в західньоукраїнських землях. В 1938–39 рр. бере участь в організуванні «Карпатської Січі». В серпні 1943 року III Надзвичайним Великим Збором ОУН обраний Членом Бюра Проводу; осінню того ж року обіймає Головнокомандування над Українською Повстанською Армією. В липні 1944 року Збір Української Головної Визвольної Ради обирає його Головою Генерального Секретаріату УГВР.

---

\* Голос молоді. 1950.

---

**Анатоль Вовк\***  
**(1921–1992)**

Управа Шкільної Ради в глибокому смутку ділиться сумною вісткою з членами й українським громадянством, що 9-го листопада 1992 р., трагічно загинув на 72-му році трудолюбивого життя, в Едісон, Н. Дж.

бл.п. інж. АНАТОЛЬ ВОВК автор словників і дослідник української термінології, співробітник журналу Шкільної Ради «Рідна школа» і співредактор сторінки Шкільної Ради у «Свобод» «Мова про мову».

ПОХОРОННІ ОБРЯДИ відбулися у п'ятницю і суботу, 13-го, 14-го листопада 1992 р. Тіло покійного поховано на українському православному цвинтарі св. Андрія в С. Бавнд Бруку, Н. Дж.

Опечаленій родині: дружині Уляні, дочкам: Лідії і Христині з родинами та синові Андрієві складаємо глибоке співчуття.

**ВІЧНА ЙОМУ ПАМ'ЯТЬ!**

*Управа Шкільної Ради*

---

\* Рідна школа. 1992. Ч. 3 (103). С. 33.



## Віктор Батюк\* (1939–1996)

### Згадка про св. п. амбасадора В. Батюка

У вересні 1992 року прибули до суботньої Школи Українознавства ОУА «Самопомоч» в Нью Йорку нові учні. Це були діти послів, працівників місії України до Об'єднаних Націй та урядовців цієї Міжнародної Інституції. І тоді до шкільної канцелярії завітав український амбасадор до Об'єднаних Націй Віктор Батюк.

Він привів свого внука Івана Фесенка та вписав його до першої кляси (учителька Надя Літепло). При тому подарував школі «Біблію для дітей» в українській мові, видану Єпископом Славомиром Мікловшем у Хорватії, й сказав: «Якщо ви потребуєте більше підручників, я їх постараюся для вашої школи». В канцелярії тоді присутні були директор школи мгр Ольга Кекіш і кілька вчителів, які зайшли полагодити формальності перед початком зайнять. Всі втішилися несподіваними відвідинами достойного гостя, який обмінявся кількома привітними словами.

Відтоді упродовж півтора року можна було побачити пана Батюка що суботи в школі. Він приводив Іванчика до кляси, вітався з учителькою, приносив їй допоміжні матеріали: абетку, клецики тощо. В день шкільного концерту висловив свій подив про багатющу програму та чудовий вигляд дітей-виконавців в українській носі. Його постать була дуже мило бачена учнями, батьками та вчителями школи.

---

\* Рідна школа. 1997. Ч. 1 (116). С. 29

З великим жалем ми довідалися про його нещасний випадок. В особі амбасадора України до Об'єднаних Націй бл. п. Віктора Батюка ми втратили щирого прихильника нашої школи. За часів його перебування в Нью-Йорку між нашою школою та представниками України нав'язалися дружні відносини і є надія, що ті відносини продовжуватимуться в майбутньому. Це була б найкраща тривала пам'ятка по цій достойній людині.

*Марія Гарасимович-Олинець*

**Лариса Микулинко Сонна\***  
**(?-2002)**

Управа Шкільної Ради та Дирекція Школи Українознавства ОУА «Самопоміч» в Нью-Йорку діляться сумною звісткою, що 16-го січня 2002 року відійшла у Вічність бл. п. ЛЯРИСА МИКУЛИНКО СОННА, член Керівних органів Шкільної Ради впродовж багатьох років, учителька 6-ої класи від 1982 року і заступник директора школи Українознавства ОУА «Самопоміч» від 1999 року.

Велика втрата для українознавчого шкільництва та української громади.

Висловлюємо глибоке співчуття доням Галі й Лізі та усій родині Покійної.

Вічна їй пам'ять!

*Управа Шкільної Ради при УККА.  
Дирекція Школи Українознавства «Самопоміч»*

---

\* Рідна школа. 2002. Ч. 1 (131). С. 16

---

**Едвард Жарський\***  
**(1906–2003)**

Шкільна Рада при УККА зі смутком повідомляє українську громаду, що 4 квітня 2003 р. на 96-му році життя відійшов у вічність бл. п.проф. д-р ЕДВАРД ЖАРСЬКИЙ (1906–2003), довголітній науково-громадський діяч та педагог, член НТШ.

Покійний проф. Е. Жарський був одним з організаторів Шкільної Ради та головою Шкільної Ради в роках 1953–54 та 1961–77. Він був автором багатьох підручників, а зокрема з географії України.

Вічна Йому пам'ять!

Висловлюємо щирі співчуття шановній Дружині та Родині.

*Шкільна Рада при УККА.*

---

\* Рідна школа. 2003. Ч. 2 (135). С. 31.

**Іван Кобаса (1925–2004),  
Корнель Василик (1923–2004)\***

Відішли у вічність два довголітні члени  
Керівних Органів Шкільної Ради Мгр.  
Іван Кобаса та п. Корнель Василик

*Мгр. Іван Кобаса (1925–2004)*, походив з с. Добринева, в Західній Україні. Студював на історичному факультеті Українського Вільного Університету та в Колумбійському Університеті, де закінчив бібліотекарство й працював до виходу на емеритуру. Був активним членом СУМА. Працював у Школі Українознавства СУМА в Нью-Йорку понад 20 років. Також був головою Контрольної Комісії Шкільної Ради з 20 років.

*Пан Корнель Василик (1923–2004)* — відомий громадський діяч та чільний керівник Співки Української Молоді Америки. Був учителем в Школі Українознавства СУМА в Нью-Йорку біля 30 років. Також був членом Шкільної Ради та членом Товариського Суду біля 15 років.

Шкільна Рада висловлює свої співчуття їх дружинам, дітям та родинам.

Високоповажні Пані і Панове!

У 50-ти ліття Шкільної Ради складаю 300.00 дол. на Ваш журнал «Рідна Школа» в пам'ять мого дорогого мужа Корнеля Василика.

*Марія Василик.*

---

\* Рідна школа. 2005. Ч. 1 (140). С. 32.

Редакція «Рідної Школи» та управа Шкільної Ради глибоко вдячні за підтримку діяльності Шкільної Ради — Централі шкіл українознавства, вірним членом якої був Ваш муж св. п. Корнель Василик.

## Роман Дrajньювський\* (1922–2006)

Шкільна Рада при УККА зі смутком повідомляє українську громаду, що 8 липня 2006 р. відійшов у вічність блаженної пам'яті Др. РОМАН ДРАЖНЬОВСЬКИЙ (1922–2006), довголітній науково-громадський діяч та педагог.

Др. Р. Дrajньювський народився в Чорткові 13 серпня 1922 р., служив у дивізії «Галичина», закінчив студії докторатом в Австрії у 1957 р. Викладав географію в Колумбійському університеті (1969–82). Професор та ректор УВУ 1993–1995.

Викладав географію в школі українознавства «Самопоміч» в Н.Й, директор 1975–78, голова Шкільної Ради 1977–1983. Автор географічних карт України.

Вічна йому пам'ять!

Висловлюємо щирі співчуття Дружині та Родині!

*Управа Шкільної Ради при УККА*

---

\* Рідна школа. 2006. Ч. 3 (145). С. 3.

---

## Анатолій Погрібний\*

(1942–2007)

Шкільна Рада США сумує з приводу передчасної смерті на 65-у році життя професора Інституту журналістики Анатолія Григоровича Погрібного, відомого літературознавця, письменника і публіциста, автора численних наукових праць і українського П'ятикнижжя з циклу «Розмови про наболіле», що 26 років викладав журналістам історію літератури та 37 років пропрацював на різних посадах у Київському Національному університеті імені Тараса Шевченка.

Доктор філологічних наук, професор Київського та Українського Вільного університетів у Німеччині і голова Всеукраїнського педагогічного товариства ім. Ващенка, Анатолій Погрібний упродовж багатьох років співпрацював зі Шкільною Радою США, викладав лекції з української мови на літньому вчительському семінарі Шкільної Ради на оселі Українського Народного Союзу «Союзівка», дописував до журналу «Рідна Школа», постійно цікавився станом українського шкільництва в США.

Від імені управи Шкільної Ради, директорів, учителів і працівників шкіл українознавства висловлюємо щире співчуття дружині Анатолія Погрібного п. Галині та двом його синам, а також рідним, друзям і знайомим.

*Д-р Євген Федоренко  
Голова Шкільної Ради США*

---

\* Рідна школа. 2007. Ч. 3 (148). С. 15.



**Василь Тершаківець\***  
**(1937–2008)**

Ділимося сумною звісткою, що 17 жовтня 2008 року, на 71 році життя відійшов у вічність св. п. Василь Тершаківець — довголітній педагог історії України та української культури в школах українознавства в Ньюарку та Морріс Кавнті. Панахида була відправлена у вівторок 21-го жовтня в похоронному заведенні Литвин і Литвин. Похоронні відправи відбулися в середу 22 жовтня 2008 р. у церкві св. Івана Хрестителя в Ньюарку, Н. Дж., відтак на українському цвинтарі св. Івана Первозванного в с. Бавнд Бруці, Н. Дж.

Опечаленій Родині наше щире співчуття.  
Вічна Йому пам'ять.

*Шкільна Рада*

---

\* Рідна школа. 2008. Ч. 3 (151). С. 33

## ДОДАТКИ

## Бібліографічна інформація про некрологи, вміщені в українських історичних часописах (з фондів Педагогічного музею України)

**Граф К. Н.** Ламздорф–Галаган (1841–1900). Некролог. Ежегодник коллегии Павла Галагана. С 1-го октября 1899 года по 1-е октября 1900 года. Под ред. А. Степовича. Киев. 1900. С. 1–6.

**А. А. Шеффер [Артур Александрович Шеффер** (1838–1900)]. Некролог. Ежегодник коллегии Павла Галагана. С 1-го октября 1899 года по 1-е октября 1900 года. Под ред. А. Степовича. Киев. 1900. С. 7–8.

**Науменко В.** Александр Алексеевич Корсун [1818–1891]. Некролог. Киевская старина. [Ежемесячный исторический журнал]. Киев. 1891. Декабрь. Том XXXV. С. 450–461.

**В. А.** Исидор Станиславович Коперницкий [1825–1891]. Некролог. Киевская старина. [Ежемесячный исторический журнал]. Киев. 1891. Декабрь. Том XXXV. С. 462–465.

**Сумцов Н.** Архимандрит Леонид [Лев Александрович Каверин; 1822–1891]. Некролог. Киевская старина. [Ежемесячный исторический журнал]. Киев. 1891. Декабрь. Том XXXV. С. 466–467.

**Н-ко В.** Алексей Алексеевич Гатцук [1832–1891]. Некролог. Киевская старина. [Ежемесячный исторический журнал]. Киев. 1891. Декабрь. Том XXXV. С. 468–469.

**Г.П. [Григорий Петрович] Данилевский** [1829–1890]. Некролог. Киевская старина. [Ежемесячный исторический журнал]. Киев. 1891. Январь. Том XXXII. С. 184.

**Н.В. [Николай Васильевич] Шугуров** [1843–1901]. Некролог. Киевская старина. [Ежемесячный исторический журнал]. Киев. 1901. Декабрь. Том LXXV. С. 485–490.

**Григорий Врецьона** [1839–1901]. Некролог. Киевская старина. [Ежемесячный исторический журнал]. Киев. 1901. Декабрь. Том LXXV. С. 176.

**А.В. [Альберт Викентьевич] Старчевский** [1818–1901]. Некролог. Киевская старина. [Ежемесячный исторический журнал]. Киев. 1901. Ноябрь. Том LXXV. С. 93–94.

**Василенко Н.** Памяти почетного члена общества Александра Матвеевича Лазаревского (31 марта 1902 г.) [1834–1902]. Чтения в историческом обществе Нестора-летописца. Книга 17. Выпуск II. Под ред. Н. П. Дашкевича. Киев. 1903. С. 85–107.

**Флоринский Т.** Федор Яковлевич Фортинский [1846–1902]. Некролог. Чтения в историческом обществе Нестора-летописца. Книга 17. Выпуск II. Под ред. Н. П. Дашкевича. Киев. 1903. С. 7–26.

**Степович А. И.** Памяти Святополка Чеха [Сватоплук Чех; 1846–1908]. Чтения в историческом обществе Нестора-летописца. Книга 22. Выпуск I–II. Под ред. Ю. А. Кулаковского и А. М. Лободы. Киев. 1911. С. 5–9.

**Виталий Яковлевич Шульгин** [1822–1878]. Некролог. Университетские известия. 1879. № 2. С. 1–26.

**Олексій Іванович Баранович** [1892–1961]. Український історичний журнал. 1961. № 5. С. 173.

**Дмитро Миколайович Сташевський** [1924–1969]. Український історичний журнал. 1969. № 7. С. 159.

**Віктор Платонович Петров** [1894–1969]. Український історичний журнал. 1969. № 9. С. 158.

## **In memoriam: Obituaries on the pages of Ukrainian pedagogical journals of the late XIX — early XXI centuries (based on the materials of the Pedagogical Museum of Ukraine)**

In 2014, the Pedagogical Museum of Ukraine launched the publishing series «Pedagogical Republications», which aims to promote and update the little-known or forgotten works of Ukrainian teachers and educators of the past and thematic selections of materials on a particular issue.

The book offered to your attention is the ninth issue of this series and contains publications of obituaries from Ukrainian pedagogical periodicals of the late XIX — early XXI centuries, which are stored in the museum, namely: «Biblioteka dlia molodizhy», «Vidhuknitsia», «Vilna ukrainska shkola», «Holos Molodi», «Doshkilne vykhovannia», «Literatura v shkoli», «Pedahohika i psykholohiia», «Postmetodyka», «Pochatkova shkola», «Prosvitianyyn-kooperator», «Ridna shkola» (Lviv), «Ridna shkola» (Niu-York), «Svitlo», «Ukrainska mova v shkoli», «Ukrainska mova i literatura v shkoli», «Ukrainska shkola», «Uchytel», «Uchytelske slovo», «Fizychne vykhovannia v shkoli», «Shliakh vykhovannia y navchannia», «Shliakh osvity» (Kharkiv, 1922–1930, z 1931 — «Komunistychna osvita», z 1945 — Kyiv, «Radianska shkola»). Several obituaries are taken from literary-scientific and literary-artistic journals «Literaturno-naukovyi visnyk» and «Dzvin».

The publication consists of two sections: «Obituaries» and «Death Notice». The first section is structured into 6 sections: «Obituaries in magazines of the late XIX — early XX centuries»,

«Obituaries in publications of the Ukrainian Revolution of 1917–1921», «Obituaries in publications of the western region of Ukraine in the 1930s», «Obituaries in Soviet publications of the 1920s and 1980s», «Obituaries in the publications of the Ukrainian diaspora in the 1980s and 2010s», «Obituaries in publications of the period of restoration of independence of Ukraine (since 1991)». In total, the publication contains 112 obituaries, 105 of which are devoted to Ukrainian teachers, educators and cultural figures (although not always well-known personalities, but also ordinary teachers), 7 — foreign teachers.

The second section contains short records of death, which, unlike obituaries, do not contain detailed information from the biography of the deceased, but only report the death and time and place of burial, occasionally — an episode from the life of the deceased or memory of him. There are 21 death notifications in this section.

The materials of both sections are arranged on a chronological basis, based on the years of life of the person. At the beginning of each obituary, after the name and surname of the deceased, a footnote with a bibliographic description of the publication where the material was first published is presented. In death notifications, a bibliographic description is placed after each message.

Some obituaries have authors whose names appear after the text of the obituary and in the bibliographic description, some — without authorship or signed by cryptonyms or impersonal constructions such as «editorial board», «group of comrades». There are obituaries signed by a large group of people, which was typical in the Soviet period. Among the well-known authors of obituaries are Oleksandr Astryab, Stepan Siropolko, Sofia Rusova, Ivan Franko and others.

Given the importance of careful attitude to the historical and cultural specifics of national spelling, the publication fully preserves the spelling features of the posted materials; all selections in texts are saved. Addition A provides bibliographic information on obituaries published in Ukrainian historical journals, which are stored in the funds of the Pedagogical Museum of Ukraine. These obituaries are dedicated to historians, cultural and public figures.

In order to provide the interested reader with the widest possible access to the series «Pedagogical Republications», the publication is published in two versions: printed and electronic, which is posted on the website of the Pedagogical Museum of Ukraine <http://pmu.in.ua/> in the section «Publications». A list of all issues of the series and links to download their electronic versions are provided at the end of the publication.

We express our sincere gratitude for the highly professional consultation to the chief researcher of V. O. Sukhomlinsky State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine, Doctor of Pedagogical Sciences, Academician of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine Olga Sukhomlinska.

Comments and suggestions please send to:

*Pedagogical Museum of Ukraine,  
Volodymyrska street, 57, Kyiv, 01030  
or [pedmuz@gmail.com](mailto:pedmuz@gmail.com)*

## Перелік видань серії «Педагогічні републікації»

1. **Михайло Кравчук. Вибрані праці. Історія і методика математики** / Національний технічний університет України «КПІ», Педагогічний музей України; [упоряд.: Вірченко Н. О., Гайдей В. О., Міхно О. П.]. Київ: НТУУ «КПІ», ПМУ, 2014. 252 с. (Сер. «Педагогічні републікації»; вип. 1). <http://pmu.in.ua/download/14583/>

2. **Григорій Гринько. Олександр Шумський: Статті. Промови. Документи** / НАПН України, Педагогічний музей України; [укладачі: В. О. Гайдей, О. П. Міхно; наук. консультант О. В. Сухомлинська]. Київ: ПМУ, 2015. 144 с. (Сер. «Педагогічні републікації»; вип. 2). <http://pmu.in.ua/download/14587/>

3. **УНДІП на сторінках педагогічних журналів 1926–1976 рр.** / НАПН України, Педагогічний музей України; [укладачі: В. О. Гайдей, О. П. Міхно; наук. консультант О. В. Сухомлинська]. Київ: ПМУ, 2016. 212 с. (Сер. «Педагогічні републікації»; вип. 3). <http://pmu.in.ua/download/14617/>

4. **Освітня хроніка на сторінках періодичних видань 1917–1920 рр.** (з фондів Педагогічного музею України) / Педагогічний музей України; [укладачі: В. О. Гайдей, О. П. Міхно; наук. консультант О. В. Сухомлинська]. Київ: ПМУ, 2017. 182 с. (Сер. «Педагогічні републікації»; вип. 4). <http://pmu.in.ua/download/14665/>



5. **Василь Сухомлинський. Афоризми** / Педагогічний музей України; [укладач О. П. Міхно; наук. консультант О. В. Сухомлинська]. Вінниця: Видавець ФОП Кушнір Ю. В., 2018. 104 с. (Сер. «Педагогічні републікації»; вип. 5). <http://pmu.in.ua/download/17106/>

6. **Метод проєктів в українській школі 1920–1930-х років** / Педагогічний музей України; [укладачі: В. О. Гайдей, О. П. Міхно; наук. консультант О. В. Сухомлинська]. Вінниця: Видавець ФОП Кушнір Ю. В., 2019. 196 с. (Сер. «Педагогічні републікації»; вип. 6). <http://pmu.in.ua/download/17358/>

7. **Шкільні музеї в Україні в першій половині ХХ сторіччя** / Педагогічний музей України; [укладачі: В. О. Гайдей, О. П. Міхно; наук. консультант О. В. Сухомлинська]. Вінниця: Видавець ФОП Кушнір Ю. В., 2020. 208 с. (Сер. «Педагогічні републікації»; вип. 7). <http://pmu.in.ua/download/18765/>

8. **Освіта дітей з інвалідністю: педагогічна преса про вітчизняний та зарубіжний досвід (кінець ХІХ — 30-ті рр. ХХ ст.)** / Педагогічний музей України; [укладач: О. П. Міхно; наук. консультант О. В. Сухомлинська]. Вінниця: Видавець ФОП Кушнір Ю. В., 2021. 300 с. (Сер. «Педагогічні републікації»; вип. 8) <http://pmu.in.ua/download/22230/>

## Перелік видань серії «Бібліофонд Педагогічного музею»

1. **Колекція «Українська дитяча книга 1885–1923 рр.» Педагогічного музею України: Каталог-путівник** / Національна академія педагогічних наук України, Педагогічний музей України; [укладачі: В. О. Гайдей, О. П. Міхно; автор передмови О. Я. Савченко; наук. консультант О. В. Сухомлинська]. Київ: ПМУ, 2015. 144 с. (Сер. «Бібліофонд Педагогічного музею»; вип. 1). <http://pmu.in.ua/download/14585/>

2. **Циркуляри по Київському навчальному округу у фондах Педагогічного музею України (1874–1917 рр.): Каталог-путівник** / НАПН України, Педагогічний музей України; [укладачі: В. О. Гайдей, О. П. Міхно; наук. консультант О. В. Сухомлинська]. Київ: ПМУ, 2016. 166 с. (Сер. «Бібліофонд Педагогічного Музею»; вип. 2). <http://pmu.in.ua/download/14641/>

3. **Українська книга 1917–1921 рр. у фондах Педагогічного музею України: Каталог-путівник** / Педагогічний музей України; [укладачі: В. О. Гайдей, О. П. Міхно; наук. консультант О. В. Сухомлинська]. Київ: ПМУ, 2017. 172 с. (Сер. «Бібліофонд Педагогічного Музею»; вип. 3). <http://pmu.in.ua/download/14663/>

4. **Українська дитяча книга 1920-х років у фондах Педагогічного музею України: Каталог-путівник** / Педагогічний музей України; [укладачі: В. О. Гайдей, О. П. Міхно; наук. консультант О. В. Сухомлинська]. Київ: ПМУ, 2018. 116 с.

(Сер. «Бібліофонд Педагогічного Музею»; вип. 4). <http://pmu.in.ua/download/14667/>

5. **Українська дитяча література 1930-х років у фондах Педагогічного музею України: Каталог-путівник /** Педагогічний музей України; [укладачі: В. О. Гайдей, О. П. Міхно; наук. консультант О. В. Сухомлинська]. Вінниця: Видавець ФОП Кушнір Ю. В., 2019. 144 с. (Сер. «Бібліофонд Педагогічного Музею»; вип. 5). <http://pmu.in.ua/download/17210/>

6. **Українська дитяча література 1940-х років у фондах Педагогічного музею України: Каталог-путівник /** Педагогічний музей України; [укладачі: В. О. Гайдей, О. П. Міхно; наук. консультант О. В. Сухомлинська]. Вінниця: Видавець ФОП Кушнір Ю. В., 2021. 134 с.; іл. (Сер. «Бібліофонд Педагогічного Музею»; вип. 6) <http://pmu.in.ua/download/21155/>

ПЕДАГОГІЧНИЙ  
МУЗЕЙ  
УКРАЇНИ

## ЗМІСТ

Від укладача .....3

## НЕКРОЛОГИ

### Некрологи у часописах кінця ХІХ – початку ХХ ст.

*Василь Продан (1809–1880)* .....8  
*Володимир Барвінський (1850–1883)* .....9  
*Григорій Воробкевич (1838–1884)* .....11  
*Стефан Качала (1815–1888)* .....12  
*Теодор Моммзен (1817–1903)* .....14  
*Осип Олеськів (1860–1903)* .....17  
*Лев Толстой (1828–1910)* .....20  
*Павло Житецький (1837–1911)* .....23  
*Григорій Шерстюк (1882–1911)* .....28  
*Яків Шульгин (1851–1911)* .....32  
*Семен Івахненко (1889–1912) та Григорій Маньчук (1891–1912)* .....35  
*Микола Халецький (1888–1912)* .....37  
*Іван Петришин (1858–1913)* .....40  
*Петро Симонів (?–1913)* .....42

<i>Володимир Лозинський (1855–1914)</i> .....	44
<i>Костянтин Михальчук (1840–1914)</i> .....	45
<i>Дмитро Сигаревич (1870–1914)</i> .....	50

## **Некрологи у виданнях часів Української революції 1917–1921 років**

<i>Степанида Караскевич-Ющенкова (1863–1917)</i> .....	54
<i>Борис Дорошкевич (1881–1918)</i> .....	56
<i>Ольга Самійленко (?–1918)</i> .....	57
<i>Іван Стешенко (1873–1918)</i> .....	58
<i>Борис Бабич (?–1919)</i> .....	63
<i>Іван Василенко (1861–1919)</i> .....	65
<i>Іван Гавриш (1883–1919)</i> .....	66
<i>Евмен Гардецький (1843–1919)</i> .....	68
<i>Дмитро Лисенко (1875–1919)</i> .....	70
<i>Федір Матушевський (1871–1919)</i> .....	72
<i>Володимир Науменко (1852–1919)</i> .....	75
<i>Антон Пінчук (1885–1919)</i> .....	81
<i>Костянтин Широцький (1886–1919)</i> .....	83
<i>Юхим Щириця (1890–1919)</i> .....	86
<i>Панас Мирний (1849–1920)</i> .....	89

## **Некрологи у виданнях західного регіону України 1930-х років**

<i>Михайло Галущинський (1878–1931)</i> .....	96
<i>Остан Макарушка (1867–1931)</i> .....	101
<i>Корнило Білобрам (1879–1932)</i> .....	104
<i>Овідій Декролі (1871–1932)</i> .....	105
<i>Юліян Романчук (1842–1932)</i> .....	112
<i>Ілля Кокорудз (1857–1933)</i> .....	114
<i>Лев Рудницький (1880–1933)</i> .....	116
<i>Олександр Стефанович (1847–1933)</i> .....	117
<i>Осип Турянський (1880–1933)</i> .....	119
<i>Михайло Пачовський (1861–1933)</i> .....	121
<i>Гриць Гладкий (1893–1936)</i> .....	123
<i>Отакар Каднер (1870–1936)</i> .....	124
<i>Іван Левицький (1875–1938)</i> .....	126
<i>Степан Смаль-Стоцький (1859–1938)</i> .....	128
<i>Йосиф Чайківський (1876–1938)</i> .....	132
<i>Іван Герасимович (1876–1942)</i> .....	134

## **Некрологи в українських радянських виданнях 1920–1980-х років**

<i>Василь Романовський (1865–1922)</i> .....	137
<i>Микола Сумцов (1854–1922)</i> .....	140

---

<i>Марія Габель-Ющенко (1886–1923)</i> .....	143
<i>Тихон Котов (1895–1923)</i> .....	145
<i>Василь Блакитний (Елланський) (1893–1925)</i> .....	147
<i>Кость Лебединців (1878–1925)</i> .....	151
<i>Валерій Фесенко (1870–1925)</i> .....	158
<i>Євгенія Гінзбург (?–1933)</i> .....	164
<i>Марія Проніна (1893–1936)</i> .....	167
<i>Сергій Родзевич (1888–1942)</i> .....	169
<i>Костянтин Хлебніков (1876–1944)</i> .....	171
<i>Петро Рубінштейн (1887–1945)</i> .....	173
<i>Олександр Богомолець (1881–1946)</i> .....	175
<i>Олександр Дорошкевич (1889–1946)</i> .....	178
<i>Микола Грунський (1872–1951)</i> .....	179
<i>Надія Грановська (1897–1955)</i> .....	182
<i>Микола Даденков (1885–1955)</i> .....	185
<i>Микола Даденков (1885–1955)</i> .....	187
<i>Ілля Кириченко (1889–1955)</i> .....	190
<i>Євген Тичина (1895–1955)</i> .....	195
<i>Володимир Аснін (1904–1956)</i> .....	197
<i>Сергій Канюка (1889–1959)</i> .....	199
<i>Олександр Білецький (1884–1961)</i> .....	202
<i>Леонід Булаховський (1888–1961)</i> .....	204
<i>Сава Чавдаров (1892–1962)</i> .....	209
<i>Борис Ларін (1893–1964)</i> .....	211
<i>Олексій Русько (1906–1964)</i> .....	213



<i>Василь Голубков (1880–1968)</i> .....	215
<i>Василь Сухомлинський (1918–1970)</i> .....	218
<i>Феодосій Яковенко (1899–1971)</i> .....	220
<i>Андрій Головка (1897–1972)</i> .....	222
<i>Тамара Горбунцова (1907–1972)</i> .....	224
<i>Олександр Корнійчук (1905–1972)</i> .....	226
<i>Боніфатій Саженюк (1890–1975)</i> .....	230
<i>Василь Смаль (1930–1987)</i> .....	232

## **Некрологи у виданнях української діаспори 1980–2010-х років**

<i>Фалина Кульчицька-Любінецька (1904–1988)</i> .....	235
<i>Дмитро Кислиця-Ієвлев (1912–1993)</i> .....	238
<i>Ніла Безкоровайна-Стецьків (1921–1998)</i> .....	240
<i>Василь Іванчук (1927–1998)</i> .....	243
<i>Дмитро Нитченко-Чуб (1905–1999)</i> .....	245
<i>Мирослав Семчишин (1910–1999)</i> .....	246
<i>Володимир Балагура (1910–2000)</i> .....	248
<i>Григорій Костюк (1902–2002)</i> .....	249
<i>Юрій Шевельов (1908–2002)</i> .....	254
<i>Василь Барка (1908–2003)</i> .....	259
<i>Юрій Шумовський (1908–2004)</i> .....	261
<i>Павло Маляр (1910–2005)</i> .....	265
<i>Ян Хойнацький (1920–2005)</i> .....	268

<i>Володимир Біляїв (1925–2006)</i> .....	271
<i>Петро Одарченко (1903–2006)</i> .....	273
<i>Ігор Гурін (1921–2007)</i> .....	277
<i>Микола Французенко (1923–2007)</i> .....	278
<i>Оксана Марія Бережницька (1926–2009)</i> .....	281
<i>Мирон Ткач (1937–2010)</i> .....	285
<i>Евстахія (Стаха) Гойдиш (1914–2011?)</i> .....	288
<i>Маріян Коць (1922–2011)</i> .....	290
<i>Леся Фенцор (1944–2011)</i> .....	293
<i>Петро Лецишин (1919–2011)</i> .....	296
<i>Степан Сапеляк (1951–2012)</i> .....	297

## **Некрологи у виданнях періоду відновлення незалежності України (з 1991 р.)**

<i>Ростислав Братунь (1927–1995)</i> .....	301
<i>Петро Библів (1955–1996)</i> .....	303
<i>Юрій Короп (1926–1997)</i> .....	307
<i>Петро Ігнатенко (1937–1998)</i> .....	310
<i>Володимир Роменець (1926–1998)</i> .....	312

## **Повідомлення про смерть**

<i>Семен Івахненко (1889–1912)</i> .....	316
<i>Микола Лисенко (1842–1912)</i> .....	317
<i>Осип Коцан (1870–1913)</i> .....	318

Іван Савицький(?-1914) .....	319
Овід Декролі(1871–1932) .....	320
Наші могили .....	321
Лев Гнатишак(?-1933) .....	323
Олександр Пеленський(?-1936) .....	324
Адам Вергановський(1890–1938).....	325
Омелян Царевич(?-1938).....	326
Тарас Чупринка (Роман Шухевич)(1907–1950) .....	327
Анатоль Вовк(1921–1992).....	328
Віктор Батюк (1939–1996).....	329
Лариса Микулинко Сонна(?-2002).....	331
Едвард Жарський(1906–2003).....	332
Іван Кобаса (1925–2004), Корнель Василик (1923–2004) .....	333
Роман Дразньовський(1922–2006).....	335
Анатолій Погрібний(1942–2007) .....	336
Василь Тершаківець(1937–2008).....	337

## ДОДАТКИ

Бібліографічна інформація про некрологи, вміщені в українських історичних часописах (з фондів Педагогічного музею України) .....	339
<i>In memoriam: Obituaries on the pages of Ukrainian pedagogical journals of the late XIX — early XXI centuries (based on the materials of the Pedagogical Museum of Ukraine) .....</i>	341
Перелік видань серії«Педагогічні републікації» .....	344
Перелік видань серії«Бібліофонд Педагогічного музею» .....	346

Наукове видання

Серія «Педагогічні републікації»

Випуск 9

IN MEMORIAM:  
НЕКРОЛОГИ НА СТОРІНКАХ УКРАЇНСЬКИХ  
ПЕДАГОГІЧНИХ ЧАСОПИСІВ  
КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТ.

(за матеріалами фондів Педагогічного музею України)

Укладач:

*Олександр Петрович Міхно*

Науковий консультант

*Ольга Василівна Сухомлинська*

Коректор

*Вікторія Бондаренко*

Комп'ютерна верстка

*Тетяна Березовська*

Дизайн обкладинки

*Андрій Онищук*

Технічний редактор

*Павло Кушнір*

Підписано до друку 14 серпня 2022 року. Формат 60x90/16.

Папір офсетний. Друк цифровий. Гарнітура Cambria.

Умов. друк. арк. 40,23. Тираж 100 прим. Зам. № 617.

Надруковано з оригіналу макету замовника

у Центрі оперативного друку «Документ Принт».

Видавництво ФОП Кушнір Ю.В. Реєстраційне свідоцтво про внесення  
суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців  
серія ДК №5909 від 18.09.2017 р.

Адреса: м. Вінниця, вул. Академіка Янгеля, 4, 1-й поверх, оф. 114.

Тел. 067 390 20 88, admin@docuprint.co.ua